T.C.
ONDOKUZ MAYIS ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

NİHAİ GERÇEKLİĞİN TEZAHÜRÜ OLARAK MAİTREYA BUDA

Doktora Tezi

Mevlüde KÖROĞLU

Danışman

Prof. Dr. Mahmut AYDIN

SAMSUN
2023

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Hazırladığım Yüksek Lisans tezinin bütün aşamalarında bilimsel etiğe ve akademik kurallara riayet ettiğimi, çalışmada doğrudan veya dolaylı olarak kullandığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin Kaynaklar'da gösterilenlerden oluştuğunu, her unsurun enstitü yazım kılavuzuna uygun yazıldığını ve TÜBİTAK Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu Yönetmeliği'nin 3. bölüm 9. maddesinde belirtilen durumlara aykırı davranılmadığını taahhüt ve beyan ederim.

Etik Kurul Gerekli mi ?

Evet ☐ (Gerekli ise ekler kısmına ekleyiniz)

Hayır ☒

15 / 06 / 2023
Mevlüde KÖROĞLU

TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI

Tez Başlığı : NİHAİ GERÇEKLİĞİN TEZAHÜRÜ OLARAK MAİTREYA BUDA

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışması için şahsım tarafından 15 / 06 / 2023 tarihinde intihal tespit programından alınmış olan özgünlük raporu sonucunda;

Benzerlik oranı : % 9

Tek kaynak oranı : % 1 çıkmıştır.

15 / 06 / 2023
Prof. Dr. Mahmut AYDIN

ÖZET

NİHAİ GERÇEKLİĞİN TEZAHÜRÜ OLARAK MAİTREYA BUDA

Mevlüde KÖROĞLU
Ondokuz Mayıs Üniversitesi
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Doktora, Haziran/2023
Danışman: Prof. Dr. Mahmut AYDIN

Budizm tarihinde Maitreya Buda, genellikle şimdiki durumu bir bodhisattva olarak görülen ve geleceğin Budası olarak kabul edilen bir figürdür. Maitreya, Sakyamuni Buda'nın halefidir ve onun öğretilerini/dharmayı sürdürecek ve tüm varlıkları nirvanaya ulaştıracak olan kişidir. Pali Kanon'a göre kalpanın/dönemin beş dünyevi Buda'sının sonuncusudur. Maitreya şu anda Tusita adı verilen göksel cennette yaşamaktadır ve orada yaşayan diğer göksel varlıklara dharmayı anlatmaktadır. Bu sebeple Budizm'in başlangıcından itibaren Tusita Cenneti'nde doğmak ve orada Maitreya'yı görmek veya onun yeryüzüne iniş zamanında onun yanında olmak, Budistler için bir hedef hâline gelmiştir. Maitreya'nın ana rolü, öğretinin tamamen unutulduğu bir dönemde gerçekliği yeniden tesis etmek amacıyla gelecek olmasıdır. Maitreya Buda, Budizm tarihindeki en temel rolüyle, Nihai Gerçekliğin ortaya çıkışını temsil etmektedir. Bu bağlamda, bu araştırmada Maitreya'nın Budizm tarihi boyunca nasıl ortaya çıktığı ve Nihai Gerçeklik olarak nasıl kabul edildiği incelenecektir. Diğer bir ifadeyle her şeyin sonunda ortaya çıkacak olan nihai anlam veya ulaşılmak istenen nihai hedef olarak Maitreya ele alınacaktır.

Bu araştırma, Maitreya'nın Budist geleneğindeki konumunun ve öneminin tespit edilmesini, onun Nihai Gerçeklik olarak nasıl tezahür ettiğinin ortaya konulmasını amaçlamaktadır. Ayrıca Maitreya Buda'nın Budistler tarafından nasıl anlaşıldığına, nasıl deneyimlendiğine ve Budistlerin hayatlarına nasıl etki ettiğine odaklanmaktadır. Maitreya fenomeninin özüne, anlamına ve gerçekliğine ulaşmayı hedeflemektedir.

Bu araştırmada, Maitreya'nın Budistler için nasıl bir anlam ifade ettiği fenomenolojik/olgubilimsel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Budistlerin Maitreya'yı nasıl tecrübe ettikleri hakkında tarihsel olaylar, deneyimler, algılar, kavramlar ve durumlar üzerinden tanımlamalar ve betimlemeler yapılmıştır. Bu betimlemeler, çeşitli açıklama ve analizlerle birlikte kullanılarak Maitreya fenomeninin özüne odaklanılmıştır. Maitreya'nın fenomenolojik analizi, Budist toplulukların inanç sistemlerini, deneyimlerini ve öğretilerini anlamak için önemli bir perspektif sunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Budizm, Metteyya, Anlatı, Gerçeklik, İkonografi

ABSTRACT

MAITREYA BUDDHA AS THE MANIFESTATION OF ULTIMATE REALITY

Mevlüde KÖROĞLU
Ondokuz Mayıs University
Institute of Graduate Studies
Department of Philosophy and Religious Sciences
Ph.D., June/2023
Supervisor: Prof. Dr. Mahmut AYDIN

In the history of Buddhism, Maitreya Buddha is a figure that is often viewed as a bodhisattva in the present and regarded as the Buddha of the future. Maitreya is the successor of the Sakyamuni Buddha and is the one who will continue his teachings/dharma and lead all beings to nirvana. According to the Pali Canon, he is the last of *kalpa*/the five earthly Buddhas of the era. Maitreya currently lives in the celestial paradise named Tusita and narrates the dharma to other celestial beings living there. Due to this reason, from the beginning of Buddhism, being born in Tusita Heaven and seeing Maitreya there or being with him at the time of his ascend from Heaven has become a goal for Buddhists. Maitreya's main role is that he will come to restore reality at a time when the teaching has been completely forgotten. Maitreya Buddha, in his most fundamental role in the history of Buddhism, represents the emergence of ultimate reality. In this context, this study will research how Maitreya emerged throughout the history of Buddhism and how he was accepted as the ultimate reality. In other words, Maitreya will be discussed as the final meaning or the final goal that will be reached at the end of everything.

This research aims to determine the position and importance of Maitreya in the Buddhist tradition and to reveal how he manifests as the Ultimate Reality. It also focuses on how Maitreya Buddha is understood and experienced by Buddhists, and how he influences Buddhists' lives. It aims to reach the essence, meaning, and reality of the Maitreya phenomenon.

In this research, the meaning of Maitreya for Buddhists is discussed with a phenomenological approach. Definitions and descriptions have been made about how Buddhists experience Maitreya via historical events, experiences, perceptions, concepts, and situations. These descriptions are used together with various explanations and analyses to focus on the essence of the Maitreya phenomenon. Maitreya's phenomenological analysis offers a significant perspective for understanding the belief systems, experiences, and teachings of Buddhist communities.

Keywords: Buddhism, Metteyya, Narrative, Reality, Iconography

ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR

Maitreya, Budizm tarihinde ilk yazıya geçirilen kaynaklarda yer alan ve günümüze kadar varlığı zenginleşerek devam eden bir inançtır. Bu süreçte Maitreya farklı yönleriyle varlık göstermiştir. Maitreya bazen bir Buda olarak tasvir edilir. Bu durumda Maitreya, Sakyamuni Buda'nın halefidir ve gelecekte ortaya çıkacak olan yeni bir Buda'dır. Bazen Maitreya bir bodhisattva olarak tasvir edilir. Bu durumda, Maitreya hâlâ aydınlanmaya ulaşmamış bir varlık olarak görülür, ancak bodhisattva olarak nihai aydınlanmayı gerçekleştirmek için çalışmalarına devam eder. Ayrıca Maitreya bazen bir cakravartin olarak kabul edilir. Cakravartin, bir dünya imparatoru veya evrensel bir hükümdar olacağı anlamına gelir. Bu durumda, Maitreya'nın adalet ve bilgelik ile ülkeyi yöneten bir lider olacağı ve dünyada barış ve refahı sağlamak için ortaya çıkacağı düşünülür.

Maitreya, Budizm tarihinde hem Theravada hem Mahayana mezheplerinde önemli bir rol oynamış ve evrensel bir sembol olarak kabul görmüştür. Theravada geleneğinde Maitreya, gelecekte ortaya çıkacak olan bir Buda olarak önemli bir figürdür. Mahayana geleneğinde ise Maitreya, bodhisattva olarak büyük bir öneme sahiptir. Bu iki mezhebin yanı sıra, Maitreya adına hareket eden küçük gruplar da Budizm tarihinde ortaya çıkmıştır. Bazı gruplar, Maitreya'nın şu anda yeryüzünde olduğunu ve onlarla hareket ettiğini iddia etmişlerdir. Modern Dönemde, Maitreya inancı etrafında şekillenen etkisiyle yeni dini hareketler ortaya çıkmıştır. Bazı gruplar, Maitreya'yı merkezine alarak yeni öğretiler ve pratikler geliştirmişlerdir.

Maitreya'nın Budizm'in yayıldığı ülkelerde farklı biçimleriyle etkili olduğu görülmektedir. Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerinde, özellikle Sri Lanka, Myanmar ve Vietnam gibi ülkelerde Maitreya farklı biçimleriyle önemli bir rol oynamıştır. Bu bölgelerde Maitreya genellikle geleceğin Buda'sı olarak kabul edilmiş ve Maitreya inancı etrafında gelişen ritüeller önemli görülmüştür. Doğu Asya'da, özellikle Çin, Kore ve Japonya gibi ülkelerde de Maitreya'nın varlığı görülmüştür. Ayrıca Maitreya, Budist sanatında ve ikonografide sıkça temsil edilen bir figür olmuştur.

Üç bölüm olarak tasarladığımız çalışmamızın ilk bölümünde Maitreya Buda'nın zamanla ilişkisi mitik zaman, mistik zaman ve tarihsel zaman açısından ele alınmıştır. Maitreya'nın ne zaman geleceği, henüz yeryüzünde tezahür edip etmediği, kim olduğu gibi sorular Budistler tarafından oldukça merak edilen ve üzerinde durulan sorular olmuştur. Bu noktadan hareketle Budizm'in Maitreya Buda'yı merkeze alan son

anlatısı ve zaman anlayışının hemen hemen tüm dinlerde bulunan Altın Çağ inancı ve evrende yaşanacak yedi günlük ara/savaş anlatısı üzerinde durulmuştur. Maitreya'nın mistik tecrübenin konusu hâline gelmesi, ilham, meditasyon ve kehanet aracılığıyla bedenlenmeden Budistlere nasıl yol gösterdiği açıklanmıştır. Maitreyalığını ilan eden pek çok kişi tarihsel zaman başlığında ele alınmıştır.

Çalışmamızın ikinci bölümünde ise Maitreya'nın nerede veya nereye tezahür edeceği sorularına cevap aranmıştır. Bu bağlamda Maitreya'nın kozmosla ilişkisi üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda Maitreya'nın yeryüzünde tezahür edeceği zamana kadar içinde yaşadığına inanılan Tusita Cenneti ve o geldiğinde yaşayacağı Ketumati'yi incelenmiştir. Maitreya Kutsal Doğa'nın bedenlenmesi ve kült mekânları açısından ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde ise Maitreya'nın Budist anlatılarda nasıl yer aldığı, bunun Maitreya imgelerine yansımaları, Budistlerin ritüel eylemlerinde Maitreya'nın yeri incelenmiştir. Bunların tamamında Maitreya'nın Budistlerin zihinlerinde veya bilinçlerinde hangi anlam/gerçeklik olarak tezahür ettiği anlaşılmaya ve aktarılmaya çalışılmıştır. Tüm bu çabanın sonunda Maitreya fenomeninin asıl anlamının Nihai Gerçeklik olarak açığa çıktığı ortaya konulmuştur.

Tez konusunun ve sınırlarının belirlenmesinden dil, muhteva ve teknik oluşumuna kadar çalışmamın bütün aşamalarında bana rehberlik eden danışman hocam Prof. Dr. Mahmut AYDIN'a; tez izleme komitelerinde verdiği fikir ve önerilerle tezime katkı sağlayan kıymetli hocam Prof. Dr. Cengiz BATUK'a; tez izleme komitemin üyelerinden olup, çalışmama yorumlarıyla katkı sağlayan muhterem hocam Doç. Dr. Kenan AYAR'a; tezimin içindekiler bölümünün oluşum aşamasında önerileriyle tezime katkı sunan değerli hocam Prof. Dr. Burhanettin TATAR'a; 2018 yılının bahar yarıyılında misafir öğrenci olarak bulunduğum Almanya'da Münster Üniversitesi'nde danışmanlığımı yapan saygıdeğer hocam Prof. Dr. Perry SCHMIDT-LEUKEL'a; Tübitak proje yazma eğitimi aldığım ve bilimsel araştırmalarda yöntem yazımı hakkındaki görüşleriyle tezime katkı sunan kıymetli hocam Prof. Dr. İbrahim TURAN'a teşekkür ederim.

Bunun yanı sıra tez yazım süresince maddi ve manevi destekleriyle yanımda olan sevgili anne ve babama; ablalarıma ve kardeşlerime teşekkür ederim. Aynı zamanda beni her zaman dinleyen, iyi dilekleriyle moral ve motivasyon sağlayan değerli arkadaşlarıma müteşekkirim. Oldukça uzun süren doktora yolculuğum bana pek çok şey öğretti. Bu yolculuk sabır, derinlemesine düşünme, düşündüklerimi tasnif etme ve

doğru ifade etme gibi noktalarda ilerlememi sağladı. Ayrıca tezimin her aşamasında Maitreya'nın hayatıma dokunan farklı bir yönüyle karşılaştım. Tüm bunlardan ötürü bu yolculuğun bana getirdiği her şeye sonsuz teşekkür ederim.

Mevlüde KÖROĞLU

İÇİNDEKİLER

TEZ KABUL VE ONAYI ..... **i**
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI ..... **ii**
TEZ ÇALIŞMASI ÖZGÜNLÜK RAPORU BEYANI ..... **ii**
ÖZET ..... **iii**
ABSTRACT ..... **iv**
ÖN SÖZ VE TEŞEKKÜR ..... **v**
İÇİNDEKİLER ..... **viii**
SİMGELER VE KISALTMALAR ..... **x**
ŞEKİLLER DİZİNİ ..... **xi**
1. GİRİŞ **1**
1.1. Araştırmanın Konusu 1
1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı 2
1.3. Araştırmanın Problemi 3
1.4. Araştırmanın Yöntemi 8
1.5. Araştırmanın Temel Kaynakları 10
2. MAİTREYA BUDA VE ZAMAN **13**
2.1. Giriş 13
2.2. Maitreya ve Mitik Zaman 16
2.2.1. Altın Çağ: Maitreya Buda'nın Zamanı 17
2.2.2. Kılıç Aralığı 23
2.3. Maitreya ve Mistik Zaman 28
2.3.1. İlham 30
2.3.2. Meditasyon 35
2.3.3. Kehanet 38
2.4. Maitreya ve Tarihsel Zaman 41
2.4.1. Lider/Kral Olarak Maitreya 44
2.4.2. Kurtarıcı Olarak Maitreya 61
2.5. Sonuç 65
3. MAİTREYA BUDA VE MEKÂN **68**
3.1. Giriş 68
3.2. Mekânın İki Boyutu: Kaos'tan Kozmos'a 70
3.3. Göksel Cennet ve Yeryüzü Cenneti 75
3.3.1. Göksel Cennet: Tusita 76
3.3.2. Yeryüzü Cenneti: Ketumati 79
3.4. Kutsal Doğa'nın Bedenlenmesi 84
3.5. Kült Mekânları: Dağlar 88
3.6. Sonuç 97
4. MAİTREYA: ANLATI VE GERÇEKLİK **100**
4.1. Giriş 100
4.2. Maitreya ve Anlatı 102
4.2.1. Geleceğin Buda'sı 102
4.2.2. Şefkatli Bodhisattva 108
4.2.3. Cakravartin/Evrensel Kral 120
4.3. Maitreya: İkonografi ve Ritüel 124
4.3.1. Maitreya'nın İmgelerde Tezahürü 124
4.3.2. Maitreya'nın Ritüellerde Tezahürü 139
4.4. Maitreya ve Gerçeklik 151
4.4.1. Gelecek ve Umutsuzluk 152
4.4.2. Gelecek ve Umut 154
4.4.3. Arabulucu Olarak Maitreya 158
4.5. Sonuç 163
DEĞERLENDİRME VE SONUÇ **166**
KAYNAKÇA **173**

EKLER **185**
ÖZGEÇMİŞ **193**

SİMGELER VE KISALTMALAR

Bk.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren(ler)
ed.	: Editör
haz.	: Hazırlayan
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfadan sayfaya
S.	: Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 3.1. Manusi Budaların yanında yer alan Maitreya imgesi-Hint Müzesi/Hindistan…….. 185

Şekil 3.2. Sakyamuni Buda'nın merkezde olduğu Maitreya Buda imgesi-Hint Müzesi/Hindistan… 185

Şekil 3.3. Kraliyet oturuşunda Maitreya imgesi, muhtemelen Bihar/Hindistan……186

Şekil 3.4. Ayakta duran Maitreya imgesi-Seattle Müzesi……. 187

Şekil 3.5. Namaskara mudra……... 187

Şekil 3.6. Çapraz bilek pozisyonunda oturan Maitreya imgesi-Lahor Müzesi……... 188

Şekil 3.7. Abhaya mudra…….…… 188

Şekil 3.8. Üç yüzlü dört kollu Maitreya imgesi…… 189

Şekil 3.9. Çin'de Geç Tang dönemine ait bir mağarada yer alan Tusita Cenneti tasviri……...… 189

Şekil 3.10. Tusita Cenneti Mandalası, Myoo-in/Japonya……. 190

Şekil 3.11. Maitreya'nın yeryüzüne inişinin tasviri, Kamakura Dönemi……..… 190

Şekil 3.12. Düşünen Maitreya imgesi, Kyoto Ulusal Müzesi-Japonya……..……..……. 191

Şekil 3.13. Gülen Buda olarak Maitreya imgesi……... 191

Şekil 3.14. Tusita Cenneti Mandalası, Kamakura Dönemi, Kosho-ji (Zen Tapınağı)…….. 192

1. GİRİŞ

1.1. Araştırmanın Konusu

Maitreya Buda, Budist gelenekte gelecekteki bir Buda olarak kabul edilir ve Sakyamuni Buda'nın halefi olarak görülür. Maitreya, Sakyamuni Buda'nın öğretilerinin unutulduğu bir dönemde gerçekliği yeniden tesis etmek için gelecekte ortaya çıkacak olan bir varlıktır. Maitreya'nın varlık dünyasına geleceği güne kadar Tusita adı verilen göksel cennette yaşadığı ve orada diğer göksel varlıklara dharmayı anlattığı söylenir. Ancak zamanı geldiğinde yeryüzünde tezahür edecek ve inananlara dharmayı öğretecek, onun zamanında yaşayan tüm insanları nirvanaya ulaştıracaktır. Budizm'in ilk dönemlerinden itibaren, Maitreya'yı görmek veya onun yeryüzüne iniş zamanında yanında olabilmek, Budistler için bir hedef hâline gelmiştir. Maitreya'nın doğduğu Tusita Cenneti'ni görmek veya onun öğretilerini kabul etmek, Budistlerin umudu ve arzusudur.

Maitreya kelimesinin kökenine inildiği zaman Budist literatürde farklı şekillerde ifade edildiği görülür. Pali ve Sanskrit dillerinde kaleme alınmış eserlerde aynı varlık için Metta, Metteyya, Maitri, Maitreya, Maitreyanatha, Ajita ve Ajitanatha gibi isimler kullanılmaktadır. Çincede Milo, Korecede Miryok ve Japoncada Miroku şeklinde ifade edilmektedir. Bunların tümünün Sanskrit "maitri" kelimesinden türemiş olabileceği düşünülmüştür. *Maitri* kelimesi sözlükte "arkadaşlık, samimiyet, yardımseverlik, hüsnüniyet" anlamlarına gelmektedir.[1] Pali dilindeki karşılığı olarak *metta* ise "sevgi, şefkat, dostluk, arkadaşlık, diğerleriyle aktif ilgilenme" demektir.[2] Maitreya veya Mettaya; *metta* veya *maitri* kelimelerinin "ya" ile birleşiminden oluşmaktadır. Burada yer alan "ya" eki bu kelimeleri kişileştirir; diğer bir ifadeyle bu ismin bir kişiye ait olduğunu ifade eder. Bu durumda Maitreya'nın tarihsel kimliğine işaret ettiği söylenebilir. Aynı zamanda Pali Kanon'da *metta* kavramından bir uygulama olarak bahsedildiği görülmektedir. Bu anlamıyla *metta* belirli bir yöntem içerisinde gerçekleştirilen meditatif bir uygulamadır ve evrende büyük bir güç olarak açığa çıkmaktadır. Bu kelimelerin ve anlamların hepsi Maitreya'yı bir yönüyle temsil etmektedir.

[1] Monier Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, The Clarendon Press, Oxford 1964, s. 834.
[2] T. W. Rhys Davids and William Stede (eds.), *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*, C. 6, Pali Text Society, London 1952, s. 164.

Maitreya Buda'nın Budizm'deki temel rolü, dharmanın unutulduğu bir zamanda gelerek gerçekliği yeniden kurmasıdır. O, dharmayı/öğretiyi tekrar hatırlatarak insanları nirvanaya ulaştıracaktır. Maitreya'nın varlığı, Budistlerin dharmanın sürekliliğine ve Nihai Gerçekliğe olan inançlarını pekiştirir. Bu noktadan hareketler bu çalışmada Budizm tarihi boyunca Maitreya'nın Nihai Gerçekliğin tezahürü olarak nasıl ortaya çıktığı ele alınacaktır. Diğer bir ifadeyle her şeyin sonunda ortaya çıkacak olan nihai anlam ya da ulaşılmak istenen nihai amaç olarak Maitreya inancı incelenecektir.

1.2. Araştırmanın Önemi ve Amacı

Maitreya Buda, Budist gelenekte oldukça güçlü bir etkiye sahiptir. Bu etkinin Sakyamuni Buda'nın tarihsel kişiliğinden daha güçlü bile olduğu söylenebilir. Çünkü Sakyamuni Buda uzun zaman önce nirvanaya ulaşmış ve ondan geriye dharma kalmıştır. Budist zaman anlayışına göre ise dharma, Sakyamuni Buda'nın tarihsel kişiliğinden uzaklaşıldıkça unutulacaktır. Bu sebeple Sakyamuni'nin ölümünden sonra geleceğin Buda'sı olan Maitreya'nın zamanı başlamıştır. Bu dünya sistemi içinde süregelen varlığı ile Maitreya, Sakyamuni'nin ortaya koyduğu dharmanın hem sürekliliğini hem de meşruiyetini sağlamaktadır. Maitreya beklenen gelecek olarak Budistlerin hayatlarına etki etmiş ve etmeye de devam etmektedir.

Maitreya Buda, Budizm tarihinde ortaya çıkan Theravada ve Mahayana adlı iki mezhep tarafından da benimsenmiştir. Bu sebeple Budist geleneğin tamamında önemli bir role sahip olan az sayıdaki evrensel sembolden biridir. Sakyamuni Buda'nın ölümünden sonra Budist topluluğunun kurumsallaşması sürecinde Maitreya her grup tarafından geleceğin Buda'sı olarak kabul görmüştür. Theravada ve Mahayana kutsal metinlerinde farklı yönleriyle varlık göstermiştir. Aynı zamanda Budizm tarihinde Maitreya adına hareket eden küçük gruplar ortaya çıkmıştır. Modern dönemde ise Maitreya'nın yeni dini hareketlere de ilham kaynağı olduğu görülmüştür. Bu sebeple Maitreya, Budist gelenekte hem evrenselliği hem de uyarlanabilirliği ile önemli bir fenomendir.

Maitreya'nın Budist gelenek içindeki doğal esnekliğini ve çok değerliliğini Budizm'in yayıldığı ülkelerde görmek mümkündür. Maitreya geçmişte ve günümüzde Sri Lanka, Myanmar, Vietnam gibi Güney ve Güneydoğu Asya'da farklı biçimleriyle etkili olmuştur. Aynı zamanda Çin, Kore, Japonya gibi Doğu Asya ülkelerinde varlık

göstermiştir. Maitreya bazen Çin'de olduğu gibi pek çok protestocu ve devrimci gruba ilham vermiş bazen de erdemli olmaya teşvik eden bir uygulama sırasında açığa çıkmıştır. Bu sebeple Maitreya, Budist gelenek içinde zengin bir çeşitlilik içinde varlık göstermiştir.

Yukarıda bahsedilen tüm bu nedenlerden ötürü Budizm'e dair tam bir anlayış oluşturabilmek için Maitreya'nın Budist gelenek içindeki rolüne bakmak ve bu rolü anlamak gerekir. Bu sebeple Maitreya tarih boyunca hem Budistlerin saygısını görmüş hem de Budizm üzerine çalışan akademisyenlerin ilgisini çekmiştir. Budizm'i benimseyenler ve Budizm'e dışarıdan bakan akademisyenler perspektifinden bakıldığında Maitreya, din çalışmalarındaki bir dizi klasik temanın Budist ifadesi olarak daha da önem kazanmıştır.

Bu çalışmada Maitreya'nın Budist gelenek içindeki yerinin ve öneminin tespit edilmesi, Nihai Gerçeklik olarak Maitreya'nın nasıl tezahür ettiğinin ortaya konulması amaçlanmaktadır. Bu bağlamda Maitreya Buda'nın Budistler tarafından nasıl anlaşıldığı, deneyimlendiği veya Budistlerin hayatına nasıl etki ettiği üzerinde durulmuştur. Diğer bir ifadeyle bu çalışma Maitreya fenomeninin özüne/anlamına/gerçekliğine ulaşma amacı taşımaktadır.

1.3. Araştırmanın Problemi

Maitreya evrenselliği, uyarlanabilirliği ve çok değerliliği ile Budist gelenekte yer alan önemli fenomenlerden biridir. Fakat İngilizce yapılmış ve ulaşabildiğimiz kaynaklar incelendiğinde Maitreya'nın nadiren müstakil olarak ele alındığı görülmektedir. Maitreya hakkında yapılmış en kapsamlı müstakil çalışmanın Alan Sponberg ve Helen Hardacre'nin editörlüğünü yaptığı *Maitreya: The Future Buddha* olduğu söylenebilir.[3] Bu çalışma Alan Sponberg'in Budist gelenekte içindeki pek çok gelişmede Maitreya'nın etkisini fark etmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Alan Sponberg öncülüğünde Maitreya Buda'nın farklı perspektiflerle ele alındığı bir konferans düzenlenmiş ve burada yapılan sunumlar kitaplaştırılmıştır. Bu kitap Maitreya Buda'nın Budist gelenek içindeki yerini ortaya koyması açısından önemlidir. Aynı zamanda Maitreya'nın Budizm'deki öneminin anlaşılmasına katkı sağlamıştır.

Maitreya Buda hakkında yazılmış yakın döneme ait önemli bir kitap ise Justin

[3] Alan Sponberg and Helen Hardacre (eds.), *Maitreya: The Future Buddha*, Cambridge University Press, Cambridge 1988.

R. Ritzinger'in *Anarchy in the Pure Land: Reinventing the Cult of Maitreya in Modern Chinese Buddhism* isimli çalışmasıdır.[4] Bu kitapta Maitreya'nın Çin'de yeniden doğuşu ve günümüzde yaşanan şiddet olaylarıyla ilişkisi ele alınmaktadır.

Maitreya Buda hakkında yayınlanmamış yüksek lisans ve doktora çalışmaları da bulunmaktadır. Bu çalışmaların en eski olanlarından biri 1977 yılında Kaliforniya Üniversitesi'nde doktora tezi olarak hazırlanmış olan *The Worship of Miroku in Japan*'dir.[5] Çalışmada öncelikli olarak Maitreya inancının ortaya çıkışına yer verilmiştir. Maitreya'nın Japonya'da dağla olan ilişkisi ve Budist milenyalizm kavramı çerçevesinde Maitreya incelenmiştir. 1992 yılında Kanada'da McGill Üniversitesi'nde *The Myth of Maitreya in Modern Japan, with a History of its Evolution*[6] adıyla hazırlanan yüksek lisans tezinde Maitreya'nın kökeni, yayılışı ve Japonya'daki gelişimi üzerinde durulmuştur. Aynı zamanda Maitreya'nın günümüzde Japonya üzerindeki etkisi incelenmiştir. 1994 yılında hazırlanan *Bodhisattva Cult&Sculpture: An Iconolgical Study with Special Reference to Maitreya*[7] adlı tezde Maitreya'ya ait ikonografik unsurlar detaylı bir şekilde ele alınmıştır. 1995 yılında Londra Üniversitesi'nde *Two Images of Maitreya-Fu Hsi and Pu-tai Ho-shang*[8] ismiyle doktora tezi hazırlanmıştır. Bu çalışmada Çin'de yaşamış olan ve Maitreya'nın enkarnasyonları olduğuna inanılan Fu Hsi ve Pu-tai'nin hayatı ele alınmıştır. 1995 yılında Baylor Üniversitesi'nde hazırlanan başka bir doktora tezi ise *A Comparative Study of Maitreya and Jesus Christ, The Messianic Figures in Korean Buddhism and in Korean Protestantism'*dir.[9] Bu çalışmada Maitreya inancının Kore'de Budistler üzerindeki etkisi incelendikten sonra Maitreya ile İsa Mesih arasındaki benzerlik ve farklılıklar üzerinde durulmuştur. 2012 yılında Iowa Üniversitesi'nde *The Future Cakravartin-Maitreyan Soteriology in Early China*[10] adıyla hazırlanan yüksek lisans tezinde ise Çin'de Maitreya inancının gelişimi soteriyoloji kavramı üzerinden ele

[4] Justin R. Ritzinger, *Anarchy in the Pure Land: Reinventing the Cult of Maitreya in Modern Chinese Buddhism,* Oxford University Press, New York 2017.

[5] Janet Ruth Durstine Goodwin, *The Worship of Miroku in Japan*, University of California Yayınlanmamış Doktora Tezi, Berkeley 1977.

[6] Heather I. Niderost, *The Myth of Maitreya in Modern Japan, with a History of its Evolution,* McGill University Faculty of Religious Studies Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Montreal 1992.

[7] Inchang Kim, *Bodhisattva Cult&Sculpture: An Iconolgical Study with Special Reference to Maitreya*, M. S. University of Baroda Faculty of Fine Arts Yayınlanmamış Doktora Tezi, Baroda 1994.

[8] Bea-Hui Hsiao, *Two Images of Maitreya-Fu Hsi and Pu-tai Ho-shang,* University of London Yayınlanmamış Doktora Tezi, London 1995.

[9] Bong Hee Han, *A Comparative Study of Maitreya and Jesus Christ, The Messianic Figures in Korean Buddhism and in Korean Protestantism*, Baylor University Yayınlanmamış Doktora Tezi, Texas 1995.

[10] Meng Yin, *The Future Cakravartin- Maitreyan Soteriology in Early China,* The University of Iowa Religious Studies Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Iowa 2012.

alınmıştır.

Maitreya Buda hakkında yapılmış müstakil İngilizce kaynaklardan bazıları bunlardır. Bunların dışında doğrudan Maitreya'yı incelemeyen fakat Maitreya'ya değinen kitaplar da bulunmaktadır. Leslie S. Kawamura'nın editörlüğünü yaptığı *The Bodhisattva Doctrine in Buddhism*[11] isimli çalışmada Maitreya bir bodhisattva olarak ele alınmıştır. Elizabeth J. Harris'in editörlüğünü yaptığı *Hope: A Form of Delusion? Buddhist and Christian Perspectives*[12] adlı çalışmada ise Maitreya umudun bedenleşmesi ve eskatolojik umut kavramları açısından incelenmiştir.

Türkiye'ye gelindiğinde ise Maitreya hakkında yazılmış müstakil bir kitap, yüksek lisans veya doktora tezi kitap bulunmamaktadır. Maitreya Buda hakkındaki Uygurca bir metin Şinasi Tekin tarafından *Maytrisimit Burkancılığın Mehdisi Maitreya ile Buluşma Uygurca İptidai Bir Dram: (Burkancılığın Vaibhasika Tarikatına ait Bir Eserin Uygurcası)* olarak Türkçeye tercüme edilmiştir.[13] Bu eser 1902-1913 yılları arasında Orta Asya'da kazı çalışmaları yapan Alman arkeologlar tarafından bulunan bir metnin çevirisidir. Bu metnin çevirisinde mehdi kavramının Maitreya için kullanılmış olması önemlidir. Aynı zamanda Ekrem Sarıkçıoğlu 1980 yılında yayınlanan "Buda Dininde Mehdi İnancı ve Buda'dan Bir Rivayet" isimli makalesinde Maitreya'yı mehdi kavramı çerçevesinde ele almıştır. Ayrıca bu makalede Ekrem Sarıkçıoğlu Maitreya kelimesinin "takdis olunmuş, mesut, hamt eden" anlamlarını taşıdığından bahseder. Bu manaları sebebiyle bazı İslam âlimlerinin Maitreya'nın Hz. Muhammed olduğu veya Hz. Muhammed'i işaret ettiği görüşünü benimsediklerini anlatır. Hatta bu isimler arasında Muhammed Hamidullah'ın da olduğunu söyler. Fakat kendisi bu görüşün doğruluğunu uzak bir ihtimal olarak değerlendirir.[14] Ekrem Sarıkçıoğlu bu görüşe katılmamakla birlikte Maitreya'yı mehdi kavramıyla ifade etmeyi uygun görmüştür.

Budist metinlerinde Maitreya'yla ilgili geçen ifadelerin Hz. Muhammed'i işaret ettiği görüşü Türkiye'de yapılan başka çalışmalarda da dile getirilmiştir. A. H.

---

[11] Leslie S. Kawamura (ed.), *The Bodhisattva Doctrine in Buddhism*, Wilfrid Laurier University Press, Canada 1981.

[12] Elizabeth J. Harris (ed.), *Hope: A Form of Delusion? Buddhist and Christian Perspectives*, EOS, Germany 2013.

[13] Şinasi Tekin, *Maytrisimit: Burkancıların Mehdîsi Maitreya ile Buluşma Uygurca İptidaî Bir Dram (Burkancılığın Vaibhâşka Tarikatine Ait Bir Eserin Uygurcası)*, Sevinç Matbaası, Ankara 1976.

[14] Ekrem Sarıkçıoğlu, "Buda Dininde Mehdi İnancı ve Buda'dan Bir Rivayet", *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi*, S. 4, 1980, ss. 77-78.

Vidyarthi ve U. Ali *Doğu Kutsal Metinlerinde Hz. Muhammed* isimli eserlerinde Hz. Muhammed'in Budist kutsal kitaplarında müjdelendiğinden bahseder ve onun bu kitaplardaki adının Metteyya veya Maitreya olduğunu söyler.[15] Bu görüş Remzi Kaya'nın "İlahi Kitaplarda Hz. Muhammed"[16], Celil Kiraz'ın "Hz. Muhammed (sav)'in Önceki Kutsal Kitaplarda Müjdelenmesi (Tebşîrât)" isimli makaleleri gibi bazı çalışmalarla da desteklenmiştir. Özellikle Celil Kiraz'ın "O beklenen Maitreya gelmiştir, o Hz. Muhammed'dir." cümlesi dikkat çekmektedir.[17]

Maitreya'ya Budizm'le ilgili genel çalışmalarda da yer verilmiştir. Günay Tümer diğer dinlerde görüldüğü gibi Budizm'de de bir kurtarıcı inancı ve beklentisi olduğunu ifade etmiş ve bu konu hakkında şunları yazmıştır: "Kurtarıcının sülâle adı Metteyya (Maitreya), esas adı Ajita'dır. Bu gelecek Buda inancı ile ilgili eskatolojik ümitler, bir kurtarıcı tasavvuru içinde, bir çeşit Budist mesihçiliği veya mehdîliği olarak Budist ülkelerde önemli bir konu oluşturur."[18]

Maitreya Buda hakkında İngilizce ve Türkçe yapılan çalışmalar genel olarak bu şekildedir. Bu çalışmalar üzerine bir değerlendirme yapıldığında Maitreya'nın genellikle Batı'da mesih; Türkiye'de ise mehdi kavramı üzerinden ele alındığı tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra Maitreya "kurtarıcı", "eskatoloji", "soteriyoloji", "milenyalizm" ve benzeri kavramlar üzerinden bir çerçeve oluşturularak incelenmiştir. Fakat Maitreya'nın Budizm'deki yerinin Hıristiyanlık gibi daha açık bir mesihçi geleneğin beklentileriyle anlaşılmaya ve yorumlanmaya çalışılması bazı sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Budizm'deki mesih temasının değeri tam anlamıyla belirgin değildir. Bazı açılardan ise Maitreya, Hıristiyanlıktaki mesihin üstlendiği role yaklaşmaktadır. Özellikle Çin'de ortaya çıkan apokrif Maitreya anlatıları ya da Maitreya'nın enkarnasyonu olduğuna inanılan tarihsel kişilikler bu şekilde değerlendirilebilir. Fakat ne olursa olsun Maitreya'yı mehdi veya mesih kavramlarıyla ifade etmek Maitreya'nın anlaşılmasını zorlaştırmakta ve bu kavramın içermediği bazı unsurların ona yüklenmesine neden olmaktadır. Maitreya sadece bazı yönleriyle mehdi veya mesih inancıyla benzerlik göstermektedir. Bu sebeple burada kavramsallaştırma

[15] A. H. Vidyarthi and U. Ali, *Doğu Kutsal Kitaplarında Hz. Muhammed*, çev. Kemal Karataş, İnsan Yayınları, İstanbul 1997, s. 92.
[16] Remzi Kaya, "İlahi Kitaplarda Hz. Muhammed", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 6, 1994, s. 235.
[17] Celil Kiraz, "Hz. Muhammed (sav)'in Önceki Kutsal Kitaplarda Müjdelenmesi (Tebşîrât)", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 1, 2001, s. 245.
[18] Günay Tümer, "Budizm", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, TDV Yayınları, İstanbul 1992, s. 357.

açısından bir problem yaşandığı görülmektedir.

Maitreya hakkında yapılmış çalışmalarda tespit edilen diğer bir nokta ise Maitreya'nın kaynağı veya kökenleri üzerinde durulmasıdır. Geleceğin Buda'sı fikrinin Sakyamuni Buda'ya kadar uzanıp uzanmadığı veya Budizm'in ortaya koyduğu orijinal bir inanç olup olmadığı tartışılmıştır. Maitreya'nın hangi noktada Sakyamuni Buda'nın halefi olarak tanımlandığı, Pers kült figürü Mithra (Mitra) ile benzerliği sebebiyle bu inancın İran'dan Hindistan'a gelip gelmediği soruları sorulmuştur. Aynı zamanda Maitreya'nın kökeninin Zerdüştlükteki Saoşyant inancında mı yoksa Caynizm'deki *tirthankara*larda mı aranması gerektiği üzerinde durulmuştur. Diğer taraftan Maitreya'nın Hint temelleri üzerine çalışılmış ve Hindu kutsal metinlerinden *Upanishadlar*'da yer alan Maitri Upanishad[19] bölümü farklı tartışmaları da beraberinde getirmiştir.

Maitreya hakkında yapılan çalışmalar genellikle bu noktalara odaklanmaktadır. Fakat bunların dışında Maitreya'nın ikonografi, umut, şiddet gibi kavramlar bağlamında incelendiği de görülmektedir. Tüm bu noktalardan hareketle konunun ele alınışında eksik bırakıldığını düşündüğümüz ve Maitreya ile ilgili tüm unsurların merkezinde yer aldığını tespit ettiğimiz Nihai Gerçeklik olgusu açısından Maitreya inancını tezimizde ele almayı uygun gördük. Bunu yaparken çalışmamızın ana problemi olarak Budistler, Maitreya Buda'ya nasıl bir anlam yüklemektedirler veya Budistler için Maitreya'nın Nihai Gerçekliğin tezahürü olarak anlamı nedir sorularını belirledik. Ayrıca çalışmamızın yönünü belirleyecek alt problemler olarak şu soruları tespit ettik: Maitreya'nın zamanla ilişkisi nedir? Budistler Maitreya'yı zamansal olarak nasıl anlamlandırmaktadır? Maitreya zamanda nasıl tezahür eder? Budizm'de zaman Maitreya Buda merkezli olarak nasıl anlaşılmaktadır? Maitreya'nın mekânla ilişkisi nedir? Budist kozmolojide Maitreya hangi konuma yerleştirilmektedir? Maitreya'nın mekânla kurduğu ilişki nasıl açığa çıkmaktadır? Budist anlatılarda Maitreya nasıl varlık göstermektedir? Budist ikonografide Maitreya imgeleri nasıl ortaya çıkmıştır? Maitreya imgeleri neyi temsil etmektedir? Maitreya etrafında gelişen ritüeller nelerdir? Bu ritüellerin Budistlerin hayatlarındaki anlamı nedir? Maitreya anlatılarının, imgelerinin ve ritüellerinin işaret ettiği gerçeklik nedir? Maitreya, Budistlerin zihinlerinde veya bilinçlerinde nasıl açığa çıkmaktadır? Maitreya'nın gerçeklikle

[19] Bk. *Upanishadlar*, çev. Korhan Kaya, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014, ss. 311-345.

ilişkisi nedir?

1.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmamızda beklediğimiz amaçlara ulaşabilmek ve belirlediğimiz sorulara yanıt bulabilmek için Budist kutsal metinlerine; Maitreya Buda hakkında İngilizce yazılmış kitaplara, tezlere ve makalelere; Türkçe kaleme alınmış sınırlı sayıda kaynağa başvurulmuştur. Bu kaynaklar araştırmanın her aşamasında yol gösterici olmuştur.

Budist kutsal metinlerinin orijinal dilleri Pali ve Sanskrit'tir. Özellikle kavramların anlamlarına nüfuz edebilmek için temel düzeyde Sanskrit dili eğitimi alınmıştır. Fakat Maitreya Buda hakkındaki temel metinlerin İngilizce çevirilerinin yeterli olması ve Sanskrit orijinallere ulaşmadaki zorluk göz önünde bulundurularak İngilizce çevirilerin kullanımı tercih edilmiştir.

Bu araştırmada Maitreya olgusunun Budistler için nasıl bir anlam ifade ettiği fenomenolojik/olgubilimsel yaklaşımla ele alınmaya çalışılmıştır. Budistlerin Maitreya'yı nasıl tecrübe ettikleri hakkında tarihsel olaylar, deneyimler, algılar, kavramlar ve durumlar hakkında tanımlamalar/betimlemeler yapılmıştır. Aynı zamanda bu betimlemeler üzerinden çeşitli açıklama ve analizler yapılarak Maitreya fenomeninin özüne odaklanılmıştır.[20] Ayrıca Maitreya fenomeninin derinliklerindeki anlamları araştırırken bu fenomenle ilişkili olarak "Nihai Gerçeklik", "zaman", "mekân", "anlatı", "ikonografi", "ritüel", "gerçeklik" gibi bazı fenomenler üzerinde durulmuştur. Maitreya, diğer fenomenler çerçevesinde ve onlarla ilişkisi açısından incelenmiştir. Tüm bunların sonucunda Budistlerin Maitreya'ya yükledikleri anlam Budizm'in kendi içinde anlaşılmaya ve yorumlanmaya çalışılmıştır.

Maitreya Buda ele alınırken fenomenolojik yaklaşımın yanı sıra bazı bölümlerde tarihsel yöntem kullanılmıştır. Örneğin Birinci Bölümde yer alan Tarihsel zaman kısmında Maitreya olduğuna inanılan kişiler hakkında kronolojik bazı bilgiler verilmiştir. Fakat burada veya tezin genelinde Maitreya olgusunun oluşum süreci veya kökeni üzerinde durulmamıştır. Çünkü bu çalışma bir köken araştırması değildir, Budistlerin kendi inançlarına yükledikleri anlam üzerinde yoğunlaşmıştır. Ayrıca bu

[20] Fenomenolojik yöntemle ilgili bk. Ali Yıldırım ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021, ss. 66-67; John W. Creswell, *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, çev. eds. Selçuk Beşir Demir ve Mesut Bütün, Siyasal Kitabevi, Ankara 2021, ss. 79-81.

araştırmada bazen karşılaştırmalı yönteme de başvurulmuştur. Örneğin Hint ve Çin düşüncesi, Theravada ve Mahayana mezhepleri arasında karşılaştırmalar yapılmıştır.

Maitreya Buda'yı çeşitli fenomenler üzerinden incelemeye çalışılırken birtakım zorluklarla karşılaşılmıştır. Bunlardan ilki hangi kavramların ya da olguların seçileceği konusudur. Maitreya'yı; mesih, mehdi, eskatoloji ve benzeri olgular çerçevesinde ele almanın bazı açılardan sorunlu olduğunu ifade etmiştik. Bu sebeple bu kavramlar araştırmada kullanılmamıştır. Fakat Maitreya'yı araştırmak için kullanacağımız her kavram geleneksel olarak bir anlam dünyasına sahiptir. Bu sebeple ne kadar dikkatli olunursa olunsun başka bir dinî geleneğe ait olan ve çok bilinmeyen bir fenomeni ele almak için bazı bilindik kelimeler kullanılmak zorundadır. Her şeyden önce konuyu anlamak ve yorumlamak için bu kavramlara ihtiyacımız bulunmaktadır. Bu sebeple "Altın Çağ", "cennet" gibi özel bir anlam dünyasına sahip bazı kavramlar kullanılmıştır. Fakat bunu yaparken cennet kavramında olduğu gibi bu kavramın Budizm'e hangi açılardan uyduğu veya uymadığı üzerinde durulmuştur. Araştırma boyunca kavramların bizim zihin dünyamızda sahip olduğu anlamı ile Budistler için ifade ettiği anlamı arasındaki ayrım bulunmaya, kavramlara dikkatli ve bilinçli bir şekilde yaklaşılmaya çalışılmıştır.

Diğer bir zorluk ise Budizm ile ilgili yapılan çalışmalarda ele alınan Budizm'e ait kavramların kullanım şekli ve yazımıyla ilgili farklılıklardır. Bunun temel nedeni Türkçe yapılan çalışmalarda bazı kavramların Sanskrit'teki bazılarının ise Pali dilindeki kullanımı esas alınmaktadır. Buda kelimesinin yazımıyla ilgili bile Türkçe kaynaklarda birbirinden farklı çok sayıda kullanım mevcuttur. Bu sebeple Buda kavramı için Türk Dil Kurumunun kullanımı esas alınmıştır. Genel olarak ise Budist kavramların Sanskrit dilindeki kullanımları tercih edilmiştir. Örneğin araştırmamızın konusu olan Maitreya, kelimenin Sanskrit kullanımıdır. Pali dilindeki karşılığı olan Metteyya tercih edilmemiştir. Aynı zamanda dharma, sutra gibi kelimelerin de Sanskrit yazımı kullanılmıştır. Bunun nedeni bu kavramların Sanskrit kullanımlarının Türkiye'de daha çok bilinmesi ve araştırmamızın konusu olan Maitreya hakkındaki temel metinlerin çoğunlukla Sanskrit dilinde yazıya geçirilmiş olmasıdır. Ayrıca yabancı kavramlar belirgin olması için italik yazılmıştır. Diğer taraftan bu çalışma boyunca MÖ 6. yüzyılda yaşamış olduğu kabul edilen Siddharta Gautama Sakyamuni Buda'yı ifade etmek için kısaltma olarak Gautama, Gautama Buda, Sakyamuni veya

Sakyamuni Buda kullanımı tercih edilmiştir. Maitreya Buda için ise tekrardan kaçınmak amacıyla zaman zaman Maitreya ismi kullanılmıştır.

1.5. Araştırmanın Temel Kaynakları

Bu araştırmanın temel kaynaklarını Budizm'in kutsal metinleri oluşturmaktadır. Budist kutsal metinleri ilk dönemlerde sözlü olarak nakledilmiştir. Fakat bu sözlü nakil dönemi çok uzun sürmemiş ve Buda'nın ölümünden kısa bir süre sonra keşişler tarafından onun sözlerinin tespiti ve kayda geçirilmesine yönelik çalışmalar başlatılmıştır. Günümüzde Budist kutsal kitap literatürü birçok dil ve lehçede olmasına rağmen Pali dilindeki metinler en sahih metinler sayılır ve bunlara Pali Kanon ismi verilir. MÖ 350-90 yılları arasında yazıya geçirilen Pali Kanon Budist öğretinin temelini oluşturmaktadır.[21] Maitreya Buda hakkında Sakyamuni Buda'nın sözlerini içeren en eski kaynak Pali Kanon'dur. *Digha Nikaya* 26. bölümde yer alan *Cakkavatti-sihanada Sutta*[22] geleceğin Buda'sı olarak Maitreya'yı konu edinmektedir. Pali Kanon'un tamamı Pali Text Society'nin çalışmaları ile Rhys Davids ve J. E. Carpenter tarafından üç cilt şeklinde 1890-1910 yıllarında ise İngilizceye çevrilmiştir. 1995 yılında ise Maurice Walshe hem İngilizceye yapılan bu ilk çeviriden hem Pali Kanon yorumlarının İngilizceye yapılan tercümelerinden yararlanarak *Digha Nikaya*'nın yeni bir çevirisini yapmıştır. Güncel bir çeviri olması sebebiyle araştırma boyunca bu çeviri kullanılmıştır. Aynı zamanda *Suttanipata*'da yer alan *Metta Sutta*'da[23] *metta* kavramı üzerinde durmaktadır. Bu metnin günümüze en yakın çevirisi tercih edilmiştir.

Kanonik olmayan literatürde ise Maitreya Buda'nın konu edildiği en eski metinlerden biri "Geleceğin Anlatısı" anlamına gelen *Anagatavamsa Desana'*dır. Bu metin Maitreya Buda yeryüzünde doğduktan sonra gerçekleşecek olan olayları yaklaşık 150 pasajda anlatır. Theravada mezhebi için önemli bir Pali kaynağıdır. İngilizceye en güncel çevirisi Udana Meddegama tarafından yapılmıştır.[24] Maitreya hakkındaki erken dönem kaynaklarından bir diğeri ise *Maitreyavyakarana'*dır.[25] Bu

[21] Ali İhsan Yitik, *Hint Dinleri*, İzmir İlahiyat Vakfı, İzmir 2005, s. 55.
[22] *Cakkavatti-sihanada Sutta,* 26.1-28, *The Long Discourses of the Buddha: A Translation of the Digha Nikaya*, trans. Maurice Walshe, Wisdom Publication, Boston 1995, ss. 395-405.
[23] *Suttanipata*, 8.143-152, *The Suttanipata: An Ancient Collection of the Buddha's Discourses*, trans. Bhikkhu Bodhi, Wisdom Publication, Boston 2017, ss. 179-180.
[24] *Anagatavamsa Desana: The Sermon of the Chronicle-To-Be*, trans. Udana Meddegama, Motilal Banarsidass Private Limited, Delhi 1993.
[25] *Maitreyavyakarana* çevirisinin tamamı için bk. Edward Conze, *Buddhist Scriptures*, Penguin Books, Baltimore-Maryland 1959, ss. 237-242.

kitabın Edward Conze tarafından bir eserin içinde yaptığı İngilizce çevirisi kullanılmıştır.

Maitreya'nın hikayesinin gelişmiş bir versiyonunu Budizm tarihinde ortaya çıkan ilk mezhepler arasında yer alan *Mulasarvastivadin*lerin *Divyavadana*'sında bulmak mümkündür. "Kutsal Anlatılar" anlamına gelen *Divyavadana* iki sutrayla birlikte otuz iki anlatıdan oluşmaktadır. Milattan sonra ilk asırdan itibaren Sanskrit dilinde yazıya geçirilmiş olan bu metin Budist düşünce ve uygulamada önemli izler bırakmıştır ve Hint Yarımadası'ndaki Budist anlatıların geniş bir özetini içermektedir. Ahlaki anlamda örnek teşkil eden ve öğüt veren bu anlatılar hem keşiş eğitiminde ve hem de keşiş olmayan/laiklerin eğitiminde Buda'nın sözü olarak kullanılmıştır.[26] Sanskrit dilinden İngilizceye en güncel çevirisi Andy Rotman tarafından *Divine Stories: Divyavadana* adıyla iki cilt olarak yapılmıştır.[27] Maitreya'nın anlatısının yer aldığı *Maitreya-avadana* birinci ciltte bulunur. Ayrıca bu araştırmada ikinci ciltten de yararlanılmıştır.

Maitreya hakkında diğer önemli bir kutsal metin ise *Mahasanghikalar'*a ait olan *Mahavastu*'dur. *Mahasanghikalar* Budizm tarihinde ortaya çıkan ilk mezheplerden biridir ve Mahayana mezhebinin öncüsü olduğu düşünülmektedir. "Büyük Hadiselerin Kitabı" anlamına gelen *Mahavastu* MÖ 2. yüzyılda yazılmaya başlanmış ve MS 3. veya 4. yüzyılda tamamlanmış Sanskrit bir derlemedir. Buda ile ilgili o döneme ait neredeyse tüm *avadana*ların/anlatıların bir koleksiyonudur.[28] *Mahavastu*'nun ulaşabildiğimiz en güncel tercümesine 1949 yılında başlanmış ve 3 cilt olarak basılmıştır. Bu araştırmada birinci ve üçüncü ciltlerden faydalanılmıştır.[29]

Maitreya'dan bahseden önemli kaynaklardan biri Mahayana mezhebinde kutsal kabul edilen *Prajna-paramita Sutralar*'dır. Bu sutralarda Maitreya'nın bir bodhisattva olarak Gautama'nın izinden gideceği anlatılmaktadır. Edward Conze tarafından *The Large Sutra on Perfect Wisdom- with the divisions of the Abhisamayalankara*[30] adıyla yapılan çeviri kullanılmıştır. Maitreya hakkında yazılmış sutralar arasında en

[26] *Divine stories: Divyavadana*, C. 1, trans. Andy Rotman, Wisdom Publications, Boston 2008, ss. 1-2.
[27] *Divine Stories: Divyavadana*, C. 2, trans. Andy Rotman, Wisdom Publications, Boston 2017.
[28] *The Mahavastu*, C. 1, trans. J. J. Jones, Luzac&Company, London 1949, ss. xi-xii.
[29] *The Mahavastu*, C. 3, trans. J. J. Jones, Luzac&Company, London 1956.
[30] *The Large Sutra on Perfect Wisdom: With the divisions of the Abhisamayalankara,* trans. Edward Conze, University of California Press, London 1975.

önemlilerinden bir diğeri ise Kumarajiva (344-413)[31] tarafından Sanskrit aslından Çinceye çevrilmiş ve *Maitreya'nın Üç Sutrası* arasında yer alan *Maitreya'nın İnişi ve Aydınlanması Üzerine Sutra'*dır. Bu sutra Shotaro Iida ve Jane Goldstone tarafından İngilizceye çevrilmiştir.[32] Maitreya'dan bahseden diğer bir Mahayana kutsal kitabı ise *Lotus Sutra* olarak bilinen *Saddharmapundarika*'dır. Bu metnin de Kumarajiva tarafından Çinceye çevrildiği düşünülmektedir.[33] Araştırma boyunca bu metnin İngilizce çevirisi kullanılmıştır. Fakat Korhan Kaya'nın Sanskrit dilinden Türkçeye yaptığı *Lotus Sutra*[34] çevirisi ile karşılaştırma yapılmış ve bazı kavramların Türkçe karşılığı için bu çeviriden istifade edilmiştir.

Budizm tarihinde geç döneme ait Mahayana metinlerinden biri olan *Guhyasamaja Tantra*'da[35] Maitreya'dan bahsedilir. Geç döneme ait diğer bir Mahayana metni ise Maitreya'nın bir bodhisattva olarak yer aldığı *Gandhavyuha Sutra*'dır.[36] Mahayana sutralarından biri olan *Vimalakirti Sutra*'da da Maitreya hakkında anlatılar yer alır.[37]

[31] Kumarajiva Çin'de yaşamış Budist keşiş ve bilgindir. Budizm'e ait çok sayıda kutsal metni Çince'ye çevirmiş ve Budizm'in Çinde'de teolojik bir zemin kazanmasında önemli bir rol oynamıştır.
[32] *The Sutra That Expounds the Descent of Maitreya Buddha and His Enlightenment*, trans. Shotaro Iida and Jane Goldstone, Bukkyo Dendo Kyokai and BDK America, Inc., United States of America 2016.
[33] *The Lotus Sutra*, (Taisho Vol. 9, No 262), trans. Tsugunari Kubo and Akira Yuyama, Numata Center for Buddhist Translation and Research, California 2007.
[34] *Lotus Sutra-Saddharmapundarika Sutra*, çev. Korhan Kaya, Sujala Yayıncılık, İstanbul 2018.
[35] Bu metnin İngilizceye tercümesi için Francesca Fremantle tarafından yazılan doktora tezinden faydalanılmıştır. Bk. Francesca Fremantle, *A Critical Study of the Guhyasamaja Tantra*, University of London Yayınlanmamış Doktora Tezi, London 1971.
[36] Douglas Edward Osto, *The Gandavyuha-sutra: A Study of Wealth, Gender and Power in an Indian Buddhist Narrative*, University of London Yayınlanmamış Doktora Tezi, London 2004.
[37] *The Vimalakirti Sutra*, trans. John R. McRae, Numata Center for Buddhist Translation and Research, California 2004.

2. MAİTREYA BUDA VE ZAMAN

2.1. Giriş

Hint geleneğinde zaman; yaratılış, yok oluş ve yeniden yaratılış döngüsü içinde varlığını sürekli olarak devam ettiren kâinatın sonsuzluğunda akıp giden bir olgudur. Başka bir ifadeyle zaman ezelî ve ebedî olan dünya hayatı içinde daimî bir akış hâlidir. Burada her ne kadar kesintisiz bir yaşam döngüsü olsa da zamanın dönemlere/*kalpa*lara ayrıldığı ve her dönemin bir sonu olduğu görülür. Fakat nasıl ölüm insan hayatı için bir sonmuş gibi görünse de insanlık için bir son değilse her dönemin/*kalpa*nın bir sonu olmasına rağmen zaman sonsuzdur. Çünkü her dönemi/*kalpa*yı başka bir dönem takip eder.[38]

Budizm'de zaman olgusunu anlamak için öncelikle Sakyamuni Buda'nın kutsal metinlerde yer alan sözlerine müracaat etmek gerekir. Pali Kanon'da yer alan *Majjhima Nikaya*'da Vacchagotta isimli bir münzevinin Sakyamuni Buda'ya zamanla ilgili birtakım sorular sorduğu anlatılır. Vacchagotta "Dünya sonsuz mudur?" diye sorar, Buda "Dünyanın sonsuz olduğunu söyleyemem." cevabını verir. "Peki dünya sonsuz/ebedî değildir diyebilir miyiz?" sorusuna da "Dünyanın sonsuz olmadığını da söyleyemem." der.[39] Vacchagotta bu sefer "dünya sınırlıdır" ve "dünya sınırsızdır" diyebilir miyiz sorularını yöneltir ve Buda bu sorulara da "bir şey diyemem" cevabını verir.[40] Buda'nın bu sözleri Budizm'de zamanın ne olduğu konusunu tartışmalı hâle getirmiştir. Fakat Budizm'de benimsenen samsara inancı dünya hayatının döngüselliğini ifade eder. Ayrıca kalpa anlayışı Budist kozmolojide Hint geleneğinde olduğu şekliyle kabul edilmiştir. Bu döngüsel zaman anlayışında dharmayı/öğretiyi insanlara anlatmak için Budanın defalarca yeryüzünde tezahür ettiğine inanılır. *Digha Nikaya*'da anlatıldığına göre doksan bir kalpa önce yaşamış olan ilk Buda Vipassi döneminde insan ömrü seksen bin yıldı, yedinci Buda olan Sakyamuni ise insan hayatı yüzyıl iken yaşadı.[41] Sakyamuni'den sonra gelecek olan/gelmesi beklenen, bu zaman periyodunun son Buda'sı ise Maitreya'dır.

---

[38] Bk. Mircea Eliade, *Ebedi Dönüş Miti*, çev. Ayşe Meral, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018, s. 125.

[39] *Majjhima Nikaya*, 72.3-4, *The Middle Length Discourses of the Buddha: A New Translation of the Majjhima Nikaya*, trans. Bhikkhu Nanamoli and Bhikkhu Bodhi, Wisdom Publications, USA 1995, s. 590.

[40] *Majjhima Nikaya,* 72.5-6, s. 590.

[41] *Mahapadana Sutta*, 1.4 ve 1.7, *The Long Discourses of the Buddha: A Translation of the Digha Nikaya*, trans. Maurice Walshe, Wisdom Publication, Boston 1995, ss. 199-200.

Tarihsel süreç içerisinde Budist gelenekte Maitreya Buda'nın temelde iniş ve yükseliş motifleri çerçevesinde şekillendiği görülür. İniş inancı, Maitreya'nın bu dünyaya, yeryüzüne ineceği ve burada inananları kurtuluşa ulaştıracağı şeklindeyken, yükseliş inancı ise duaları ve iyi amelleri sayesinde müminlerin sonraki hayatlarında, arzın üstünde bulunan Tusita Cenneti'nde doğacağı ve burada Maitreya'ya kavuşacağı inancıdır. Bu iki inanç birlikte, tarihsel süreçte Budist toplumlarda oldukça etkili olmuştur. Her ikisi için de Budistler dualar etmiş, Maitreya'ya kavuşma arzusuyla ritüeller gerçekleştirmişlerdir. Maitreya'nın yeryüzüne ineceği inancı, Maitreya'nın bedenleneceği ve tarihsel bir kişilik olarak varlık göstereceği anlamına gelir ve zaman zaman Maitreya tarihsel süreçte yaşamış belirli kişilerle özdeşleştirilmiştir. Ayrıca iniş ve yükseliş motiflerinin iç içe geçtiği bir inanç da ortaya çıkmıştır. Maitreya'nın Tusita'da doğmayı başaranlarla birlikte yeryüzüne ineceği inancı hem yükseliş hem iniş motifini içerir. Bazı Budist toplulukları arasında görülen bu inançta Tusita Cenneti'nde doğmayı başarmak ile kurtuluş inancı birleştirilmiştir.

Geleneksel olarak Maitreya, iniş ve yükseliş inancı çerçevesinde gelişirken Jan Nattier, Maitreya inancını zaman ve mekân açısından tasnif ederek incelemiş ve Maitreya'nın zamanla ilişkisini görünür hâle getirmiştir. Jan Nattier, nerede ve ne zaman sorularına verilecek cevapları temel alarak dörtlü bir tasnif yapmış ve zamansal açıdan Maitreya inancını şimdi ve sonra olarak ele almıştır. Jan Nattier'e göre Maitreya sahih kabul edilen dinî metinlerin tamamında şu anda Tusita Cenneti'nde yaşadığı ve yeryüzüne ineceği zamanı beklediği anlatılır. Dolayısıyla mevcut anda insanlara dinî bir teselli sunması imkân dâhilinde değildir. Bu sebeple Maitreya hakkındaki anlatıları en çok yansıtan tema "burada/sonra"dır; Budistler bu dünyada fakat uzak gelecekte Maitreya'yla karşılaşacaklardır. Bu anlayışta Maitreya'nın dharmayı insanlara anlatan geleneksel bir Buda olduğu görülür. İkinci tema ise "burada/şimdi"dir; inananların Maitreya'yla bu dünyada ve bu yaşamlarında karşılaşacakları inancını ifade eder. Bu inançta Maitreya'nın tarihsel bir kişilik olarak varlık gösterdiğine inanılır. Budistlerin şu anda yaşadıkları sorunları çözeceğine dair beklentilerini gösterir. Üçüncü tema "orada/sonra"dır; inananların sonraki hayatlarında Tusita Cenneti'nde doğmayı başarabilecekleri ve orada Maitreya'yla karşılaşabilecekleri inancıdır. Bu inançta Maitreya'nın tarihsel varlığı tamamen belirsizdir, Maitreya'nın dünyada ne zaman tezahür edeceği hatta tezahür edip etmeyeceği önemsizdir. Dördüncü tema mistiklerin Maitreya ile sohbet edebildiği,

ondan tavsiye istedikleri ve metinsel açıklama bekledikleri mistik tecrübe durumunu ifade eder. Mistik kişi mevcut hayatında Tusita Cenneti'ne yükselerek Maitreya'yla görüşmeyi başarabilir.[42]

Hem Budist gelenekte kullanılan iniş ve yükseliş motifleri hem Jan Nattier'in yaptığı dörtlü tasnif incelendiğinde Maitreya inancıyla ilgili merak edilen, cevabı araştırılan en temel sorulardan birinin "ne zaman?" olduğu görülür. Bu soru farklı perspektiflerden bakıldığında çoklu bir soru hâline gelir. Maitreya ne zaman yeryüzüne inecek, Maitreya'nın varlığı ne zaman hissedilebilir veya Maitreya'yla Budistler ne zaman karşılaşacaklar gibi sorular sorulup farklı cevaplar aranabilir. Bu noktadan hareketle daha kapsayıcı olması ve farklı perspektifleri yansıtması açısından Maitreya'nın zamanla ilişkisi mitik zaman, mistik zaman ve tarihsel zaman ayrımı içerisinde ele alınacaktır. Bu tasnifte özellikle modern zamanda "yanlış, temelsiz, aldatıcı ve sahte fikir"le eş anlamlı kullanılan mit, tarih ve mistik zamana yüklenilen anlam önem kazanır. Özellikle Aydınlanma çağı sonrasında Batı akademilerinde yaşanan bilimsel gelişmelerin etkisiyle mite olumsuz bir anlam yüklendiği ve gerçek-dışı olanı ifade etmek için kullanıldığı görülür. Bunun zıttı olarak tarihe ise bir bilim olarak gerçekliğin kendisi olarak bakılmıştır.[43] Modern dünyanın mit ve tarihe karşı geliştirdiği bu yaklaşımı bir kenara bırakırsak sınırlı ve dar anlamda mit ve tarihin iki farklı anlatı türü olduğu söylenebilir. Mit insanı endişelendirebilecek, korkutabilecek, şaşırtabilecek her şeyin kökeni hakkında bir anlatıdır. Tarih ise insanların ve toplumların zaman içinde yaşadıkları olayların anlatısıdır. Ayrıca mit belirli bir tarihe ve mekâna bağımlı olmayan bir anlatıdır. Bu sebeple mitik zamandan ve mekândan söz edilir. Tarih ise olayları tarih belirterek ve kronolojik olarak anlatır. Tarih yalnızca bir anlatı da değildir, aynı zamanda insanın yaşadığı deneyimler tarih anlamına gelir. İnsan yapıp ettikleri ile her zaman tarihin içindedir ve tarihsel bir zamanı yaşar.[44] Görüldüğü üzere tarih ile mit aynı dinî geleneğin içinde birlikte var olabilirler. Bu sebeple Maitreya inancında hem mitik zamana hem tarihsel zamana ait unsurlar bir arada bulunabilir.

---

[42] Jan Nattier, "The Meanings of the Maitreya Myth: A Typological Analysis", *Maitreya: The Future Buddha*, eds. Alan Sponberg and Helen Hardacre, Cambridge University Press, Cambridge 1988, s. 28.

[43] Bk. Cengiz Batuk, "Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar", *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 6, S. 1, 2009, ss. 27-53.

[44] Paul Ricoeur, "Myth: Myth and History", *Encyclopedia of Religion*, C. 10, ed. Mircea Eliade, Macmillan Publishing Company, New York 1987, ss. 273-274.

Maitreya ve zaman ilişkisinde diğer önemli bir unsur ise mistiklerin Maitreya'yla ilgili yaşadıkları tecrübelerdir. Bu tecrübeleri ifade etmek için mistik zaman kavramını kullanmayı tercih ettik. Çünkü "görünenin ötesine, görünmez olana geçme tecrübesi"[45] olarak tanımlanan mistisizm, mistik tecrübe esnasında yaşanılan özel bir ana işaret eder. Mistiğin yaşadığı bu tecrübe mitik zaman içinde değerlendirilebilecek olsa da insanın zamanı aşması mümkün olmadığı için zaman-dışı bir anı ifade eden mitik zaman tecrübe edilemeyeceği yorumu yapılabilir. Çünkü zaman-dışına çıkmak ya da zamanı aşmak demek zamanın ötesine geçen bir varlığın olması anlamına gelir. Böyle bir varlığın ise doğmaması, ölmemesi, değişikliğe uğramaması diğer bir ifadeyle her zaman aynı kalması gerekir. İnsan için yaşam devam ederken bunun gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir. Bu sebeple mistiğin yaşadığı tecrübe için mitik zamanla tarihsel zaman arasında ara bir kavram olarak mistik zamandan bahsedilebilir.

Maitreya inancının zamanla ilişkisini açıklamak için yaptığımız bu tasnif Budistlerin zihinlerinde mitik zaman, mistik zaman veya tarihsel zaman gibi bir ayrım olduğu anlamına gelmez. İnananlar için üçünde de Maitreya inancı bir ve aynıdır. Budist gelenekte Maitreya inancıyla ilgili birlikte veya ayrı varlık göstermiş farklı unsurları yansıtırlar.

Çalışmamızın bu bölümünde, mitik anlatılarda karşılaşılan Maitreya tasavvurunun zamanla ilişkisi mitik zaman, kendi zamanında/tarihsel zamanda yaşamaya devam ederken zamansallığını -kısmen de olsa- aşarak Maitreya'yla karşılaşan keşişin veya mistiğin tecrübesi mistik zaman, belirli bir zamanda tarihsel bir kişilik olarak yaşamış olan Maitreya tasavvurları ise tarihsel zaman bağlamında ele alınacaktır.

2.2. Maitreya ve Mitik Zaman

Maitreya'nın yeryüzüne ineceği zamanın nasıl olacağı ve o zamanda neler yaşanacağı ile ilgili anlatılar çoğunlukla Sakyamuni Buda'nın sözlerini içeren sutralara dayanır. Bu sutralardan hareketle Maitreya'nın yeryüzüne tezahür edeceği dönemin insanların barış ve huzur içinde yaşadığı, bolluk ve bereketin hâkim olduğu, insan hayatının tüm tehlikelerden uzak olduğu bir mutluluk çağı olduğu anlaşılır. Böyle bir mutluluk çağı tasavvuru hemen hemen tüm dinlerde bulunan yaşamın sıkıntı ve iniş

[45] F. C. Happold, *Mysticism: A Study and an Anthology*, Penguin Books, England 1990, ss. 18-19.

çıkışlarının olmadığı, barış ve bolluk içinde yaşanılan bir dönemi ifade eden Altın Çağ tasavvuruyla benzerlik gösterir. Bu noktadan hareketle Maitreya Buda'nın zamanı Altın Çağ olarak ele alınacaktır.

2.2.1. Altın Çağ: Maitreya Buda'nın Zamanı

Maitreya Buda'nın geleceği zamanla ilgili günümüze kadar ulaşmış önemli kaynaklar arasında bulunan ve Pali Kanon'da yer alan *Cakkavatti-sihanada Sutta,* kanonik metinler arasında sayılmayan fakat Maitreya hakkında yazıya geçirilmiş en eski kaynaklardan biri olan *Anagatavamsa Desana* ve Maitreya Buda'yı anlatan *Divyavadana* Maitreya Buda'nın zamanı hakkında önemli bilgiler içerir. Maitreya'yla ilgili Pali, Sanskrit, Çin ve Tibet dillerinde çok sayıda metin bulunur.[46] Kumarajiva tarafından Sanskrit dilinden Çinceye çevrilmiş olan *Maitreya'nın İnişi ve Aydınlanması Üzerine Sutra* Maitreya'nın zamanı veya Altın Çağı'yla ilgili detaylı unsurlar içerir. Anlaşılması daha kolay olduğu için bu metinden hareketle Maitreya Buda'nın zamanı ana hatlarıyla ortaya konulacaktır:

Sakyamuni Buda kendisine en yakın isimlerden biri olan Sariputra'nın sorusu üzerine geleceğin Buda'sı olan Maitreya'nın yaşayacağı zamanı anlatır: O zaman okyanusların su seviyesi yavaş yavaş düşecek ve okyanuslar geri çekilecek. Jambudvipa[47] adası gitgide genişleyecek, uzayacak ve bir ayna kadar düz olacak. Adanın yüzeyi güzel çiçekler ve yumuşak otlarla kaplı olacak. Çeşit çeşit ağaçlar, meyveler ve bitkiler sayesinde bolluk ve bereket içinde olacak, tüm ağaçlar çok uzun olacak, şehirler ve kasabalar birbirine çok yakın olacak. İnsanlar seksen dört bin yaşına kadar yaşayacak, ayrıca fiziksel olarak güçlü, bilge ve onurlu olacaklar. İnsan hayatı tüm tehlikelerden uzak ve mutluluk dolu olacak. İnsanlar için yalnızca üç fiziksel sınırlama olacak; bir şeyler yemek ve içmek zorunda olacaklar, bağırsaklarını boşaltmak zorunda olacaklar ve yaşlanacaklar. Kadınlar beş yüz yaşına kadar evlenmeyecekler.

O zaman Ketumati adında harika bir şehir olacak. Oldukça büyük ve geniş olan bu şehir mükemmel bir düzene, zarif bir güzelliğe, cömert bir süslemeye ve kusursuz

[46] Conze, *Buddhist Scriptures*, s. 237.

[47] Jambudvipa Sanskrit dilinde Çünkü "Gül Elması Kıtası" anlamına gelir. Evrenin merkezinde bulunan Meru Dağı'nı çevreleyen dört kıta bulunur. Meru Dağı'nın doğusunda Videha, batısında Godaniya, kuzeyinde Uttarakuru kıtaları yer alır. Güneyinde ise Jambudvipa kıtası bulunur. Bundan farklı olarak Jambudvipa'nın Meru Dağı'nı çevreleyen yedi kıtanın merkezi olduğu da rivayet edilir. Bk. Robert E. Buswell and Donald S. Lopez, *The Princeton Dictionary of Buddhism*, Princeton University Press, New Jersey 2014, s. 377.

bir temizliğe sahip olacak. Mübarek ve iyi ahlaklı insanlar burada yaşayacaklar, onların erdemleri sayesinde burada barış ve mutluluk olacak. Şehir yedi büyük hazineye sahip olacak ve kulelerle taçlandırılacak. Kulenin kapı ve pencereleri değerli taşlarla süslenmiş ve incilerle kaplı olacak. Sokaklar çok temiz olacak, toprak parıl parıl parlayacak, insanlar hiç iz bırakmadan toprağın üstünde dilediklerince yürüyecekler.

O zaman insanlar iyilik ve ahlaka kavuşacak, sokaklar parlak mücevherlerle kaplı sütunlarla doldurulacak, mücevherler gece ve gündüz her yeri aydınlatacak. Şehirler, kasabalar ve evlerde kir izi olmayacak, yerler altın tozuyla kaplı olacak. Her yerde altın ve gümüş yığınları olacak. İnsanlar ölüm zamanları geldiğinde, sessizce mezarlıklara doğru yürüyecekler ve huzur içinde ölecekler.

Bu huzurlu ve mutlu zamanlarda kimsenin kapısını kilitlemesine gerek olmayacak çünkü o zamanda ne düşman ne de hırsız olacak. Ayrıca dünyevi endişeler, seller, yangınlar, kıtlığın herhangi bir türü veya zararlı içecekler olmayacak. İnsanlar her zaman merhametli, birbirine saygılı ve sakin olacaklar; duygularını kontrol edebilecekler ve konuşurken nazik olacaklar.

O zamanlar o ülkede Sankha adında cakravartin/tekerleği döndüren bir kral olacak. O orduları yönetecek ama düşmanlarını yenmek için askeri güce ihtiyacı olmayacak. Ayrıca tüm düşmanlarını yok edebilecek güce ve cesarete sahip bin oğlu olacak. Bu kralın yedi büyük hazinesi olacak. Ayrıca olağanüstü büyüklükte dört büyük hazine evi olacak. Hesaplanamayacak kadar çok sayıda insan hazineleri görmeye gelecek fakat insanlar onları gördüklerinde hiçbir maddi arzu hissetmeyecekleri için bu hazineleri koruyan kimse olmayacak; mücevherler onlara taş, toprak gibi görünecek. İnsanlar geçmiş çağlarda yaşayanların bu tür zenginliklere sahip olmak için birbirlerine nasıl zarar verdiklerini, birbirlerini aldattıklarını, yalan söylediklerini ve mücevherleri çaldıklarını hatırlayacaklar. Böylece sonsuz doğum ve ölüm döngüsünden kurtulamamanın verdiği sancı artacak.

Bu esnada Maitreya, Ketumati şehrinde *brahmin* bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelecek. Yüce insanlarda bulunan otuz iki fiziksel işarete sahip olacak ve herkesin görmek isteyeceği, görenlerin bakmaya doyamayacağı güzellikte, parlaklıkta olacak. Onun ışığı güneşin, ayın, ateşin veya mücevherlerin rekabet edemeyeceği parlaklıkta olup tüm engelleri aşarak dünyaya yayılacak. Boyu çok uzun olacak; vücudu kusursuz, eşsiz bir mükemmellikte olacak. Fakat Maitreya bu şehirde yaşayan

insanların sonsuz doğum ve ölüm döngüsünde sıkışıp kaldıklarını görecek. Kendisine sunulan mücevherler bile onu memnun etmeyecek ve hiçbir şeyin sonsuza dek sürmeyeceğinin farkına varacak. Maitreya bu lüks, refah ve zenginlik içindeki yaşamı terk edecek ve aynı gün devasa büyüklükteki Ejderha Çiçeği Ağacı'nın altında ilhama erecektir. Böylece Maitreya bir Buda olacak. Maitreya Buda'dan tüm kâinatı aydınlatacak kadar büyük bir ışık yayılacak ve kurtuluşa layık olanlar onun ışığını nerede olurlarsa olsun görebilecekler.

İnsanlar maddi dünya zevklerinin, onları sonsuz doğum ve ölüm döngüsünden uzaklaştırmayacağını fark edip Maitreya Buda'nın öğretisine tabi olmak için, ferah bir hayata kavuşmak için yola çıkacaklar. O zaman büyük bir meclis toplanacak. Maitreya bir araya toplanan insanları görünce, "dünya hazları için değil, cennette doğmak için değil; yalnızca nirvananın daimî mutluluğu için bana geldiler. Sakyamuni onları bana gönderdi." diyecek.

Maitreya kendi zamanında doğan insanların özelliklerini anlatacak. Onun zamanında doğanlar, aydınlanmak için ona gelenler; Sakyamuni'nin sözlerini ve manastır kurallarını içeren kutsal kitapları ve diğer kutsal kitapları okuyanlar, analiz edenler ve hayatlarında uygulayanlardır. Bilgelik ve özbilinç kazanmak için meditasyon yapanlara elindeki yiyecek ve giysilerden sadaka verenler, Budalara saygı göstermek için çiçek ve tütsü sunanlar, keşiş olmayanlar arasında uygulanması gereken kuralları gözetenler, şefkat besleyerek sadaka verenler, ahlaki eylemleri yerine getirerek insanları mutlu edenler, ahlaki ilkeleri benimseyip sabırla uygulayanlar, hiçbir nedeni olmamasına rağmen tüm canlılara karşı şefkat besleyenler, keşişlere günlük beslenmelerini sağlamak için sadaka verenler, dinî uygulamaların devamı için mabetlere bağışta bulunanlar, meditasyon/derin tefekkür yoluyla bilgeliğe ulaşanlar, kutsal emanetler için mabet inşa edenler, kutsal emanetlerin etrafında ritüel yapanlar ve erdemli insanlar Maitreya'yı görmeyi başaracaklar.

Bu insanları öven Maitreya Buda şehvet, öfke ve cahillik içinde yaşayanları kınayacak; ilkesiz, savaşa sebep olan veya katılan, yağma yapan, kıskanç, kurnaz, insanları aldatan, kötü ve merhametten yoksun insanları yerecek. Dahası bu insanların birbirlerini öldürdüklerinden, et yediklerinden ve kan içtiklerinden bahsedecek.

Maitreya, sayısı bilinemeyecek kadar çok canlıyı iyiliğe yönlendirecek. Büyük meclis toplantısında onlara Dört Temel Hakikati[48] anlatacak ve bütün insanlar eş zamanlı olarak nirvanaya/kurtuluşa ulaşacak. İlk toplantıda Maitreya doksan altı milyar insanı nirvanaya ulaştıracak, ikinci büyük toplantıda doksan dört, üçüncü toplantıda ise doksan iki milyar insanı kurtaracak. Dharma tekerleğini çevirmeye, dharmayı anlatmaya başlar başlamaz devaları[49] ve insanları kurtardıktan sonra Ketumati şehrine inecek ve çok sayıda inanan onu takip edecek. O zaman, çok çeşitli mucizeler ortaya koyacak. Güçlü Mara/Şeytan, Maitreya Buda'ya boyun eğecek, Mara insanları Buda'nın öğretilerini takip etmeleri konusunda uyaracak. Erkek ve kadınlar hep birlikte dharmanın kurallarına uymanın faydalarını konuşacaklar. Maitreya inananları onu dinleyecekler, iyilik için çalışacaklar ve tefekkür edecekler.

O zaman Maitreya Buda, Sakyamuni Buda'nın baş müritlerinden biri olan Mahakasyapa'yı[50] görmek için etrafındaki inananlarla birlikte Akbaba Zirvesi'ne[51] çıkacak, dağın zirvesine ulaştıklarında derin tefekkür hâlinden uyanmış olan Mahakasyapa'yı görecekler. Maitreya Buda, Mahakasyapa'yı çalışmalarından dolayı övecek, bunu gören insanlar Sakyamuni'nin bu dünyada insanları kurtarmak için ne kadar çok uğraştığının farkına varacak. Maitreya insanları iyiye, güzele ve doğruya yönlendirmek için altmış bin yıl yaşayacak ve o vefat ettikten sonra altmış bin yıl daha öğrettikleri, ulaştırdığı mesaj dünyada var olacaktır. Sakyamuni'nin şu sözleri ile

[48] Dört Temel Hakikat, Gautama'nın ortaya koymuş olduğu esas prensiplerdir. Gautama, bu esasların hayatın özü ile ilgili en temel noktalar olduğunu düşünmüş ve bu gerçeklerin farkına varmadan kimsenin doğum-ölüm ve yeniden doğum döngüsünden kurtulamayacağını anlatmıştır.

[49] Budist düşüncede devalar genellikle iyi tabiatlı doğaüstü varlıklar olarak tanımlanır. Her zaman ve herkese görünmezler. Doğaüstü varlıklar olmalarına rağmen insanlar gibi doğup ölürler, ezelî değildirler. Ayrıca insanlar gibi his ve arzulardan sıyrılması gereken varlıklardır. Bu özellikleriyle İslam düşüncesindeki hem cin hem de melek tanımına yaklaşmaktadır. Bk. Asaf Hâlet Çelebi, *Pali Metinlerine Göre Gotama Buddha,* Hece Yayınları, Ankara 2003, s. 59.

[50] Mahakasyapa, Gautama Buda'nın sürekli yanından bulunan, Budizm tarihindeki en önemli isimlerden biridir. Kaynaklarda özellikle meditasyonda ustalaştığı anlatılmaktadır. İnsanların yardımına koşan, mucizeler gösteren bir aziz olarak görülmüştür. Gautama'nın vefatından sonra Budist topluluk içinde önemli bir isim hâline gelmiş ve cemaatin önde gelenlerinin toplandığı ilk konsile başkanlık etmiştir. Gautama'nın seçilmiş halefi olarak görülmüştür. Bazı kaynaklara göre meditasyon yaparak eğittiği bedeni Akbaba Zirvesi'nde sonsuza kadar bozulmadan kalacaktır. Bu Maitreya ile Mahakasyapa arasında kurulan bağlantıyı açıklamaktadır. Bozulmadan bekleyen bedeni Maitreya geldiğinde yeniden hayat bulacaktır. Reginald A. Ray, *Buddhist Saints in IndiaA Study in Buddhist Values and Orientations*, Oxford University Press, New York 1994, ss. 115-117.

[51] Akbaba Zirvesi, Rajagaha şehrini çevreleyen beş dağdan birine verilen isimdir. Hem şeklinin akbabaya olan benzerliğinden hem de akbabaların yaşadığı bir bölge olmasından dolayı bu isimle anıldığı düşünülmektedir. Gautama'nın tefekkür etmek için dağın şehri gören yüzünde bulunan bir mağarada kaldığına ve burada kendisini ziyarete gelen müritlerine vaazlar verdiğine inanılmaktadır. Elizabeth Cook, *Holy Places of the Buddha*, C. 9, ed. Tarthang Tulku, Crystal Mirror Series, Dharma Publishing, Berkeley 1994, ss. 118-119.

metin tamamlanır: "Şüphesiz, ilhama ermek için içinizde arzu uyandırır ve iyi işler yaparsanız dünyanın ışığı Maitreya Buda'yı görürsünüz."[52]

Gerek yukarıda kısaca özetlenen metin gerekse Maitreya Buda hakkındaki diğer anlatılar incelendiğinde Maitreya'nın hayat hikâyesinin Sakyamuni'nınkine olan benzerliği dikkat çekmektedir. Maitreya, Gautama gibi asil bir ailede dünyaya gelecek; bir ağacın altında ilhama erecek ve insanlara Dört Temel Hakikati öğretecek; dharmayı anlatacaktır.

Sakyamuni ve Maitreya'nın hayat hikâyelerinin temel noktalarındaki benzerliklerin yanı sıra bazı farklılıklar da bulunur. Maitreya asil bir ailede dünyaya gelecektir fakat Sakyamuni gibi *kşatriya*/yönetici kastına değil *brahmin*/din adamları kastına mensup bir ailesi olacaktır. *Brahmin* bir ailede dünyaya gelmesine rağmen erken dönem kaynaklarından biri olan *Maitreyavyakarana*'da anlatıldığına göre Maitreya doğduğunda babası, oğlunun büyük bir insan olacağını anlar. Bunun sonucunda onun için iki yol olduğuna; "ya evrensel bir kral ya da yüce bir Buda" olacağına hükmeder.[53] Farklı sınıftan ailelerde dünyaya gelmelerine rağmen her ikisi için de aynı yorumun yapıldığı görülür. Ayrıca Gautama Buda'nın, Maitreya'nın *brahmin* sınıfına mensup bir ailede dünyaya geleceğini haber vermesi sınıfsal bir ayrım olarak kast sisteminin Gautama tarafından kabul edildiği anlamına gelmez. Maitreya'nın mesleki anlamda *brahmin*/din adamı olacağı anlamını taşıdığı düşünülebilir.

Maitreya kendi zamanında yaşayan diğer insanlar gibi oldukça uzun boyludur. Sakyamuni'nin ilhama ermesi yıllarını almışken Maitreya tek bir gecede Budalığa ulaşacaktır. Sakyamuni öğretiyi sınırlı sayıda insana anlatabilmişken Maitreya inananları toplu olarak kurtuluşa ulaştıracaktır. Ayrıca Maitreya altmış bin yıl gibi oldukça uzun bir süre yaşayacak ve anlattığı öğreti bu sürede etkin olacaktır. *Anagatavamsa Desana'*da bu sürenin yüz seksen bin yıl olduğu anlatılır.[54] Bu sebeple çokluktan kinaye bu rakamların kullanıldığı ve Maitreya'nın zamanının bir tür sonsuzluk olduğu şeklinde yorumlanabilir. Maitreya sahip olduğu özellikler ve yapacakları ile Sakyamuni'den daha üstün bir varlık olarak tasvir edilir. Sakyamuni'nin yarım kalan işlerinin tamamlayıcısı olacağı görülür.

---

[52] *The Sutra That Expounds the Descent of Maitreya Buddha and His Enlightenment*, ss. 15-24.
[53] *Maitreyavyakarana,* s. 239.
[54] *Anagatavamsa Desana*, ss. 52-53.

Altın Çağ'la ilgili bu anlatıda dikkat çeken diğer bir nokta ise bir yeryüzü tasviri yapılmasıdır. Okyanusların su seviyesinin düşmesi ve geri çekilmesi; yeryüzünün genişlemesi, uzaması ve bir ayna kadar düz olması bu coğrafyada yaşayan insanlar için kuzeyde Himalaya Dağları'nın, güneyde Hint Okyanusu'nun etkisini gösterir. Barış ve huzurun var olabilmesi için yeryüzünde hayatlarını olumsuz etkileyen birtakım coğrafi unsurların ortadan kalkması gerektiği anlaşılır. Altın Çağ Hintlilerin bu zorluklardan kurtulacağı bir zaman olacaktır.

Altın Çağ'la ilgili diğer bir nokta ise bu dönemde insanlar seksen dört bin yıl yaşayacak olmasıdır. Maitreya hakkındaki diğer metinlerden *Cakkavatti-sihanada Sutta'*da[55], *Anagatavamsa Desana'*da[56] ve *Divyavadana'*da[57] insanların seksen dört bin yıl değil seksen bin yıl yaşayacağı bilgisi yer alır. Bunun ilk Buda Vipassi dönemindeki insan ömrü ile aynı olduğu görülür. İlk Buda ile son Buda döneminde insanlar aynı sürede yaşayacaklardır. Bu durum Hintlilerin uzun yaşam idealini yansıtıyor olmakla birlikte ilk Buda dönemine dönüleceği anlamına gelir. Diğer bir ifadeyle insanlık her şeyin başladığı ilk döneme geri dönecektir. O zaman ancak son Buda ortaya çıkacaktır.

Maitreya'nın Altın Çağı ile ilgili erken döneme ait anlatılarda dikkat çeken diğer bir nokta ise Maitreya'nın zaten ahlakın en yüksek seviyeye ulaştığı bir zamanda dünyaya gelecek olmasıdır. Başka bir ifadeyle Maitreya doğmadan önce insanlar erdemli davranışlarının sonucu olarak barış, bolluk ve huzur içinde yaşamaya başlayacaklardır. Bu dönemle ilgili asıl sorunun samsaradan kaynaklanan doğum, ölüm ve yeniden doğumla sarmalandıkları dünya girdabı olduğu görülür. Maitreya yeryüzüne inerek inananları bu girdaptan kurtaracak, eksik olan parçayı tamamlayacaktır. Maitreya'nın Altın Çağı, Maitreya dünyaya gelmeden önce başlayacağı için onun görevi inananları nirvanaya ulaştırmak olacaktır. Bu sebeple Maitreya erken döneme ait anlatılarda Altın Çağ'ın başlatıcısı değil tamamlayıcısı olarak varlık göstermektedir.

Altın Çağın tamamlayıcısı olarak Maitreya'nın dünyada ne zaman tezahür edeceği veya Altın Çağın ne zaman başlayacağı ile ilgili sorular tarihsel süreçte inananlar tarafından hep merak edilen bir konu olmuştur. Erken döneme ait geleneksel

[55] *Cakkavatti-sihanada Sutta,* 26.23, s. 403.
[56] *Anagatavamsa Desana,* s. 25.
[57] *Divyavadana,* C. 1, s. 125.

hesaplamalara göre Maitreya Buda yaklaşık 5.6 milyar yıl sonra dünyaya gelecektir.[58] Maitreya'nın yeryüzüne gelişine oldukça uzun bir zaman olduğu anlaşılır. Bu durumda şu andan itibaren zaman Altın Çağ'a doğru mu ilerlemektedir? Diğer bir ifadeyle insanlık barış, huzur ve mutluluk çağına mı yaklaşmaktadır yoksa Altın Çağ'dan önce zaman insanlığa dinî ve ahlakî bozulmayı mı getirecektir? Bu soruların cevabı için Sakyamuni'nin zamansal açıdan nereye konumlandırıldığı önem arz eder. *Digha Nikaya*'da Sakyamuni Buda kendi zamansal konumunu şöyle yapar:

> Vipassi Buda zamanında yaşam süresi seksen bin yıldı; Sikhi Buda zamanında yetmiş bin; Vessabhu Buda zamanında altmış bin yıl; Kakusandhu Buda zamanında kırk bin yıl; Konagamana zamanında otuz bin yıl; Kassapa Buda zamanında yirmi bin yıldı. Benim zamanında ömür kısadır, sınırlıdır ve çabuk geçer: bir insan nadiren yüz yaşına kadar yaşar.[59]

Metinden anlaşılacağı üzere ilk Buda'dan Sakyamuni'ye kadar geçen sürede insan ömrü gitgide kısalmıştır. Maitreya hakkındaki anlatılardan bu sürenin kısalmaya devam edeceği ve "kılıç aralığı" denilen bir dönüm noktasına kadar insanlık için zamanın git gide daralacağı anlaşılır.

2.2.2. Kılıç Aralığı

Budist düşüncede Kılıç Aralığı kavramı insanların kılıçlarla birbirini öldüreceği ve yedi gün sürecek olan bir arayı ifade eder. Bu zaman dilimine "yedi günlük ara" da denilmektedir. Bu kavram ya da ifade Budist külliyat içerisinde Maitreya Buda hakkındaki anlatılarda geçer. Bu noktadan hareketle bu başlık altında Kılıç Aralığı'nın neden yaşanacağı ve Maitreya Buda'yla doğrudan ilişkili olup olmadığı sorularına cevap aranacaktır.

Kılıç Aralığı ilk dönem kaynaklarından olan *Cakkavatti-sihanada Sutta* ve *Anagatavamsa Desana'*da anlatılmaktadır. *Cakkavatti-sihanada Sutta* bir tür başlangıç zamanı tasviriyle başlar. İnsanların seksen bin yıl yaşadığı bu zamanda âdil bir hükümdar ülkeyi yönetir. Bu zamanda yaşayan insanların tamamı erdemli, bilge ve kudretlidir. Fakat bir gün âdil hükümdar yönetimi bırakır ve yerine geçen kral Budist ilkeleri terk ederek, ülkeyi kendi fikirlerine göre yönetmeye başlar. Yanlış yönetim beraberinde yoksulluğu, yoksulluk ise hırsızlığı getirir. Hırsızlık artınca daha çok cinayet işlenmeye başlar. Başlangıçtaki düzenin bozulmasıyla birlikte insanların

[58] William Edward Soothill and Lewis Hodous, *A Dictionary of Chinese Buddhist Terms: With Sanskrit and English Eqivalents and a Sanskrit-Pali Index*, Routledge, London and New York 1937, s. 456.
[59] *Mahapadana Sutta*, 1.7, s. 200.

yaşam süresi de kısalmaya başlar. Ahlaksızlıkların artmasıyla dharma/öğreti unutulmaya yüz tutar, insanların yaşam süreleri git gide kısalır ve sonunda on yıla kadar düşer.[60] Sakyamuni Buda bu anlatıda uzunca bir süre insanların hangi eylemlerinden dolayı böyle bir durumun yaşandığını açıklar.

Görüldüğü üzere *Cakkavatti-sihanada Sutta* geçmişte yaşanmış bir Altın Çağ tasviri sunar. Geçmişteki bu Altın Çağ'dan âdil yönetimin değişmesi ve insanların kötü eylemlere meyletmesi sonucu uzaklaşılmıştır. Bu sebeple Budist düşüncede geçmişteki Altın Çağ'a duyulan bir özlemden bahsedilebilir. İnsanlık yavaş yavaş bu Altın Çağ'dan bir düşüş yaşamıştır. İnsan ömrünün yaklaşık yüzyıl olduğu döneme kadar gelinmiş ve bu düşüş insan ömrü on yıl oluncaya kadar devam edecektir. Buradan hareketle Maitreya'nın Altın Çağı'nın geçmişteki Altın Çağ'a yeniden kavuşma veya geçmişteki Altın Çağ'ın tekrarı olduğu anlaşılır.

İnsan ömrü on yıla düştüğünde yaşanacaklar ise *Anagatavamsa Desana*'da şöyle anlatılmaktadır: "İnsanlar hayvanlara benzeyecek. İnsanların kendileriyle anne babaları arasında fiziksel olarak fark olmayacak, herkes yalnızca kendisini sevecek. Beş aylık erkekler beş aylık kızlarla evlenecek. Tüm tatlar yok olacak. Dünya tüm lükslerden yoksun kalacak ve insanlarda artan nefret güzel olan her şeyi yok edecek."[61]

Kılıç Aralığı insan ömrünün on yıla düştüğü bu zamanda başlayacaktır. *Cakkavatti-sihanada Sutta*'da anlatıldığına göre yedi gün sürecek olan bu süreçte insanlar birbirlerini adeta vahşi hayvanlar gibi görecekler ve keskin kılıçlarla birbirlerini öldürecekler. Sadece bazı bilge kişiler "kimseyi öldürmeyelim ve ölmeyelim!" diye düşünecekler. Diğer insanları görmemek için çalıların arkalarına, ormanın derinliklerine, ağaç kümelerinin aralarına, dağlara doğru yürüyecekler. Ormandaki meyveler ve diğer kaynaklardan beslenecekler. Yedi gün boyunca saklanmaya devam edecekler. Saklandıkları yerden çıktıklarında akrabalarının, arkadaşlarının cansız bedenleri ve parçalara ayrılmış organlarıyla karşılaşacaklar. Gördükleri manzara karşısında büyük bir şaşkınlık yaşayacaklar ve kötü olan her şeyden uzak durmaya yemin edecekler.[62]

Anlaşılacağı üzere yedi gün süren bu olayda sınırlı sayıda insanın dışında herkes birbirini katledecektir. Yalnızca bir grup bilgenin farkındalık içinde olması ve bu

[60] *Cakkavatti-sihanada Sutta,* 26.2-19, ss. 395-402.
[61] *Anagatavamsa Desana*, s. 26.
[62] *Cakkavatti-sihanada Sutta,* 26.21, s. 402.

olaydan kurtulması bilgi veya bilgelik sayesinde olacaktır. Sanskrit dilinde "bilgi" kelimesinde karşılık gelen *jnana* kavramı "ruhani bilgi", "farkındalık" ve "anlayış" anlamlarında da kullanılır.[63] Bu sebeple bazı insanların kurtarılmasını sağlayan manevi bir bilgi olarak da yorumlanabilir.

Yedi gün süren Kılıç Aralığı genel olarak bu şekildeyken *Anagatavamsa Desana* bazı farklı detaylar da içerir. Buna göre yedi gün süren ve adeta insanların birbirlerini katlettikleri bu süre boyunca hiç durmadan yağmur yağacak. Fakat insanlar yağmur başlamadan önce devalar tarafından uyarılacak ve kendilerini kurtarmak isteyenlerin saklanması öğütlenecek. Bilge insanlar bu öğüdü dinleyerek yanlarına yeterli miktarda yiyecek alarak saklanacak. Cahil kimseler ise bu uyarıya kulak asmayacak. Yağmur, kâinatın her yerine bardaktan boşanırcasına yağmaya başlayacak. Çalılar ve ağaçların yaprakları birer kılıca dönüşecek, bu yaprakları alan insanlar birbirine saldıracak. Bu kısacık sürede insanlar yeryüzünü adeta bir et yığınına döndürecek. Okyanus birbirini öldürenlerin kanıyla dolacak. Bu felaketten sağ kurtulanlar ise kimseyi öldürmeyeceklerine dair yemin edecekler ve tüm kötülüklerden uzaklaşacaklar.[64]

Metinden anlaşılacağı üzere *Anagatavamsa Desana*'nın sunduğu detaylar bu olayın tüm evreni kapsayacak evrensel bir kıyım olduğu anlaşılır. Ayrıca bu kıyımdan kurtulacak olan insanları devalar tarafından yapılan uyarıları dikkate alanlardır. Bu anlamda insanlara *jnana*/özel bir bilgi verildiği görülür. Tabiat olaylarının bu yıkıma eşlik etmesi anlatı açısından önemli bir unsurdur.

Kılıç Aralığı'na eşlik edecek ve yedi gün boyunca sürecek olan yağmurun bir tür yenilenme ve günahlardan temizlenme miti olduğu görülür. Arkaik kıyamet ve antropogonilerde benzerleri bulunan bu mitlerde tufan ya da su baskını, tükenmiş ve günahkâr insanlığa son verir ve genelde mitik ve felaketten sağ çıkmış bir atadan ya da Ayla ilişkilendirilen bir hayvandan insanlık yeniden doğar.[65] Yukarıdaki anlatılarda tek bir insan olmasa da sınırlı sayıda insandan insanlığın devam ettiği anlaşılır. Ayrıca Ortadoğu dinlerindeki tufan mitleriyle de benzer noktalar bulunabilir. Bu anlatılarda asıl nokta uyarıları dikkate alan bilgelerin insanlığın devamlılığını sağlamaktan öte insanlığı bu noktaya getiren *avidya*/cehaletle insanlık arasında sınır çizmeleridir. Bilgi/bilgelik insanı asıl kurtaran unsurken son anda bile cehaletinin farkına

[63] Buswell and Lopez, *The Princeton Dictionary of Buddhism*, s. 395.
[64] *Anagatavamsa Desana*, ss. 26-27.
[65] Eliade, *Ebedi Dönüş Miti*, s. 116.

varmayanlar bulunur. İnsanlığın Maitreya'nın zamanına ulaşması bilge insanların çoğalmasıyla ancak mümkün olacaktır. Bu sebeple bu olayla birlikte cehalet tam anlamıyla yok olacaktır.

Kılıç Aralığı Budist kozmolojide bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Ayrıca sadece bir dönüm noktası değil insanlığın temizlenmesi ve günahlarından arınması, iyiye ve güzele doğru gidişat için yeni bir başlangıç noktasıdır. Bu açıdan bakıldığında Kılıç Aralığı yaşanmalıdır ki zaman yeniden iyiye ve güzele doğru bir yönelim kazansın. Çünkü ancak o zaman insanların yaşam süreleri tekrar uzamaya başlayacak ve seksen dört bin yıla ulaştığında ise Altın Çağ yaşanacak ve Maitreya gelecektir.

Yukarıdaki metinlerden anlaşılacağı üzere Kılıç Aralığı ile Maitreya Buda'nın yeryüzüne tezahürü arasında doğrudan bir bağlantı kurmak oldukça zordur. Fakat tarihsel süreçte bazı geleneklerde Kılıç Aralığı ile Maitreya Buda arasındaki bağın daha güçlü bir hâle geldiği görülür. Özellikle Budizm'in Çin'de yayılması, yerel kültür ve inançlarla kaynaşması ile Maitreya Buda inancı üzerine farklı anlatılar ortaya çıkmıştır. Doğu Asya üzerine çalışan Erik Zürcher'in belirttiğine göre Kılıç Aralığı, Çin'de Maitreya inancı açısından keskin bir odak noktasıdır. Özellikle bazı apokrif[66] metinlerde yer alan anlatılarda Kılıç Aralığı büyük bir kıyamettir. Bu metinlere göre o gün geldiğinde, tufan, veba ve kötü güçler dünyayı tahrip edecek ve büyük bir karanlık yedi gün boyunca kâinatı saracak. O zaman kötü güçlerin kralı, artık harekete geçmiş olan kötü güçlerin başına geçecek. İyi ve kötü güçler arasında büyük bir son çatışma gerçekleşecek, dağlar eriyecek, dünya yakılmış bir ova hâline gelecek ve sonra Prens Ay Işığı (Maitreya Buda) dünyaya inecek ve kötü güçlerle savaşacak. Bu büyük bir savaş olacak. Muzaffer Olan Maitreya Buda inananları günahkârlardan ayıracak, barış ve adaletin Altın Çağı'nı başlatacak.[67]

Apokrif anlatılara dayanan Kılıç Aralığı'nın bu formunda Maitreya yaşanacak olan şiddet olaylarının aktif bir parçasıdır ve Altın Çağ'ın başlatıcısıdır. Eğer bir karşılaştırma yapmak gerekirse erken dönem Hint kaynaklarında anlatılanlara göre

[66] Apokrif; kanonik olmayan ve sahih, doğru ve güvenilir kabul edilmeyen dini içerikli metinlerdir. Erik Zürcher'in bahsettiği apokrif metinler *Shouluo jing* ve *Zhenming jing*'dir. Bu sutralar hakkında detaylı bilgi için bk. Erik Zürcher, "Prince Moonlight' Messianism and Eschatology in Early Medieval Chinese Buddhism", *T'oung Pao*, Second Series, C. 68, 1/3, 1982, ss. 33-36.

[67] Erik Zürcher, "'Prince Moonlight' Messianism and Eschatology in Early Medieval Chinese Buddhism", ss. 38-39.

Maitreya Altın Çağ'ın tamamlayıcısı iken artık mutluluk, barış ve huzurun hâkim olacağı Altın Çağ'ın bizzat başlatıcısıdır. Ayrıca Maitreya'nın Kılıç Aralığı'nda yaşanacak olan şiddet olayları ile doğrudan bir ilgisi yokken artık şiddet olaylarının bir parçasıdır. Erken dönem kaynaklarında Kılıç Aralığı sadece kötülerin birbirini öldürdüğü bir şiddet olayına sahne olacakken bu metinlerde iyi ile kötü arasında bir mücadele yapılacaktır. Maitreya iyi ile kötünün mücadelesinde tüm kötülükleri yok edecek güç olacaktır.

Budizm'in farklı coğrafyalarda yayılmasıyla birlikte ortaya çıkan bu yorumun yanı sıra özellikle konumuz açısından dikkat çekici ve modern döneme ait bir yorum da Taixu (1890-1947) tarafından ortaya konulmuştur. Taixu, Çin'de hâkim olan Budist inancın reform ve yenilenmesini savunmuştur. Bu çalışmalar bağlamında Maitreya Buda hakkındaki anlatıları yeni bir okumaya tabi tutmuştur. Taixu zamanın insanlığa kötülükleri getireceği, insanlığın git gide kötüleşeceği, ahlakın ve iyi olan her şeyin yozlaşacağı ve dinin unutulmaya yüz tutacağı inancını kabul etmemiştir. Taixu'ya göre insanlığın kaderi kendi ellerindedir, eğer insan kendini ve dünyayı temizlemeyi başarabilirse bu dünyada mutluluğun egemen olduğu saf ve temiz bir yer yaratabilir. Fakat bu ancak toplumun tamamının katılımı sağlanırsa gerçekleştirilebilir. Bunun yolu ise toplumda ahlaki tercihlerin ön plana çıkarılması ve yerleştirilmesidir. Bu dünya tamamen temizlendiğinde ise insanların yarattığı bu saf toprağın tamamlayıcısı olarak Maitreya Buda yeryüzüne tezahür edecek ve insanlığı şereflendirecektir. Taixu buna "yeryüzündeki saf toprağın aşamalı olarak yaratılması" der.[68]

Taixu'nun Çin'de destek bulan bu görüşlerine göre Maitreya'nın tezahür etmesini sağlamak bireysel anlamda insanın elindedir. Fakat yine de toplumdaki her insanın katkısıyla Maitreya'nın geleceği Altın Çağ başlayacaktır. Maitreya'nın Altın Çağı'na getirilen bu yorum Hıristiyanlık içinde özellikle Evanjelikler arasında yaygın olan "Tanrıyı kıyamete zorlama" ve İsa Mesih'in gelişini hızlandırma hedefini akla getirmektedir. Burada Taixu'nun kötülüklerin değil iyiliklerin artışını sağlayarak Maitreya'yı inmeye zorladığı düşünülebilir. Böyle bir düşünceye neden olan unsur Maitreya'nın gelişini hazırlayan sürecin doğalında diğer bir ifadeyle zamanın akışı içinde kendiliğinden gerçekleşmemesi, insanların çaba ve gayretleri sonucunda ortaya

[68] Justin R. Ritzinger, "If We Build It, He Will Come: Eschatology, Hope, and the Reinvention of Maitreya in Modern China", *Hope: A Form of Delusion?-Buddhist and Christian Perspectives*, ed. Elizabeth J. Harris, EOS, Germany 2013, ss. 214-219.

çıkarılan, var edilen bir durum hâline gelmesidir. Çünkü insanlığın kaderi, insanın ve toplumun ortaya koyacağı iradeye bağlıdır. Bu durumda insanlar daha ahlaklı bir toplum kurduklarında Maitreya'nın gelişi hızlanacak mıdır ya da Maitreya'nın geliş zamanı toplumsal eylemlere göre değişkenlik gösterebilir mi sorusu sorulabilir. Fakat Taixu geleneksel hesaplamalara bağlı kalır ve Maitreya'nın 5.6 milyar yıl sonra geleceğini söyler.[69] Anlaşılacağı üzere Maitreya'nın geleceği zamanla ilgili herhangi bir değişim yoktur, Altın Çağ'a hâlâ çok uzun bir zaman vardır.

Taixu'nun Maitreya Buda inancına getirmiş olduğu bu yorum, Justin Ritzinger'e göre, Maitreya'yı tam bir eskatolojik motife dönüştürmüştür. Budizm'de gerçek bir sondan bahsetmek zor olduğu için Budizm ve eskatoloji kavramları kolaylıkla yan yana gelmez. Zwi Werblowsky Hint dinleri için geçici bir son anlamında "göreceli eskatoloji" kavramını kullanılabileceğini söyler.[70] Ritzinger ise Taixu'dan önce Maitreya inancının eskatoloji olarak değerlendirilemeyeceğini fakat Taixu'yla birlikte Maitreya'nın mevcut insan dünyasının doruk noktası hâline geldiğini, şimdiyi şekillendirdiğini ve umut kaynağı olduğunu söyler. Ritzinger'e göre Maitreya bu üç özelliği taşımaya başlayarak eskatolojik bir figür hâline gelmiştir.[71] Burada Werblowsky ve Ritzinger'in yorumları oldukça önemli olmasına rağmen belki de Budizm'de eskatolojiden bahsedilebilir mi veya Maitreya Buda eskatolojik bir motif midir gibi sorulara cevap aramaktan ziyade Hıristiyan teolojisinde önemli bir kavram olan eskatolojiyi Budizm için kullanmalı mıyız sorusu sorulabilir.

2.3. Maitreya ve Mistik Zaman

Mistik kendi zamanında/tarihsel zamanda yaşamaya devam ederken zamansallığını -kısmen de olsa- aşarak bir tecrübe yaşayan kişi olarak tanımlanabilir. Bu tecrübenin yaşandığı "an" ise mistik zamandır. Genel olarak mistiğin görünmeyene ve bilinmeyene doğru bir geçiş yaşadığı bu zamansal tecrübe için fiziksel ve zihinsel hazırlık yapması gerektiğine inanılmıştır. Bu hazırlığın nasıl yapılacağı ile ilgili farklı geleneklerde oldukça fazla sayıda uygulama söz konusu olsa da Budist mistisizminde en temel yöntem nefesin aşamalı olarak kontrol altına alınmasıdır. Mistik derin nefes

[69] Ritzinger, "If We Build It, He Will Come: Eschatology, Hope, and the Reinvention of Maitreya in Modern China", s. 219.
[70] Zwi Werblowsky, "Eschatology", *Encyclopedia of Religion*, C. 5, ed. Mircea Eliade, Macmillan Publishing Company, New York 1987, s. 149.
[71] Ritzinger, "If We Build It, He Will Come: Eschatology, Hope, and the Reinvention of Maitreya in Modern China", ss. 209-210.

alıp vererek iki nefes arasındaki zamanı aşamalı olarak uzatmaya çalışır. Böylece beden ritmi ve hareketleri giderek yavaşlayan mistik için zaman daha yavaş akmaya başlar.[72] Zamanın akışını yavaşlatmayı başaran mistik kendi bedeni, duyguları, düşünceleri ve nihai olarak zihinsel durumu hakkında farkındalık kazanır. Böylece nefesin yavaşlatılmasıyla başlayan sakinlik ve dinginlik hâli, zihnin sakinleşmesiyle sonuçlanır. Bu durum Budist mistisizminde zihnin iki farklı bölümden oluştuğu düşüncesine dayanır; zihin kaotik ve karmaşık bir yüzey ile sakin ve sessiz bir derinlikten oluşur. Yüzeydeki kargaşadan uzaklaşmayı başaran mistik sakin derinliğe ulaşır ve bu aşamada derin tefekkür hâline[73] geçer.[74] Derin tefekkür hâline ulaşmak mistikler için önemli bir amaçtır. Çünkü hem mistiğin zamansallığını aşabilmesi hem de nihai amaç olan nirvanaya[75] ulaşması, doğum-ölüm ve yeniden doğum döngüsünden kurtularak nihai özgürlüğe kavuşması için öncelikle derin tefekkür hâline geçmesi gerekir. Daha sonra ise mistiğin hakikati kavrayarak bilgeliğe ulaşması beklenir. Genel olarak Budist mistisizmi nefes kontrolüyle başlayıp nirvanaya ulaşma ile sonuçlanan bu süreçle ilgilenmekle birlikte çalışmamız açısından sorulması gereken asıl soru bu süreçte Maitreya nereye konumlandırılır? Ayrıca Maitreya ne zaman ve nasıl mistik hayatla ilişkili hâle gelmiş ve mistik zamanda tezahürü söz konusu olmuştur? Maitreya mistik tarafından nasıl tecrübe edilebilir? sorularına cevap aranacaktır.

Maitreya Buda'nın mistik tecrübenin konusu hâline gelmesi Maitreya'nın ne zaman geleceği sorusuyla doğrudan ilişkilidir. Geleneksel hesaplamalara göre Maitreya'nın yeryüzüne inişine oldukça uzun bir zaman vardır. Ancak Maitreya'nın yeryüzüne gelişine uzun zaman olduğu inancı mistiklerin yaptığı çeşitli uygulamalarla Maitreya'nın görülebileceği, onunla iletişim kurulabileceği ve bir şekilde şu an

---

[72] Mircea Eliade, *İmgeler ve Simgeler*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2017, s. 99.

[73] Derin tefekkür hâli için Budist gelenekte kullanılan kavram *samadhi*dir. Derin tefekküre giden yolda dört mertebe olduğundan bahsedilir. Birinci mertebede, mistik bütün ihtiraslardan uzaklaşır, fakat maddi dünyayı algılamaya devam eder. İkinci mertebede, maddi dünya algısı biter, zihin tek bir noktaya odaklanır. Bu aşamada zevk ve mutluluk vardır. Üçüncü mertebede zevk duygusu yok olur, hazzın ötesinde bir mutluluk söz konusudur. Dördüncü mertebe bütün zevk ve ıstırap duygularının kaybolduğu, tam bir huzur ve sükûnet hâline kavuşmadır. Özellikle son mertebe, her mistiğin ulaşabileceği bir mertebe değildir. Çelebi, *Gotama Buddha*, s. 56.

[74] Edward Conze, *Buddhist Meditation*, George Allen and Unwin Ltd, London 1956, s. 17.

[75] Nirvana kelimesi Sanskrit dilinde "dışarı" anlamına gelen "nir" ve "esmek, üflemek, nefes vermek" anlamındaki "va" sözcüklerinden türetilmiştir. John Grimes, *A Concise Dictionary of Indian Philosophy: Sanskrit Terms Defined in English*, State University of New York Press, Albany 1996, s. 208. Nirvana kelimesinin nefes alıp-verme ile olan ilişkisi burada görülmektedir. Nirvanaya giden yol nefesin kontrol altına alınmasıyla başlamaktadır.

yaşanan sorunlara çözüm sunabileceği düşüncesini de beraberinde getirmiştir.[76] Maitreya ile mistik zamanda karşılaşma özellikle Hintli bir keşiş olan Asanga'nın Maitreya'dan ilham almasıyla başlayan süreçte önemli hâle gelmiştir.

2.3.1. İlham

Belirli konularda kişilerin içine doğan esin ya da sezgi anlamına gelen ilham[77] Budist düşüncede *bodhi* kavramıyla ifade edilir. Genellikle Budist ilkeleri uygulayarak elde edilen bilgelik ve anlayış anlamında kullanılır.[78] Sakyamuni'nin altında aydınlandığı, Budalığa ulaştığı ağaç *bodhi*/ilham ağacıdır. Burada aldığı ilham sayesinde Sakyamuni hakikate ulaşmış, gerçeğin ne olduğunun idrakine varmıştır.

Maitreya'nın ilhamla ilişkisine Mahayana mezhebindeki önemli bir isimlerden biri olan Asanga'da görmek mümkündür. Maitreya'dan ilham aldığına hatta Maitreya'nın dikte ettiklerini sadece yazıya geçirdiğine inanılan Asanga, Budist tarihinde oldukça özel bir yere sahiptir.

Asanga'nın ne zaman yaşadığı tam olarak bilinmez. Bazı kaynaklarda 4. asırda, bazılarında ise 5. asırda yaşadığı bilgisi yer alır.[79] Asanga hakkında yazılan ve günümüze ulaşan en eski kaynak Paramartha'nın *Vasubandu'nun Hayatı* isimli eseridir. Bu eserde Paramartha, Asanga'nın kardeşi Vasubandu'nun hayat hikâyesini anlatır ama Asanga hakkında da bilgi verir.[80] Paramartha[81] 546 yılında Hindistan'dan Çin'in güneyinde bulunan Kanton bölgesine gitmiştir. Çinceye yaptığı çeviriler ve yazdığı eserlerle Asanga ve Vasubandu kardeşlerin Çin'de tanınmasını sağlamıştır.[82] *Vasubandu'nun Hayatı* eseri hem Asanga hakkında kaleme alınmış ilk kaynaklardan biri olması hem de Asanga'nın Maitreya'yla karşılaşmasına yer vermesi açısından

---

[76] Zürcher, "'Prince Moonlight' Messianism and Eschatology in Early Medieval Chinese Buddhism", s. 9.
[77] Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara 1998, s. 187.
[78] Edward A. Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, Facts On File, Inc., New York 2008, s. 50.
[79] Kenneth K. S. Ch'en, *Buddhism in China: A Historical Survey*, Princeton University Press, New Jersey 1964, s. 320.
[80] *Abhidharmasamuccaya: The Compendium of the Higher Teaching (Philosophy) by Asanga*, trans. Walpola Rahula and Sara Boin-Webb, Asian Humanities Press, California 2001, ss. xi-xiii.
[81] MS 499 yılında Hindistan'da dünyaya gelen Paramartha, Çin İmparatoru Wu-ti'nin (502-549) talebi üzerine Çin'e gitmiş ve hayatının geri kalanını burada geçirmiştir. Hayatını, Sanskrit dilindeki metinlerin Çinceye çevirisine adamıştır. Paramartha'nın hayatı, görüşleri ve Çin'de Budizm'in yayılmasına olan katkısı hakkında detaylı bilgi için bk. Diana Y. Paul, *Philosophy of Mind in Sixth-Century China-Paramartha's "Evolution of Consciousness"*, Stanford University Press, California 1984.
[82] Ch'en, *Buddhism in China*, s. 134.

oldukça önemlidir. Bu kaynakta yer alan bilgilerden hareketle Asanga'nın hayat hikâyesi ve Maitreya'yla karşılaşması kısaca anlatılacaktır:

Asanga kuzeybatı Hindistan'da (bugünkü Pakistan) bulunan Purusapura (günümüz Peşaver) şehrinde doğdu. Babası bir rahip olan Asanga'nın iki kardeşi vardı. Asanga ilk dönem Budist mezheplerinden biri olan Sarvasitadin'e mensuptu ve keşiş olmaya karar vermişti, sık sık meditasyon yaparak arzularından kurtulmaya çalışıyordu. Bir yandan da inancıyla ilgili aklına takılan sorular vardı, hiçlik doktrinini araştırmasına rağmen bir türlü anlayamamıştı, o kadar çok bunalmıştı ki intihar etmek üzereydi. O zamanlar Doğu Videha'da bulunan bir arhat[83] olan Pindola o bölgeden Asanga'nın yanına geldi ve ona Hinayana'ya özgü hiçlik doktrinini anlattı.[84] Asanga anlatılanları hemen anladı fakat yine de aklındaki tüm soru işaretleri ortadan kalkmadı. Bu sefer Hinayana'da inanılan mucizevî bir güçle Tusita Cenneti'ne yükseldi. Orada Maitreya ile karşılaştı. Maitreya'dan inancıyla ilgili kafasına takılan soruların cevaplarını aldı. Jambudvipa'ya döndüğünde hakikati kavramıştı ve kısa sürede aydınlandı. Maitreya öğretiyi Mahayana mezhebine göre açıklamıştı. Asanga, Mahayana metinlerini öğrenmek için sık sık Tusita Cenneti'ne yükseldi. Öğrendiklerini insanlara aktarmak için çabaladı fakat kimse Asanga'ya inanmadı. Bunun üzerine Asanga Maitreya'nın Jambudvipa'ya gelip insanları doğru yola ulaştırması için dua etti. Dualarının karşılığı olarak Maitreya bir gece yeryüzüne indi, nurundan yeryüzü aydınlandı. Maitreya dört ay boyunca her gece salonda toplanan insanlara Asanga'ya ilham ettiği *Yogacarabhumi*/Yoga Uygulamasının Aşamaları metnini okudu, dört ayın sonunda metnin on yedi bölümü tamamlanmıştı. Aynı salonda herkes bir arada olmasına rağmen onu yalnızca Asanga görebildi, diğerleri sadece uzaktan duyabiliyordu. Geceleri Maitreya'dan dinledikleri metinleri gündüz

[83] Theravada mezhebinde önemli bir kavram olan arhat, kurtuluşunu eğitim yoluyla elde etmiş kutsal kişilerdir.

[84] Paramartha metinde Pindola'nın hiçlik doktrinini Hinayana'ya göre açıkladığını söyler. Hinayana genellikle "küçük taşıt" olarak çevrilse de "hina" ifadesi "aşağı" veya "taban" anlamlarına da gelir. Hinayana ismi Mahayana mensupları tarafından aşağılayıcı bir ifade olarak kullanılmıştır. Budizm tarihinde hiçbir grup kendileri için Hinayana ismini kullanmamıştır. Yalnızca Mahayana metinlerinde geçer. Mahayana mensuplarının Hinayana ismini Sakyamuni Buda'nın vefatından sonra ortaya çıkan ilk dönem ayrılıklarının tamamı için mi yoksa sadece belirli bir gruba atıfla mı kullandıkları belirsizdir. Paramartha'nın kaleme aldığı bu metin ve diğer birçok Mahayana metninde Sarvastivadin mezhebi Hinayana olarak zikredilmiştir. Hirakawa Akira, *A History of Indian Buddhism: From Sakyamuni to Early Mahayana*, trans. Paul Groner, University of Hawaii Press, USA 1990, ss. 256-257.

Asanga ile tekrar yorumlayan insanlar tüm ilkeleri kavradı. Asanga duyduğu ya da gördüğü hiçbir şeyi unutmadı, hafızası oldukça güçlüydü.[85]

Yukarıdaki metinden hareketle Asanga'nın hayat hikâyesi incelendiğinde Tusita Cenneti'ne yükseliş ve Maitreya'yla karşılaşmaya giden süreçte bazı önemli noktalar bulunur. Bunlardan ilki Asanga'nın doktrini anlamakta zorluk yaşaması ve inançla ilgili bazı konular hakkındaki kafa karışıklığıdır. Asanga, Kral Aşoka döneminde ortaya çıkan ve Budizm'in ilk dönem fikirsel ayrılıklarından biri olan Sarvastivadin mezhebine mensuptur. Sarvastivadin mezhebinin görüşlerinin temelinde "*sarvam asti*/her şey vardır" inancı bulunur. Bu inanca göre geçmişte varlık gösteren hiçbir şey yok olmaz ve gelecektekiler ise şu anda bil kuvve olarak mevcuttur.[86] Diğer bir ifadeyle şu an mevcut olan her şeyin kökeni geçmişe dayanırken sonuçları ise gelecekte ortaya çıkacaktır. Bu durumda şu an var olan her şey geçmişte zaten vardı, gelecekte de var olacaktır.[87] Sarvastivadin'in varlık ve zaman hakkındaki bu görüşlerinin hiçlik doktriniyle ne kadar uyumlu olduğu sorusu Asanga'nın aklına takılan soru olduğu söylenebilir. Çünkü her şeyin her zaman var olduğu düşüncesi benliğin de her zaman var olup olmadığı sorusunu gündeme getirir. Bu durumda hiçlik doktrini ile "her şey vardır" inancı birbiriyle çelişkili görünür.

Anlatıda dikkat çeken diğer bir nokta ise Asanga'ya inançla ilgili bir türlü anlayamadığı konuları açıklamak için Pindola'nın yardıma gelmesidir. Gautama'nın müritlerinden biri olan Pindola[88] hastaları iyileştiren ve pek çok mucize göstermiş bir Budist azizdir. Bazı rivayetlere göre Gautama vefat etmeden kısa bir süre önce öğretiyi Pindola'nın da aralarında bulunduğu on altı müridine emanet eder. Onlardan dünyada kalmalarını ve Maitreya'nın tezahür edeceği zamana kadar doktrini korumalarını ister.[89] Bu sebeple Pindola uzun ömürlüdür. Maitreya yeryüzünde tezahür edinceye kadar Pindola dharmayı korumak için varlık gösterecektir. Pindola yalnızca Asanga'ya değil Budist tarihinde önemli başka isimlere de görünmüştür. Örneğin Kral Aşoka'ya görünmüştür. Bazı kaynaklarda Kral Aşoka'nın buna inanamadığı Pindola'ya

[85] "The Life of Vasu-bandhu by Paramartha (A.D. 499-569)", trans. J. Takakusu, *T'oung Pao-International Journal of Chinese Studies*, Leiden-London: Brill, C. 1, S. 1, 1900, ss. 273-275.
[86] Çelebi, *Gotama Buddha*, s. 71.
[87] Theodore Stcherbatsky, *The Central Conception of Buddhism and the Meaning of the Word "Dharma"*, Royal Asiatic Society, London 1923, s. 42.
[88] Sakyamuni, sutralardan birinde en önde gelen müritlerinin isimlerini sayar ve Pindola'yı sekizinci sırada zikreder. Bk. *The Numerical Discourses of the Buddha: A Translation of the Anguttara Nikaya*, trans. Bhikkhu Bodhi, Wisdom Publications, USA 2012, s. 109.
[89] Marinus Willem De Visser, *The Arhats in China and Japan*, Oesterheld & Co., Berlin 1923, s. 58.

Gautama'yı kendi gözleriyle görüp görmediğini sorduğu ve Pindola'nın da defalarca gördüğünü söylediği rivayet edilir.[90] Ayrıca Pindola'nın Çin ve Tibet ikonografisinde elinde kitapla tasvir edilmesi doktrini korumakla ilgili görevini yansıtır.[91] Pindola doktrini koruyan ve müfessirlere yardım eden bilge bir Budist aziz olarak görülmesine rağmen yukarıdaki anlatıya göre Asanga'ya hiçlik doktrini anlatmakta başarılı olamamıştır. Asanga'nın nihayetinde Tusita cennetine gitmek ve hiçlik doktrinini Maitreya'nın kendisinden öğrenmek zorunda kalması Pindola'nın doktini açıklamada yetersiz kaldığını gösterir.

Pindola'nın dharmayı açıklamada yetersiz kalması ile Maitreya devreye girmiş ve Pindola'nın üstlendiği görev Maitreya'ya geçmiştir. Asanga inançla ilgili kafasına takılan soruların cevabını Tusita Cenneti'ne yükselerek ve orada Maitreya'yla görüşerek almıştır. Maitreya ona anlayamadığı konuları öğretmiş ve *Yogacarabhumi* metnini ilham etmiştir. Maitreya'nın üstlendiği görev doktrini anlamaya çalışan, kafasında soru işaretleri olan âlimlere ve müfessirlere yardım etmek, bu sayede doktrini bozulmaktan korumaktır. Maitreya artık müfessirlerin koruyucu azizi ve Budist âlimlerin ilham kaynağıdır. Asanga doktrinle ilgili şüphelerini gidermesi için Maitreya'nın kendisine ilhamda bulunmasını bekliyor muydu? Diğer bir ifadeyle Maitreya'nın yorumcuların ilham kaynağı olarak tasavvuru Asanga'dan önce biliniyor muydu?

Paramartha, Asanga'nın Maitreya'yla karşılaşmak gibi bir beklentisi olup olmadığına değinmez. Asanga'nın Maitreya'yla karşılaşması düşünsel açıdan bir dönüm noktası olarak anlatılır. Asanga Mahayana'nın hiçlik doktrinini anlayarak bakış açısını değiştirmiştir. Asanga, Hindistan'ın kuzey bölgelerinde yaşamasına rağmen Hint kaynaklarında Maitreya'dan ilham aldığına dair bir anlatı bulunmaz. Bu durumda Çin'de Paramartha'dan önce Maitreya inancı biliniyor muydu veya Maitreya'nın anlaşılamayan dini konularda mistiklere yardım edeceğine dair bir inanç var mıydı?

Çin'de Paramartha'dan önce Maitreya ile ilgili bir inancın ve kültün mevcut olduğu bilinmektedir. Özellikle Çinli keşiş Tao-an (312-385) bu kültün oluşmasında önemli bir yere sahipti. Tao-an Çin'de Budist anlayışın şekillenmesinde rol oynamıştır. Çin'in kuzeyinde bulunan günümüzde Hopei adını taşıyan eyalette

[90] Detaylı bilgi için bk. John S. Strong, "The Legend of the Lion-Roarer: A Study of the Buddhist Arhat Pindola Bharadvaja", *Numen*, C. 26, S. 1, 1979, ss. 83-86.
[91] Giuseppe Tucci, *Tibetan Painted Scrolls*, La Libreria Dello Stato, Rome 1949, s. 569.

dünyaya gelen ve ailesi Konfüçyüsçü olan Tao-an, on iki yaşında keşiş olmak için evini terk etmiştir. Daha sonra kendini Budizm'i öğrenmeye ve öğretmeye adamıştır. Tao-an, Budist kutsal metinlerini öğrenmiş ve öğrencilerine öğretmiştir. Dini alanda yetkinlik kazanmıştır. Sutraların Çince çevirilerini incelemiş ve bu çevirilerdeki hataları düzeltmiştir.[92] Tao-an, Maitreya'yı sevenlerin bir grup altında bir araya gelmesini sağlamıştır. Sekiz öğrencisiyle birlikte Maitreya'nın bir ikonunun önünde Tusita'da doğmak için dua edip yemin ettikleri kaynaklarda yer alır.[93] Tao-an için Maitreya'nın hürmet edilecek en yüce varlık olmasının ve ona bu kadar saygı duymasının nedenlerinden biri Maitreya'yı bir tür koruyucu aziz, danışman, Budist âlim ve müfessirlerin ilham kaynağı olarak düşünmesiydi. Tao-an Maitreya'nın Budist gelenek içinde tartışma konusu olan ve bir türlü çözülemeyen sorunları çözmede kendisine yardım etmesini bekliyordu.[94]

Anlaşılacağı üzere Çin'de Paramartha'dan önce Maitreya'nın Budist âlimlere ilham vereceğine dair bir inanç mevcuttu. Bu inancın Çin'de, o dönemde yalnızca Tao-an ve ona inananlarla sınırlı olmadığı düşünülmüştür.[95] Asanga ile Tao-an arasındaki diğer bir benzerlik ise Tao-an'ın Pindola'yla karşılaşmış olmasıdır. Rivayetlere göre Tao-an, Pindola'ya kutsal metinlere yazdığı yorumların doğru olup olmadığını sormuş ve Pindola yaptığı yorumların kutsal metinlerle uyumlu olduğunu söylemiştir.[96]

Günümüze ulaşan kaynaklar çerçevesinde bakıldığında Asanga'nın Maitreya'dan ilham aldığı inancı Çin'de benimsenmiştir. Bu inanç Paramartha'nın *Vasubandhu'nun Hayatı* eserine dayanır. Çin'de bu eserden önce de doktrini anlamaya çalışan âlimlere yardım eden, ilham veren bir güç olarak Maitreya'ya inancı mevcuttu. Fakat hem Maitreya'dan *Yogacarabhumi* metnini ilham alması hem de kardeşi Vasubandu'yla birlikte ortaya koyduğu fikirlerin Yogaçara mezhebi olarak sistemleştirilerek geniş bir kitleye ulaşmasından dolayı Asanga, Maitreya'nın mistik zamanda tezahürü bağlamında başlangıç noktası olarak kabul edilebilecek önemli bir isimdir. Ayrıca tarihsel süreçte yaşanan diğer gelişmeler Asanga'nın Maitreya'dan ilham aldığına dair inancı güçlendirmiştir. Bunlardan en önemlisi Yogaçara metinlerini incelemek için Hindistan'a giden Çinli hacı Hsüan-tsang (602-664)'ın

[92] Ch'en, *Buddhism in China*, ss. 94-97.
[93] Erik Zürcher, *The Buddhist Conquest of China: The Spread and Adaptation of Buddhism in Early Medieval China*, Brill, Leiden 2007, s. 128.
[94] Arthur E. Link, "Biograpy of Shih Tao-an", *T'oung Pao*, Vol. 46, 1/2, 1958, s. 37.
[95] Zürcher, *The Buddhist Conquest of China*, s. 194.
[96] Link, "Biograpy of Shih Tao-an", s. 35.

anlattıklarıdır. Hsüan-tsang on yedi yıl Hindistan'da kalmıştır. Asanga'ya Maitreya tarafından ilham edilen metni yerel bir öğretmenden öğrenmek amacıyla günümüzde Bihar eyaletinde yer alan Nalanda Manastırı'na gitmiştir. Burada öğrendiklerinin Paramartha'nın anlattıklarıyla paralel olduğu kaynaklarda anlatılır. Hsüan-tsang da eserinde Asanga'nın Maitreya'dan ilham aldığı bilgisine yer vermiştir.[97] Ayrıca sadece *Yogacarabhumi* değil Asanga'ya atfedilen *Maitreya'nın Beş Eseri* olarak anılan metnin de Maitreya tarafından ilham edildiğine inanılır.[98]

Çin'de Asanga'nın Maitreya'yla kurduğu özel ilişki, Hsüan-tsang'ın çalışmalarıyla yedinci asırda daha fazla ilgi görmeye başlamıştır. Böylece Asanga, Budist tarihinde oldukça özel bir konuma yükselmiştir. Maitreya'dan aldığı ilhamla yazdığı kitap inananlara yol göstermiştir. Maitreya, Asanga'nın kafasına takılan konuları çözüme kavuştuğu gibi diğer inananlara da yardım etmiştir. Dünyevi bir varoluşa sahip olmadan inananlara yol göstermiş, yanlış inançları düzeltmiştir. Asanga aracılığıyla öğretiyi koruma görevini yerine getirmiştir. Ayrıca bu inanç Yogaçara ekolü içinde yayılmış ve Maitreya'ya ulaşmaya çalışan diğer keşişler için bir yöntem sunmuştur. Keşişlerin Maitreya'yı nasıl görebilecekleri, ona nasıl ulaşabilecekleri pek çok kişinin ilgisini çekmiştir.

2.3.2. Meditasyon

Meditasyon, Fransızcada "ruh" anlamına gelen "meditation" kelimesinden Türkçeye geçmiştir.[99] Türkçede "kendinden geçercesine sessiz bir coşkuya dalma" ve "günlük hayatın sıkıntılarından sıyrılmak amacıyla bağdaş kurarak sessiz ve hareketsiz bir biçimde düşüncelerden uzaklaşma, kendini dinleme" anlamlarına gelen "dalınç" kelimesi ile aynı anlama sahiptir.[100] Meditasyon kelimesinin kökünü oluşturan "meditate" ise Latince "meditari" kelimesinden gelir. Meditari "derin, sürekli düşünme, düşüncede yoğunlaşma" anlamlarına gelir.[101] Kelimenin kökeni dikkate

[97] Ulrich Timme Kragh, "The Yogacarabhumi and Its Adaptation", *The Foundation for Yoga Practitioners: The Buddhist Yogacarabhumi Treatise and Its Adaptation in India, East Asia, and Tibet*, ed. Ulrich Timme Kragh, The Department of South Asian Studies Harvard University, USA 2013, s. 32.

[98] Hidenori S. Sakuma, "Remarks on the Lineage of Indian Masters of the Yogacara School: Maitreya, Asanga, and Vasubandhu", *The Foundation for Yoga Practitioners,* ed. Ulrich Timme Kragh, The Department of South Asian Studies Harvard University, USA 2013, s. 334.

[99] *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük*, C. 2, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2023, s. 2320.

[100] *Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük,* C. 1, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2023, s. 906.

[101] Frederic B. Underwood, "Meditation: An Overview", *Encyclopedia of Religion*, C. 9, ed. Mircea Eliade, Macmillan Publishing Company, New York 1987, s. 325.

alındığında meditasyonda düşünme, düşünceyi bir nokta üzerine yoğunlaştırma anlamlarının baskın olduğu görülür.

Budist düşüncede meditasyon kelimesinin karşılığı olabilecek en temel kavram Sanskrit dilindeki *dhyana*dır. Bu kavram Pali dilinde *jhana*, Çincede *chan*, Japoncada *zen* olarak ifade edilir. Sanskrit dilinde *dhyana* "meditatif dalma", zihnin geçici olarak dışsal duyusal farkındalıktan çekildiği ve düşünsel bir meditasyon nesnesine tamamen daldığı özel meditasyon uygulamaları anlamına gelir. *Dhyana* zihni kontrol etme gücünü içerir.[102] Maitreya Buda'nın meditasyon esnasında tecrübe edilebileceği inancı Yogaçara mezhebinde sistematik hâle gelmiştir. Wonhyo'nun (617-686) bu alandaki çalışmaları oldukça önemlidir.

Asanga ve Vasubandu kardeşlerin fikirleri etrafında şekillenen Yogaçara ekolü 7. yüzyılın başlarında Çin'den Kore'nin güneyinde yaşayan Silla halkına ulaşmıştır. Silla Krallığı döneminde Yogaçara'ya inanan ve onu benimseyen birçok keşiş yaşamıştır.[103] Wonhyo da bu dönemde yaşamış Budist keşişlerin en önemlilerinden biriydi. Yetenekli bir misyoner, müzisyen ve müfessirdi. Uzun süre keşişlik yaptıktan sonra keşişliği bırakmış ve gezici şekilde misyonerlik yapmaya devam etmiştir.[104] Aynı zamanda Wonhyo çok sayıda eser kaleme almıştır. Yazdığı eserlerin büyük çoğunluğu Budist sutralar hakkında yorum veya inceleme yazısıdır. Maitreya'nın Asanga'ya ilham ettiği *Yogacarabhumi* metni ve Maitreya hakkındaki sutralar üzerine tefsir çalışmaları yapmıştır.[105]

Wonhyo biyografilerinde sıklıkla anlatılan bir olay onun aydınlanma hikayesidir. Bir dönüm noktası olarak anlatılan bu olaya göre Wonhyo bir gün kendisi gibi keşiş olan arkadaşı Uisang (625-702) ile Hsüan-tsang'ın çalışmalarıyla Çin'de oldukça yaygın hâle gelen Yogaçara inanç esaslarını öğrenmek için Çin'e gitmeye karar verir. Wonhyo ve Uisang gemiye binmek için limana geldiklerinde sert hava koşulları nedeniyle geminin kalkışı ertelenir. Şiddetli bir yağmura yakalanırlar ve kalacak yerleri olmadığı için bir mağaraya sığınmak zorunda kalırlar. Geceyi mağarada geçirdikten sonra sabah aslında bu mağaranın bir mezar olduğunu fark

[102] Bk. Buswell and Lopez, *The Princeton Dictionary of Buddhism*, ss. 256-257.
[103] Bhikshu Sangharakshita, *A Survey of Buddhism*, Narayan International Book House Ltd., Bangalore 1957, s. 295.
[104] Joseph M. Kitagawa, "The Career of Maitreya, with Special Reference to Japan", *History of Religions*, C. 21, S. 2, 1981, s. 119.
[105] Alan Sponberg, "Wonhyo on Maitreya Visualization", *Maitreya: The Future Buddha*, eds. Alan Sponberg and Helen Hardacre, Cambridge University Press, Cambridge 1988, ss. 96-97.

ederler, su içmek için kullandıkları tasın bir ölünün kafatası olduğunu anlarlar. Oldukça ürkütücü geçen iki günün ardından Wonhyo insanın dünya algısının büyük ölçüde kendi zihninin sınırları ile ilgili olduğunu idrak eder. Bir mezar veya bir manastırın aynı olduğunu fark eder ve ona zihin dışında bir gerçeklik olmadığı ona ayan olur. Çin'e gitmekten vazgeçer ve geri döner.[106]

Bu olayın gerçekten yaşanıp yaşanmadığı bilinmez. Fakat Wonhyo'nun Yogaçara ekolünü öğrenmeye giderken bunları yaşamasının bir anlamı olmalıdır. Anlatının sonunda Wonhyo Çin'e gitmez ve aslında kendi zihninin onu gerçekliğe ulaştıracağını anlar. Yaşadığı bu tecrübeyle o diğer Budist âlimlerden bağımsız olarak kendi görüşlerini ortaya koyabileceğini anlamış olmalıdır. Ayrıca zihin her yerde aynıdır Çin'e de gitse onun zihni onu hakikate ulaştırabilir.

Wonhyo, zihin üzerine temellendirdiği bir anlayış, yaklaşım ortaya koymuştur. Ona göre gerçek olduğu düşünülen her şey yalnızca zihin tarafından yaratılmış şeylerdir. Zihin ne bir işarete ne de bir tabiata sahiptir. Zihin okyanus gibidir, boşluk gibidir. Boşluk gibi olduğu için onun tarafından kapsanmayan hiçbir görünüm yoktur.[107] Wonhyo'nun düşünce sisteminde her şey zihinle ilgilidir; iyi ve kötü, mutluluk ve üzüntü nihayetinde boştur, kendi zihnimiz tarafından oluşturulmuştur. Aynı zamanda Wonhyo "bir zihin" kavramından bahseder ve bilgeliğin ikiliklerden kurtularak "bir zihin" hakikatine ulaşmakla elde edileceğini söyler.[108]

Wonhyo'nun zihinle ilgili bu yaklaşımı Maitreya'nın nasıl görülebileceği ile ilgili fikirlerini şekillendirmiş ve o, Maitreya Buda hakkındaki sutralara yazdığı tefsirinde[109] Maitreya'yı görmek için uygulanabilecek en iyi yöntemin "canlandırma tekniği" olduğunu dile getirmiştir. Bu teknik iki şekilde uygulanır. Birincisi yeniden doğuş ortamı olarak Tusita Cenneti'nin tüm ihtişamı ve görkemli süslemelerini zihinde canlandırmaktır. İkincisi ise Tusita Cenneti'nde bir bodhisattva olarak yeniden doğmanın üstünlüğünü zihinde canlandırmaktır. Bu teknikte mistik zihnini tüm ayrıntılarıyla bu iki duruma yoğunlaştırır. Bu tekniklerin yanı sıra mistik Maitreya'nın

---

[106] A. Charles Muller and Cuong T. Nguyen (eds), "General Introduction", *Wonhyo's Philosophy of Mind*, University of Hawaii Press, Honolulu 2012, s. 20.

[107] *Prolegomenon to the Commentary on the Amitabha Sutra Spoken by the Buddha,* trans. A. Charles Muller, *Wonhyo: Selected Works*, C. 1, ed. A. Charles Muller, Jogye Order of Korean Buddhism, Seoul 2012, s. 215.

[108] Achim Bayer, "Emptiness and Liberation in the Pure Land: A Reconsideration of the Views of Asanga and Wonhyo", *The Eastern Buddhist*, C. 46, S. 1, 2015, s. 110.

[109] Eserin adı *Mi-ruk-sang-saeng-gvong-jong-vo*'dur (Maitreya'nın Tusita Cenneti'ne Yükselişini Anlatan Sutranın Doktrinal Esasları).

ismini duymak gibi birtakım uygulamalar yapabilir. Bu teknikler ve uygulamalar birlikte tek bir temel oluşturur ve güzel sonuçlar doğurur. En güzel sonuca canlandırma tekniğinin iki türü gerçekleştirilerek ulaşılır. Bu güzel sonuç yüce yoldan bir daha ayrılmama ve yaşadığı bu tecrübeden sonra tekrar günaha düşmemedir. Wonhyo bir bodhisattva olarak Tusita Cenneti'nde yeniden doğuş koşullarını zihninde iyice canlandıranların orada doğduğunda kutsal talimatı bizzat alacağını ve yüce, mükemmel aydınlanmaya ulaşacağını söyler.[110]

Yukarıdaki metinden anlaşılacağı üzere Wonhyo "canlandırmaya" vurgu yapıyor. Canlandırmayı geleneksel meditasyon uygulamalarından ayırıyor. Keşişi en arzu edilen, en güzel sonuca götürecek uygulamanın canlandırma tekniği olduğunu iddia ediyor. Ayrıca bu teknikte aktif bir eylem olduğu görülür, kişi basit bir tefekkür içinde değildir. Tüm ayrıntılarını tek tek zihninde canlandıracağı aktif bir süreç yaşamaktadır. Bir bodhisattva olarak Tusita Cenneti'nde doğmanın üstünlüğünü hissetmek de bunun bir parçasıdır. Bu teknik sayesinde Tusita Cenneti'nde doğmayı başaracak olanların dharmayı daha çabuk kavrayacaklarını da iddia etmiştir. Wonhyo her şeyden önce Maitreya'nın mistikler için daha ulaşılabilir olmasına yönelik sistematik bir teknik/görüş ortaya koymuştur.

2.3.3. Kehanet

Kehanet genellikle bilinmeyen hakkında konuşmak ve bu bağlamda da gelecekten haber verme anlamına gelir. Sanskrit dilinde birkaç farklı kavramla ifade edilir. Bunlardan ilki olan *naimitta* işaretlerden hareketle yorum yapma, tahminde bulunma ve bunu yapan kişi anlamına gelir.[111] *Digha Nikaya*'da bu kavram bedenindeki izlerden hareketle o kişinin bir Buda veya cakravartin/evrensel kral olup olmayacağının söylendiği işlem için kullanılır.[112] Diğer bir kavram ise "kehanet, tahmin" anlamlarına gelen *vyakarana*dır.[113] Bu kavram Mahayana metinlerinde genellikle Buda'nın; yola yeni çıkmış bir bodhisattvaya bir Buda olacağına dair kehanette bulunmasını ifade eder.[114] Bunların dışında Budistler kehanetle kötü karmaları hakkında bilgi sahibi olmak ve gelecekteki yaşamlarını düzene sokmak için ilgilenirler. Diğer bir ifadeyle karmalarını temizlemelerine yardımcı olması için

[110] T: 38. 299c1-24, Sponberg, "Wonhyo on Maitreya Visualization", ss. 98-99.
[111] Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary,* s. 570.
[112] *Mahapadana Sutta*, 1.31, s. 205.
[113] Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary,* s. 1035.
[114] Buswell and Lopez, *The Princeton Dictionary of Buddhism*, s. 984.

kâhinlere başvururlar. Maitreya'nın kehanet uygulamalarında kullanımı Kore'de Chinpyo isimli bir keşiş tarafından ortaya konulmuştur.

Chinpyo Kore'de yaşamış Budist bir keşiştir. Chinpyo'nun hayatı ve Maitreya'yla yaşadığı tecrübeye dair Kore Budist tarihinde önemli bir yere sahip olan ve günümüze kadar ulaşmış iki eser vardır. Bunlar; önemli keşişlerin biyografilerinin kaleme alındığı *Song Gaoseng Zhuan*[115] ve Budist azizlerin hayatlarını ve mucizelerini anlatan *Samguk Yusa*'dır.[116]

Song Gaoseng Zhuan'da yer alan bilgilere göre Chinpyo, 8. yüzyılda Kore yarımadasının güneybatısında yer alan Paekje bölgesinde yaşamıştı ve o dönemde yaşayan üst mertebe altı önemli keşişten biridir. Chinpyo bir avcı olarak yetiştirilir ve bir gün kazara kurbağaların ölümüne neden olur. Bu olay onu derinden etkiler ve büyük bir pişmanlık yaşar. Evini terk eder, saçlarını keser ve dağlarda münzevi bir hayat yaşamaya başlar. Yaşadığı bu pişmanlıktan kurtulmak için yedi gün boyunca hiç ara vermeden kafasını taşlara vurarak tövbe eder. Samimiyetle yaptığı dualar sayesinde Maitreya, Chinpyo'ya görünür, sekiz ve dokuz sayılarının yazılı olduğu iki kehanet çubuğu verir. Ayrıca Maitreya ona 108 çubuğun üzerine yüz sekiz günahın adını yazmasını söyler, kehanet çubuklarının nasıl kullanılacağını anlatır. Bu uygulamada kişi önce bir arınma süreci yaşamalıdır. Bu süreç doksan, kırk veya otuz yedi gün devam etmelidir. Daha sonra Maitreya imgesinin önünde tüm çubuklar havaya atılır, yere düştüklerinde sunakta yalnızca kehanet çubukları kalırsa bu kişinin günahının olmadığı ve en yüksek mertebeye ulaşabileceği anlamına gelir. Çubuklar yere düştüğünde eğer kehanet çubuklarına temas eden başka çubuklar varsa bu kişinin temas eden çubuklarda yazılı olan günahları işlediği ve bu günahlardan tövbe etmesi gerektiği anlamına gelir. Eğer yere düşen sekiz ve dokuz rakamlarının yazılı olduğu kehanet çubuklarının üstü tamamen kapanırsa bu keşişin günahlarının çok olduğu ve

[115] *Song Gaoseng Zhuan*, Song Hanedanlığı'nda Yaşamış Ünlü Keşişlerin Biyografileri anlamına gelir. Bu eser Song Hanedanlığı döneminde derlenmiştir. 982 yılında imparatorun görevlendirmesi üzerine Budist âlim Zanning (919-1001) tarafından yazılmıştır. Tamamlanması altı yıl süren bu koleksiyonda beş yüze yakın keşişin hayat hikayesi yer alır. Detaylı bilgi için bk. John Kieschnick, *The Eminent Monk: Buddhist Ideals in Medieval Chinese Hagiography*, Kuroda Institute, USA 1997, ss. 4-6.

[116] *Samguk Yusa,* "Üç Krallığın Hatırası" anlamına gelir. Bu koleksiyon Budist azizlerin hayatlarını, Budalar ve bodhisattvalar tarafından yapılan mucizelerin açıklamalarını içeren bir metindir. Kore'de Koryo Hanedanlığı (918-1392) zamanında yaşamış olan ve rahiplikte en üst mertebeye ulaşan Ilyon (1206-1289) tarafından derlenmiştir.

bağışlanması için uzun süre tövbe etmesi gerektiğini gösterir. Doksan günden fazla süre tövbe eden kişi en alt seviye keşişler için olan emirleri uygulamaya başlar.[117]

Chinpyo'nun hayatını anlatan diğer önemli kaynak ise *Samguk Yusa*'dır. Bu eserde anlatıldığına göre Chinpyo on iki yaşındayken Kumsan-sa Tapınağı'nda Budist öğretiyi öğrenmeye başlar. Hocasının tavsiyesi üzerine kutsal dağlara hac ziyaretinde bulunur, bu dağlardan birinde uzun süre kalır. Songye-san Dağı'nda kalırken Buda'yı görmek için yedi gün boyunca tövbe edip samimi bir şekilde dua eder. Ellerini, ayaklarını, başını yedi gün boyunca hiç ara vermeden taşlara vurarak dua eder. Yirmi üç yaşında iken Yongsan-sa Tapınağı'na gider ve Maitreya'nın kendisine görünmesi için içtenlikle dua eder. Sonunda Maitreya ona görünür, iki ciltlik bir kehanet kitabı ve 189 tane kehanet çubuğu verir. Maitreya ona şunları söyler: Sekizinci çubuk aydınlanma için en güzel buyruğun, dokuzuncu çubuk ise aydınlanma için en iyi aracın bir temsilidir. Bu iki kehanet çubuğu benim parmak kemiklerimdir. Geri kalanlar ise yaşamda acı veren her şeyin birer temsilidir. Bunlarla dharmayı tüm dünyaya yayabilir ve insanlığı kurtaracak emirleri alabilirsin. Chinpyo bu olaydan sonra Kumsan-sa Tapınağı'na geri döner. Bir sunak inşa eder ve inananlar için her yıl kehanet hizmeti düzenler. Chinpyo kehanet çubuklarını Songni-san Dağı'nda yaşayan öğrencisi Yongsim'e bırakır. Bu dağda bu ritüel gerçekleştirilmeye devam etmiştir.[118]

Yukarıdaki metinlerden hareketle Chinpyo geçmiş, şimdiki ve gelecekteki iyi ve kötü eylemleri kehanet ederek bunlardan tövbe etme ve bunları düzeltme kuralları üzerinde durmuştur. Bu kehanet yönteminin çubukların sayısı değişse de aynı usulle yapıldığı görülür. Çubukların nasıl düştüğü gözlemlenerek kişinin eylemlerinin fazileti veya kötülüğü hakkında kehanette bulunuluyordu. Aynı zamanda Chinpyo insanlara Maitreya'ya inanmayı öğütlüyordu. Chinpyo'nun sisteminde Maitreya merkezî bir figürdür. Chinpyo'nun öğretisi ve kehanet yöntemi oldukça geniş bir alana yayılmıştır. Koryo Hanedanlığı (918-1392) boyunca öğrencileri tarafından devam ettirilmiştir.[119]

Chinpyo'nun hayatına bakıldığında Maitreya'yı görme isteğinin ne kadar yoğun olduğu anlaşılır. Bu uğurda pek çok çileci uygulama gerçekleştirmiş ve bunun

---

[117] Richard D. McBride II, *Domesticating the Dharma: Buddhist Cults and the Hwaom Synthesis in Silla Korea*, University of Hawai Press, Honolulu 2008, ss. 48-49.

[118] *Samguk Yusa*, Part 5.10, "Chinp'yo chon kan", James Huntley Grayson, *Myths and Legends from Korea*, Curzon Press, London 2001, ss. 182-184.

[119] Jennifer Crewe, *Sources of Korean Tradition: From the Sixteenth to the Twentieth Centuries*, Columbia University Press, New York 1996, s. 105.

sonucunda Maitreya ona görünmüştür. Chinpyo yaşadığı bu tecrübe sonucunda mistik zamanda Maitreya'yla karşılaşmış ve Maitreya'dan önemli bir bilgi almıştır. Maitreya verdiği emirlerle ve yaptığı açıklamalarla Chinpyo'ya bir yetki de vermiş olur. Bu yetkinin, Maitreya adına geçmiş ve gelecek diğer bir ifadeyle bilinmeyen hakkında bilgi alma ve bunları insanlara aktarma yetkisi olduğu söylenebilir. Aynı zamanda Maitreya'nın Chinpyo üzerinden insanlara yardım ettiği görülür ve bu, doğrudan bodhisattvalık anlayışıyla ilişkilidir. Bu kehanet uygulamasıyla insanların kurtuluşa ulaşması için geçmişteki kötü eylemlerinin farkına varması sağlanır. Bu eylemlerin bir kısmı önceki yaşamlarına dayandığı için kişinin kendi kendine fark etmesi oldukça zordur. Fark edilen eylemler dönüştürülerek gelecek şekillendirilir ve iyi karma oluşturulur. Böylece insanların kurtuluşa ulaşmasına yardım edilmiş olur.

Chinpyo'nun Maitreya'yı göreceğine dair inancı ve çabası hayatına yön vermiştir. Bu durumu Wonhyo'nun görüşlerinin Kore yarımadasındaki etkisi olarak yorumlanabilir. Aynı zamanda Maitreya'nın Chinpyo'ya kehanet kitabı vermesiyle Asanga'ya *Yogacarabhumi* metnini ilham etmesi arasında, her ne kadar Chinpyo'ya verilen metin başka bir kitabın kopyası olsa bile, benzerlik söz konusudur. Diğer taraftan Maitreya, Chinpyo'ya yalnızca bir metin vermemiş ona yol gösterecek çubuklar da vermiştir. Bu çubukların *Samguk Yusa*'da değinildiği gibi Maitreya'nın bedeninden bir parça olması önemlidir. Maitreya'nın kehanet uygulamaları esnasında bizzat orada olduğu ve olacağı anlamına gelebilir.

Sonuç olarak Maitreya'nın mistik zamanda tezahürünün daha çok Asanga ve Vasubandu kardeşlerin görüşleri etrafında şekillenen Yogaçara ekolünde etkili olduğu görülür. Maitreya mistik zamanda tezahür ederek çözülmesi zor inanç meselelerinde Budist âlimlere yardımcı olmuş, onlara ilham vermiştir. Aynı zamanda ona özel geliştirilen "canlandırma tekniği" ile aktif bir düşünme eyleminin parçası olarak anlaşılmış ve mistik tecrübe esnasında onunla karşılaşma yaygınlaşmıştır. Kehanet uygulamaları ile kâhinlere yardım ederek de inananların manevi hayatını şekillendirmiştir. Maitreya'nın mistik zamanda tezahürü onun ulaşılabilir olmasını sağlamıştır. Böylece Maitreya doğrudan tarihe müdahale edebilen dünyasal bir forma girmeden varlık göstermiş ve mistiklerin tecrübeleriyle inananlara yol göstermiştir.

2.4. Maitreya ve Tarihsel Zaman

Hem bir anlatı türü olarak hem de insanın içinde yaşadığı ve eylemlerini gerçekleştirdiği akış anlamında tarih bir zamana işaret eder. Bu bağlamda tarihsel

zaman geçmişteki olaylarla ilgili olduğu kadar şu anla da ilgilidir. Her türlü inanç, insanın içinde yaşadığı zaman/tarihsel zamanda ortaya çıkar. Eliade bu ilişkiyi açıklarken tarihsel zamanı kutsalın tezahür ettiği bir sahne olarak tanımlar.[120] Kutsalın tezahür ettiği bu sahnede Maitreya ne kadar yer alır? Döngüsel zaman anlayışı Budizm'i tarih kavramından yoksun bırakmış mıdır? Bu sebeple tarihsel zamanda Maitreya'dan bahsedilebilir mi?

Döngüsel zaman anlayışından dolayı Hint geleneğinde başlangıç ve son tam olarak tanımlanamaz. Böyle bir dünyada meydana gelen olayların yalnızca teleolojik/amaçsal tanımı yapılabilir. Fakat döngüsel zaman anlayışına rağmen Hint düşüncesinin tarih kavramından yoksun olduğu da söylenemez. Hindular ve Budistler kronolojik kayıt tutmaya çok dikkat etmemiş olsalar bile bu iki dini gelenekte de tarih bilincinin en azından belirli yönleri bulunur. Bunun en açık örneği Budist kaynaklarda Sakyamuni'nin Budalığa ulaşması o dönemi kökten değiştiren bir olay olarak anlatılır. Bu dönem daha sonra Budist literatüründe "iyi dönem" anlamına gelen *bhadra-kalpa* olarak anılmıştır.[121] Bununla birlikte Budistlerin tarihle olan ilgisi bununla da sınırlı değildir. Kâinatın evriminde nerede oldukları ve bu zamanın sonuna ne kadar kaldığı soruları Budist düşüncede merkezi bir öneme sahiptir.[122]

Maitreya Buda'nın tarihsel zaman sahnesinde ne zaman ortaya çıkacağı ise Budistler için hep merak konusu olmuştur. Erken döneme ait geleneksel hesaplamalarda yaklaşık 5.6 milyar yıl sonra gibi oldukça uzak bir zamanı işaret edildiğinden daha önce bahsedilmişti. Fakat zaman içinde farklı hesaplamalar yapılmaya başlanmıştır. Budist âlimler öncelikle Budist öğretinin unutulmaya yüz tutacağı veya tamamen yok olacağı zamanla ilgili birtakım tahminler ve tasnifler yapmışlardır. Örneğin *Kral Milinda'nın Soruları* eserinde yok oluşun üç aşamasından bahsedilmiş fakat bu aşamaların ne kadar süreceği ile ilgili bir tarihlendirme yapılmamıştır.[123] Pali geleneğinin önemli müfessiri Buddhaghosa ise her biri bin yıl sürecek olan beş aşamanın sonunda Budizm'in tamamen yok olacağını iddia etmiştir.[124] Maitreya'nın yeryüzüne geleceği zamanı göz önünde bulundurarak yapılan

[120] Eliade, *Ebedi Dönüş Miti*, ss. 126-128.
[121] Kelimenin anlamı için bk. Buswell and Lopez, *The Princeton Dictionary of Buddhism*, s. 106.
[122] Jan Nattier, *Once Upon a Future Time-Studies in a Buddhist Prophecy of Decline,* Berkeley, Asian Humanities Press, California 1991, ss. 8-9.
[123] *The Questions of King Milinda*, C. 1, trans. T. W. Rhys Davids, The Claredon Press, Oxford 1890, s. 190.
[124] Nattier, *Once Upon a Future Time,* ss. 56-58.

tasnifler Çin geleneğinde belirginlik kazanmıştır. Genellikle Maitreya gelmeden önce yaşanacak olan üç dönemden bahsedilmiştir. İlk dönem Gautama ile başlayan "gerçek öğreti" dönemidir. Bu dönem sona erdiğinde "sahte öğreti" dönemi başlayacaktır, gerçek öğretinin yerini yanlış inanç ve görüşler alacaktır. Bundan sonraki dönem ise on bin yıl sürecek ve Budist öğreti/dharma tamamen yok olacaktır. Bu aşamada Maitreya yeryüzünde görünecektir. İlk iki dönemin kaç yıl süreceği ile ilgili farklı tarihlendirmeler yapılmıştır. En çok kabul gören tarihlendirme ise gerçek öğreti döneminin beş yüz yıl, sahte öğreti döneminin ise bin yıl süreceği şeklindedir.[125]

Maitreya'nın ne zaman geleceği ile ilgili tarihsel hesaplamalar yapılırken diğer taraftan erken dönem kaynaklarında gelecekte Maitreya olacağı iddia edilen isimlerden bahsedilir. Örneğin Sakyamuni'nin Ajita adında bir keşişi müritlerine geleceğin Buda'sı Maitreya olarak tanıttığı rivayet edilir.[126] Ayrıca bazı rivayetlerde Gautama'yla aynı dönemde yaşamış olan Tissa Metteyya isimli bir keşişten de bahsedilir. Tissa Metteyya isimli bu keşişin Gautama'yı görmek için büyük bir istek duyduğu ve sonunda da görmeyi başardığı anlatılır.[127] Bu iki keşiş, biri Sakyamuni'nin ifadesinden diğeri isminin Metteyya olması nedeniyle kaynaklarda Maitreya'yla ilişkilendirilmiştir. Fakat ikisine de gelmesi beklenen Buda olarak özel bir önem atfedildiği kaynaklarda yer almaz.

Budizm tarihi incelendiğinde kendisini Maitreya olarak tanıtan veya müritleri tarafından Maitreya olarak görülen tarihte yaşamış çok sayıda kişi olduğu görülür. Tarihsel süreçte yönetime karşı isyan eden gruplar liderlerini Maitreya olarak görmüş ve bazı krallar kendilerini Maitreya'nın enkarnasyonu olarak tanıtmışlardır. Ayrıca iyi şans getirdiğine inanılan, insanları iyileştiren, zor zamanlarında insanların yardımına koşan ve onları bu zor durumlardan kurtaran bazı tarihsel figürler Maitreya olarak görülmüştür. Bu noktadan hareketle liderlik vasıflarına vurgu yapılan figürler Lider/Kral Olarak Maitreya, iyiliklerine vurgu yapılan figürler Kurtarıcı Olarak Maitreya başlığı altında ele alınacaktır.

[125] Bu hesaplamalar hakkında daha detaylı bilgi için bk. Ch'en, *Buddhism in China*, ss. 297-298.
[126] Bk. Padmanabh S. Jaini, "Stages in the Bodhisattva Career of the Tathagata Maitreya", *Maitreya: The Future Buddha*, eds. Alan Sponberg and Helen Hardacre, Cambridge University Press, Cambridge 1988, s. 62.
[127] *The Suttanipata,* ss. 1085-1086.

2.4.1. Lider/Kral Olarak Maitreya

Budizm'in krallıkla veya yönetimle ilişkisi Sakyamuni Buda'yla başlamıştır. Sakyamuni *kşatriya*/yönetici kastına mensup bir ailede dünyaya gelmişti, prens olarak doğmuştu. Fakat yirmi dokuz yaşına geldiğinde sarayı terk etmişti ve nirvanaya ulaşmak için bir arayışa girmişti.[128] Geçmişin Buda'sı olan Sakyamuni krallıkla ilgilenmemişti. Geleceğin Buda'sı olan Maitreya ise erken dönem kaynaklarında anlatıldığına göre mesleki anlamda *brahmin*/din adamları sınıfına mensup bir ailede dünyaya gelecek ve insanları topluca manevi kurtuluşa ulaştırmak için çalışacaktır. Maitreya'nın kurtarıcılığı yalnızca manevi alanla ilgili iken onun zamanında ülkeyi yönetecek Sankha isimli âdil bir kral olacaktır. Sankha ülkede adaleti sağlayacak kişidir. Onun âdil yönetimi sırasında Maitreya yeryüzüne inecek ve insanları kurtaracaktır. Bu sebeple Maitreya anlatılarında, Maitreya'dan sonra en önemli figürün lider/kral olduğu görülür fakat bu kral Maitreya değildir. Diğer bir ifadeyle Maitreya'nın kurtarıcılığı siyasi değil manevi alanla ilgilidir.

Budizm tarihinde en etkili krallardan biri Maurya Hanedanı olan Aşoka'dır. Genel kabule göre MÖ 268-234 yılları arasında hüküm sürmüş olan Kral Aşoka bir savaş esnasında aydınlanmış, zaferin şiddet ve güçle değil Budist öğretiler üzerine kurulu olduğunu anlamıştır. Bu olaydan sonra Budist öğretiyi benimsemiş, dharmayı yönettiği her yerde yaymaya ve yerleştirmeye çalışmıştır.[129] *Anagatavamsa Desana'*da Kral Aşoka'nın, Maitreya Buda zamanında dünyaya geleceğine ve Maitreya'yı takip eden iki ana keşişten biri olacağına inanılmıştır.[130] Kral Aşoka'nın Budist öğretinin Hint Yarımadası'nın tamamına yayılmasındaki katkıları ve âdil bir yönetim ortaya koyması onu dinî anlamda önemli bir yere getirmiştir.

Maitreya'nın bir lider/kral olarak ilk defa Çin tarihinde ortaya çıktığı görülür. Çin'de Maitreya inancının yükselişi Kuzey Wei Hanedanlığı döneminde (MS 386-534) zirveye ulaşmıştır. Bu dönemde Maitreya, Sakyamuni Buda'nın yanına yerleşmiş ve en önemli iki Budist figürden biri hâline gelmiştir.[131] Maitreya inancının yükseliş nedeni orta çağda Çinli Budistler arasında Maitreya'nın zamanına yaklaşıldığına dair inancın artmasıdır. Bazı kaynaklarda Çinli Budistlerin bu dönemde genellikle Buda'nın nirvanaya MÖ 949'da ulaştığını düşündüklerini, dharmanın tamamen

[128] Sakyamuni'nin nirvana arayışı için bk. *Majjhima Nikaya,* 26.5-12, ss. 254-256.
[129] Akira, *A History of Indian Buddhism,* ss. 95-96.
[130] *Anagatavamsa Desana*, s. 25.
[131] Ch'en, *Buddhism in China*, s. 172.

unutulacağı dönemin ise 1500 yıl sonra, yaklaşık MS 550'de başlayacağına inandıkları bilgisi yer almaktadır.[132] Diğer taraftan bu dönemde Maitreya'nın yeryüzüne inişinin Kuzey Wei Hanedanlığı zamanında gerçekleşeceğine ve Maitreya'nın dünyada barış ve birlikteliği sağlamada bu hanedanlıktan yararlanacağına dair bir inancın olduğu kaynaklarda yer alır.[133] Anlaşılacağı üzere Çin'de MS 5. yüzyıldan itibaren Maitreya'nın geleceğine dair beklentiler güçlenmiştir.

Sui Hanedanlığı (581-618) ve Tang Hanedanlığı (618-907) zamanlarında Maitreya, yönetime karşı isyan hareketleriyle özdeşleşmeye başlamıştır. Dharmanın son çağının başlamasının yakın olduğuna hatta başladığına dair bazı işaretler olduğuna inanılmıştır. Budist öğretinin yok olacağı bu çağda dindar Budistlerin saygısına ve sadakatine layık bir yönetim kurulamazdı. Maitreya'nın inişiyle yeni bir cennet ve yeni bir dünya kuracağına inanan gruplar özellikle kuzey bölgelerinde ayaklanmalara neden olmuş, yönetime karşı isyan hareketleri yaşanmıştır. Bu dönemde yönetimler bu isyanları bastırmak için uğraşmışlardır.[134] Bu gruplardan bazılarının liderleri ise Maitreyalığını ilan etmiştir. Tarih kaynaklarında yer alan en erken örnek ise kendisinin Maitreya'nın enkarnasyonu olarak gören Sung Tzu-hsien'dir. 613 yılında yönetime karşı isyan eden Sung Tzu-hsien hükümet yetkilileri tarafından yakalanmış, isyan hareketi kısa sürede bastırılmış ve Sung Tzu-hsien ise idam edilmiştir. Başka bir örnek ise Çin'in kuzeybatısında yer alan Shensi bölgesinde yaşanmıştır. 613 yılında yönetime karşı isyan eden Hsiang Hai-ming adlı bir keşiş Maitreyalığını ilan etmiş fakat o da başarılı olamamış ve iktidar tarafından bu isyan hareketi bastırılmıştır.[135] Bu dönemde yaşanan isyan hareketlerinin hepsi başarısız olsa da Budistlerin Maitreya inancına yükledikleri anlam açısından önemli gelişmelerin yaşandığını göstermektedir. Bu isyan hareketleri yönetimlerin meşruiyetini sorgulayan bir düşüncenin ürünüdür. Dharmanın yok olacağı son dönemde meşru bir yönetimin varlığından bahsedilemez.

Tang Hanedanlığı döneminde Maitreya'nın enkarnasyonu olduğunu söyleyenler yalnızca isyan hareketlerinin liderleri değildi. İmparatoriçe Dowager Wu'nun nasıl yönetime geçtiği ile ilgili Çin kaynaklarında farklı rivayetler bulunur. Fakat

---

[132] Daniel L. Overmyer, *Folk Buddhist Religion: Dissenting Sects in Late Traditional China*, Harvard University Press, Cambridge 1976, s. 152.
[133] Ch'en, *Buddhism in China*, s. 178.
[134] Arthur F. Wright, *Buddhism in Chinese History*, Stanford University Press, California 1959, s. 69.
[135] Overmyer, *Folk Buddhist Religion,* s. 83.

Maitreya'yla ilgili olan anlatılar oldukça önemlidir. Rivayetlere göre İmparatoriçe Dowager Wu, gerçek öğretinin ortadan kalkmasından sonra onu yeniden tesis etmek için Maitreya'nın göksel cennetinden büyük duvarlar ve kulelerden oluşan "büyülü bir şehre" ineceğini anlatır. Bu anlatıdaki şehir Luoyang'da yaptırdığı dev bir Maitreya heykeli içeren Parlak Salon kompleksi için model oluşturdu. Aynı zamanda İmparatoriçe Dowager Wu'nun tercüme edilmesini desteklediği bir sutradan bahsedilir. Bu sutrada Buda'nın bir rahibeye tüm kıtanın dindar bir hükümdarı olarak yeniden doğacağına dair bir kehanet anlatılır. Bu sutra tercüme edilip saraya sunulduğunda çevirmenlerden biri İmparatoriçeyi Maitreya'nın reenkarnasyonu olarak tanımlar. 690 yılında bu kitap hanedanlıktaki tüm manastırları dağıtılır ve iki ay sonra İmparatoriçe Wu kendi hanedanlığını ilan eder. Beş yıl sonra da unvanına Maitreya adını ekler.[136] Ayrıca İmparatoriçenin Budizm'e inandığı ve Budist sutraların bir kadının yönetime geçmesini sağlayacak unsurlar içerdiğini bildiği kaynaklarda yer alır.[137]

Anlaşılacağı üzere İmparatoriçe Dowager Wu'nun Maitreyalığını ilan etmesi yönetimdeki meşruiyetine zemin hazırlamıştır. Böylece İmparatoriçe hem halkın gözünde saygınlık kazanmış hem de iktidarını güçlendirmiştir. Ayrıca yönetimin Budist öğretiye bağlı birinin eline geçmesi Budizm'e verilen desteğin ve halk arasındaki saygınlığının artmasına neden olmuştur. Bunun sonucunda yönetime karşı isyan hareketlerinin azaldığı yorumu da yapılabilir. Öte yandan bir kadının kendisini Maitreya'nın enkarnasyonu ilan etmesi Budizm tarihinde oldukça spesifik bir örnektir. Çünkü günümüze kadar ulaşan tarihsel veriler ışığında bakıldığında başka bir örneği yoktur. Bu sebeple İmparatoriçe Dowager Wu'nun Maitreyalığı tekil bir örnek olarak kalmış ve Budist düşüncede kadınların Maitreyalığı ile ilgili herhangi bir değişime neden olmamıştır.

Tang Hanedanlığı'nın yıkılmasında sonra da Maitreya adına ayaklanmalar yaşanmaya devam etmiştir. Song Hanedanlığı (960-1279) zamanında yönetimine karşı en ciddi isyan girişimi Maitreya inananı olan Wang Tse tarafından yönetildi. Wang Tse, Maitreya inananları ile diğer isyancı grupları bir araya getirerek Hopei'de bulunan Pei-chou şehrinde 1047'de büyük bir isyan başlattı ve önemli miktarda askeri ganimet

[136] Mark Edward Lewis, *China's Cosmopolitan Empire: The Tang Dynasty*, Harvard University Press, USA 2009, s. 222.
[137] X. L. Woo, *Empress Wu The Great: Tang Dynasty China*, Algora Publishing, New York 2008, s. 106.

ele geçirdi. Şehri kontrol altına aldıktan sonra bir sistem kurarak yönetim merkezini ele geçirmeye çalıştı fakat başarılı olamadı. Bu isyandan sonra Maitreya adına bir araya toplanan tüm grupların faaliyetleri yasaklandı. Bunun sonucunda Maitreya inananları yeraltına çekilmek zorunda kaldılar. Bu yüzden bu tarihten sonra Çin kayıtlarında Maitreya inananları haklarında fazla bilgi yer almadı.[138]

Çin'in kuzey bölgelerini ele geçiren Moğollar Song Hanedanlığı'nı tamamını yıkarak tüm bölgede hâkimiyet kurmayı başardı. En geniş şekilde alındığında 1206-1368 yılları arasında Çin'de süren Moğol egemenliği Çin kültüründe ve toplumunda etkiye ve değişime neden oldu.[139] Bu durum halkın zaman zaman yönetime ve onun uygulamalarına karşı ayaklanmasıyla sonuçlandı. Moğollar bu isyanların bir kısmını bastırmayı başarsa da güçlü isyanlar devam etti. Bu isyanlardan en büyüğü Maitreya inananları tarafından organize edildi. Kısa sürede Moğol karşıtlığı isyanların merkezî unsuru hâline geldi, Kuzey ve Orta Çin'deki köylülerin çıkardığı isyan hareketleriyle birleşti. Bu gruplara liderlik eden Zhu Yuanzhang, Moğolları tahttan indirmeyi başardı ve Ming Hanedanlığı'nı (1368-1644) kurdu. Maitreya adına kazanılan bu zafer Çin tarihinde oldukça önemli bir olaydır. Fakat Zhu Yuanzhang tahta çıkınca devrimci hareketleri sonlandırmak ve düzenli toplumu idealize etmek için yoğun bir çaba sarf etti. Bazı grupların faaliyetlerini yasakladı.[140] Budist bir keşiş olan Zhu Yuanzhang kendisini dünyayı kurtarmak ve imparatorluğa yeniden düzen getirmek için cennet tarafından seçilmiş bir araç olarak görüyordu.[141] Anlaşılacağı üzere Zhu Yuanzhang, Maitreya inananlarının aralarında bulunduğu gruplar tarafından desteklenerek yönetimi ele geçirmiş fakat sonrasında düzeni sağlamak için isyana yol açacağını düşündüğü inançları arka plana itmiştir.

Ming Hanedanlığı'nın yıkılışından sonra ise Mançular yönetimi ele geçirdi. Bu dönemde yabancı olarak görülen Mançuları yıkıp eski ve yerli hanedanlığı yeniden kurmak için çeşitli isyanlar ortaya çıktı. Bu gruplar, Maitreya'nın yakında tekrar dünyaya geleceğine vurguluyorlardı. Fakat bu olaylar tam anlamıyla bir isyan

[138] Ch'en, *Buddhism in China*, ss. 428-429.
[139] Elizabeth Endicott-West, *Mongolian Rule in China*, The President and Fellows of Harvard College, USA 1989, s. 1.
[140] Philip A. Kuhn, *Rebellion and Its Enemies in Late Imperial China: Militarization and Social Structure, 1796-1864*, Harvard University Press, London 1980, s. 38.
[141] Edward L. Farmer, *Zhu Yuanzhang and Early Ming Legislation*, Brill, New York 1995, s. 13.

hareketine dönüşmeden faaliyetleri engellenmiştir.[142] Daha sonra ise Çin tarihinde Maitreya adına bir isyan hareketi görülmedi.

Anlaşılacağı üzere Maitreya'nın dünyaya geleceğine dair inanç ilk defa Çin'de somutlaşmış, Maitreya bir insan olarak tarihsel zaman sahnesine çıkmıştır. Bu sebeple bunun Maitreya'ya yeni bir yaklaşım veya bakış açısı olduğu söylenebilir. Hint alt kıtasında Maitreya oldukça uzun bir zaman sonra geleceğine inanılan, şu ana etki edemeyen/pasif bir konumda iken Çin geleneğinde şu ana etki edebilen aktif bir rol üstlenmeye başlamıştır. Çin'de bir taraftan halk haksızlıklara, kötü yönetime karşı Maitreya önderliğinde isyan ederken diğer yandan Maitreya'nın enkarnasyonu olarak halkı yöneten krallar iktidarlarına meşruiyet kazandırmış veya iktidarlarını güçlendirmişlerdir. Böylece Maitreya, inananların siyasi sorunlarına acil çözüm üretmiş, onları şimdiki yaşamlarında refaha ulaştırmaya çalışmıştır. Budistler Maitreya'yı görmek için artık bir sonraki hayatlarını beklemek zorunda değildir. Maitreya'nın Çin'de kazandığı bu yeni yorumun ortaya çıkışını hazırlayan toplumsal veya teolojik nedenler neler olabilir? Neden Maitreya Çin'de görülmüştür?

Budizm Çin'e ulaştığında Budizm'e ait kutsal metinlerin söylendiği veya yazıya geçirildiği ortam diğer bir ifadeyle kutsal metinlerin bağlamı bilinmiyordu. Bunun nedeni her şeyden önce dil ile ilgiliydi. Çünkü bu dönemde Çince bilen Hintli ustalar birkaç kişiden ibaret iken Sanskrit dilini bilen Çinli ise yoktu. Bu sebeple Çinli din adamları, Budist geleneğe ait kavramları zaten var olan ve belirli bir anlam ufkuna sahip olan Çince terimleri kullanarak anlamaya çalıştılar. Fakat bunun sınırlı sayıda insanı etkilediği de düşünülmüştür. Çünkü bu dönemde Çin'de Çince okuma yazma bilen insan sayısı azdı ve Budist öğreti kutsal metinler okunarak öğrenilmemişti.[143]

Dil sorununun yanı sıra Hint ve Çin düşüncesi arasında bazı temel farklılıklar vardı. Bunlar arasında Hint düşüncesinde önemli bir yere sahip olan döngüsel zaman, reenkarnasyon ve karmanın Çin düşüncesine yabancı olması sayılabilir. Budizm Çin'e ulaştığında insanlar sadece yeni bir inançla tanışmamışlar aynı zamanda yeni bir dünya görüşüyle karşılaşmışlardı. Diğer taraftan Çinliler tekil olaylardan hareketle tümele ulaşma düşüncesiyle genel olarak ilgilenmemişlerdir. Bunun yansımalarını dilde görmek mümkündür. Çincede tekil veya çoğul ayrımı yoktur; fiillerin zaman ve fiil kipini ifade eden sabit, tek bir terim yoktur. Ayrıca bir kelime hem isim hem sıfat hem

[142] Ch'en, *Buddhism in China*, ss. 451-452.
[143] Zürcher, *The Buddhist Conquest of China,* ss. 2-3.

de fiil olabilir.[144] Bu sebeple Hint düşüncesindeki soyut anlatıların Çinliler tarafından kavranması oldukça zordur. Fakat soyut anlayışın veya metafizik söylemin az gelişmesi[145] somut tecrübenin ve dünya hayatının önemini artırmıştır. Bu sayede Çin'de Budizm yeni yorumlar kazanmıştır. Chan/Zen ekolü gibi somut tecrübeye önem veren, Buda'nın öğretisini kelimelerle değil somut tecrübeyle anlamaya çalışan yaklaşımlar ortaya çıkmıştır. Çinlilerin hayatı anlamlandırma biçimleri somut üzerine kurulu olduğu için Maitreya Buda'nın Çinliler tarafından şimdi ve burada ortaya çıkması beklenmiş, Maitreya bir insan olarak aralarında varlık göstermiştir.

Çin'de ortaya çıkan tarihsel Maitreyalık, Budizm'in Çin'den yayıldığı ve Çin'e komşu olan diğer Doğu Asya ülkelerini etkilemiştir. Maitreya'nın tarihsel bir yorumu Kore'de ilk kez Silla Krallığı'nda görülür. Kral Chinhung (yönetimi 540-576) zamanında *hwarang*/çiçek çocukları olarak bilinen, aristokrat ailelerin genç erkek çocuklarından oluşan askerî bir birlik kuruldu.[146] Daha sonra bu birlik ile Maitreya arasında güçlü bir bağ oluştu. Bu bağı *hwarang* birliğine mensup Chinja'nın yaşadığı bir olayda görmek mümkündür. *Samguk Yusa*'da anlatıldığına göre Kral Chinji (yönetimi 576-579) zamanında Chinja, Hungyun Manastırı'nda yaşayan bir keşişti ve sık sık Maitreya ikonunun önünde Maitreya'yı görmek için dua ediyordu. Bir gece rüyasında kendisine bir keşiş göründü ve ona Paekje sınırları içerisinde bulunan Kongju'da bir manastıra gitmesini söyledi. Kongju'ya varan Chinja, manastırın kapısında Maitreya'nın enkarnasyonu olan bir gençle karşılaştı fakat onun Maitreya olduğunu anlayamadı. İçeriye girerek keşişlere Maitreya'yı nerede bulabileceğini sordu. Keşişlerin cevabı üzerine civardaki dağlardan birine gitti, dağın ruhu ona manastırda karşılaştığı gencin aslında Maitreya olduğunu söyledi. Bunun üzerine Chinja manastıra geri döndü ve o genci buldu. Maitreya'nın enkarnasyonu olan Misi adındaki bu gençle birlikte Silla'ya geri döndü. Misi *hwarang* grubuna katıldı ve onlara rehberlik yaptı. Yedi yıl sonra aniden ortadan kayboldu. Kimse onun nerede olduğunu bilmedi.[147]

---

[144] Hajime Nakamura, *Ways of Thinking of Eastern Peoples: India, China, Tibet, Japan*, trans. Philip P. Wiener, East-West Center Press, USA 1964, ss. 185-186.

[145] Çinlilerin geliştirdiği tek metafizik yaklaşımın Taoizm olduğu iddia edilmiştir. Fakat bazı bilginler Taoizm'de de metafizik yaklaşım olmadığını savunur. Bk. Daisetz Teitaro Suzuki, *Çin Felsefesi Tarihi*, çev. Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, İstanbul 2013, s. 77.

[146] Richard Rutt, "The Flower Boys of Silla (Hwarang): Notes on the Sources", *Transactions of the Royal Asiatic Society, Korea Branch* 38, 1961, s. 16.

[147] *Samguk Yusa*, Part 4.16, "Miruk sonhwa, Misi-rang, Chinji-sa", Grayson, *Myths and Legends from Korea*, ss. 233-234.

Anlaşıldığı üzere Chinja, Maitreya'nın kendisine görünmesi için içtenlikle dua eden ve sonunda Maitreya'nın kendisine göründüğü bir keşişti. Maitreya'nın ona görünmesi, yedi yıl *hwarang* birliğinde yaşaması ve bu gruba rehberlik etmesi *hwarang*ın önemini artırmıştır. Kral Chinpyong (yönetimi 579-632) yönetime geçtiğinde bu birliği yeniden düzenledi. Bu birliğe katılanlara Budizm'in ilkeleri öğretildi ve vatanseverlik eğitimlerinin önemli bir parçası kabul edildi.[148] Bu dönemde Maitreya ile *hwarang* birliği arasındaki ilişki güçlendi. Birliğe katılanların Maitreya'nın enkarnasyonları olduğuna inanıldı. *Hwarang* birliğine katılan herkesin Maitreya'yı temsil ettiği düşünüldü.[149] Krallık tarafından kurulmuş askeri bir grubun Maitreya olduğuna inanılması Maitreya'nın liderlik misyonuna yeni bir yorum kazandırmıştır. Kolektif Maitreyalık olarak isimlendirilebilecek bu yorumun Silla Krallığı'nda yönetimi desteklediği, ülkede barış ve huzur ortamına katkı sağladığı görülür. Bu durum Maitreya'nın, Krallığı korumak için yeryüzünde bir grup içinde bedenlenmesidir.

7. yüzyıla gelindiğinde ise Maitreya'nın geleceğine ve Kore yarımadasındaki krallıkları birleştireceğine dair umutlar artmıştı.[150] Silla Krallığı'nda general olan Kim Yusin'in Koguryo ve Paekje'yi ele geçirmek için gece gündüz planlar yaptığı kaynaklarda anlatılır. Aynı zamanda on sekiz yaşında kılıç kullanma sanatında ustalaştığı ve bir *hwarang* olduğu rivayet edilir.[151] Silla Krallığı, 660 yılında Paekje Krallığı'nı ve 668'de Koguryo Krallığı'nı ele geçirdi ve Kore yarımadasında bulunan üç krallığın birleşmesini sağladı. Üç krallığın birleşmesinde başrolde olan Kral Muyol ve Kim Yu-sin *hwarang* birliğine mensuptu.[152] Üç krallığın birleşmesiyle Birleşik Silla dönemi başladı. Anlaşıldığı üzere Maitreya Kore Yarımadası'nda siyasi birliğin kurulmasını sağlamış, ülkeye birlik ve beraberliği getirmiştir.

Merkezi hükümetin otoritesinin zayıfladığı Birleşik Silla döneminin sonunda ise yerel olarak güçlü gruplar bölgelerine yeniden hükmetmeye ve merkezi hükümetten bağımsız hareket etmeye başladılar. Sonunda Paekje ve Koguryo'nun vârisi olduğunu iddia eden kişiler, bu devletleri yeniden kurdular. Geç Koguryo adını alan devlet 901

[148] James Huntley Grayson, *Korea: A Religious History*, RoutledgeCurzon, New York 2002, s. 38.
[149] McBride, II, *Domesticating The Dharma,* s. 41.
[150] Grayson, *Korea: A Religious History*, s. 39.
[151] Ilyon, *Samguk Yusa*, C. 1, trans. Tae-Hung Hu, Yonsei University Press, Korea 1972, s. 77.
[152] James Huntley Grayson, *The Emplantation of Religion: The Development of Buddhism and Christianity in Korea*, University of Edinburgh Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edinburg 1979, s. 58, Ayrıca bk. Korean Buddhist Research Institute, *The History and Culture of Buddhism in Korea*, Dongguk University Press, Seoul 1993, s. 78.

yılında Kungye tarafından kuruldu. Aynı zamanda bir keşiş olan Kungye kendisinin Maitreya'nın enkarnasyonu olduğunu açıkladı.[153] Kungye Kore tarihinde Maitreyalığını ilan eden ve bir isyana liderlik eden ilk kişidir. Kungye'nin Maitreyalığını ilan etmesi siyasi hedeflerini destekleyen ve otoritesini güçlendiren bir unsur olmuştur. Böylece Maitreya hem Kore Yarımadası'nda siyasi birliğin sağlanmasında hem de isyanların başarıya ulaşmasında aktif rol oynamıştır.

Maitreya'nın 10. yüzyıldan sonra Kore tarihinde büyük bir etkiye sahip olmadığı görülür. Bu durumun ortaya çıkışında teolojik ve toplumsal nedenler etkili olmuştur. Tarih kaynaklarının yetersizliği gibi durumlar düşünüldüğünde bu durumun nedenini ortaya oldukça zordur.[154]

Modern döneme gelindiğinde ise Maitreya yeni dini hareketler içinde yeniden varlık göstermeye başlamıştır. Kore'de uzun süredir hâkimiyet kurmuş olan Joseon Krallığı 19. yüzyılda zayıflamaya başlamıştır. Aynı zamanda ülke yıkıcı seller, kontrol altına alınamayan yangınlar ve uzun süreli bir kolera salgını gibi çeşitli doğal afetler tarafından kuşatılmıştı.[155] Bu dönemde Maitreya inancının da etkili olduğu çok sayıda yeni dini hareket ortaya çıkmıştır. Bu hareketlerden biri takma adı Chung-san olan Il-sun Kang (1871-1909) tarafından kurulan Chung-san-gyo'dur.[156] Chung-san; günümüzde Güney Kore'de bulunan Kumsan bölgesinde bir hastalığın ortaya çıkacağına, buradan dünyaya yayılacağına ve kontrol edilmezse tüm insanlığı yok edeceğine inanıyordu. Ayrıca bu felaketin ortaya çıkmasını önleyecek mucizevî gücün kendisinde bulunduğunu söylemiştir. Sonraki süreçte ise kendisinin Maitreya'nın enkarnasyonu olduğunu açıklamıştır.[157] Maitreya'nın enkarnasyonu olarak Chung-san'ın dünyada üç hedefi vardı. Bunlar; insanlığı bu yaşamın endişelerinden, sıkıntılarından ve hastalıklarından kurtarmak; Kore devletinin egemenliğini yeniden kurmak ve yanlış inançlardan dini arındırarak insanları kurtarmaktı. Chung-san yönetime karşı fiili herhangi bir isyan girişiminde bulunmadı. Fakat yönetime karşı

[153] Kye Hyon Ahn, "Buddhism in the United Silla Period", *Assimilation of Buddhism in Korea*, eds. Lewis R. Lancaster and C. S. Yu, Asian Humanities Press, Berkeley 1991, ss. 34-35.
[154] Kitagawa, "The Career of Maitreya, with Special Reference to Japan", s. 119.
[155] Grayson, *Korea: A Religious History*, s. 160.
[156] Chung-san-gyo, Chung-san'ın öğretilerini takip eden anlamına gelir. Chungsanizm olarak da isimlendirilmiştir. Günümüzde Kore'de üç büyük yerli dinden biri olarak kabul edilir. Bk. Key Ray Chong, "Kang Jeungsan: Trials and Triumphs of a Visionary Pacifist/Nationalist, 1894-1909", *Daesoon Jinrihoe: A New Religion Emerging from Traditional East Asian Philosophy*, ed. The Daesoon Academy of Sciences, Daesoonjinrihoe Press, Korea 2016, s. 19.
[157] Lewis Lancaster, "Maitreya in Korea", *Maitreya: The Future Buddha*, eds. Alan Sponberg and Helen Hardacre, Cambridge University Press, Cambridge 1988, s. 147.

isyan etmesinden şüphelenildi ve 1907'de tutuklandı. 1905 yılından beri Kore'yi kontrol eden Japon yetkililer tarafından kırk gün hapsedildi. Bu olaydan sonra kişisel etkisi azaldı ve 1909 yılında öldü.[158] Chung-san'nın görüşleri Kore'de ideal bir dünya yaratmak ve Kore'nin tüm dünyaya liderlik etmesi üzerine kuruluydu.[159]

Görüldüğü üzere Chung-san Japon işgali sırasında Kore'de yaşanılan olaylar, doğal afetler gibi unsurlarla mücadele etmek için dini yenileme ve yönetimi yeniden ele geçirme hedefleri için çalışmıştı. Yüzyıllar sonra Kore toplumunda Maitreya'yı yeniden fiili olarak aktif kılmaya çalışmıştır. Sadece Kore'yle sınırlı olmayan evrensel bir vizyon ortaya koymuştur. Onun ölümünden sonra Kore 1945 yılına kadar Japon işgali altında kalmış, ardından Sovyetlerin ve Amerika'nın işgaline uğramıştır. Sonunda kuzey ve güney olarak iki parçaya bölünmüştür. Güney Kore'de hâlâ sosyo-politik iklimin huzursuz olduğu dönemlerde Maitreya'nın geleceğine dair söylemler geliştirilmektedir.[160]

Koreli Budistlerin Maitreya ile *hwarang* birliği üzerinden tanışması Maitreya'nın daha geniş bir anlam ufku kazanmasını sağlamıştır. Askerlerden oluşan ve aristokrat bir grubun tamamının Maitreyalığı lider/kral olarak Maitreya'yı üst düzey, elit bir grubun parçası hâline getirmiştir. Fakat bu durum bireysel örneklerin çıkmasını engellememiştir. Hanedanlıkların çöküşü, Japonların Kore'yi işgali gibi kritik dönemlerde Maitreya topluma liderlik yapmak için tarih sahnesinde görünmüştür.

Çin ve Kore etkisi altında Budizm'i benimseyen[161] Japonya'da ise Maitreya'nın yaşayan bir liderle ilişkisi Prens Shotoku (d. 573-ö. 621) ile başlamıştır. Prens Shotoku dindar bir Budist, bilgin, düşünür ve yazardı, bir lider olarak halkın kalbini kazanmıştı.

---

[158] Grayson, *Korea: A Religious History*, ss. 205-207. Chung-san'ın ölümünden sonra bu grup kendi içinde günümüzde de mensupları bulunan çok sayıda gruba ayrılmıştır. Detaylı bilgi için bk. Don Baker, "Renewing Heaven and Earth: Spiritual Discipline in Chungsan'gyo", *Religions of Korea in Practice*, ed. Robert E. Buswell Jr., Princeton University Press, United Kingdom 2007, ss. 487-489.

[159] Bk. Chong, "Kang Jeungsan: Trials and Triumphs of a Visionary Pacifist/Nationalist, 1894-1909", ss. 47-49.

[160] 1970'lerde yönetimde olan Chung-Hee Park rejimine karşı milliyetçi ve mesihçi hareketler ortaya çıkmıştır. Bu görüşler Minjung Teolojisi adı altında yaygınlık kazanmıştır. Bu teolojide ezilen insanların kurtulması ve mesih krallığının kurulmasına dair inançlar önemli görülmüştür. Bu teolojinin ortaya çıkışında Maitreya inancının etkisi olmuştur. Bk. Yong-bock Kim, "Messiah and Minjung: Discerning Messianic Politics over against Political Messianism", *Minjung Theology-People as the Subjects of History*, ed. Commission on Theological Concerns of the Christian Conference of Asia, The Christian Conference of Asia, Singapore 1981, s. 189.

[161] Budizm'in Japonya'ya girişi hakkında bk. Hisho Saito, *A History of Japan*, trans. Elizabeth Lee, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., Ltd, London 1912, ss. 26-29. Ayrıca bk. William Montgomery McGovern, *An Introduction to Mahayana Buddhism- with Especial Reference to Chinese and Japanese Phases*, E. P. Dutton & Co., New York 1922, ss. 24-31.

Vefat ettiğinde bütün halkın onun için ağladığı kaynaklarda anlatılmaktadır. Ayrıca yardımsever ve iyi bir insan olduğu da bilinmektedir.[162] Prens Shotoku'nun yönetimde olduğu dönem barış ve huzur içinde geçmişti. Prens Shotoku öldükten sonra Prens Shotoku, Maitreya'nın koruma, barış, huzur ve refah erdemlerinin bedenlenmiş hâli olarak görüldü ve Maitreya olduğuna inanıldı.[163]

Maitreya'nın Japonya'da bir imparatorla özdeşleşmesi, Japon düşüncesinde "en yüksek yerde bulunan varlık" anlamına gelen kami isminin Maitreya için de kullanılmaya başlanmasına neden olmuş ve Maitreya, imparatorun kişisel kamisi olarak tanımlanmıştır. Ayrıca 8. yüzyılın başlarında İmparator Shomu tarafından Şinto kami Tapınağının içine Maitreya bölümü yaptırılmıştır.[164]

Maitreya'nın Prens Shotoku ile kurduğu bağ ve Japonya'da kami olarak benimsenmesi Maitreyalığını ilan eden veya Maitreya olduğuna inanılan kişilerin Japon tarihinde çıkmasını engellemiştir. Bu durum bazı âlimler tarafından modern dönemden önce Maitreya inancının Japon halkı arasında yayılmadığı ve popüler olmadığı şeklinde yorumlanmıştır.[165] Tokugawa hâkimiyetinin (1603-1867) bitmesi ve Meiji rejiminin (1868-1912) kurulmasıyla birlikte Japonya'da lider/kral olarak Maitreya'nın etkisi artmıştır. Bunun nedeni Maitreya inancının *yonaoshi*/sosyal düzenin sağlanması kavramına ilham vermiş olmasıdır.[166]

Yonaoshi kavramı Tokugawa döneminin sonlarına doğru Japon köylüleri tarafından "dünyanın yenilenmesi/düzeltilmesi" anlamında kullanılmıştır.[167] Dünyanın yenilenmesi veya düzeltilmesi, kötü bir durumu ortadan kaldırmak veya olumsuz bir durumu olumluya çevirmek anlamında yeni bir başlangıcı ifade eder. 18. yüzyılın sonlarında bu kavram somut toplumsal olayları yorumlamak için bir çerçeve görevi üstlendi. Dünyayı yenilemek için ortaya çıkan dinî liderler metafizikten siyasi skandallara, köylü ayaklanmalarından doğal afetlere kadar oldukça geniş bir çerçevede fikirlerini ortaya koydular. Bu durum Meiji rejimi sırasında da devam etti. 19. yüzyılda

---

[162] Kenji Matsuo, *A History of Japanese Buddhism*, Global Oriental Ltd., UK 2007, ss. 202-204.
[163] Christine M. E. Guth, "The Pensive Prince of Chuguji-Maitreya Cult and Image in Seventh-Century Japan", *Maitreya: The Future Buddha*, eds. Alan Sponberg and Helen Hardacre, Cambridge University Press, Cambridge 1988, ss. 209-210.
[164] Joseph M. Kitagawa, *On Understanding Japanese Religion*, Princeton University Press, United Kingdom 1987, s. 248.
[165] Carmen Blacker, "Millenarian Aspects of New Religions", *Tradition and Modernization in Japanese Culture*, ed. Donald H. Shively, Princeton University Press, New Jersey 1971, s. 591.
[166] Kitagawa, *On Understanding Japanese Religion*, s. 249.
[167] Stephen Vlastos, *Peasant Protests and Uprisings in Tokugawa Japan*, University of California Press, London 1986, s. 3.

ortaya çıkan Omoto-kyo bu kavramı öne çıkaran bir hareketti. Bu grup dünyanın yenilenme sürecini belirli ekonomik kaygılarla sınırlı olmayan daha temel ve kapsamlı bir yaklaşımla ele aldı ve Maitreya inancının etkinliğini artırdı.[168]

"Büyük Kaynağın Öğretisi" anlamına gelen Omoto-kyo, Deguchi Nao (1836-1918) tarafından kuruldu. 1892 yılında Deguchi Nao Tanrı tarafından dünyanın yenilenmesi için görevlendirildiği bir vizyon yaşadığını söyledi. Periyodik olarak vizyonlar görmeye devam etti. Daha sonra bu grup Deguchi Önisabura olarak bilinen Kisaburo Ueda'nın (1840-1948) görüşleri etrafında şekillenerek Maitreya merkezli bir din hâline geldi. Bir gün Deguchi Önisabura bir dağda meditasyon yaparken mistik bir tecrübe yaşadı.[169] Bu olaydan sonra Maitreyalığını ilan etti ve dünyanın yeniden düzenlenmesi için görevli olduğunu söyledi. Görüşlerini yaymak için bir merkez kurdu ve günlük yayınlar yaptı. Bu grup bir süre sonra yönetime karşı isyan hareketi olarak görüldü ve iktidar tarafından grup üyeleri tutuklandı.[170] Deguchi Önisabura'nın hapsedilmesiyle birlikte grubun etkisi zayıfladı.[171] 1948 yılına gelindiğinde ise vefat etti. Vefatından sonra gruba onun eşi liderlik etti.[172] Omoto-kyo aynı zamanda Japonya'yı dünyanın merkezine koyan etnosentrik bir oluşumdu.[173]

Genel olarak bakıldığında Çin, Kore ve Japonya'da Maitreya lider/kral olarak sık sık varlık göstermiştir. Bu durumu Joseph Kitagawa; Çin, Kore ve Japonya'da dini hayatta Maitreya figürünün farklı bir dizi potansiyel yaratıcılık biçimleri ortaya çıkardığı[174] ve Maitreya'nın tarihsel anlamının Çin'de radikal bir değişime uğradığı, Kore'de ise kısa fakat renkli bir kariyeri olduğu şeklinde ifade etmiştir.[175] Maitreya'nın Çin'de isyanlara öncülük ettiği, Kore'de kolektif bir Maitreyalık bilinci açığa çıkardığı ve Japonya'da kami inancıyla yoğrulduğu görülür. Ayrıca bu ülkelerle ilgili dikkat çeken bir nokta Mahayana mezhebinin hâkim olduğu, benimsendiği yerler olmalarıdır. Theravada mezhebinin yaygın olduğu Güney ve Güneydoğu Asya'da lider/kral olarak Maitreya örneği geçmiş dönemlerde ortaya çıkmamış, modern dönemde ise birkaç

[168] Takashi Miura, *Agents of World Renewal: The Rise of Yonaoshi Gods in Japan*, University of Hawaii Press, Honolulu 2019, s. 47.
[169] Clark B. Offner and Henry Van Straelen, *Modern Japanese Religions-with Special Emphasis Upon Their Doctrines of Healing*, Salesian Technical School, Tokyo 1963, ss. 64-69.
[170] Shigeyoshi Murakami, *Japanese Religion in the Modern Century*, trans. H. Byron Earhart, University of Tokyo Press, Tokyo 1980, s. 74.
[171] Kitagawa, "The Career of Maitreya, with Special Reference to Japan", s. 122.
[172] Offner and Straelen, *Modern Japanese Religions*, s. 70.
[173] Miura, *Agents of World Renewal*, s. 46.
[174] Kitagawa, "The Career of Maitreya, with Special Reference to Japan", s. 113.
[175] Kitagawa, "The Career of Maitreya, with Special Reference to Japan", s. 117.

örnek görülmüştür. Theravada ve Mahayana mezheplerinin etkili olduğu topraklarda böyle bir farklılığın ortaya çıkış nedenleri nelerdir? Bu farklılık doktrinel nedenlere mi dayanmaktadır?

Maitreya Buda'nın ne zaman geleceği ve geldiğinde neler yapacağı Budist gelenek içinde oldukça önem verilen bir konu olmuştur. Özellikle Theravada geleneğinde Maitreya'nın dünyaya gelişi genellikle uzun bir zaman sonra şeklinde tarihlendirilmiştir. Bunun temel nedeni Theravada geleneğinde bir kurtarıcı kavramının uzun zaman var olmamasıdır. Bu kavramın gelişimini engelleyen en önemli etken ise arhat idealinin varlığıdır.[176] Arhat idealine göre kurtuluş, geçmişte yaşamış Sakyamuni Buda'nın gösterdiği yoldan giderek kendi kendine çabalamanın sonucunda nihai olarak ulaşılacak makamdır. Önemli olan ve öğretinin asıl vurguladığı nokta kişinin bireysel kurtuluşudur. Aynı zamanda arhatlık ideali inancın kendisine verilen önemi gösterir. Buda'dan daha öncelikli olan onun insanlara öğrettikleriydi. Arhatlık bu yüzden kişinin ulaşabileceği en yüce hedeftir ve yalnızca bireysel çaba ile ulaşılabilir. Bu durumda kişinin kendisini kurtarması için dışarıdan bir etki söz konusu olamaz, bu sebeple bir kurtarıcıya ihtiyaç yoktu. Mahayana mezhebinde arhatlık idealinin yerinde bodhisattvalık ideali bulunur. Bodhisattva bireysel olarak kurtuluşa ulaşmış olmasına rağmen insanların kurtuluşu için çalışan kişidir. Diğer varlıkların kurtuluşu için çalışan kişi onların kurtuluşunu etkileyebilir, bu sebeple kurtuluşa dışarıdan etki edilebilir. Mahayana'da var olan bu inancın Maitreya'nın bir lider/kral olarak yeryüzünde görünmesine katkı sağlamış olabilir. Diğer taraftan Theravada'da bulunan arhatlık ideali Güney ve Güneydoğu Asya'da Maitreya'nın geçmişte yeryüzünde görünmemesinin nedeni olabilir.

Bu durumu ortaya çıkaran diğer bir neden ise arhatlıkla da oldukça ilişkili olan manastır hayatıydı. Manastır kurumları bazı Güney ve Güneydoğu Asya ülkelerinde yönetimdeki krallara ve onların kurallarına altyapı sağlamıştır.[177] Bu sebeple krallarla iyi ilişkiler kuran ve yönetimle entegre olmuş manastır düzeninde Budistlerin yönetimlere karşı isyan etmesi mümkün değildir.

Görüldüğü üzere Theravada ve Mahayana arasındaki bazı doktrinel farklılıklar Maitreya inancına yansımış ve farklı Maitreya yorumlarını ortaya çıkarmıştır. Fakat

[176] Kitsiri Malalgoda, "Millennialism in Relation to Buddhism", *Comparative Studies in Society and History*, C. 12, S. 4, 1970, s. 426.
[177] Hermann Kulke, *Kings and Cults: State Formation and Legitimation in India and Southeast Asia*, Manohar Publishers&Distributors, New Delhi 1993, s. 292.

bu durum hem Theravada hem Mahayana mezhebinin etkili olduğu ülkelerde farklı şekillenmiş, modern dönemde ise küreselleşme ile değişikliğe uğramıştır.

Theravada mezhebinin etkili olduğu Sri Lanka, Maitreya ve liderlik/krallık ilişkisinin Theravada'daki yansımalarının anlaşılması açısından önemlidir. Sri Lanka, Hindistan'ın güneydoğusunda yer alan Hint Okyanusu'nda bir ada ülkesidir. Sri Lanka'ya Budizm, Budizm'in yayılmasına büyük katkıları olan Kral Aşoka döneminde ulaştı. Bu dönemde Sri Lanka Kralı Tissa (yönetimi MÖ 250-210) tarafından yönetiliyordu. Kral Aşoka'nın desteğiyle düzenlenen dinî bir törenle Tissa'nın saltanatı güçlendi.[178] Böylece Budizm, Sri Lanka'ya ilk ulaştığı andan itibaren siyasi birlik için bir temel oluşturdu. Orta çağ boyunca Sri Lanka gelecekte Budalığa erişmeye yönelik özlemler, Maitreya Buda olarak doğma arzusu, Maitreya'nın yeryüzüne ineceği zaman var olacak toplumu oluşturma idealleri ile yönetildi. Bu durum krallığın idealleşmesi anlamına geliyordu. Kral, Maitreya Buda'nın tüm canlıları samsaradan kurtuluşunu sağlamaya yönelik karizmasını aldı.[179] Budist ilkeler krallıkta belirleyici oldu ve yalnızca bir Budist'in meşru olarak Sri Lanka kralı olabileceği kabul edildi. Ülkenin işgale uğradığı dönemlerde bile hiçbir yabancı düşmanın Sri Lanka'yı fethedemeyeceği inancı hâkimdi.[180] Budist öğretinin 2500. yılı yaklaştıkça Sri Lanka'da Maitreya'nın gelişine dair beklentiler arttı. Fakat Sri Lanka modern dönemde sırasıyla Portekiz, Hollanda ve İngiliz işgaline uğramasına rağmen Maitreya olduğuna inanılan bir lider/kral ortaya çıkmadı.[181]

Anlaşılacağı üzere Sri Lanka, Budizm'i oldukça erken bir dönemde benimsemiştir. Budizm'in Kral Aşoka gibi Budist ilkelere bağlı ve Budistler tarafından saygı duyulan bir kralla Sri Lanka'ya girmesi halkın liderlere/krallara bakış açılarında belirleyici unsur olmuştur. Maitreyalık krallık için bir ideal oluşturdu, Maitreya'nın geleceği dönemdeki toplumu yaratmak önemli görüldü. Diğer taraftan Theravada mezhebini benimseyen diğer bir ülke olan Burma ise Sri Lanka kadar Hint etkisi altında kalmadı.[182] Coğrafi olarak hem Hindistan'a hem de Çin'e olan yakınlığı

[178] Bu konudaki farklı bilgiler ve görüşler için bk. S. Paranavitana, "Two Royal Titles of the Early Sinhalese and the Origin of Kingship in Ancient Ceylon", *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, S. 3, 1936, ss. 454-457.
[179] E. Sarkisyanz, *Buddhist Backgrounds of the Burmese Revolution*, Martinus Nijhoff, Netherlands 1965, s. 59.
[180] Malalgoda, "Millennialism in Relation to Buddhism", s. 433.
[181] Detaylı bilgi için bk. Patrick Peebles, *The History of Sri Lanka*, Greenwood Press, USA 2006, ss. 41-54.
[182] Nihar-Ranjan Ray, *Sanskrit Buddhism in Burma*, University of Calcutta, New Delhi 1936, s. 1.

sebebiyle tarih boyunca farklı siyasi ve dinî etkilere açık oldu. Bu sebeple Çinhindi[183] denilen bölgede yer alan Burma'da Theravada mezhebi yoğun olmakla birlikte Mahayana etkileri de görüldü. Fakat Burma yönetimi, krallıkla ilgili Maitreya'ya ve Budizm'e dair idealleri Sri Lanka'dan almış ve benimsemiştir.[184] Bu durum krallığın devamlılığında etkili olmuştur.

18. asra gelindiğinde Burma kralı Bodawpaya (yönetimi 1782-1819) Burma tarihinde bir kırılma yarattı, Maitreya idealini benimsemek yerine Maitreyalığını ilan etti.[185] Bodawpaya, kendisinin bir dünya fâtihi olacağına inanıyordu ve onun yönetimi altında Maitreya'nın evrensel krallığı kurulacaktı. Bunu gerçekleştirmek için Bodawpaya Budist dinî uygulamaları/dharmayı ülkede katı bir şekilde uygulamaya koydu. Fakat konulan bu yasaklar isyanların çıkmasına neden oldu ve Bodawpaya fetih planları başarıya ulaşmadı.[186]

İngilizlerin Burma'yı işgal etmeye başladığı 1800'lü yıllardan sonra Budizm'in ortadan kaybolacağına dair halk inançları güçlendi ve Maitreya'nın inananları kurtarmak için geleceği yönündeki beklentiler arttı. 1858'de mucize gösterdiğine inanılan bir balıkçının Maitreya olduğuna inanıldı, topluma liderlik edeceğine ve işgalcileri Burma'dan çıkaracağına dair umutlar arttı. Fakat balıkçının liderliğini destekleyenler sömürge yönetimi tarafından tutuklandı. 1860 yılında Burma'da Maitreya olduğuna inanılan başka bir kişi daha oldu, fakat bu olay da yönetim tarafından bastırıldı.[187]

İngilizlerin Burma'yı işgali 1948 yılına kadar devam etti. U Nu, 1947'de ülkenin bağımsızlığının arifesinde Burma'nın başbakanı oldu. İngilizlerin geri çekilme sürecinde ülkeyi yönetti. Budizm'in destekçisi olarak İngiliz yönetiminden önceki Budist kralların misyonunu yüklendi ve onların geleneğini devam ettirdiği bir rol üstlendi. Başbakan olur olmaz Budist ilkeleri uygulamaya koydu, o kendisini bir bodhisattva olarak görüyordu.[188] 1954 yılında Altıncı Budist Konsili'ni topladı, eski

[183] Hindiçin olarak da bilinir. Güneydoğu Asya'da, Hindistan'ın doğusunda ve Çin'in güneyinde kalan yarımada bölgesine verilen isimdir.
[184] Sarkisyanz, *Buddhist Backgrounds of the Burmese Revolution*, s. 59.
[185] E. Michael Mendelson, "A Messianic Buddhist Association in Upper Burma", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, C. 24, S. 3, 1961, s. 576.
[186] Daniel George Hall, *A History of South-East Asia*, The Macmillan Press Ltd., London-Basingstoke 1981, ss. 626-628.
[187] Sarkisyanz, *Buddhist Backgrounds of the Burmese Revolution*, s. 155.
[188] Trevor Ling, *Buddhism, Imperialism and War: Burma and Tailand in Modern History*, George Allaen&Unwin Ltd, London 1979, ss. 122-123.

Budist mabetleri restore ettirdi ve yenilerini yaptırdı. Bunların dışında Budistlerin hayatlarını kolaylaştıracak pek çok değişiklik yaptı. Dindarlığı nedeniyle halk onun geleceğin Buda'sı olduğuna veya olmayı arzuladığına inanıyorlardı. Aynı zamanda Theravada geleneğindeki hesaplamalara göre Budist öğretinin 2500. yılı yaklaşıyordu, ideal Budist kralın ortaya çıkması için uygun zamandı. 1962'de Budizm'i devlet dini olarak kabul eden bir anayasa değişikliği yürürlüğe soktu. Bu azınlık temsilcilerini memnun etmedi. 1962 yılında askeri darbeyle yönetimi son buldu.[189] Ayrıca U Nu geleneksel âdil kral ideallerini, sosyalizmin refah devleti ile bir araya getirmiştir. Burma'da kapitalizmin olmadığı sosyalist bir devlet inşa etmeye çalışmıştır.[190]

Görüldüğü üzere U Nu geleneksel Budist kral anlayışını Burma'da yeniden yerleştirmeye çalışmış, bunun sonucunda halk arasında Maitreya olarak görülmüştür. Burma'da[191] bir Maitreya olarak U Nu'nun hikâyesi 1962 yılında sonlanmıştır. U Nu hem Budist ilkeleri yerleştirme hem de sosyalist bir devlet kurma ideallerini gerçekleştirememiştir.

Theravada mezhebinin etkili olduğu diğer bir Güneydoğu Asya ülkesi olan Laos'ta da modern dönemde bir Maitreya ortaya çıktı. Laos 1893 yılında Fransız sömürgesi hâline geldi.[192] Bu dönemde vergiler artırıldı ve tarımla ilgili ekonomik sorunlar baş gösterdi.[193] Halk arasında küçük isyan hareketleri ortaya çıktı, fakat bunlar yönetim tarafından bastırıldı.[194] Bu ayaklanmalardan biri Ong Keo[195] olarak isimlendirilen kişiye aitti. Ong Keo, Budizm'i sonradan benimsemişti. 1901 yılında Fransız yönetimine karşı ilk saldırısını gerçekleştirdi. Bu saldırılar altı yıl sürdü, Ong Keo ve destekçileri ile Fransızlar arasında şiddetli silahlı eylemler yaşandı. 1910

[189] Melford E. Spiro, *Buddhism and Society: A Great Tradition and Its Burmese Vicissitudes*, California University Press, London 1982, ss. 385-386.
[190] Sarkisyanz, *Buddhist Backgrounds of the Burmese Revolution*, s. 225.
[191] 1989 tarihinde ülkenin adı Myanmar Birliği olarak değiştirilmiştir. Detaylı bilgi için bk. William J. Topich and Keith A. Leitich, *The History of Myanmar*, Greenwood, USA 2013, ss. 95-107. Fakat burada ele alınan olaylar bu değişimden önce yaşandığı için Burma adı kullanılmıştır.
[192] Grant Evans, *A Short History of Laos: The Land in Between*, South Wind Production, Singapore 2002, s. 45.
[193] Detaylı bilgi için bk. Charles F. Keyes, *The Golden Peninsula- Culture and Adaptation in Mainland Souteast Asia*, Macmillan Publishing Co., Inc., New York 1977, ss. 211-212.
[194] Constance M. Wilson, "The Holy Man in the History of Thailand and Laos", *Journal of Southeast Asian Studies*, C. 28, S. 2, 1997, ss. 360-361.
[195] Ong Keo'nun gerçek adı "My" dir. Fransızlar tarafından küçümseyici bir ifade olarak "o herif" anlamında "Bac My" adı kullanılmıştır. İnananları ve destekleyenleri ise "yüksek rütbeli ilahi bir kişi" anlamında Ong Keo ismiyle hitap etmişlerdir. Detaylı bilgi için bk. Vatthana Pholsena, *Post-war Laos: The Politics of Culture, History and Identity*, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2006, ss. 127-128. Destekçileri tarafından bu isimle anıldığı için bu isim kullanılmıştır.

yılında Ong Keo'nun Fransız yönetimi tarafından öldürülmesiyle olaylar son buldu.[196] Bu dönemde Ong Keo'nun Maitreya'ya olarak görüldüğü kaynaklarda yer alır.[197] Ayrıca Ong Keo'nun ölümünden sonra ortağı ve halefi olan Ong Kommadan, Fransızlarla mücadeleye devam etti. 1933'ten sonra mücadelede daha aktif rol oynamaya başladı ve dini bir ilham aldığını, Maitreya'nın geldiğini duyurdu ve bölgedeki insanları harekete geçmeye çağırdı.[198] Ong Kommadon 1937 yılında askeri birlikler tarafından öldürülünceye kadar sömürge yönetimine karşı direnmeye devam etti.[199]

Laos'a komşu olan ve Fransızlar tarafından işgal edilen Vietnam'da da modern dönemde Maitreya adına isyanlar yaşandı. Vietnam diğer Güneydoğu Asya ülkelerinden farklı bir özelliğe sahiptir. Vietnam'a Budizm hem Hindistan'dan hem Çin'den aynı dönemde girmiştir. Bu yüzden hem Theravada hem de Mahayana mezhebi etkili olmuştur. Fakat Theravada daha azınlık bir grup tarafından benimsenirken Mahayana daha geniş kitlelere ulaşmıştır. Bunun nedeni Çin'in yaklaşık MÖ 2. asırdan başlayarak en az bin yıl boyunca bu topraklarda egemenlik kurmasıdır.[200] 19. yüzyılda Fransız sömürgesi olan Vietnam aynı zamanda kolera salgınıyla mücadele ediyordu. Salgın ülkenin her yerine yayılmıştı ve tahmini olarak yarım milyondan fazla insan ölmüştü. Salgının yayıldığı dönemde Doan Minh Huyen adlı bir Budist, hastaları iyileştirdi ve birtakım mucizeler gösterdi. Hastalara, hastalığın kökünün birikmiş günahkarlık olduğunu, eğer günahlar çok büyükse hiçbir şeyin hastalığı iyileştiremeyeceğini söyledi. Halk arasında güven kazandı ve onun yaşayan bir Buda olduğuna inanıldı.[201] Felaketler devam ettikçe Maitreya'nın geleceğine ve yeni bir çağın başlayacağına dair inanç arttı. Maitreya'nın gelişi o kadar yaklaşmıştı ki nereye ineceği rahipler tarafından insanlara söyleniyordu. Maitreya'nın Vietnam'ın güneybatısında Kamboçya sınırında bulunan Yedi Dağlar'a ineceği ilan edildi ve insanlar Maitreya'yı görmek için bu bölgeye gidiyordu. Bu dağ çevresinde gelişen ve Doan Minh Huyen'in de öncüleri arasında bulunduğu Buu Son Ky Huong adlı yeni bir

[196] Pholsena, *Post-war Laos*, s. 128.
[197] John B. Murdoch, "The 1901-1902 'The Holy Man's' Rebellion'", *Journal of the Siam Society*, C. 62, S. 1, 1974, s. 64.
[198] Geoffrey C. Gunn, *Rebellion in Laos: Peasant and Politics in a Colonial Backwater*, Westview Press, Colorado 1990, s. 123.
[199] Geoffrey C. Gunn, "A Scandal in Colonial Laos: The Death of Bac My and the Wounding of Kommadan Revisited", *Journal of the Siam Society,* vol. 75, no. 1-2, 1985, s. 59.
[200] Thich Hanh Nhat, *Vietnam: Lotus in a Sea of Fire*, Hill and Wang, Inc., New York 1967, ss. 4-5.
[201] Hue-Tam Ho Tai, *Millenarianism and Peasant Politics in Vietnam*, Harvard University Press, Cambridge 1983, ss. 4-5.

dini hareket ortaya çıktı. Bu grup başlangıçta siyasetten uzak durdu fakat Fransızların müdahalesi arttıkça onların da söylemleri radikalleşti. Fransızlar bu grubu yasadışı ilan ederek bastırdı.[202] Doan Minh Huyen 1849 yılında insanlığı kurtarmak için dünyaya gönderilen yaşayan bir Buda olduğunu açıkladı. Ancak Maitreyalığını mı ilan ettiği yoksa Maitreya'nın geleceğini haber veren elçilerden biri olduğunu mu iddia ettiği belirsizdir.[203]

Vietnam'da ortaya çıkan yeni dini hareketlerden biri olan Buu Son Ky Huong; Fransızların işgali, doğal afetler ve salgınlar sebebiyle kendilerini kurtaracak bir lider/kral bekleyen halkın Maitreya inancı etrafında şekillenmişti. Bu grup Maitreya'yı hemen beklemesine rağmen Maitreya'nın gelişini haber verecek elçilerin ortaya çıkacağına da inanıyordu. Maitreya'nın gelişinden önce elçilerin gelecek olması, elçileri de bekleme ile inancının doğmasıyla sonuçlanabilir. Bu durum Maitreya'nın gelişinin hâlâ çok uzak olduğu şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca 20. yüzyılda Vietnam'da Maitreya'nın gelmesinin çok yakın olduğunu ve Yedi Dağlar'a ineceğini iddia eden Cao Dai gibi eklektik hareketler de ortaya çıkmıştır.[204] Fakat bu gruplar Maitreya inancını benimsemiş olsalar bile Maitreyalığını ilan eden olmamıştır.

Sonuç olarak hem Mahayana mezhebinin yaygın olduğu Doğu Asya hem de Theravada mezhebinin yaygın olduğu Güneydoğu Asya ülkeleri incelendiğinde Maitreya'nın yeryüzüne tezahürünün farklı yoğunlukta olmasına rağmen her iki mezhepte de ortaya çıktığı görülür. Maitreya'nın bir lider ya da kral olarak yeryüzüne tezahür ettiği inancı Mahayana mezhebinin etkili olduğu coğrafyalarda daha yaygındır. Theravada mezhebinin yaygın olduğu Güney ve Güneydoğu Asya'da ise geçmişte bireysel olarak Maitreyalığını ilan eden biri elimize ulaşan kaynaklarda bulunmamaktadır. Modern dönemde ise nadir örnekler ortaya çıkmıştır. Maitreya zulmün ve haksızlıkların arttığı dönemlerde halkı kötü yönetimden kurtaracak lider olarak görülmüştür. Bazen bu isyanlar işe yaramış bazense iktidarlar tarafından bastırılmıştır. Aynı zamanda Maitreyalığını ilan eden ve yönetimini güçlendiren krallar da olmuştur. Maitreyalığın ilanında kültürel farklılıklar ortaya çıkmıştır.

[202] L. Shelton Woods, *Vietnam: A Global Studies Handbook*, ABC-CLIO, Inc, California 2002, ss. 148-149.

[203] Hue-Tam Ho Tai, "Perfect World and Perfect Time-Maitreya in Vietnam", *Maitreya: The Future Buddha*, eds. Alan Sponberg and Helen Hardacre, Cambridge University Press, Cambridge 1988, s. 167.

[204] Bu grup hakkında detaylı bilgi için bk. R. B. Smith, "An Introduction to Caodaism II. Beliefs and Organization", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, C. 33, S. 3, 1970, ss. 573-589.

Örneğin Çin'de Maitreya dünyayı kökten değiştirmesi beklenen bir liderdir. Dolayısıyla Maitreyalık devrimci bir karaktere bürünmüştür. Kore'de ise kolektif Maitreyalık olarak denilebilecek bir anlayış ortaya konulmuştur. Japonya'da Maitreya imparatorun kişisel kamisi olarak anlaşılmış; doğrudan barış, huzur ve iyi yönetimle özdeşleşmiştir. Ayrıca modern dönemde ulaşımın artması, emperyal devletlerin işgali gibi nedenlerden ötürü Maitreya yeni dini hareketler içinde görünür hâle gelmiştir. Bunun sonucunda Kore ve Japonya'da hem yerel kimliği korumaya çalışan hem de küresel/evrensel bir vizyon ortaya koyan Maitreyalar ortaya çıkmıştır.

Güney ve Güneydoğu Asya'da Maitreyalık ideali krallık birleşmiş, yönetime karşı bir isyana Maitreya'nın liderlik etmesi mümkün olmamıştır. Fakat dünyada sömürgeciliğin yükselişinden bu bölgedeki ülkeler de payını almıştır. Mahayana mezhebinin Theravada'yı doktrinel olarak etkilemesi ve modern dönemin getirdiği yeniliklerle birlikte bu bölgede de isyancılar arasında Maitreyalar görülmüştür. Aynı zamanda iyi bir yönetimle ideal bir toplum kurmak isteyen Budist yöneticiler için Maitreyalık önemli bir ideal olmuştur.

2.4.2. Kurtarıcı Olarak Maitreya

Budizm tarihinde Maitreyalığını ilan eden veya Maitreya'nın enkarnasyonu olarak görülen kişilerin genellikle liderler/krallar olduğu görülür. Fakat Maitreya'nın asıl kimliği manevi kurtarıcılıktır, siyasi bir liderlik/krallık onun gelecekteki misyonunun bir parçası değildir. Bu sebeple Maitreya'nın manevi kurtarıcılığına daha yakın olduğu düşünülebilecek, herhangi bir gruba liderlik etmeyen veya kral olmayan Maitreyaları bu başlık altında ele alacağız. Az sayıda olan bu isimler insanların zor zamanlarında yardımlarına koşmuş, çeşitli mucizeler göstermişlerdir. Çevrelerindeki insanları kötü durumlardan veya olaylardan kurtarmış, onlara mutluluk getirmişlerdir. Çin tarihinde bu tanıma uyan iki önemli isim yaşamıştır. Bunlar; Fu Hsi ve Pu-tai'dir.

Fu Hsi Çin'de ortaya çıkmış olan Chan/Zen Okulu için önemli bir figür olarak görülmüştür. Fakat onun hakkında günümüze ulaşan kaynakların yetersiz olması hayatını incelemeyi zorlaştırmaktadır. Erken dönem Chan tarihi için önemli bir kaynak olan *Ching-te Chuan Teng Lu*'da Fu Hsi'nin hayatı anlatılmıştır. "Ching-te Dönemi'ndeki Işığın Aktarımı" anlamına gelen bu eser Budist keşiş Daoyuan tarafından yazılmıştır. Geçmiş Budaların, üstatların ve ustaların biyografileri ve sözlerinin bir derlemesidir. MS 1004 yılında Ching-te'nin hükümdarlığı döneminde

(1004-1008) Budist kutsal metinleri kanonuna eklenmiştir.[205] Bu metinde anlatıldığına göre Fu Hsi'nin hayat hikayesi ana hatlarıyla şöyledir:

Fu Hsi Çin'in güneyinde bulunan Qi Hanedanlığının son yıllarında, 497 yılında dünyaya geldi. 16 yaşında evlendi ve iki çocuğu oldu. Küçük yaşlarından itibaren balıkçılık yapan Fu Hsi, bir gün balık tuttuğu esnada Hintli bir keşişle karşılaştı. Keşiş ona şöyle dedi: "Siz ve ben, Vipassin Buda'nın önünde tüm canlıları kurtarmak için bodhisattva olma sözü verdik. Sizin eşyalarınız hâlâ Tusita Cenneti'nde korunuyor. Oraya ne zaman döneceksiniz?" Fu Hsi duyduklarına şaşırdı ve ne demek istediğini anlamadı. Bunun üzerinde keşiş onu yansımasını görmesi için suyun kenarına götürdü ve gölgesine bakmasını istedi. Fu Hsi baktı ama tek görülen şey bir parıltıydı. Gördüğü görüntüden sonra ikna olan Fu Hsi canlıları nasıl kurtaracağını sordu. Keşiş ona dağın zirvesindeki çamları işaret etti. Daha sonra Fu Hsi keşişin gösterdiği yere yerleşti ve toprağı işlemeye başladı. Bir keresinde tarlasından fasulye, buğday ve meyve çalan bir hırsıza bunu fark etmesine rağmen kızmadı. Hatta onun için içi dolu bir sepet bile hazırladı. İnsanlara Budist öğretiyi anlatabilmek için karısını ve çocuklarını köle olarak sattı. Bu süreçte Liang İmparatoru Wu'nun daveti üzerine sarayda imparator ile görüştü. İmparatorun sorularını yanıtladı. 548 yılında oruç tutma ve kendi bedenini yakma sözü verdi. O gün geldiğinde müritleri Fu Hsi yerine kendilerini yakmak için gönüllü oldular. Fu Hsi'nin dünyada kalması, canlılara merhamet etmesi ve onlara kulak vermesi için kendilerini feda ettiler. 554 yılında tekrar tüm mal varlığını satarak fakir insanlara yardım etti. 569 yılında hastalandı ve ölümünden sonra gerçekleşecek olaylarla ilgili müritlerini bilgilendirdi. O öldükten sonra söylediği her şey aynı şekilde gerçekleşti.[206]

Yukarıdaki anlatıda Fu Hsi'nin hayatında dönüm noktası olan bir olay anlatılmıştır. Hintli bir keşişle karşılaşması ve onunla aralarında geçen diyalogda Fu Hsi'ye önceki hayatında Tusita Cenneti'nde yaşadığı ve eşyalarının hâlâ orada olduğu söylenir. Fu Hsi'nin önceki hayatında Tusita Cenneti'nde yaşaması erdemli/yüce bir insan olduğunu gösterebileceği gibi Maitreya olabilme ihtimaline de işaret eder. Aynı zamanda tüm canlıları kurtarmak için kendi canına kıymayı göze alması bodhisattvalık yolunda *dâna*/verme değerinin en üst mertebesine ulaştığını gösterir. Tarlasında

[205] Damien Keown, *A Dictionary of Buddhism*, Oxford University Press, New York 2003, s. 60.
[206] Daoyuan, *Records of the Transmission of the Lamp, C. 7-Biographies and Extended Discourses*, trans. Randolph S. Whitfield, Books on Demand, Germany 2019, ss. 24-28.

yetiştirdiği ürünleri, eşi ve çocuğunu köle olarak satıp elde ettiği parayı ve en sonunda sahip olduğu canı feda etmeyi göze alarak en üst mertebeye ulaşmıştır. Diğer taraftan zamanındaki tüm kötülüklere kendini yakarak son verme eylemi bodhisattvalıkla özdeşleşen şefkat eyleminin bir sonucu olarak görüldü. Fu Hsi birkaç kez kendini yakmaya çalıştı fakat müritleri ona engel oldu. Bu dönemde başka keşişlerin de kendilerini yakarak kötülükleri yok etmeye çalıştıkları kaynaklarda anlatılır.[207] Anlatının sonunda ise Fu Hsi'nin geleceği gördüğü anlaşılır.

Fu Hsi Budizm'in Çin'deki gelişimine katkı sağlamış önemli bir Chan üstadıdır. Bir keşiş olmamasına rağmen yaşadığı dönemin düşünce ve tefekkür dünyasını etkileyen, Budizm hakkında bilgi sahibi ve Gautama Buda'nın açıklanması zor öğretileri hakkında vaazlar veren bir bilgedir. Aynı zamanda meditasyonda ustalaşmıştır, bir bodhisattvadır ve Maitreya'dır. Fu Hsi'nin kendisinin Maitreya olduğunu iddia edip etmediği bilinmemekle birlikte[208] Chan Okulu klasiklerinden *Pi Yen Lu*'da belirtildiği üzere Maitreya'nın bir tezahürü olduğuna inanılmıştır.[209] Anlaşılacağı üzere Fu Hsi insanlara yardım etmiş, onların sorunlarını çözmüş, dharmayı herkese ulaştırmaya çalışmış ve hayatını tüm insanları kurtarmaya adamış bir Maitreya'dır.

Çin tarihinde Maitreya'yla özdeşleşmiş oldukça önemli tarihsel bir figür yaşamıştır. Bu figür esrarengiz bir keşiş olarak bilinen Pu-tai'dir. Pu-tai hakkında etrafındaki insanlar veya öğrencileri tarafından kaleme alınmış herhangi bir metin günümüze kadar ulaşmamıştır. Konuşmalarının ise çok azı kaydedilmiştir. Pu-tai hakkında konuşulması zor bir isim olmasına, herhangi bir miras bırakmamasına veya görkemli bir kariyeri olmamasına rağmen Maitreya inancında ve imgesinde bir dönüm noktası olmuştur.

Pu-tai'nin hayatını anlatan en önemli ve erken kaynaklardan biri *Ching-te Chuan Teng Lu*'dır. Bu metinde anlatıldığına göre Pu-tai Çin'in doğusunda bulunan bir

---

[207] Bernard Faure, *The Rhetoric of Immediacy: A Cultural Critique of Chan/Zen Buddhism*, Princeton University Press, New Jersey 1991, s. 126.

[208] Bu konudaki görüşler için bk. Hsiao, *Two Images of Maitreya-Fu Hsi and Pu-Tai Ho-Shang*, ss. 163-165.

[209] *The Blue Cliff Record*, trans. Thomas Cleary and J. C. Cleary, Shambhala Publications, Inc., Boston 1977, s. 624. Bu eser *Pi Yen Lu*'nun bir çevirisidir. Chan âlimlerinin cevaplanması zor sorularla ilgili yaşadıkları diyalogları ve olayları anlatan bir eserdir. Chan ustası Hsueh Tou Chung Hsien (980-1052) tarafından derlenmiştir. Onun ölümünden yaklaşık altmış yıl sonra başka bir Chan âlimi Yuan Wu Ke Chin (1063-1135) tarafından koleksiyona açıklama ve yorumlar eklenmiştir. Bunların tamamı *The Blue Cliff Record* adıyla İngilizceye çevrilmiştir. Detaylı bilgi için bk. *The Blue Cliff Record*, s. xvii.

bölgede dünyaya geldi. O kadar şişmandı ki bir çantaya benziyordu. Alnı dar ve göbeği kocamandı. Konuşması alışılmış şekilde değildi, hatta sürprizlerle doluydu. Nerede olursa olsun yatıp uyumak gibi bir âdeti vardı. Omuzlarına yerleştirdiği asasında taşıdığı çıkınla tüm ihtiyaçlarını giderebilirdi. Bir pazar yerine ya da kasabaya geldiğinde insanlardan sadaka dilenirdi. Verilenlerin birazını yer, geri kalanını ise çıkınına koyardı. Sık sık karda uyurdu fakat kar bedenini hiç rahatsız etmezdi. Bu sebeple olağanüstü bir varlıktı. Başkalarından dilenerek aldığı ürünleri bazen satardı. İnsanların geleceğini, iyi ve kötü talihlerini söylerdi ve tahminlerinde başarılı olurdu. Yağmur başlamadan önce suyla yumuşattığı çim sandaletlerini giyerdi. Açık havalarda ise topuklu ahşap takunyalarını giyerdi. Mahalle sakinleri onun hareketlerini takip ederek hava durumunu kesin olarak bilirdi. Kendisine soru soranlara, sorularına yönelik bir cevap vermezdi. Zaman zaman şiir okurdu. 916 veya 917 yılında ölmeden önce nirvanaya ulaştı. Kendisi hakkında yazdığı bir şiirde ise Maitreya'nın enkarnasyonu olduğunu ilan etti.[210]

Pu-tai'nin hayatıyla ilgili diğer kaynaklarda değinilen farklı noktalar bulunur. Bu kaynaklardan birinde etrafını çevreleyen on sekiz çocuktan bahseder fakat bu çocukların nereden geldiklerinin bilinmediği yazar. Diğerinde Pu-tai'nin üç yıl bir manastırda yaşadığı ve burada Mahayana mezhebinin kutsal metinlerinden biri olan *Prajna-paramita Sutraları* öğrendiği bilgisi yer alır. Bir diğerinde ise Pu-tai'nin derede yıkanırken yaşadığı olay anlatılır. Bu olaya göre bir keşiş Pu-tai derede yıkanırken onun sırtında bir göz olduğunu fark etmiş ve bunun üzerine büyük bir şaşkınlık yaşamıştır. Kısa bir süre sonra bu şaşkınlık yerini huşuya bırakmış ve keşiş bunun "ilahi bilgeliğin gözü" olduğunu fark etmiştir. Pu-tai ise "kimseye söyleme" diyerek onu susturmuştur.[211]

Pu-tai ile ilgili rivayetlerden anlaşılacağı üzere Pu-tai Budist bir âlim değildi, herhangi bir meditasyon tekniği de geliştirmemişti veya insanlara herhangi bir konuda doğrudan bir yardım yapmıyordu. Fakat buna rağmen insanların neşe kaynağı olduğu, onları gelecekteki iyi talihleri hakkında bilgilendirip ümit aşıladığını görülür. Bu açıdan bakıldığında Pu-tai'nin neden bir kurtarıcı veya Maitreya'yla özdeşleştiği daha

[210] Helen B. Chapin, "The Ch'an Master Pu-tai", *Journal of the American Oriental Society*, C. 53, S. 1, 1933, ss. 49-51.

[211] Pu-tai hakkındaki Çince kaynaklardaki farklı rivayetler için bk. Ferdinand Diederich Lessing, *Yung-Ho-Kung-An Iconography of The Lamaist Cathedral in Peking With Notes on Lamaist Mythology and Cult*, C. 1, The Sino-Swedish Expedition, Stockholm 1942, ss. 24-29.

iyi anlaşılabilir. Pu-tai diğer Maitreya enkarnasyonlarından farklı olarak neşe ve mutluluğu temsil eder. İnsanların yüzünü güldürerek onları yaşamın acı veren unsurlarından kurtardığı yorumu yapılabilir. Aynı zamanda dilenirken kendisine ne verilirse verilsin kabul etmişti. Bu durum bir bodhisattvanın sahip olması gereken hoşgörü erdeminin yansımasıdır.

Sonuç olarak Fu Hsi ve Pu-tai Budizm tarihindeki lider/kral Maitreya örneklerinden oldukça farklıdır. Onlar insanları daha çok manen ya da ruhen kurtarmaya, iyiliğe ulaştırmaya çalışan birer tarihsel Maitreya tezahürüdür. Fu Hsi ve Pu-tai'yi her ne kadar aynı başlık altında incelemiş olsak bile ikisinin hem teorik hem de inanç bağlamında farklı etkileri olmuştur. Fu Hsi bilge, cömert ve öğretici biriydi. Pu-tai ise insanları eğlendiren, onlara mutluluk getiren bir keşişti. Fu Hsi insanlara veren konumunda iken Pu-tai ise alan konumundadır. Bu sebeplerden ötürü ikisi farklı etki alanlarına sahiptir.

2.5. Sonuç

Zamanın ne olduğu ya da nasıl anlaşıldığı sorusu insanlık tarihi boyunca sürekli sorulmuş ve bu soruya cevaplar aranmıştır. Budizm'de döngüsel zaman anlayışı benimsenmiş, zaman sürekli akıp giden bir devamlılık durumu olarak anlaşılmıştır. Fakat bu döngüsellik içinde bir başlangıç ve sonu olan dönemlerinde bulunduğu düşünülmüştür. Her dönem dharmayı yenilemek için bir Buda geldiğine veya geleceğine inanılmıştır. İçinde yaşadığımız bu dönemin sonunda ise Maitreya Buda gelecek ve unutulan dharmayı yenileyerek inananları kurtuluşa ulaştıracaktır.

Bu bölümde ele alındığı üzere Maitreya inancı Budist toplumlara ya da tekil olarak Budistlere farklı şekillerde etki etmiştir. Maitreya'nın zamanla ilişkisi bize inananların zamanı Maitreya üzerinden nasıl anlamlandırdıkları veyahut Maitreya Buda'nın insanların zamanla ilişkisine nasıl etki ettiği hakkında bilgi verir. Öncelikle Sakyamuni'nin vaazları etrafında dini anlamlandıran ilk nesil ve onlardan sonraki birkaç nesil için Maitreya'nın zamansallığı farklı bir anlama gelir. Sakyamuni Buda'nın tarihsel kişiliğinin tamamen unutulduğu sonraki nesiller için farklı bir anlam ifade eder. Önceki nesiller için Maitreya gelecekteki Altın Çağı temsil ediyordu. Fakat aynı zamanda onların hayatında hâlâ etkili olan dharmanın tamamen unutulacağını gösteriyordu. Bu sebeple Maitreya bir yandan arzu duyulan bir geleceği ifade ederken diğer taraftan dharmayı koruma güdüsüne dönüşmüştür. Çünkü henüz Sakyamuni'nin mirası tazedir ve kanonik metinlerin yazıya geçirilme sürecinde en temel kaygı bu

mirası diğer bir ifadeyle dharmayı koruyarak sonraki nesillere aktarabilmektir. Böylece dharma yaşamaya ve yaşanmaya devam edecektir. Maitreya da bu metinlerle birlikte korunan bir mirastır.

Gautama'dan çok sonra yaşamış nesil için Maitreya'nın Altın Çağı geçmişe duyulan özlemin bir parçasıdır. Bu geçmiş bazen Sakyamuni Buda'nın yaşadığı dönem iken bazen de Sakyamuni'nin Maitreya hakkındaki sutralarda bahsettiği insanların seksen bin yıl yaşadığı başlangıç zamanıdır. Sakyamuni'nin tarihsel kişiliğinden uzaklaşıldıkça, inananların zihninde yok olmaya yüz tuttukça, Gautama'dan madden ve manen uzaklaşıldıkça onun yaşadığı döneme duyulan özlem artmıştır. Bu durum Maitreya Buda dönemine ulaşma arzusu olarak açığa çıkar. Diğer bir ifadeyle Maitreya'nın zamanına duyulan arzu geçmişi gelecekte yaşama arzusudur.

Maitreya'nın varlığı her şeyden önce zamansaldır. Çünkü geleceğin Buda'sı olarak sürekli insanın dikkatini zamana çeker ve zaman hakkında düşünmeye yönlendirir. Bu yüzden Maitreya'nın ne zaman geleceği sorusu Maitreya inancının temel unsurudur. Bu soruya geleneksel hesaplamalara göre 5.6 milyar yıl sonra cevabı verilir. Fakat bu hesaplamanın insan için bir anlamı yoktur. Çünkü bu hesap uzaklık dışında bir şey anlatmaz, bu bir tarihlendirme değildir. Maitreya'nın uzak olması erişilemez olduğunu anlamına gelir. Uzak bir zamanda, her unsuruyla mükemmel olan bir cennette tezahür edecek olan mükemmel bir varlıktır. Bu mitik zamanda şu an yeryüzünde sıradan bir yaşam süren insan bir yere konumlandırılmaz. Maitreya ise sonun bir nesnesidir. Diğer bir ifadeyle Maitreya'nın mitik zamandaki anlamı sonun var olduğunu gösteren bir unsur olmasıdır. Çünkü anlatıyı bitiren nokta Maitreya'nın tüm insanları nirvanaya ulaştırmasıdır.

Maitreya'nın zamanının çok uzak geleceğe konumlandırılması mistikler için önemli bir motivasyon kaynağı hâline gelmiştir. Özellikle Mahayana mezhebi içinde yeni tekniklerle Maitreya'nın inananlara yol göstereceği, ilhamda bulunacağı inancı güçlenmiştir. Asanga'nın dharmayla ilgili anlamadığı, kafasını karıştıran konulara Maitreya açıklama getirmiştir. Gelecekte dharmayı tüm insanlara ulaştıracak olan Maitreya şimdiki zamanda Asanga'ya ilham vererek ona yol göstermiştir. Böylece Maitreya sonun ya da geleceğin bir nesnesi olmaktan çıkmış ve doğrudan inananlara yol gösteren, çözülmesi zor inanç meselelerinde Budist âlimlere yardımcı olan ve onlara ilham veren bir varlık hâline gelmiştir. Maitreya, verdiği ilhamla mistikler aracılığıyla şimdiki zamanda tezahür etmiştir. Bunun sonucu olarak Maitreya'yı

görmek ve mistik zamanda Maitreya'yla karşılaşmak için çeşitli yöntemler geliştirilmiştir. Wonhyo'nun "canlandırma tekniği" Maitreya'ya nasıl ulaşılacağını, meditasyon esnasında Maitreya'nın nasıl aktif bir şekilde tecrübe edileceğini gösterir. Böylece Maitreya ve onun içinde yaşadığı Tusita Cenneti meditasyon esnasında ulaşılabilir olandır. Aynı zamanda Kore'de Maitreya kehanet uygulamalarında aktif bir görev üstlenmiştir. İnsanların geçmişteki kötü eylemlerini bilmesini ve bu eylemlerin yarattığı kötü karmadan arınmasını sağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle geleceğin Buda'sı olarak bilinmeyeni bilinir hâle getirmektedir. Böylece Maitreya inananların geleceklerini şekillendirmekte, bir bodhisattva olarak onlara yardım etmektedir.

Maitreya'nın tarihsel zamanla ilişkisi ise daha geç bir dönemde Mahayana mezhebinin etkili olduğu Çin'de ortaya çıkmıştır. Çin düşüncesinin genel yapısı ve Mahayana mezhebindeki bodhisattva inancı Maitreya'nın şimdi, hemen bedenlenmesinde etkili olmuştur. Çin'de genellikle devrimci liderlerin, iktidarı yıkmaya çalışan isimlerin Maitreyalığını ilan ettiği görülür. İktidarda olan bazı krallar da Maitreyalığını açıklamıştır. Maitreya Çin tarihinde etkili olmuş önemli bir figürdür. Bazılarını iktidara getirirken bazılarını ise tahtından etmiştir. Çin'den Budizm'in yayıldığı diğer Doğu Asya ülkelerinde Maitreya Çin'deki kadar yönetime etki etmese bile halk bilincine, kolektif şuura katkıda bulunmuştur. Özellikle modern dönemde Güney ve Güneydoğu Asya'da pek çok ülkenin Batılı güçler tarafından işgal edilmesi Maitreya'nın yeryüzüne inişini hızlandırmış ve Maitreya eklektik yapılar içerisinde varlık kazanmıştır. Burma'da sosyalizmle bir araya gelirken Kore ve Japonya'da yeni dini hareketlerin içinde yer almıştır. Budist öğretiye inanılan tüm ülkelerde Maitreya tarihe yön veren önemli bir figür olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Aynı zamanda insanlara iyilik yapan, merhamet eden, mutluluk getiren manevi bir kurtarıcı olarak Maitreya tarihsel zaman sahnesinde varlık göstermiştir.

3. MAİTREYA BUDA VE MEKÂN

3.1. Giriş

Maitreya Buda'nın ne zaman tezahür edeceği sorusu kadar nereye veya nerede tezahür edeceği/ettiği de Budistler için tarih boyunca cevabını aradıkları, merak uyandıran bir soru olmuştur. Bu soruya verilecek cevabın ilk aşamada bir yere işaret etmesi yani şuraya ya da buraya gibi bir yer göstermesi beklenebilir. Nitekim Jan Nattier, inananların Maitreya'yla nerede karşılaşacağı sorusunu sormuş ve bu soruyu orada veya burada, diğer bir ifadeyle dünyada veya Tusita Cenneti'nde karşılaşacakları şeklinde cevaplamıştır. İnananların Maitreya'yla yüz yüze karşılaşmalarının yanı sıra Maitreya'yla ilişki içinde olduklarını düşündükleri, Maitreya'nın varlığını hissettikleri pek çok mekân söz konusudur. Biz de bu noktadan hareketle bir şeyin belirli bir noktaya konumlandırılmasına işaret eden yer kavramından ziyade anlam ufku farklı düşüncelere de imkân sağlayan, yere göre daha soyut bir anlama sahip olan mekânla Maitreya Buda arasındaki ilişkiyi ortaya koymaya çalışacağız.[212]

Mekân kelimesinin etimolojik kökenine bakıldığında hem mevcudat hem kâinat anlamı taşıyan "kevn" kelimesiyle aynı kökten geldiği ve hem varlığa, var olanların tamamına hem de içinde yaşanılan kâinata vurgu yaptığı görülür.[213] Budist düşüncede bu kavrama oldukça yakın bir anlama sahip olan *dhatu* kelimesi bulunur. Sanskrit diline ait olan bu kavram, hem "alan, dünya, kâinat" hem de kâinatta var olan unsurların tamamı, mevcudat ya da varlık" anlamlarına gelir. Bunun yanı sıra *dhatu* kavramı fiziksel beden, kalp ve zihni oluşturan unsurlar için de kullanılmıştır. Bu sebeple tüm fiziksel ve zihinsel unsurlarıyla birlikte beden anlamına da gelir.[214] Bu kavramla özellikle insan bedeninin bir mekân olduğuna ya da diğer bir deyişle bedenin mekânsallığına[215] işaret edildiği görülür. Bu nedenle *dhatu*, kâinatın oluşumu ve işleyişine dair bir açıklama sunan Budist kozmolojinin anlaşılmasında anahtar bir

[212] Yer ve mekân arasındaki farkın felsefi analizi için bk. Burhanettin Tatar, "Müzik, İman ve Felsefe Arasındaki İlişkilerin Yer ve Mekân Kavramları Açısından Bir Analizi", *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 2, 2011, s. 10.

[213] Mekân ve kâinat kelimelerinin kökeni için bk. Serdar Mutçalı, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995, ss. 778-779.

[214] Franklin Edgerton, *Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary*, C. 2: Dictionary, Motilal Banarsidass Publishers Private Limited, Delhi 1998, ss. 282-284.

[215] Bedenin mekânsallığı kavramı için bk. Maurice Merleau-Ponty, *Algının Fenomenolojisi*, çev. Emine Sarıkartal ve Eylem Hacımuratoğlu, İthaki Yayınları, İstanbul 2016, ss. 149-213.

kavramdır. Kâinattan Buda'nın bedensel kalıntılarına kadar pek çok anlama gelen oldukça geniş bir anlam dünyasına sahiptir.

Budist kozmoloji mekânsal açıdan ele alındığında tarih boyunca genel olarak iki yaklaşımın etkili olduğu görülecektir.[216] Bunlardan ilki ilk dönem Budizm'inde benimsenen, merkezinde Meru veya Sumeru Dağı'nın yer aldığı tekli evren anlayışıdır. Bu anlayışa göre; çevresi dağlarla ve suyla çevrili olan Sumeru Dağı'nın etrafında dört ana yönü ifade eden dört kara parçası bulunur, güneyde bulunan kara parçası Jambudvipa'dır. Jambudvipa Hindistan'ı içine alan ülkedir ve altında Avici cehenneminin merkezde olduğu sekiz sıcak cehennem ve sekiz de soğuk cehennem yer alır. Ayrıca Sumeru Dağı'nın zirvesinden başlayarak konumlandırılan çok sayıda cennet vardır. Sumeru Dağı, Jambudvipa, Jambudvipa'nın altında bulunan cehennemler ve Sumeru Dağı'nın üstünde yer alan cennetlerde yaşayan tüm canlı varlıkların yaşadığı mekâna ise "arzu âlemi" anlamına gelen *kama-dhatu* ismi verilir. Arzu âleminin üstünde yer alan *rupa-dhatu*/form âlemi ise tutkularından kurtulmuş varlıkların yaşam alanıdır. Onun üstünde ise *arupya-dhatu*/formsuzluk âlemi vardır ve burası maddesiz varoluşun, forma bağlı görünüşün olmadığı bir alandır. Bu üç âlem bir bütün olarak kâinatın tamamını ve tüm varoluşu içine alır. Budist kozmolojide oldukça etkili olan üç âlem tasavvuru yalnızca kâinattaki düzeni açıklamaz aynı zamanda insanın kurtuluşa giden yolunu ifade eder. İnsan ancak bu basamakları tek tek geçerek Budalığa ulaşabilir.[217]

İlk dönem anlayışında kâinatın merkezinde Sumeru Dağı yer alırken ve ondan hareketle tüm kâinata bir açıklama getirilirken Mahayana mezhebinin etkisiyle birlikte Sumeru Dağı'nın yerini Buda'nın aldığı görülür. Diğer bir ifadeyle ilk dönem anlayışında Buda evrende belirli bir süre için yaşamış ve daha sonra ortadan kaybolmuşken Mahayana ile kâinatın merkezine yerleştirilerek kâinatın kendisi ve sonsuz varoluş hâline gelmiştir.[218] Bu değişimin izlerini Mahayana kutsal metinlerinde bulmak mümkündür. *Majjhima Nikaya*'da, Sakyamuni Buda'nın doğumuyla ilgili "bodhisattva doğar doğmaz yere sağlam bastı ve kuzeye doğru yedi adım attı… 'Ben dünyanın en yükseğiyim, ben dünyanın en iyisiyim, ben dünyanın en yaşlısıyım, bu

[216] Genel olarak iki yaklaşımdan söz etmek mümkün olmakla birlikte farklı tasnifler de yapılmıştır. Bunlar için bk. Randy Kloetzli, *Buddhist Cosmology: Science and Theology in the Images of Motion and Light*, Motilal Banarsidass, Delhi 1993, s. 12.
[217] Detaylı bilgi için bk. Akira Sadakata, *Buddhist Cosmology: Philosophy and Origins*, trans. Gaynor Sekimori, Koesi Publishing Co., Tokyo 1997, ss. 25-115.
[218] Sadakata, *Buddhist Cosmology*, s. 113.

benim son kez gelişim…' dedi."[219] ifadesi yer alır. Buda'nın kendisini dünyanın en yükseği olarak anlatması mekânsal aşkınlığının ve artık evrenin merkezine yerleştirildiğinin en önemli göstergesidir. Evrenin merkezinde yer alan ve evrenle özdeşleşen Buda artık kozmik/evrensel bir bedene sahiptir ve kozmik bedeni sayesinde tüm evrenlerde tezahür etmiştir ve etmeye devam edecektir. Böylece Buda'nın kâinatta her yerde mevcut olduğu ve çok sayıda Buda olduğu inancı Mahayana'yla birlikte Budist düşüncede hâkim olmuştur.[220] Bu noktadan hareketle geleceğin Buda'sı Maitreya nereye konumlandırılır? Kâinatla nasıl bir ilişki içindedir? Maitreya'nın mekâna nasıl bir etkisi olmuştur veya mekân Maitreya'nın anlaşılmasında nasıl bir etkiye sahip olmuştur? sorularına cevap aranacaktır.

Çalışmamızın bu bölümünde Budist düşüncede mekânsal kozmoloji içerisinde yer alan tüm bu tasavvurlardan hareketle Maitreya ve mekân arasındaki ilişki dört başlık altında ele alınacaktır. Maitreya Buda'nın kaos ve kargaşa ortamına son vererek dünyaya düzen, huzur, mutluluk ve refah getireceği inancı, mekânın iki boyutu olarak kaos'tan kozmos'a geçiş olarak ele alınacaktır. Maitreya'nın şu an içinde yaşadığına inanılan göksel cennet olan Tusita ile yeryüzüne ineceğine inanılan Ketumati cenneti, insan bedeninin bir mekân olmasından hareketle Maitreya'nın bedenlenmesi inancı ve son olarak kült merkezi olarak Maitreya'nın dağ ile olan ilişkisi incelenecektir.

3.2. Mekânın İki Boyutu: Kaos'tan Kozmos'a

Grekçe "süs, düzen, doğal ve görülebilir evren, fizikî evren" anlamlarına gelen[221] kozmos, genellikle bir bütün olarak evreni, özellikle bir yasayla yönetilen ve düzenli olan dünyayı ifade eder.[222] Kaos ise şeylerin düzenlenmemiş, farklılaşmamış ilk hâli için kullanılır. Bu sebeple kozmosla bir karşıtlık, tezat içerisindedir.[223] Bu karşıtlığı kelimelerin ilk kullanım şekillerinde görmek mümkündür, kaos kozmosun ya da düzenli evrenin yaratılmadan önceki karmaşık durumunu anlatır, dolayısıyla sınırsız ve karanlık boşluktur. Bu durumda kaos ancak kozmosun ortaya çıkışıyla yok olur. Fakat sonraki süreçte kaos, sadece yaratılıştan önceki boşluk için değil aynı zamanda düzensiz, karmaşık ve dağınık olan her şey için kullanılmıştır.[224] Dolayısıyla herhangi

[219] *The Middle Length Discourses of the Buddha- A New Translation of the Majjhima Nikaya*, s. 983.
[220] Sadakata, *Buddhist Cosmology*, s. 143.
[221] Francis E. Peters, *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, çev. Hakkı Hünler, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 201.
[222] Simon Blackburn, *The Oxford Dictionary of Philosophy*, Oxford University Press, Oxford 1996, s. 81.
[223] Blackburn, *The Oxford Dictionary of Philosophy*, s. 59.
[224] Afşar Timuçin, *Felsefe Sözlüğü*, Bulut Yayınları, İstanbul 2004, s. 307.

bir yapının ya da düzenin ortaya çıkamadığı veya var olan yapının bozulduğu durum kaostur. Kozmosun olabilirliğinin olmazsa olmaz koşulu kaostur.[225] Bu şekliyle kaos ve kozmosun birbirine bağımlı ve hatta birbirini tamamlayan unsurlar olduğu görülür. Ayrıca düzen ve düzensizliğin ifadesi olarak kaostan kozmosa veya kozmostan kaosa geçiş mekânsal bir değişimi ifade eder.

Cakkavatti-sihanada Sutta, Pali Kanon'da yer alan ve geleceğin Buda'sı olarak Maitreya'nın yer aldığı tek anlatıdır. Bu anlatı aslında kozmolojik bir anlama sahiptir. Ana konu Maitreya'nın gelişinden ziyade "Bir zamanlar…" diyerek başlayan ve sonun gelişiyle biten bütüncül bir evren tasavvurudur. Bu evren tasavvurunda başlangıçta insanlar seksen bin yıl yaşar. Jambudvipa âdil bir kral tarafından yönetilir ve insanların tamamı erdemli, bilge ve kudretlidir.[226] Bu başlangıç evreninde henüz iyi ve kötü, güzel ve çirkin, doğru ve yanlış gibi ayrımlar yoktur. Her şey olağan akış içinde yerli yerindedir. Kral kendiliğinden âdildir ve tüm insanlar bilgelik sahibidir. Bunlar baştan verili bir unsur gibi görünür. Bu sebeple Budist kozmolojide her şeyin mükemmel olduğu bir başlangıç evreni olduğu anlaşılır. Bu evren anlayışı kozmosu ifade eder, bir bütünlük/tamlık hâlidir. Ancak kozmos/düzen seksen bin yıl gibi uzun bir süre devam etse de sonsuz değildir. Başlangıçtaki bu bütünlük hâlini, kozmosu ne bitirmiştir? Düzeni bozan ilk davranış, bir anlamda ilk günah nedir?

Cakkavatti-sihanada Sutta'da anlatıldığına göre başlangıçta ülkeyi yöneten âdil kralın sahip olduğu hazinelerden biri tekerlek hazinesidir. Tekerlek, Budist öğretinin sembolüdür ve Sakyamuni'nin açıkladığı Sekiz Dilimli Yol'u temsil eder. Kral hizmetkarlarından birine tekerlek hazinesi yerinden oynadığında kendisine haber vermesini ister. Bir gün tekerlek hazinesi yerinden oynar. Bunu duyan kral zamanın geldiğini anlar, yönetimi büyük oğluna bırakarak saraydan ayrılır, münzevi bir hayat yaşamaya başlar. Büyük oğul ülkeyi dharmayı benimseyerek, ona saygı duyarak yönetir. Böylece çok sayıda kral ülkeyi âdil bir şekilde yönetmeyi başarır, ta ki bir gün yine tekerlek hazinesi ortadan kayboluncaya kadar. Kral bu duruma üzülür fakat kraliyet bilgesine ne yapması gerektiğini sormaz ve ülkeyi kendi fikirlerine göre yönetmeye başlar. Bu şekilde bir yönetim halkı memnun etmez. Danışmanları diğer

[225] Zygmunt Bauman, *Modernlik ve Müphemlik*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1991, ss. 19-20.
[226] *Cakkavatti-sihanada Sutta*, 26.1-5, ss. 395-397.

insanlar kralı uyarır. Kral yönetimini iyileştirmeye çalışsa da yoksulluk artar ve bu durum beraberinde hırsızlığı getirir. Hırsızlığın artmasıyla da cinayetler artar.[227]

Yukarıdaki metinden anlaşılacağı üzere uzun süre devam eden âdil yönetim düzeni, dharmaya duyulan saygı ve dharmaya göre ülkeyi yönetmenin bir sonucudur. Bir kralın ülkeyi kendi fikirlerine göre yönetmesi ve kraliyet bilgesine ne yapması gerektiğini sormaması ilk kaotik eylemdir. Düzeni sağlayan dharma bilgisine başvurulmamıştır. Bunun sonucunda ülkede adalet sağlanamamıştır. Burada adaletin sağlanamamasının nedeni dharmanın uygulanmamasıdır. Diğer bir ifadeyle dharmayı terk eden kralın kendini Budist öğretinin önüne koyması, kralın kendini öncelemesi kaosun ortaya çıkışını hazırlamıştır. Kralın bu davranışı kibir olarak yorumlanabilir. Fakat burada aslında kralın dharmanın bilgisine sahip olmadığı görülür, onun kraliyet bilgesine gitmemesi yönetimi nasıl sağlayacağı hakkında cehalette kalmıştır. Budist düşüncede cehaletin karşılığı olarak *avidya* kavramı kullanılır. *Avidya* Budist öğretinin temeli olan Dört Temel Hakikat'in ilk ilkesi *dukkha*nın/acının nedenidir. Yaşamda karşılaşılan tüm acıların nedeni *avidya*dır/cehalettir. Ayrıca samsara döngüsüne neden olan *pratityasamutpada*/bağımlı köken zincirinin ilk halkasıdır.[228] İnsanın sonsuz yaşam döngünün dışına çıkmasına engel olur. Bu sebeple düzeni bozan, kaosa yol açan asıl unsur cehalettir. Kral cehaleti yüzünden hakikati görememiş ve kötülüklerin/acıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Budist düşüncede dharma kavramının sadece öğreti anlamına gelmez. Aynı zamanda "desteklemek", "tutmak", "bir temel oluşturan ve destekleyen şey" gibi anlamları da bulunur.[229] Bu açıdan bakıldığında dharmanın kozmos için temel oluşturan unsur olduğu yorumu yapılabilir.

Kozmosun bozulmasına neden olan ilk kötü eylem veya günah kralın yönetimde dharma yerine kendi fikirlerini kullanmasıdır. Toplum açısından ise toplumdaki düzeni bozan ilk günahın hırsızlık olduğu görülür. Hırsızlık yapmamak Budist etik anlayışının temelini oluşturan beş ahlaki ilkeden biridir. Sekiz Dilimli Yol'da "doğru eylem" gerçekleştirmek için dikkat edilmesi gerekenlerdir. Ayrıca hırsızlığın halk arasındaki toplumsal düzeni bozacağı ve bir canlıyı öldürmeye kadar gideceği "hırsızlığın artmasıyla cinayetler artar" ifadesinden anlaşılır. Bu sebeple toplumsal kaosu başlatan ilk eylem hırsızlıktır. İlkesel olarak dharmanın terk edilmesi eylemsel olarak dharmanın terkiyle sonuçlanmıştır. Fakat dharmanın göz ardı edilmesiyle

[227] *Cakkavatti-sihanada Sutta*, 26.9-13, ss. 398-399.
[228] Bk. Buswell and Lopez, *The Princeton Dictionary of Buddhism*, s. 86.
[229] Davids and Stede (eds.), *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*, C. 4, s. 171.

başlayan bu süreçte dharmayı yeniden inşa etmek için Sakyamuni Buda gelmiş ve bu bilgileri ve dharmayı inananlara anlatmıştır. Öyleyse Sakyamuni Buda'nın kaosu ortadan kaldırarak kozmosu hâkim kıldığı düşünülebilir mi?

Sakyamuni Buda'nın öğretiyi yaymak için çalıştığı dünya kaosun tamamen yok edilemediği bir evrendir. İnsanların yalan söylediği, diğer insanlara merhamet göstermediği, birbirlerini öldürdüğü, et yediği, yaşlılara saygı ve minnet duymadığı bir dünyadır. Bu sebeple Sakyamuni insanlara dharmayı anlatmış, onları doğru yola ulaştırarak kozmosu/düzeni hâkim kılmak için çalışmıştır fakat yaşadığı dönemde bazı başarılar elde etmesine rağmen düzeni tam olarak sağlayamamıştır. Kaosa karşı verilen mücadelede sadece Maitreya Buda dharmayı etkin kılıp tam bir başarı elde edebilir ya da Maitreya'nın varlığı zaten kozmosun kendisi olarak görülebilir. Bu noktadan hareketle Maitreya kaosa karşı kozmosu diğer bir ifadeyle düzensizliğe karşı düzeni sembolize etmektedir.

Evrende tam bir kaos ortamı yaşanmadan düzen kurulamayacaktır. Bu yüzden dharmanın tamamen ortadan kaybolması gerekecektir. *Anagatavamsa Desana*'da kaosun hâkim olduğu bu dönemi ifade için kullanılan "herkes yalnızca kendisini sevecek", "insanlarda artan nefret güzel olan her şeyi yok edecek", "herkes birbirine saldıracak"[230] cümleleri bireysel ve toplumsal kaosu anlatır. Dharmanın tamamen ortadan kalkması benlik sevgisine ve nefrete yol açacaktır. İnsanın içsel düzenini yok edecek bu iki duygu toplumsal düzeni de yıkacaktır. Pali Kanon'da yer alan *Suttanipata*'da Sakyamuni Buda şöyle der: "Dünyaya boş olarak bak, Mogharaja her zaman dikkatli ol. Benlik algısını kökünden söküp atmış. Böylece kişi ölümün içinden geçebilir."[231] Budist düşünceye göre benlik algısı, benlik sevgisi kişiyi samsaraya bağlar ve kişi ölüm-yeniden doğum döngüsünden kurtulamaz. Benlik algısı ancak "ben'in olmaması" veya "benliksiz olmak" durumlarının idrakiyle aşılabilir. Kişi o zaman ben ve öteki arasında bir fark olmadığını anlar ve diğer insanlara karşı nefretten kurtulur. İçsel düzen de sağlanmış olur.

Kaosun mekânsal boyutu *Anagatavamsa Desana*'da "yağmur kâinatın her yerine bardaktan boşanırcasına yağmaya başlayacak." ve "çalılar ve ağaçların yaprakları birer kılıca dönüşecek" cümlelerinde daha açık görülür.[232] Tüm evreni içeren, tabiat

[230] *Anagatavamsa Desana*, ss. 26-27.
[231] *Suttanipata,* 1119, s. 343.
[232] *Anagatavamsa Desana*, ss. 26-27.

unsurlarının bir şiddet aracına dönüştüğü bir kaos ortamı yaşanacaktır. Bu kaostan kurtuluş tabiatın normale dönmesi ile mümkün olacaktır. Yağmur dinecek ve bilgi ile insanlar iyi eylemler gerçekleştirerek tabiata uyumlu hâle geleceklerdir. Aşamalı olarak gerçekleşecek bu durumun sonunda evren/tabiatın nasıl olacağı *Maitreyavyakarana*'da şöyle anlatılır:

O zaman okyanus suyunun çoğunu kaybedecek ve şimdikinden çok daha az su olacak. Cakravartin kral okyanusu geçerken hiçbir zorluk yaşamayacak. Bu Jambu adası/Hindistan, tamamen düzleşecek, on bin fersah uzunluğunda olacak ve tüm insanlar onun üzerinde yaşama ayrıcalığına sahip olacak. Hiçbir suç ya da kötülük işlenmeyecek, iyilik yapmaktan zevk alacak sayısız sakini olacak. O zaman toprak dikenlerden arınmış olacak ve taze yeşil otlarla kaplanacak; biri üzerine atladığında pamuk ağacının yaprakları gibi yumuşak olacak ve yol verecek. Toprağın nefis bir kokusu olacak ve hiç çalışmadan üzerinde lezzetli pirinç yetişecek. Ağaçlardan çeşitli renklerde ipek kumaşlar ve diğer kumaşlar fışkırır. Ağaçlar aynı anda hem yaprak hem de çiçek ve meyve verecek.[233]

Yukarıdaki metinlerden anlaşılacağı üzere kaos ortamında şiddetli yağmurlar yağdıracak olan tabiat kozmosta genişleyecek ve düzleşecektir. Kaosta kılıca dönüşecek olan ağaçlar kozmosta "pamuk gibi yumuşak" olacak, bolluk ve bereket getirecektir. Düzen içinde yaşam kolaylaşacak insanlar fiziksel olarak güçlü olacak ve uzun yıllar yaşayacaklardır. Ayrıca kozmosta "dünyevi endişeler, seller, yangınlar, kıtlığın herhangi bir türü" de olmayacaktır.[234] Tabiat, evren insan için güvenli bir yer olacaktır.

Evrendeki başlangıç düzenini bozan ilk günah kralın ülkeyi kendi fikirlerine göre yönetmesiydi. Kozmosun tekrar sağlandığı dönemde de kral önemli bir figür olacaktır. Sankha adında cakravartin kral tarafından yönetilecektir. Sankha "orduları yönetecek ama düşmanlarını yenmek için askeri güce ihtiyacı olmayacak" bir Kral'dır.[235] Güçlü ama şiddete başvurmayan, âdil kral evreni yönetecektir.

Evrendeki başlangıç düzenini bozan ilk toplumsal günah ise hırsızlık olarak anlatılmıştı. Düzenin hâkimiyetiyle "kimsenin kapısını kilitlemesine gerek olmayacak

[233] *Maitreyavyakarana,* s. 238.
[234] *The Sutra That Expounds the Descent of Maitreya Buddha and His Enlightenment*, s. 16.
[235] *The Sutra That Expounds the Descent of Maitreya Buddha and His Enlightenment*, s. 17.

çünkü o zamanda ne düşman ne de hırsız olacak" tır.[236] Ayrıca bu dönemde yaşayacak insanlar her zaman merhametli, birbirlerine saygılı, sakin, duygularını kontrol edebilme ve konuşurken nazik olma özelliklerine sahip olacaklardır.[237] Bu dönemde insanları rahatsız edecek tek şeyin samsara döngüsünden kurtulamamak olduğu görülür. Maitreya Buda'nın gelişiyle birlikte tüm insanlar toplu şekilde nirvanaya ulaşacak[238] ve böylece kozmosun bütünlüğü dharmayla tamamlanmış olacaktır. Her ne kadar adil kralın yönetimi bırakması kaosun başlangıcı ve yine adil kralın yönetime gelmesi kozmosun önemli bir unsuru olsa da kozmosun Maitreya'nın dharmayı hâkim kılmasıyla tamamlanması manevi gücün ön plana çıkarıldığı şeklinde yorumlanabilir.

Yukarıdaki metinlerden anlaşılacağı üzere Maitreya kaostan kozmosa geçişin tamamlayıcısıdır. Evren başlangıçtaki düzenden kopmuş ve kaosa doğru ilerlemektedir. Fakat kaosun son bulacağı, son bulduktan sonra tekrar kozmosun hâkim olacağı Budist metinlerde anlatılır. Bu sebeple evrendeki mutlak durum kozmostur, Nihai Gerçeklik olarak düzenin hâkim olacağı kabul edilir. Bu düzende Maitreya Buda insanları nirvanaya ulaştıracak ve insanlık sükûnete kavuşacaktır. Artık bireysel kurtuluş veya toplumsal huzur için çabaya gerek kalmayacaktır. Her şey tamlığa ulaşacak, Maitreya'ya tamamlanacaktır.

3.3. Göksel Cennet ve Yeryüzü Cenneti

Cennet genellikle şu an içinde yaşadığımız dünyanın ötesinde bir yer olarak anlaşılmış ve kişinin öldükten sonra yaptığı iyi eylemlere/salih amellere karşı alacağı mükâfat olarak görülmüştür. Hint düşüncesinde ise cennet kelimesi bu anlamı da içeren fakat biraz daha farklı bir anlamda kullanılmıştır. Budist düşüncede cennet sözlük anlamı "ışık ve zevk dünyası"[239] olan *svarga* kavramıyla ifade edilir. Ayrıca "evren", "kâinat", "bölge" ve "geniş açıklık" anlarına gelen *loka* kavramı kullanılır.[240] Burada cennet Ortadoğu dinlerindeki gibi düşüşten önce Âdem ile Havva'nın yaşadığı cennet bahçesi değildir, dolayısıyla masumiyete geri dönülecek yer olarak anlaşılmaz. Ayrıca ölümden sonra inananların mükâfat olarak yaşayacağı ebedî bir yurt veya zamanın başlangıcından beri Tanrı tarafından yaratılan mabetlerin, kutsal yerlerin

[236] *The Sutra That Expounds the Descent of Maitreya Buddha and His Enlightenment*, s. 16.
[237] *The Sutra That Expounds the Descent of Maitreya Buddha and His Enlightenment*, s. 16.
[238] *Maitreyavyakarana,* s. 240.
[239] Grimes, *A Concise Dictionary of Indian Philosophy,* s. 308.
[240] Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary,* s. 906.

göksel bir modelidir.[241] Budist düşüncede cennet, doğum-ölüm-yeniden doğuş döngüsü içinde yaşayan Tanrıların âlemidir. Tanrıların mekânı olmasına rağmen kalıcı bir mesken değildir diğer bir ifadeyle cennet hayatı ebedî değildir. Cennette doğmayı başaran varlıklar da eninde sonunda ölürler. Cennette doğmalarına neden olan iyi eylemlerinin karşılığı olan süre kadar cennette kalıp sonra başka bir yerde yeniden doğarlar. Bu sebeple cennet bir dünyevi varoluş ile diğeri arasındaki aradır ve geçici bir durumdur, samsara döngüsünün dışında değildir.[242]

Budist kozmolojiye göre kâinatın merkezinde yer alan Sumeru Dağı'nın zirvesinden itibaren cennet âlemleri başlamaktadır ve çok sayıda göksel cennetin varlığı kabul edilmektedir. Bu göksel cennetlerden biri olan, Maitreya'nın şu an içinde yaşadığına ve inananlarıyla karşılaşacağına inanılan Tusita Cenneti ve Maitreya'nın yeryüzüne indiğinde yaşayacağı yeryüzü cenneti olan Ketumati bu kısımda ele alınacaktır.

3.3.1. Göksel Cennet: Tusita

Tusita kelimesi Sanskrit dilinde "memnuniyet, hoşnutluk" anlamlarına gelir. Budist kozmolojide arzu âlemi veya duyusal âlem olarak bilinen *kama-dhatu*daki altı göksel cennetten yükseklik olarak dördüncü sıradaki cennettir.[243] Arzu âleminde bulunan diğer cennetlerin sakinleri gibi Tusita'da yaşayanlar da hâlâ arzularının tutsaklığı altındadır. Bu yüzden cennette yaşamalarına rağmen kusurlu bir varoluş söz konusudur.[244] Tusita Cenneti'ni diğer göksel cennetlerden ayıran nokta ise dünyaya gelmeden önce tüm Budaların yaşadığı mekân olmasıyla ilgilidir. *Anagatavamsa Desana*'nın girişinde şu ifadeler yer alır: "Büyük bodhisattvamız, tüm dünyanın velinimeti, tüm manevi aşamaları başarıyla tamamlamış, Tusita Cenneti'ndeki yaşamından ayrılmış, Kimbulvat Krallığı'nda, Kral Sudhodana ve Kraliçe Mahamaya'nın çocuğu olarak, kraliçenin rahminden dünyaya düşmüş…"[245]

---

[241] Jan Gonda, *Loka: World and Heaven in the Veda*, Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij, Amsterdam 1966, s. 73.
[242] Linda M. Tober and F. Stanley Lusby, "Heaven and Hell", *Encyclopedia of Religion*, C. 6, ed. Mircea Eliade, Macmillan Publishing Company, New York 1987, s. 241.
[243] Buswell and Lopez, *The Princeton Dictionary of Buddhism*, s. 930.
[244] Sadakata, *Buddhist Cosmology*, s. 57.
[245] *Anagatavamsa Desana*, s. 21.

Yukarıdaki metinden anlaşılacağı üzere Sakyamuni Buda'nın doğmadan önce yaşadığı yer Tusita'dır. Orada dharmayı anlatan Sakyamuni kendisine inananları geride bırakarak insanlara dharmayı anlatmak için yeryüzünde doğmuştur.[246]

Maitreya hakkındaki anlatılar incelendiğinde Tusita Cenneti hakkında detaylı bilgilere yer verilmediği görülür. Bu durum Sakyamuni Buda'nın doğmadan önceki hayatıyla ilgili anlatılarda yeterince üzerinde durulmuş olmasından kaynaklı olabilir. Mahayana kutsal metinlerinden *Lalitavistara Sutra* Tusita Cenneti hakkında detaylı bilgiler içerir. Ayrıca bu sutra az da olsa Maitreya'dan bahseder ve Maitreya'nın Tusita Cenneti'ndeki şu anki konumunun anlaşılmasını sağlar. Bu sutrada Sakyamuni'nin yeryüzünde doğmadan önce Tusita Cenneti'nde içinde yaşadığı saray şöyle anlatılır:

> Teraslarla, revaklarla ve köşeli köşkleri ile güzelleşen Tanrıların otuz iki bin sarayı arasında tüm göksel sarayların en büyüğünde bodhisattva yaşıyor. Sarayın içinde değerli taşlarla bezenmiş küçük çanlar, güneş şemsiyeleri, açık havada dalgalanan flamalar, sancaklar ve etrafa saçılmış *mandarava*[247] ağacının çiçekleri vardır. Sarayda cennet bakirelerinin söylediği oldukça fazla sayıda[248] şarkı yankılanır. Sonsuz sayıda çiçek veren bitkiler vardır: manolyalar, hurma ağaçları, mercan ağaçları… Sarayın içinde etrafı altın çitlerle çevrili, tatlı kokulu çiçeklerin tarlaları mevcuttur… Ve nilüferler boldur, mavi *utpala*lar, *kumuda*lar[249] ve beyaz nilüferler de. Kuşlar hoş kokan bir havada uçarlar; papağanlar, guguk kuşları, yaban ördeği ve kunâlalar, serçeler ve sülünler her biri birbirlerine seslenirler. Saray merkezî bir konumdadır, sayısız tanrının her daim gözlerinin önündedir. Sarayın odaları tüm engelleyici duyguları neşenin gücüyle yok eden dharmanın berrak ifadeleriyle yankılanır. Altın yaldızlı salonlardaki herkes öfke, hiddet, gurur, kibir ve küstahlıktan uzaktır. Burada bulunanlara neşeyle yoğunlaşmış farkındalık, huzur ve mutluluk doğar.[250]

Yukarıdaki pasajda Sakyamuni'nin içinde yaşadığı saray tüm görkemi ve zenginliğiyle anlatılmıştır. Müzik, kadınlar, çiçekler, hoş kokular, altın süslemeler içinde Sakyamuni Tusita Cenneti'nde mutluluk ve huzur içinde yaşıyordu. *Lalitavistara Sutra* Tusita'da Sakyamuni'nin bu sarayın dışında oldukça geniş bir alana yayılmış kristal bir sarayda yaşadığından bahsedilir. Bu saray o kadar güzel, hoş, süslü ve büyüleyicidir ki Gautama'yı görmeye gelen tüm Tanrı çocukları kendi kaldıkları meskenleri mezarlığa benzetirler.[251] Aynı zamanda Sakyamuni'nin zaman

---

[246] Bk. *Anagatavamsa Desana*, s. 26.

[247] Budist gelenekte *mandara* veya *mandarava* mistik bir çiçeği ifade etmektedir.

[248] Metnin orijinalinde çokluk ifadesi olarak *niyuta* ve *kotis* gibi kavramlar kullanılmıştır. *Niyuta* bir milyon, yüz bin; *kotis* ise on milyon gibi bir sayıyı ifade eder. Türkçeye çevirirken sayısal değer olarak bir karşılığını bulmak zor olduğu için "çok sayıda" ifadesi kullanılmıştır.

[249] *Utpala* ve *kumuda*nın bir tür nilüfer çiçeği olduğu anlaşılmaktadır. *Utpala* için bk. Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, s. 181. Ayrıca *kumuda* için bk. Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, s. 291.

[250] *The Voice of the Buddha: The Beauty of Compassion*, C. 1, trans. Gwendolyn Bays and Edward Foucaux, Dharma Publishing, California 1983, ss. 22-23.

[251] *The Voice of the Buddha: The Beauty of Compassion*, C. 1, s. 53.

zaman gittiği Dharmocaya adlı üçüncü bir saray anlatılır. *Lalitavistara Sutra*'da anlatıldığına göre bir gün Gautama, bu sarayda bulunan aslanlı tahta oturur ve orada toplanan tüm bodhisattvalara, Tanrı çocuklarına,[252] cennet bakirelerine ve Tanrılara, dünyada doğması için çok az zamanı kaldığını açıklar.[253] Daha sonra ise Tusita'da dharmayı öğrettiğini ve artık Jambu ülkesine gideceğini bildirir. Bunun üzerine Tusita'da yaşayan Tanrı çocukları ağlar, Gautama'nın ayaklarına kapanıp Tusita diyarını terk etmemesi için yalvarırlar. Gautama üzülenleri teskin eder, kendisinden sonra Maitreya'nın dharmayı öğreteceğini söyler. Kendi başında bulunan tacı çıkararak Maitreya'nın başına yerleştirir. Kendisinden sonra gelecek olan kusursuz ve aydınlanmış Buda'nın Maitreya olduğunu açıklar ve Maitreya'yı Tusita Cenneti'nde kutsar.[254] Metnin devamında Gautama'nın dünyaya geldiği anlatılır ve böylece bütün Tusita diyarının kasvetle dolduğu, güneşin artık Jambudvipa'da doğduğundan bahsedilir.[255]

Yukarıdaki metinden anlaşılacağı üzere Sakyamuni Tusita Cenneti'nde lüks ve refah içerisinde birbirinden güzel üç sarayda yaşıyordu. Yeryüzünde doğmadan önce Tusita Cenneti'ndeki tahtını ve tacını Maitreya'ya bırakması, dharmanın artık Maitreya tarafından korunacağını belirtmesi ile Maitreya, Tusita'da Gautama'nın varisi hâline gelmiştir. Tusita Cenneti'ni artık Maitreya yönetecek ve orada yaşayanlara dharmayı anlatacaktır. Ayrıca Tusita Cenneti'nde doğmayı başaranlara bile dharma anlatılmaya devam ediyor. Bu aynı zamanda her türlü lüks ve refaha sahip olunmasına rağmen dharmaya uyma kuralı devam ettiğini gösterir. Fakat Tusita Cenneti herkesin lüks, refah, zenginlik, bolluk içinde yaşadığı bir mekândır. Kimler Tusita Cenneti'ne gidecektir? Diğer bir ifadeyle kimler bu cennette yeniden doğmayı başaracaktır?

Mahayana kutsal metinlerinden biri olan *Lotus Sutra* Maitreya hakkında önemli bilgiler içerir. *Lotus Sutra* kimlerin Tusita Cenneti'ne gideceğini şu şekilde açıklar:

> Bu sutradaki manayı muhafaza eden, okuyan ve anlayan herkese ömürlerinin sonunda bin Buda hem korkmasınlar hem de kötü bir duruma düşmesinler diye ellerini uzatacaktır. Böylece büyük varlıkların sahip olduğu otuz iki işaretle donatılmış olan, etrafı büyük bodhisattvalardan oluşan bir topluluk ve sayısız bakire kızlarla çevrili olan Maitreya Buda'nın yaşadığı Tusita Cenneti'ne

[252] Burada kullanılan kavram *deva-putra*dır. "Tanrının çocukları" şeklinde Türkçeye çevrilmiştir. Kelimenin anlamı için bk. Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, s. 493.
[253] *The Voice of the Buddha: The Beauty of Compassion*, C. 1, s. 29.
[254] *The Voice of the Buddha: The Beauty of Compassion*, C. 1, ss. 71-72.
[255] *The Voice of the Buddha: The Beauty of Compassion*, C. 1, s. 91.

> varacaklardır. O kimseler Tusita'da doğmayı başaracaklar ve onların erdemleri, kazançları böyle olacaktır. Bu sebeple bilgeler bu sutrayı gönülden çoğaltmalıdır. Diğer insanları da çoğaltmaya, muhafaza etmeye, okumaya ve doğru hatırlamaya yönlendirmelidir. Ayrıca öğretiye göre de yaşamalıdır.[256]

Anlaşılacağı üzere Tusita Cenneti kendisinde doğmayı başaranların yüz binlerce yıl mutluluk içinde yaşayacağı bir mekân olarak tasvir edilir. Ayrıca bazı kaynaklarda bu cennetteki bir günlük sürenin dört yüz dünya yılına eşit olduğu bilgisi verilir.[257] Bu durumda Tusita'da doğmayı başaranlar ebedî olarak burada kalmasalar bile oldukça uzun bir zaman boyunca burada yaşayacaklardır.

Tusita Budist kozmolojide Sumeru Dağı'nın zirvesinden itibaren başlayan gökyüzü katmanına yerleştirilmiş bir gökyüzü cennetidir. Bu sebeple mekânsal bir referans olarak hep "yukarıya" işaret eder, insanın yönünü hep yukarıya çevirir. Tusita Cenneti dünyevî hayatın ötesine geçmek için ulaşılmak istenen bir hedeftir. Lüks ve refaha, saflığa ve mükemmelliğe, neşe ve mutluluğa ulaşma arzusudur. Bu sebeple *kama-dhatu*/arzu âlemi içinde bulunur ve buraya ulaşmayı başaranlar bile hâlâ arzularının peşindedir. Tusita Cenneti yüce ve aşkın bir mekân diğer bir ifadeyle gerçek bir "orada" değildir. Yeryüzü ile aynı âlem içindedir, ondan ayrışmamıştır. Bu sebeple Tusita'da dharma anlatmaya ve dinlenmeye devam edilir. Fakat bu aynı zamanda Tusita Cenneti'nin bu dünyada yaşayan tüm Budistler için erişilebilir bir mekân olmasını sağlar. Tusita'da doğmayı başarmak nirvanaya ulaşma yolunda bir ara mekândır.

3.3.2. Yeryüzü Cenneti: Ketumati

Maitreya'yla ilgili anlatılar Maitreya'nın yeryüzünde doğacağı ortamı detaylı bir şekilde tasvir ederler. *Cakkavatti-sihanada Sutta*, *Anagatavamsa Desana* ve *Maitreyavyakarana* Maitreya'nın yeryüzüne indiğinde yaşayacağı Ketumati şehri ile ilgili bilgiler verilir. *Maitreya'nın İnişi ve Aydınlanması Üzerine Sutra* Ketumati'yi gözde canlandırmayı kolaylaştıran detaylı mekân tasvirleri içerir. Bu metinde Ketumati şehri hakkında verilen bilgiler şu şekilde özetlenebilir:

O zamanlar Ketumati adında harika bir şehir olacak. Oldukça büyük ve geniş olan bu şehir mükemmel bir düzene, zarif bir güzelliğe, cömert bir süslemeye ve kusursuz bir temizliğe sahip olacak. Mübarek ve iyi ahlaklı insanlar burada yaşayacaklar, onların erdemleri sayesinde burada barış ve mutluluk hâkim olacak.

---

[256] *The Lotus Sutra*, s. 315.
[257] Buswell and Lopez, *The Princeton Dictionary of Buddhism*, s. 930.

Şehir yedi büyük hazineye sahip olacak ve kulelerle taçlandırılacak. Kulenin kapı ve pencereleri değerli taşlarla süslenmiş ve incilerle kaplı olacak. Sokaklar çok temiz olacak, toprak parıl parıl parlayacak, insanlar hiç iz bırakmadan toprağın üstünde dilediklerince yürüyecekler. O zaman insanlar iyilik ve ahlaka kavuşacak, sokaklar parlak mücevherlerle kaplı sütunlarla doldurulacak, mücevherler gece ve gündüz her yeri aydınlatacak. Şehirler, kasabalar ve evlerde kir izi olmayacak, yerler altın tozuyla kaplı olacak. Her yerde altın ve gümüş yığınları olacak. Şehrin üzerinde nöbet tutacak ve şehrin temizliğini koruyacak olan Bhadrapra-sasaka adında büyük bir *yaksha-deva*[258] olacak. İnsanlar, ölüm zamanları geldiğinde sessizce mezarlıklara doğru yürüyecekler ve huzur içinde ölecekler. Bu huzurlu ve mutlu zamanlarda kimsenin kapısını kilitlemesine gerek olmayacak çünkü bu zamanda ne düşman ne de hırsız olacak. Ayrıca dünyevi endişeler, seller, yangınlar, kıtlığın herhangi bir türü veya zararlı içecekler olmayacak. İnsanlar her zaman merhametli, birbirine saygılı ve sakin olacaklar, duygularını kontrol edebilecekler ve konuşurken nazik olacaklar. Ketumati şehrinde doğal göller ve kaynaklara sahip çok sayıda park olacak, suları sekiz iyi özelliğe sahip olacak. Her yerdeki sular sayısız renk tonunda nilüfer çiçeğiyle kaplanacak; mavi, pembe, koyu kırmızı ve beyaz. Göllerin dört bir tarafı dört değerli taştan yapılmış patikalarla çevrili olacak. Burada bulunan tüm kuş türleri barış içinde bir araya gelecek: kazlar, ördekler, çinördekleri, tavus kuşları, yalıçapkınları, papağanlar, güvercinler, keklikler ve diğerleri. Aralarında sayısız nadir kuşun da bulunduğu ötücü kuşlar burada yuva yapacak. Meyve veren ve güzel kokulu ağaçlardan toprakta bol bol yetişecek. O zaman Jambudvipa, Kokulu Dağ[259] kadar güzel kokacak. Akarsuları güzel, tatlı ve şifalı olacak. Yağmurların bol olduğu zamanlarda tüm bitkiler gelişip serpilecek fakat hiç yabani ot büyümeyecek ve her tohum yedi kez ürün verecek. Az emekle çok hasat elde edilecek. Yenilen yemeğin sadece tadı ve kokusu hayranlık uyandırmakla kalmayacak, aynı zamanda besleyici olacak ve güç verecek.[260]

---

[258] *Yaksha-deva* veya kısaca *yaksha* su, bereket, ağaçlar, orman ve vahşi doğa ile bağlantılı tanrılara verilen isimdir. Detaylı bilgi için bk. Upinder Singh, *A History of Ancient and Early Medieval India-From the Stone Age to the 12th Century*, Pearson India Education Services, India 2016, s. 430.

[259] Sanskrit dilindeki karşılığı *Gandhamadana*'dır. Sumeru Dağı'nın güneyinde yer aldığına inanılan bir dağın ismidir. Kokulu ormanlarıyla bilindiği için bu isim verilmiştir. Bk. Vaman Shivram Apte, *The Practical Sanskrit-English Dictionary, Containing Appendices on Sanskrit Prosody and Important Literary and Geographical Names of Ancient India*, Motilal Banarsidass, Delhi 1985, ss. 397-398.

[260] *The Sutra That Expounds the Descent of Maitreya Buddha and His Enlightenment*, ss. 15-16.

Metinde görüldüğü üzere Ketumati şehri her yerinde hazineler ve değerli taşların olduğu, hiçbir doğal afetin yaşanmadığı, hastalığın ya da herhangi bir sorunun olmadığı, bolluk ve bereketin hâkim olduğu bir yeryüzü cennetidir. Yeryüzü cenneti olan Ketumati şehri nerededir veya konum olarak neresidir? *Maitreyavyakarana'*da "Hindistan, bu Jambu kıtası… Ketumati şehri o zaman başkent olacak."[261] ifadesi yer alır. Ayrıca *Cakkavatti-sihanada Sutta*'da ise şöyle denilir: "O zamana gelindiğinde, bugünkü Varanasi şehri, Ketumati adında güçlü ve müreffeh, insanlarla dolu ve tedarik sağlamada iyi bir kraliyet şehri olacak. Jambudvipa kıtasında kraliyet başkenti Ketumati tarafından yönetilen seksen dört bin şehir olacak."[262] Metinler Ketumati'nin Hindistan'ın Varanasi şehrinde olacağını kesin olarak söyler. Bunun yanı sıra Jambu kıtası veya Jambudvipa, Hint kozmolojisinde evrenin merkezi olan Sumeru Dağı'nın güneyinde yer alan kıtadır ve dört yöndeki kıtaların merkezidir.[263] Ketumati şehri neden Sumeru Dağı'nın batı, kuzey veya doğusunda bulunan kıtalarda/ülkelerde değil güneyinde bulunan Jambudvipa'da kurulacaktır?

Hindistan'nın Sumeru Dağı'nın güneyine yerleştirilmesi ve güneyin merkez olması, yeryüzü cennetinin burada kurulacak olmasının nedeni *Lalitavistara Sutra*'da yer alır. Bu metinde anlatıldığına göre budalar veya bodhisattvalar insanların cahil ve ruhsuz olduğu, koyun gibi dilsiz ve doğru ile yanlışı birbirinden ayırt etmekten aciz olduğu barbar topraklarda doğmazlar. Sadece önde gelen kıtalarda/ülkelerde dünyaya gelirler.[264] Burada Sumeru Dağı'nın güneyi dışındaki diğer kısımlar cehalet, barbarlık gibi kötü özelliklerle özdeşleştirilmiştir. Diğer yönlerde yaşayan insanlarla ilgili kaynaklarda şu bilgiler verilir: Sumeru Dağı'nın doğu tarafında uzun ve gururlu erkekler yaşar, batısında yaşayan erkekler ise azgın boğalar gibidir, kuzey ise seslerin sert ve sevimsiz olduğu yöndür.[265] Bu sebeplerden ötürü Maitreya'nın yeryüzünde ineceği yer üstün insanların yaşadığı Hindistan ya da Hint Yarımadası olacaktır.

Ketumati şehri anlatılarda en ince ayrıntılarına kadar anlatılır. *Anagatavamsa Desana* şehri anlatmayı "Ketumati şehri cennet gibi olacak." cümlesiyle tamamlar. Bu lüks ve refahın içinde Kral Sankha'nın ve Maitreya'nın yaşayacağı saraylarda anlatılır. *Cakkavatti-sihanada Sutta*'ya göre "Kral Sankha Maitreya'nın dünyaya gelişinden

[261] *Maitreyavyakarana,* ss. 238-239.
[262] *Cakkavatti-sihanada Sutta,* 26.23-26, ss. 403-404.
[263] Irons, *Encyclopedia of Buddhism*, s. 475.
[264] *The Voice of the Buddha: The Beauty of Compassion*, C. 1, s. 36.
[265] Sadakata, *Buddhist Cosmology*, s. 36.

sonra bir zamanlar Kral Mahapanada tarafından yaptırılan sarayı yeniden inşa edecek ve orada yaşayacaktır."[266] Kral Mahapanada'nın kim olduğu ve nasıl bir sarayda yaşadığı hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. *Anagatavamsa Desana*'da anlatıldığına göre Mahapanada çok uzun zaman önce yaşamış bir kraldır. Sarayı yirmi beş *yojana*[267] yüksekliğindedir ve bu saray yedi çeşit değerli taş kullanılarak yapılmıştır. Ayrıca saray yüz katlıdır ve seksen dört bin odası vardır, sarayın birinci katı mavi safirden, sütunları altından, basamakları gümüşten ve mercandan, leopar figürlerle süslenmiş çatısı ise altından yapılmıştır. Kral Sankha tarafından yeniden inşa edildiğinde saray şehrin merkezinden gökyüzüne yükselecek, havada hareket edecek ve tüm evreni aydınlatacak. Sarayda yedi hazine bulunacak; tekerlek, fil, at, mücevher, general, kraliçe ve oğlunu içeren yedi hazineye Sankha sahip olacaktır.[268] Bu sarayla ilgili farklı detaylarda bulunur: "Görünüşte cennet bakireleri gibi olan, dört tür müzikte uzman, davranış ve zarafet olarak tamamen kadınsı, bakma ve gülümseme sanatlarında başarılı seksen dört bin kadın dansçı olacak."[269] Bu detay Tusita Cenneti'nde de yer almaktaydı.

Anlaşılacağı üzere Kral Sankha kendisine miras kalmış uçan bir sarayda yaşayacaktır. *Anagatavamsa Desana* Maitreya'nın içinde yaşayacağı sarayları da anlatır:

> Prens Ajita adını taşıyacak olan Maitreya'nın övülmeye değer gücü sayesinde yedi değerli taştan yapılmış Vardhamanaka, Sidhartaka ve Candra adlı üç saray, topraktan çıkacak ve üç mevsim onun ikametgâhı olacak. Her saray yedi kattan olacak ve her katta milyonlarca küçük oda olacak. Her sarayın çevresinde yedi çeşit değerli taştan yapılmış yedi duvar olacak. Sarayların kapılarında rengârenk mücevherlerden yapılmış büyük köşkler olacak. Sarayların çatılarında beş çeşit enstrümandan çıkan sese benzer müzik yapacak altın bir kafes olacak. Ayrıca sarayların üzerine yedi çeşit mücevherden yapılmış yedi bayrak dikilecek…[270]

Maitreya tıpkı Tusita Cenneti'nde olduğu gibi Ketumati'de de üç sarayda yaşayacaktır. Hindistan'ın kuzey iç bölgelerinde havalar çok soğumadığı için bir yıl ilkbahar, yaz ve sonbahar olmak üzere dört aylık periyotlardan oluşan üç mevsime

---

[266] *Cakkavatti-sihanada Sutta,* 26.23-26, ss. 403-404.
[267] Budist kutsal metinlerinde sıklıkla kullanılan bir uzaklık ölçü birimidir. Ne kadarlık bir uzaklığı ifade ettiği ile ilgili tahminler oldukça farklıdır. 6 ile 16 kilometre arasında olduğu tahminleri yapılsa da genellikle yaklaşık 12 kilometre olarak hesaplanır. Bk. Buswell and Lopez, *The Princeton Dictionary of Buddhism*, s. 1036.
[268] *Anagatavamsa Desana*, s. 29-30.
[269] *Anagatavamsa Desana*, s. 31.
[270] *Anagatavamsa Desana*, s. 36.

ayrılır.[271] Maitreya'nın her iki cennette de üç sarayının olmasının nedeni her mevsimi farklı bir sarayda geçirecek olmasıdır. Diğer taraftan Ketumati sadece Kral Sankha ve Maitreya'nın saraylarda yaşadığı bir cennet değildir. Ketumati şehrinde kimse ahşaptan veya ağaç yapraklarından yapılmış bir kulübede yaşamayacaktır. Herkes yedi çeşit değerli taştan yapılmış saraylarda yaşayacaktır.[272]

Ketumati şehri veya cenneti hakkında anlatılarda genel olarak bu noktalar yer alırken Ketumati Krallığı'nda kimlerin yaşayacağı da önemli bir konudur. Ketumati'ye ulaşmak isteyenler hırsızlıktan, cinsel istismardan, yalandan, iftiradan, sert sözden, gevezelikten, kötü niyetten, yanlış görüşlerden kaçınmalıdır. Ayrıca bu kişiler üç şeyden uzak durmaya çalışırlar. Bunlar: ensest, açgözlülük ve sapkınlık. Bunların dışında anne-babalara, münzevilere, din adamlarına, kabile reisine saygı göstermek ve doğru işlerde sebat etmek Ketumati'de doğmak için gereklidir.[273]

Sonuç olarak Ketumati'nin devasa saraylar, şehirler ve yapılardan oluştuğu; tüm yapıların değerli taşlarla bezendiği; insanların mutlu, huzurlu ve uzun bir yaşama sahip olduğu; toprağın emek harcamadan güzel bitkiler, besleyici tahıllar verdiği; insanların giyecekleri kıyafetler için endişelenmesine gerek olmayan; sadece Kral veya Maitreya'nın değil tüm insanların sarayda yaşadığı bir mekân olduğu anlaşılır. Bir yeryüzü cenneti olan Ketumati bu hâliyle içinde yaşanılan andakinden tamamen farklı olan bir şeye duyulan arzuyu diğer bir ifadeyle ulaşılmaza, elde edilmek istenene duyulan yoğun isteği yansıtır. Ayrıca cennete duyulan özlem insanın çaba sarfetmeden her zaman dünyanın merkezinde ve gerçeğin kalbinde bulunmaya, insanlık durumunu doğal bir şekilde aşarak üstün varlıkların konumuna gelmeye duyduğu arzudur.[274] Ketumati Krallığı geleneksel olarak mandala şeklinde görülen Budist kâinat anlayışında dünyanın merkezindedir. Bu sebeple Ketumati'de doğma arzusu gerçeğin kalbine ulaşma arzusudur.

Öte yandan Ketumati Krallığı Budist öğretinin temelini oluşturan dünyadaki arzulardan uzaklaşıp acıya son verme inancının ve bununla birlikte çileci yaşam tarzının bir antitezidir. Sakyamuni Buda dünya hayatının acı olduğunu ve acıların sebebinin arzular olduğunu anlatmıştı. Fakat bu doğrultuda yaşayan, arzularından

[271] Nan Huai-Chin, *Basic Buddhism: Exploring Buddhism and Zen*, Samuel Weiser, York Beach 1997, s. 45.
[272] Bk. *Anagatavamsa Desana*, s. 33.
[273] *Cakkavatti-sihanada Sutta*, 26.22, ss. 402-403.
[274] Eliade, *İmgeler ve Simgeler*, s. 66.

sıyrılan Budistlere her türlü lüks ve arzunun gerçek olacağı Tusita Cenneti veya Ketumati şehrinde doğma vaat edilmektedir.

Genel olarak bakıldığında gerek Tusita Cenneti'nde gerekse bir yeryüzü cenneti olarak Ketumati'de yaşayanların ölümsüz olmadıkları görülür. İkisinde de doğmayı başaranların uzun zaman orada kalacaklarına dair bilgiler mevcut olsa da ebediyet söz konusu değildir. Bu durum Budizm'deki cennet düşüncesini farklı kılan önemli noktalardan biridir.

3.4. Kutsal Doğa'nın Bedenlenmesi

Sanskrit dilinde *kaya* kelimesi beden, bir ağacın gövdesi, toplama, çokluk, ev, mesken gibi anlamlara gelir.[275] Budizm tarihinin ilk dönemlerinde bu kavram Buda'nın bedenini ifade etmek için kullanılmamıştır.[276] Sakyamuni Buda'nın inananlara onun fiziksel bedeninden ziyade öğretiye önem vermeleri yönünde telkinleri bulunur. Pali Kanon'da yer alan *Mahaparinibbana Sutta*'da Sakyamuni'nin ölümünden öneki son günlerinde kuzeni Ananda'ya şunları söylediği aktarılır:

> Ananda, belki de içinizden bazıları "Artık Üstad'ın talimatı sona erdi, artık bize yol gösteren olmayacak" diye aklından geçirmekte. Fakat böyle düşünmek doğru değil. Size öğrettiğim öğreti/dhamma, sizin için tesis ettiğim disiplin ben dünyadan göç ettikten sonra da sizin yol göstericiniz olacaktır.[277]

Anlaşılacağı üzere Sakyamuni Buda kendi fiziksel bedeni ölüm nedeniyle yok olsa bile öğretinin devam edeceğini ve ona odaklanılması gerektiğini vurgular. Onun bedensel varlığının bir önemi olmadığını etrafındaki insanlara ölmeden önce hatırlatır. Ayrıca *Samyutta Nikaya*'da[278] Sakyamuni Buda'yı uzun zamandır görmek isteyen Vakkali adındaki bir keşişten bahsedilir. Sakyamuni bu keşişe "Vakkali! Neden bu fani bedeni görmek istiyorsun ki! Kim dhammayı görürse beni görür kim de beni görürse dhammayı görür. Çünkü Vakkali, dhammayı gören kişi beni görmüş olur; beni gören kişi de dhammayı görmüş olur."[279] der. Sakyamuni hayattayken tıpkı diğer insanlar gibi biri olduğunu, asıl farklı olanın onun anlattığı dharma olduğunu açıklar. Sakyamuni Buda'nın vefatından sonra Budistler için Buda'ya duyulan saygı ile onun

[275] Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary,* s. 274.
[276] Nalinaksha Dutt, *Mahayana Buddhism*, Motilal Banarsidass, Delhi 1978, s. 136.
[277] *Mahaparinibbana Sutta*, 6.1, ss. 269-270.
[278] *Samyutta Nikaya*, Pali Kanon'daki *Sutta-pitaka* içinde yer alır. "Muhtelif Vaazlar Risalesi" anlamına gelir ve 56 vaazdan oluşur.
[279] *The Connected Discourses of the Buddha: A New Translation of the Samyutta Nikaya*, trans. Bhikkhu Bodhi, Wisdom Publications, USA 2000, s. 939.

öğrettiği gerçeklere mutlak bağlılık iki önemli unsur olarak varlık göstermiştir.[280]

Budist kanonun oluşum süreci tamamlandıktan sonra Gautama'nın bırakmış olduğu öğretiye Buda'nın *dharma-kaya*sı ve bedensel kalıntılarına onun *rupa-kaya*sı olarak atıfta bulunulmaya başlanmıştır. Böylece Buda'nın iki bedeni doktrini ortaya çıkmıştır. *Rupa-kaya* Buda'nın fiziksel, geçici ve tarihsel bedeni iken *dharma-kaya* gerçek Buda olarak kabul edilmiştir.[281] Theravada mezhebine göre *dharma-kaya* Buda'ya dair bütün özelliklerin toplamıdır. Bu sebeple "Buda'ya sığınırım" diyen bir kişi tarihin belirli bir döneminde yaşamış Sakyamuni'ye değil *dharma-kaya*ya sığınmış olur.[282] Mahayana mezhebi ise *tri-kaya/*üç beden doktrinini benimsemiştir. *Dharma-kaya* üç beden doktrinindeki en önemli unsurdur; Buda'nın varlığı ve yokluğu içine alan, tüm evreni kapsayan, kişileşmemiş bedenidir.[283] Bu beden tüm canlı varlıklarda içkindir ve onlar farkında olmasalar bile hepsine nüfuz etmiştir.[284] Mahayana'da *dharma-kaya* her şeyde olan ve evreni kaplayan anlamında Buda'nın kozmik bedenidir. Bu sebeple *dharma-kaya* için *Buda-doğası* olarak da ifade edilmiştir.[285] *Dharma-kaya*, *Buda-doğası* gibi kavramlar Budizm'de her şeyin ötesinde ama aynı zamanda içinde olan Kutsal Doğa'yı tanımlar. Bu Kutsal Doğa herkeste içkin olarak bulunur; zaman zaman Budalar, bodhisattvalar gibi farklı biçimlerde de yeryüzünde tezahür eder. Sayısız tezahürü olmasına rağmen herkeste aynı Kutsal Doğa bulunur. Sakyamuni, Kutsal Doğa'nın yeryüzündeki geçmiş bir tezahürüdür. Maitreya ise Kutsal Doğa'nın gelecekteki bir tezahürü olarak bedenlenecektir. Kutsal Doğa'nın gelecekte nasıl bedenlenecek veya insanlara hangi formda görünecektir?

Maitreya'nın gelecekte sahip olacağı fiziksel özellikler *Anagatavamsa Desana*'da detaylı bir şekilde anlatılır. Bu metne göre Maitreya'nın fiziksel bedeni şu özellikleri taşıyacaktır:

---

[280] Ruben L. F. Habito, "On Dharmakaya as Ultimate Reality: Prolegomenon for a Buddhist-Christian Dialogue", *Japanese Journal of Religious Studies*, Vol. 12, No. 2/3, 1985, ss. 233-234.

[281] Frank E. Reynolds, "The Several Bodies of Buddha: Reflections on a Neglected Aspect of Theravada Tradition", *History of Religions*, C. 16, S. 4, 1977, s. 376.

[282] Thedore Stcharbatsky, *The Conception of Buddhist Nirvana*, Motilal Banarsidass, Delhi 1989, ss. 46-49.

[283] İlhan Güngören, *Buda ve Öğretisi*, Yol Yayınları, İstanbul 1981, ss. 236-237.

[284] Habito, "On Dharmakaya as Ultimate Reality: Prolegomenon for a Buddhist-Christian Dialogue", s. 243.

[285] Tony Sin-Heng See, "The Doctrine of Buddha-Nature in Mahayana Buddhism", *The Journal of International Association of Buddhist Universities (JIABU)*, C. 11, S. 2, 2018, s. 389.

> Maitreya'nın bedeni seksen sekiz *riyan*[286] yüksekliğinde olacak; ayaklarından dizlerine kadar olan kısım yirmi iki *riyan*, dizlerinden göbeğe kadar olan kısım yirmi iki *riyan*, göbekten elmacık kemiğine kadar olan bölge yirmi iki *riyan*, elmacık kemiğinden başının üstüne kadar olan kısım yirmi iki *riyan*, sağ omzundan sol omzuna kadarki kısım ise yaklaşık yirmi beş *riyan* olacaktır. Kulak memeleri şimşek çaktığında çıkan ışık gibi parlayacak. Kaşları altın bir tepenin üzerinde beliren mavi gökkuşağı gibi olacak. Dudakları yaklaşık beş riyan uzunluğunda ve sarmaşık gibi olacak. Yüzü altın bir ayna gibiyken başı çevresiyle birlikte yirmi beş *riyan* olacak. Boynu bir *mihingu davulu*[287] gibi düz ve yedi *riyan* yüksekliğinde olacak. Yuvarlak, yumuşak ve biçimli kolları yaklaşık kırk *riyan* uzunluğunda olacak. Avuçları beş arşın uzunluğunda ve her bir ayağı yaklaşık on üç *riyan* olacak.
>
> Maitreya'nın kutsal bedeni zifiri karanlıkta bile bütün gece boyunca açık kalabilen iki göze sahip olacak ve on iki *yojana* genişliğindeki bir alanda yer alan küçük büyük fark etmeksizin bütün nesneleri net bir şekilde görebilecek. Maitreya'nın bedeni yirmi beş *yojana* genişliğindeki alanı aydınlatacak kadar ihtişamlı parlaklığıyla hayatının sonuna kadar çevresini aydınlatacak. Bir *Mahapurusa*'nın[288] otuz iki büyük ve seksen küçük işaretine sahip olan bedeni ışık yayacak. O yıldızların aydınlattığı gökyüzü gibi, zambaklar ve nilüferlerle dolu büyük bir göl gibi, değerli taşlardan oluşan bir hazine gibi, bulutlar ve şimşeklerle kaplı altın bir dağ gibi parlayacak. Maitreya'nın bedeninden yayılan ışık huzmeleri ve parlaklık altı renkte olacak: O mücevherlerle dolu bir sandıktan fışkıran mavi safir taşı ışığı gibi, kırmızı mercandan yayılan kızıl ışık gibi, gümüş bir çanaktan yayılan beyaz ışık gibi, yedi çeşit mücevherle dolu bir çantadan yayılan alacalı ışık gibi parlayacak. Bu ışınlar sürekli olarak, döne döne, ikişer ikişer, farklı boyutlarda, büyüklüklerde ve evrenin sonunun ötesinde, uçsuz bucaksız evrende, Buda'nın *sasana*sının/öğretisinin sonuna kadar yayılacak.
>
> Maitreya nereye giderse gitsin her adımında nilüfer çiçekleri ayaklarını saracak. Bu çiçeklerin taç yaprakları otuz *riyan*, küçük taç yaprakları beş *riyan*, tomurcukları yirmi *riyan* ve filizleri on altı *riyan* olacak. Her çiçeğin yaklaşık bir *amuna*[289] ölçüsünde tomurcukları olacak. Ne zaman Maitreya bu nilüferlere bassa polenler tüm bedenini kaplayacak kadar büyüyecek. Kırmızıların yanında büyük beyaz nilüferler de büyüyecek.[290]

Yukarıdaki metinden hareketle kulağı, burnu, kaşı, gözü fark etmeksizin Maitreya'nın tüm uzuvlarıyla devasa bir büyüklükte olacağı ve bu büyüklüğe rağmen bedeninde herhangi bir eğretiliğin, orantısızlığın olmayacağı anlaşılır. Bazı anlatılarda "bedeni kusursuz ve hiçbir şeyle kıyaslanamayacak mükemmel bir orana sahip olacak."[291] Şeklinde ifadeler yer alır. Maitreya'nın bedeninin orantılı olsa da her unsuruyla bu kadar devasa büyüklüklerle tasvir edilmesi ne anlama gelir?

---

[286] Seylan dilinde bir ölçü birimini ifade etmektedir; yaklaşık 44-52 cm arasında bir ölçü kastediliyor.

[287] *Mihingu beraya* da denilen, bir tür düz davula verilen isimdir. Detaylı bilgi için bk. Jim Sykes, *The Musical Gift: Sonic Generosity in Post-War Sri Lanka*, Oxford University Press, New York 2018, ss. 139-140.

[288] Sanskrit dilinde *purusa* "kişi" veya "varlık" anlamlarına gelir. Hint edebiyatında bireysel varlık için veya benlik için kullanılan ortak bir kelimedir. *Mahapurusa* ise "büyük adam" veya "büyük varlık" anlamına gelir, genellikle Buda için kullanılır. Pali dilindeki karşılığı *mahapurisa*dır. Bk. Buswell and Lopez, *The Princeton Dictionary of Buddhism*, s. 684.

[289] Seylan dilinde, ekilmesi gereken arazi veya yetiştirilmesi gereken tahıl miktarını tanımlamak için kullanılan bir ölçü birimidir.

[290] *Anagatavamsa Desana*, ss. 49-50.

[291] *The Sutra That Expounds the Descent of Maitreya Buddha and His Enlightenment*, s. 18.

Burada özellikle fiziksel büyüklükle yücelik/ululuk arasında bir bağ kurulduğu söylenebilir. Aynı zamanda daha önce bahsedildiği üzere Maitreya'nın yeryüzüne ineceği dönemde Ketumati şehrindeki her şey devasa büyüklükte olacaktır. Şehrin kendisi, şehirde bulunan saraylar, canlılar hatta Maitreya'nın altında aydınlanacağı ağaç bile çok büyük olacaktır. Bu sebeple Maitreya'nın yaşayacağı dönemdeki diğer şeylerle paralellik içinde tasvir edildiği düşünülebilir. Maitreya mükemmel bir dünyada tezahür edecek, fiziksel bedeniyle Kutsal Doğa'nın kendisinde somutlaştığı mükemmel bir varlık olacaktır. Bedeninden yayılacak ışıkla/nurla tüm kâinatı aydınlatacak, her şeyi görecek ve herkes tarafından görülebilecektir.

Maitreya'nın fiziksel özellikleri için "*Mahapurisa*'nın otuz iki büyük ve seksen küçük işaretine sahip olan" ifadesi kullanılır ve bu ifade diğer Maitreya anlatılarında da bulunur.[292] Bu işaretlerin ne olduğu Pali Kanon'da anlatılır. *Digha Nikaya*'da yer alan *Lakhana Sutra*'da anlatıldığına göre otuz iki büyük işarete sahip olan kişinin kaderi bellidir; bu kişi ya bir cakravartin kral olacaktır ya da evinden ayrılarak Budalığa ulaşacaktır.[293]

Otuz iki işaret ise şunlardır:[294] 1. Ayakları düztabandır. 2. Ayak tabanları jant ve tekerlek göbeği ile tamamlanmış bin parmaklıklı tekerlek gibi olacaktır. 3. Topukları çıkıktır. 4. El ve ayak parmakları uzundur. 5. El ve ayakları yumuşak ve hassastır. 6. Elleri ve ayakları ağ gibidir. 7. Ayak bilekleri yüksektir. 8. Bacakları bir antilobunki gibidir.[295] 9. Ayaktayken, eğilmesine gerek kalmadan iki eliyle dizlerine dokunabilir ve dizlerini ovabilir. 10. Erkeklik organı bir kılıf içindedir. 11. Teni altın rengi, parlaktır. 12. Teni narin ve bedeni hiçbir kirin tutunamayacağı kadar pürüzsüzdür. 13. Beden kılları, her gözenekte bir tane olacak şekilde ayrı ayrıdır. 14. Beden kılları yukarıya doğru uzar. 15. Bedeni ilahi olarak düzdür. 16. Bedeni yedi dışbükey yüzeye sahiptir. 17. Bedeninin ön tarafı bir aslanınki gibidir. 18. Omuzlarının arasında çöküntülük yoktur. 19. Bedeni bir banyan ağacı[296] gibi orantılıdır. 20. Göğüsleri eşit büyüklüktedir. 21. Mükemmel bir tat alma duyusuna sahiptir. 22. Aslanınki gibi bir çenesi vardır. 23. Kırk dişi vardır. 24. Dişlerinin hepsi eşit uzunluktadır. 25. Dişlerinin

[292] Bk. *The Sutra That Expounds the Descent of Maitreya Buddha and His Enlightenment*, s. 18.
[293] *Digha Nikaya* 3.142, s. 441.
[294] *Digha Nikaya* 3.143-145, ss. 441-442. Bu özellikler *Digha Nikaya*'da yer alan *Mahapadana Sutta*'da da bulunur. Bk. *Digha Nikaya* 2.17-19, ss. 205-206.
[295] Hızlı anlamında kullanılmıştır.
[296] Hint Alt kıtasında yetişen bir ağaç türüdür, kutsal olduğu kabul edilmektedir. Yaşam ağacı olarak da isimlendirilmiştir.

arasında boşluk yoktur. 26. Köpek dişleri çok parlaktır. 27. Dili çok uzundur. 28. Karavika[297] kuşununki gibi, Brahma benzeri bir sesi vardır. 29. Gözleri koyu mavidir. 30. Bir ineğinkine benzer kirpikleri vardır. 31. Kaşlarının arasındaki tüyler beyazdır ve pamuk gibi yumuşaktır. 32. Başı, kralların sahip olduğu muhteşem taca benzer.

Görüleceği üzere Maitreya'nın sahip olacağı söylenen otuz iki büyük işaret gören bir kişinin kolay fark edebileceği özelliklerdir. Diğer bir ifadeyle Maitreya'yı görenler onu görür görmez Maitreya olduğunu anlayacağı yorumu yapılabilir. Maitreya'nın sahip olacağı seksen küçük işaret ise otuz iki büyük fiziksel işaretin detaylı olarak anlatılmasıdır.[298]

Maitreya Budist gelenekte pek çok farklı isimle anılan Kutsal Doğa'nın bedenlenmesi ile yeryüzünde tezahür edecektir. Diğer bir ifadeyle *dharma-kaya*nın yeryüzünde bitmeyen faaliyetini ve dinamik doğasının bir parçasıdır ama ondan ayrı değildir, onunla birdir. Maitreya bedensel tezahürüyle dharma ve Buda arasındaki bağı yeniden inşa edecektir. Zamanın sonunda Nihai Gerçekliği açığa çıkaracaktır.

3.5. Kült Mekânları: Dağlar

Kült kelimesinin kökeni "tapınma veya saygı gösterme, ibadet, bir çeşit ibadet" anlamlarına gelen Latince *cultus* kelimesine dayanır.[299] Terim olarak kült yüce veya kutsal olduğu kabul edilen varlıklara karşı saygı göstermek için yapılan merasimler bütünü anlamına gelir.[300] Dağ, tepe, mağara, nehir gibi doğal mekânlar veya mabet, manastır gibi insan yapımı olan mekânlar tazimde bulunmak, tapınmak, ibadet etmek için kullanılan kült mekânlarıdır. Bunlar arasında Maitreya'nın gelmesini bekleyen Budistler için dua merkezi hâline gelen, sık sık ziyaret edilen önemli mekânlar genellikle dağlar olmuştur.

Yeryüzünde özellikle bazı yerler ibadet etmek, tazimde bulunmak için daha çok ilgi görmüş ve kutsal kabul edilmiştir. Bunlar arasında dağlar; büyüklüğü, yüksekliği ve sabitliği/değişmezliği ile insan tecrübesine konu olan doğal ve tarihsel bir fenomendir. Budist kozmolojiye göre kâinatın merkezinde Sumeru Dağı bulunur. Kutsal olduğuna inanılan Sumeru Dağı'nın sonsuzluk, kudret ve değişmezlik gibi

---

[297] Melodik şekilde öten bir kuş türüdür.

[298] Seksen küçük işaret hakkında detaylı bilgi için bk. Guang Xing, *The Concept of The Buddha: Its Evolution from early Buddhism to the Trikaya Theory,* RoutledgeCurzon, London and New York 2005, ss. 29-31.

[299] P. G. W. Glare (ed.), *Oxford Latin Dictionary*, Oxford University Press, London 1968, s. 467.

[300] Mehmet Aydın, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Din Bilimleri Yayınları, Konya 2005, s. 439.

özelliklere sahip olduğuna inanılır. Ayrıca istikrarı, sabitliği, sağlamlığı, kararlılığı ve en önemlisi sonsuzluğu temsil eden Sumeru Dağı Buda'nın bedeniyle özdeşleştirilmiştir.[301]

Maitreya anlatılarında Grdhrakuta adında bir dağdan bahsedilir. *Maitreya'nın İnişi ve Aydınlanması Üzerine Sutra*'da anlatıldığına göre Maitreya üç mecliste insanların topluca nirvanaya ulaşmalarını sağladıktan sonra Yaşlı Mahakasyapa'yı ziyaret etmek isteyecek ve dört tür öğrenciyle birlikte Grdhrakuta Dağı'na tırmanacak. Dağın zirvesinde Mahakasyapa'yı görecekler. Maitreya Buda, şaşkınlık içinde kalan erkek ve kadın kalabalığına Mahakasyapa'yı övecek. Mahakasyapa'nın Sakyamuni Buda'nın büyük bir öğrencisi olduğunu, çileciliği en iyi uygulayanlar arasında yer aldığını, kurtuluş ve özgürleşme meditasyonunda ustalaştığını anlatacak. Aynı zamanda büyük doğaüstü güçlere sahip olmasına rağmen kibirden uzak olduğunu, duyarlı varlıkların büyük bir sevinç yaşamasını sağladığını, yoksullara ve acı çeken varlıklara her zaman merhamet ettiğini söyler.[302]

Yukarıdaki anlatıdan hareketle Maitreya'nın neden Grdhrakuta Dağı'na çıktığı ve neden Mahakasyapa'yla karşılaştığı sorularına cevap aranabilir. Grdhrakuta Dağı, Rajagaha şehrini çevreleyen beş dağdan biridir. Dağın şeklinin akbabaya olan benzerliği ve akbabaların yoğun olarak yaşadığı bir bölge olması Akbaba Zirvesi olarak anılmasına neden olmuştur. Sakyamuni'nin tefekkür etmek için bu dağın şehri gören yüzündeki bir mağarasına sık sık gittiği ve burada uzun süreler kaldığı rivayet edilir.[303] Aynı zamanda *Lotus Sutra*'nın girişinde bu metnin Grdhrakuta Dağı'nda vaaz edildiği anlatılır. Bu vaazı verdiği esnada ilk müritleri, keşişler, kadınlar ve öğrenecek çok şeyi olanlar diğer bir ifadeyle toplumun her düzeyinden insanın bulunduğu büyük bir grup bu dağda toplanmıştır.[304] Anlaşılacağı üzere Grdhrakuta Dağı Sakyamuni'nin tefekkür ettiği, insanlara dharmayı anlattığı bir mekândır.

Grdhrakuta Dağı Sakyamuni'nin insanlara dharmayı/öğretiyi anlattığı yer olması sebebiyle önemli görülmüştür. Mahakasyapa'nın öğreti açısından önemi ise *Divyavadana*'da açıklanır. Bu metne göre Maitreya sekiz yüz milyon keşişle birlikte Mahakasyapa'nın iskeletinin bozulmadan kaldığı Grdhrakuta Dağı'na çıkacak.

---

[301] Ichiro Hori, "Mountains and Their Importance for the Idea of the Other World in Japanese Folk Religion", *History of Religions*, C. 6, S. 1, 1966, s. 3.
[302] *The Sutra That Expounds the Descent of Maitreya Buddha and His Enlightenment*, s. 23.
[303] Cook, *Holy Places of the Buddha*, ss. 118-119.
[304] *The Lotus Sutra*, s. 3.

Grdhrakuta Dağı kendini açacak ve Maitreya sağ eliyle Mahakasyapa'nın bozulmamış iskeletini alıp sol eline koyacak. Daha sonra Maitreya Mahakasyapa'nın çileci uygulamalarını, öğretiyi yaşamadaki başarısını övecek. Sakyamuni vefat ettikten sonra öğretilerinin topluca okunmasını Mahakasyapa'nın sağladığını anlatacak.[305]

Anlaşılacağı üzere Mahakasyapa öğretinin bir araya getirilmesinde aktif rol oynamıştır. Bazı rivayetlere göre Mahakasyapa Rajagaha'da yapılan ilk Budist konsil tamamlandıktan sonra artık görevini tamamladığını ve nirvanaya ulaşabileceğini söylemiştir. Budist yasayı Gautama'nın kuzeni ve müridi olan Ananda'ya miras bırakmış ve kutsal mekânları ziyaret etmiştir. Tüm işlerini sonlandırdıktan sonra Grdhrakuta Dağı'nın zirvesine çıkmıştır. Burada bağdaş kurup Gautama'dan aldığı cübbeyi bozulmadan Maitreya'ya ulaştırabilmek için dua etmiştir. Sonra *parinirvana*ya girmiş, yer sarsılmış ve dağ onun üzerine kapanmıştır.[306] Bu rivayetler Maitreya'nın neden bu dağa çıkacağı, Mahakasyapa'yla neden karşılaşacağı ve Mahakasyapa'nın bedensel kalıntılarının neden burada olduğu sorularını açıklığa kavuşturur. Mahakasyapa öğretinin koruyucusu olarak onu Maitreya'ya teslim etmek için dağla bütünleşerek ölümsüzlüğü kazanmıştır. Bu sebeple Maitreya yeryüzüne indiğinde meditasyondan çıkabilecektir.

Anlaşılacağı üzere Grdhrakuta Dağı hem Sakyamuni Buda'nın tefekkür etmek için gittiği ve dharmayı öğrettiği hem de gelecekte Maitreya'nın inananlarla birlikte gideceği ve dharmayı açıklayacağı doğal bir mekândır. Bu dağla bütünleşen Mahakasyapa, dharmayı geçmişin Buda'sından geleceğin Buda'sına ulaştıracak olan bir aracıdır. Asıl dharmayı saklayan ve koruyan, geleceğe ulaşmasını sağlayan ve ölümsüzlüğe ulaştıran ise Grdhrakuta Dağı'dır. Bu sebeplerden ötürü bu dağ Budistler için önemli bir kült merkezi hâline gelmiş dağın çevresindeki pek çok alana tapınaklar ve mabetler yapılmıştır.[307]

Maitreya anlatılarında bahsedilen diğer bir dağ ise kelime anlamı Kokulu Dağ olan *Gandhamadana*'dır. Bu dağ *Maitreya'nın İnişi ve Aydınlanması Üzerine Sutra*'da Ketumati şehrinin ne kadar muhteşem olacağı anlatılırken "Kokulu Dağ kadar" güzel

[305] *Divyavadana,* C. 1, s. 126.
[306] Etienne Lamotte, *History of Indian Buddhism: From The Origins to The Saka Era*, trans. Sara Webb-Boin, Peeters Press, Louvain-Paris 1976, ss. 206-207.
[307] Hirakawa Akira, *A History of Indian Buddhism: From Sakyamuni to Early Mahayana*, trans. Paul Groner, University of Hawaii Press, USA 1990, ss. 33-34.

kokacağından bahsedilir.[308] Bu dağın coğrafi konumu tam olarak bilinmemekle birlikte Budist kozmolojide bir yer tayin edildiği görülür. Buna göre Jambudvipa'nın kuzeyinde Himavat Dağları[309] bulunur. Himavat Dağlarının kuzeyinde ise dört nehrin sularıyla beslenen Anavatapta Gölü yer alır. Bu gölün kuzeyinde ise Kokulu Dağ vardır. Bu dağda farklı türde çok sayıda ağaç büyür ve her ağaç etrafa kendi kokusunu yayar. Bu dağda yarı tanrılar yaşar ve müzik sesi dağdan hiçbir zaman eksik olmaz.[310] Göksel varlıkların bu dağda çeşitli ritüeller gerçekleştirdiği kaynaklarda anlatılır.[311] Bu dağ Çinli Budistler tarafından on muhteşem dağdan biri olarak görülür. Yerinin ise Tibet'teki Anavatapta gölü bölgesi olduğu, ayrıca Kunlun sıradağları içinde yer aldığı kabul edilir.[312]

Maitreya ile özdeşleşen dağlardan biri Çin'de bulunan Xuedou Dağı'dır. Bu dağ günümüzde Çin'in doğusunda bulunan Zhejiang Eyaleti'ndedir. Xuedou Dağı'nda 33 metre boyunda dev bir Maitreya Buda heykeli bulunur.[313] Bu dağ Çin tarihinde önemli bir figür olan ve Maitreya'nın enkarnasyonu olarak kabul edilen Pu-tai ile özdeşleşmiştir. Pu-tai 10. yüzyılda Çin'de yaşamış gezgin bir Budist keşişti, genellikle kocaman göbeği ve etrafını saran çocuklarla tasvir edilmiştir.[314] Pu-tai'nin göbeğine dağlık göbek dersek dağla olan benzerliği daha anlaşılır olabilir. Çocukların onun göbeğine tırmanmaya çalışması ile Budistler'in Xuedou Dağı'na tırmanması arasında benzerlik kurulabilir.[315] Aynı zamanda Pu-tai'nin bu dağın ortasında bulunan Xuedou Manastırı'nda kaldığı bilinmektedir. Bu bölgenin tanınırlığı Pu-tai ile artmış ve bu dağda onun sayesinde popülerlik kazanmıştır. Günümüzde bu dağda bulunan Maitreya heykelinin dışında Tusita Cenneti'ni temsil eden yapılar ve manastırlar da bulunur.[316] Bu dağ Çin'deki beş kutsal dağdan biri olarak kabul edilir ve her yıl çevresinde

[308] *The Sutra That Expounds the Descent of Maitreya Buddha and His Enlightenment*, s. 16.
[309] Karlı dağlar da denilen bu dağların Himalaya Dağları olduğu düşünülmektedir. Bk. Sadakata, *Buddhist Cosmology*, s. 33.
[310] Sadakata, *Buddhist Cosmology*, ss. 33-35.
[311] E. Washburn Hopkins, *Epic Mythology*, Verlag Von Karl J. Trübner, Strassburg 1915, s. 8.
[312] Soothill and Hodous, *A Dictionary of Chinese Buddhist Terms,* s. 319.
[313] Xinping Zhuo, *Religious Faith Of The Chinese*, Springer, Singapore 2017, s. 222.
[314] Lessing, *Yung-Ho-Kung,* s. 24
[315] Kenneth K. S. Ch'en, *The Chinese Transformation of Buddhism*, Princeton University Press, Princeton 1973, s. 8.
[316] Justin R. Ritzinger, "Marketing Maitreya-Two Peaks, Three Forms of Capital, and the Quest to Establish a Fifth Buddhist Mountain", *Buddhist Tourism in Asia*, eds. Courtney Bruntz and Brooke Schedneck, University of Hawai Press, USA 2020, ss. 86-89.

Maitreya'nın temsil ettiği değerleri hatırlamak için Maitreya Kültür Festivali düzenlenir.[317]

Budistler tarafından kutsal kabul edilen ve Maitreya'yla ilişkilendirilen diğer dağ ise Çin'in güneybatısında bulunan Fanjing Dağı'dır. Bu dağın Maitreya'nın meskeni olduğu inancı dağın kendine özgü yapısı ve bununla ilgili anlatılara dayanır. Bu dağın zirvesinin ikiye bölünmüş gibi bir görüntüye sahip olması bölgede yaşayan halkın ilgisini çekmiştir. Bu sebeple bu iki başlı zirveyle ilgili çeşitli anlatılar ortaya çıkmıştır. Bir rivayete göre Sakyamuni ile Maitreya bu dünyadaki sorumluluklarını aralarında bölüşürler ve Altın Zirve olarak da bilinen dağın zirvesini bir bıçakla ikiye bölerek bir çizgiyi çekerler. Başka bir rivayete göre Sakyamuni ve Maitreya'nın Budalığa ulaşma yolunda kendilerini bu dağda besledikleri de anlatılır. Aynı zamanda dağın şeklinin eğer doğru yerden bakmayı başarırlarsa çeşitli şekillerde duran bodhisattvalara benzediği inancı halk arasında yayılmıştır. Günümüzde ise dağın her iki zirvesinde birer manastır bulunur, zirvenin bir tarafındaki mabet Sakyamuni'ye diğer tarafındaki ise Maitreya'ya adanmıştır.[318]

Anlaşılacağı üzere Çin'de Maitreya dağ kültüyle özdeşleşmiş ve Çin'de bulunan dağ kültleri arasında bir yer edinmiştir. Dağlar Çinlilerin hayatında ve kültüründe önemli bir yere sahiptir. Çin'deki ilk Budist kutsal mekânının Wu-tai Dağı olması, Çin'de bulunan en ünlü Budist kutsal mekânlarının dağlarda olması[319] Maitreya ile dağlar arasındaki ilişkiyi açıklar ve Maitreya'nın Çin halkı tarafından benimsendiğini gösterir.

Budizm'in Çin'den ulaştığı Kore'de ise Maitreya'nın dağlarda arandığını ve Maitreya'yla karşılaşmak isteyen keşişlerin dağlar arasında yolculuklar yaptığı görülür. *Samguk Yusa*'da anlatıldığına göre Hungyun Manastırı'nda yaşayan Chinja[320] isimli bir keşiş Maitreya'yı görmek için her gün Maitreya imgesinin önünde dua eder. Bir gece rüyasında bir keşiş ona Maitreya'yı görmek için Suwon Manastırı'na gitmesini söyler. Chinja bu manastıra gider, burada Maitreya ile karşılaşır fakat Maitreya olduğunu anlamaz. Ertesi gün tekrar gider ve orada kalan keşişlere Maitreya'yı görmek için geldiğini söyler. Bunun üzerine keşişler ona bir dağa

[317] "Maitreya Cultural Festival of Xuedou Mountain celebrated in Ningbo, Zhejiang", 2022, http://www.ningbo.gov.cn/art/2022/12/30/art_1229172794_59446932.html. (Erişim:26.04.2023).
[318] Ritzinger, "Marketing Maitreya", s. 90.
[319] Zhuo, *Religious Faith Of The Chinese*, s. 232.
[320] 6. yüzyılda yaşadığı düşünülmektedir.

gitmesini söyler. Dağa vardığında antik çağlardan beri bu dağda yaşadığına ve dağın ruhu olduğuna inanılan bilge bir adamla karşılaşır. Bu bilge sayesinde manastırın kapısında karşılaştığı kişinin Maitreya olduğunu anlar.[321] Bu anlatıda dağdaki bir keşişin Maitreya'yı görmek için bir dağda diğer dağa yolculuklar yapmış ve sonunda Maitreya'yı bir dağda bulmuştur. Maitreya'nın dağlarda aranması ve dağın ruhunun Maitreya'nın bulunmasında yol gösterici olması erken dönemden itibaren Kore'de dağların Maitreya kültüyle ilişkilendirildiğini gösterir.

Kore'de Budistler tarafından önemli görülen diğer bir dağ ise Güney Dağı'dır. Günümüzde Namsan Dağı olarak bilinen bu dağ Silla Krallığı'na başkentlik yapmış olan Kyongju şehrindedir. Rivayetlere göre Silla Krallığı döneminde yaşamış olan bir keşiş bir gece rüya görür ve bu rüyadan hareketle Güney Dağı'na çıkarak Maitreya'nın görüntüsünü bir taşa çizer. Maitreya'nın imgesinin olduğu bu taşı dağın bir sırtına koyar. Burada keşişin gördüğü rüyanın ne olduğu veya Maitreya'yla ilgili olup olmadığı bilgisine yer verilmez. Fakat bu olaydan sonra Güney Dağı Maitreya'yla özdeşleşmiştir. Maitreya'nın imgesinin bulunduğu vadiye Maitreya Vadisi (Mirukkok) adı verilmiştir.[322] Silla döneminde bu dağ kutsal mekân olarak görülmüş ve Maitreya'nın saf toprakları olduğuna inanılmıştır.[323] Aynı zamanda buraya Maitreya'nın taştan yapılmış on altı metrelik bir heykeli dikilmiştir. 8. yüzyıla kadar bu dağ Maitreya imgelerini görmek isteyen keşişler için önemli bir hac merkezi olmuştur.[324]

Çin ve Kore'den sonra Budizm'in ulaştığı Japonya'da dağların kutsalla olan bağı oldukça güçlüdür. Bu duruma Japonya'nın dağlık bir ülke olması ve aktif volkanik dağların geçmişte toplum hayatını etkilemesi neden olmuştur. Japonya'da Maitreya'yla özdeşleştirilen ve Maitreya'nın ineceğine inanılan dağlar olmuştur. Bu dağlardan biri Hiko Dağı'dır. Japonya'nın güneyinde oldukça geniş bir alana yayılan bu dağa Horen tarafından bir mabet yaptırılmıştır. 725 yılında yaptırılan bu mabede Maitreya Tapınağı adı verilmiştir. Aynı zamanda Hiko Dağı çevresinde, keşişler tarafından inzivaya çekilmek veya sürekli kalmak için kullanılan ve birbirine bağlanan

[321] *Samguk Yusa*, Part 3, "Miruk Sohwa, Misi-Rang", Ahn Kye-Hyon, "Introduction Of Buddhism", *Introduction Of Buddhism To Korea: New Cultural Patterns*, Eds. Lewis R. Lancaster And Chai-Shin Yu, Asian Humanity Press, 1988, s. 16.
[322] McBride, II, *Domesticating the Dharma*, s. 42.
[323] Robert Oppenheim, *Kyongju Things: Assembling Place*, The University of Michigan Press, USA 2008, s. 116.
[324] McBride, II, *Domesticating the Dharma*, ss. 50-54.

yollara sahip kırk dokuz mağara vardı. Heian döneminde (794-1185) dağ boyunca sıralanan bu kırk dokuz mağara Tusita Cenneti'nde Maitreya'nın ikamet ettiği sarayın iç kısmında yer alan kırk dokuz odayla özdeşleşmiştir.[325] Hiko Dağı uzun bir süre boyunca Japon halkı için Maitreya'nın bu dünyadaki ikametgâhı olarak kabul edilmiş ve saygı görmüştür. Bu dağın sadece Maitreya'yla değil Maitreya'nın yaşadığı Tusita Cenneti'yle birlikte bir bütün olarak inanç unsuru hâline gelmesi önemlidir. Bu dağda inzivaya çekilen veya ziyaret için bu dağa giden Budistler için önce Tusita Cenneti'ne girme daha sonra ise Maitreya'yla karşılaşma amacı taşıdıkları söylenebilir.

Japonya'da dağ kültleri açısından önemli merkezlerden biri Koya Dağı'dır. Koya Dağı'nın önem kazanmasını sağlayan kişi 9. yüzyılda yaşamış Budist keşiş Kukai'dir. Kukai, Koya Dağı'nı merkeze alan bir inanç ortaya koymuştu. Koya Dağı'nın sekiz zirvesini lotus çiçeğinin sekiz yaprağı olarak tanımlamış ve Koya Dağı'nın tamamını içine alan bölgenin kutsal olduğunu iddia etmiştir. Bu kutsal bölgenin merkezine bir mabet inşa ettirmiştir. Bu mabedin ise ebediyetin, sonsuz eylemin ve bilgeliğin sembolü olarak yorumlamıştır.[326] Kukai 835 yılında vefat etmiştir. Ölmeden önceki son sözlerinin Tusita Cenneti'nde yeniden doğacağı ve Maitreya'yla birlikte yeryüzüne ineceği olduğu rivayet edilir.[327] Ayrıca hayatının son günlerini Koya Dağı'nda yemek yemeden ve derin meditasyon hâlinde geçirdiği anlatılır. Bu sebeple Kukai'nin ölmediği, ebedî tefekkür hâlinde olduğu, tüm acı çeken varlıkların kurtarıcısı olarak Koya Dağı'nda yaşamaya devam ettiğine inanılır. Çünkü Kukai, Sakyamuni ile Maitreya arasındaki zaman diliminde özel bir insan olarak yeryüzünde tezahür etmiştir.[328]

Kukai'nin de etkisiyle özellikle Heian döneminde dağlar ve ovalar/düzlükler arasında net bir ayrım yapıldığı söylenebilir. Dağlar kutsalın açığa çıktığı kült mekânlarıyken ovalar seküler/kutsal dışı alanları ifade eder.[329] Maitreya'nın içinde yaşadığı Tusita Cenneti'nin dağların derinliklerine kurulduğu görülür. Kukai gibi

[325] Allan G. Grapard, "Geotyping Sacred Space: The Case of Mount Hiko in Japan", *Sacred Space-Shrine, City, Land*, eds. Benjamin Z. Kedar and R. J. Zwi Werblowsky, The Israel Academy of Sciences and Humanities, Jerusalem 1998, ss. 220-225.
[326] Yoshito S. Hakeda, *Kukai: Major Works, Translated, with an Account of His Life and a Study of His Thought*, Columbia University Press, New York 1972, s. 50.
[327] Noboru, "Types of Maitreya Belief in Japan", s. 178.
[328] Hakeda, *Kukai: Major Works,* s. 60.
[329] Allan G. Grapard, "Flying Mountains&Walkers of Emptiness: Sacred Space in Japanese Religions", *The Sacred Mountains of Asia*, ed. John Einarsen, Shambhala Publications, Boston 1993, s. 38.

dağlarda inzivaya çekilerek "kendi kendini mumyalayan keşiş"ler Maitreya'nın zamanında uyanmayı beklerler.[330]

Japonya'da Maitreya'yla ilişkilendirilen diğer bir dağ ise Kimpusen'dir. Nara şehrinin güney ve güneybatısında yer alan, Kii yarımadasındaki Yoshino köyünden başlayarak Kumona yönüne doğru uzanan Omine sıradağlarının tamamına Kimpusen denilir. Oldukça geniş bir alanı kaplayan sıradağlara verilen isimdir. Heian döneminde bu dağ Altın Zirve olarak anılmıştır. Bunun nedeni Maitreya yeryüzüne indiğinde cennetini inşa edeceği tüm altınların bu dağda depolandığı ile ilgili anlatıdır. Bu altınları Maitreya gelinceye kadar koruyacak olan ise dağın kamisi Zao Gongen'di. Onun, dağdaki altınların Şefkatin Efendisi Maitreya tarafından kullanılacağını söylediği rivayet edilir. Bu anlatı Kimpusen'in Maitreya'nın cennetiyle özdeşleşmesine neden olmuştur. Budist hacılar tabiri caizse bu hazineden pay almak için bu dağa tırmanmış ve dua etmişlerdi. Ayrıca Gautama'nın *Lotus Sutra*'yı insanlara aktardığı Grdhakuta Dağı'nın Kimpusen olduğu inancı da halk arasında yayılmıştı.[331] Bu inancın temel dayanağı bazı dağların Japonya'ya uçarak geldiği ve geldikleri karanın/alanın parçaları oldukları inancıdır. Kimpusen, Hint alt kıtasından Japonya'ya uçarak gelen Grdhakuta Dağı'dır ve Maitreya yeryüzüne indiğinde Kimpusen Dağı'na çıkacaktır.[332]

Kimpusen Dağı ile ilgili dikkat çeken diğer bir nokta ise 1007 yılında Fujiwara Michinaga tarafından bu dağda gerçekleştirilen "sutra gömme" ritüelidir. Bu, sutra gömme ritüellerinin ilk örneği olarak kabul edilir. Fujiwara Michinaga'nın parlak bronz bir sutra kutusu vardı ve üzerinde uzun bir ithaf yazısı yer almaktaydı. O, yetmiş üç gün süren bir arınma ritüeli gerçekleştirdikten sonra on altı aristokratla birlikte Kimpusen Dağı'na tırmandı. Merkezi alana vardıklarında *Lotus Sutra* dâhil olmak üzere yanlarında getirdikleri birçok sutrayı bu alana gömdüler. Gömülen sutralar arasında Maitreya ile ilgili sutralar da vardı. Fujiwara Michinaga bu ritüeli Maitreya'nın zamanının gelmesini beklerken dharma bedeninin kalıntılarını gömmek

[330] Noboru, "Types of Maitreya Belief in Japan", s. 183.
[331] Royall Tyler, "Kofukuji and the Mountains of Yamato", *Japan Review*, No. 1, 1990, ss. 172-173.
[332] Grapard, "Flying Mountains&Walkers of Emptiness: Sacred Space in Japanese Religions", s. 42.

olarak tanımlamıştır. Gömdükleri sutraların gelecekte kendiliğinden yeryüzüne çıkması ve Maitreya tarafından vaazlarında kullanılması için dua etmiştir.[333]

Görüldüğü üzere Kimpusen Dağı, Maitreya ritüelleri için önemli bir kült mekânıydı. Maitreya'yla özdeşleşmesinin yanı sıra Maitreya yeryüzüne indiğinde bu dağa çıkacağı inancı sutra gömme ritüellerine kaynaklık etmiştir. Dağlarda oluşan sutra höyükleri Budistler tarafından ziyaret edilmiştir. Bu dönemde en çok ziyaret edilen kutsal mekânlardan biri olduğu söylenebilir. Ayrıca Kimpusen Dağı çok sayıda zirveye sahiptir ve tüm zirvelere Buda ve bodhisattvaların isimleri verilmiştir.[334] Bu dağın sadece Maitreya'yla değil Buda ve bodhisattvaların pek çoğuyla özdeşleştiği görülür.

Japon halkı tarafından kutsal kabul edilen diğer bir dağ ise Fuji Dağı'dır. Edo döneminde (1603-1860) Fuji Dağı'nın iyileştirici olduğuna dair inanç geliştiren bir grup ortaya çıkmıştır. Fuji-ko adı verilen bu grup 1773 yılında Maitreya'nın Fuji Dağı'nın zirvesinde görüldüğünü ilan etmiştir. Maitreya'nın bu grubun altıncı lideri Ito Ihei olduğunu kabul etmişlerdir. Ito Ihei tüccarlık yaparken bu grubun lideri Kogukyo Tobutsu Ku'nun (1541-1646) müridi olmuş ve pek çok kez Fuji Dağı'na tırmanmıştır. Öğrendiklerinin etkisiyle tüm servetini bırakarak çileci olmaya karar vermiştir. Ito Ihei'nin Fuji Dağı'nda derin meditasyon hâlindeyken öldüğüne inanılır. Son günlerini sadece su içerek geçirdiği ve ölünceye kadar trans hâlinden çıkmadığı anlatılır. Fuji Dağı'na Maitreya olduğuna inanılan Ito Ihei'nin türbesi yapılmış ve bu dağ Maitreya'nın meskeni olarak görülmüştür.[335]

Japonya'da dağlar mandala olarak görülmüştür. Hiko, Kimpusen, Koya ve benzeri dağlar doğal mandala olarak görülmeye başladığında çilecilerin bir dağdan diğerine gitmesi, bu dağlarda yaşayan Buda ve bodhisattvalara saygı göstermesi, bu dağlarda meditasyon yapması önem kazandı. Zihnen bir mandalanın içine giren kişi gibi bu ritüelleri yapanlar da dağlara girer ve böylece Buda Âlemine nüfuz eder.[336]

Dağlarda yapılan bu tür ritüellerin yanı sıra dağların Maitreya'nın inişini beklemek için sığınak olarak kullanıldığı da görülür. 19. yüzyılda Vietnam'da Doan

[333] D. Max Moerman, "The Death of the Dharma: Buddhist Sutra Burials in Early Medieval Japan", *The Death of Sacred Texts- Ritual Disposal and Renovation of Texts in World Religions*, ed. Kristina Myrvold, s. 83.
[334] Tyler, "Kofukuji and the Mountains of Yamato", s. 174.
[335] Noboru, "Types of Maitreya Belief in Japan", ss. 184-185.
[336] Grapard, "Flying Mountains& Walkers of Emptiness: Sacred Space in Japanese Religions", s. 40.

Minh Huyen ve onun takipçileri Maitreya'nın Vietnam ile Kamboçya arasındaki sınır bölgesinde bulunan Yedi Dağlar'a ineceğine inanıyorlardı.[337] Maitreya inananları Fransızların Vietnam'ı işgali sırasında, işgalden kaçarak bu dağa sığınmış ve burada Maitreya'yı beklemişlerdir.[338]

Sonuç olarak dağlar Budistlerin Maitreya'nın inmesini bekledikleri, Maitreya heykelleri yaptıkları, Maitreya'yla özdeşleştirdikleri, sutra gömdükleri, Maitreya adına mabetler inşa ettikleri önemli kült mekânlarıdır. Dağların Maitreya kültünde önemli bir yere sahip olmasının temel nedeninin dağlık bölgelerde yaşayan insanların kutsala bakış açısı ve kutsalı anlama biçimi olduğu söylenebilir. Dağlar yükseklikleriyle, sürekli aynı yerde aynı şekilde var olmalarıyla, gökyüzüne diğer bir ifadeyle ulaşılmaz ve yüce olana yakınlıklarıyla her zaman insan düşüncesine yön vermiştir. Dağlar insanın dikkatini hep "yukarıda" olana çekmiştir. Gökyüzünün gizemi ve insanın "yukarıda" olana ulaşma arzusu dağların kült mekânları olarak önemini artırmıştır. Dağlarda inzivaya çekilmek veya dağlarda yaşamak yüce olanla ilişki içinde olma ve iletişimin artması olarak yorumlanmıştır. Bu sebeple Maitreya'ya ulaşmak isteyen keşişler için dağlar önemli birer merkez hâline gelmiştir. Dağların inananlar için önemini artıran diğer bir nokta ise dağların zamansız/ölümsüz olarak görülmesi ve dolayısıyla dağla bütünleşen keşişin de ölümsüzlüğe ulaşacağı inancıdır. Dağlar zamanı yok etmeye çalışan keşişler için kutsal birer mekândır. Bu yüzden dağlarda transa girerek ölmek Maitreya'nın zamanına kadar varlıklarını koruyabileceklerinin ve Maitreya'nın zamanında yeniden doğacaklarının bir işareti olarak kabul edilmiştir.

3.6. Sonuç

Tarih boyunca farklı disiplinlerde ve kültürel bağlamlarda mekâna ilişkin çeşitli tanımlar yapılmıştır. Budist düşüncede ise mekânı ifade etmek için *dhatu* kavramı kullanılır. *Dhatu* kâinatın tamamı anlamına gelirken aynı zamanda kâinatı oluşturan birçok öğeyi de ifade eder. Bu öğeler madde, enerji, fenomenler, zihinsel ve fiziksel durumlar gibi farklı boyutları içerir. Faklı boyutlarıyla tüm bu öğeler kâinatta sürekli bir değişim ve dönüşüm hâlindedir. Maitreya'nın gelmesiyle, kozmos hâkim olacak ve kâinattaki dönüşüm tamamlanacaktır. Bu sebeple Maitreya Buda, Budist gelenekte kozmolojik bir anlama sahiptir, kâinattaki evrensel düzene ve birlik bilincine işaret

[337] Ho Tai, *Millenarianism And Peasant Politics in Vietnam*, ss. 28-29.
[338] Ho Tai, "Perfect World and Perfect Time- Maitreya in Vietnam", s. 163.

eder. Maitreya Buda'nın gelecekteki varlığı, evrenin temel/derin gerçekliğinin açığa çıkması olarak anlaşılır.

Maitreya Buda'nın evrenin tümüyle kurduğu ilişkinin yanı sıra özel bazı yerlerle de güçlü bir bağ kurmuştur. Başlangıçta Maitreya'nın Hindistan'da doğacağı inancı Budist gelenekte etkili olmuştur. Bu durum farklı ülkelerde yaşayan Budistlerin Hindistan'ı ziyaret etmelerine ve Maitreya'nın yeryüzünde doğacağı zamanda Hindistan'da doğabilmek için dua etmelerine neden olmuştur. Fakat zamanla Maitreya'nın doğacağı yerle ilgili değişimler de yaşanmıştır. Maitreya'nın Çin'de dünyaya geleceği veya Japonya'da bir dağa ineceği gibi inançlar ortaya çıkmıştır. Bu durum Maitreya inancında Hindistan'ın sahip olduğu merkezî konumun zayıflaması olarak yorumlanabileceği gibi Maitreya Buda'nın farklı coğrafyalarda yaşayan farklı kültürlerle kaynaşması olarak da görülebilir. Aynı zamanda Hintli Maitreya tipolojisinin Çinli, Japon gibi farklı milletlerle bir araya gelmesini de sağlamıştır. Bu sebeple Maitreya'nın bedensel özelliklerinin de farklı coğrafyalarda farklı algılandığı söylenebilir.

Maitreya Buda'nın yeryüzüne ineceği zamana kadar bir gökyüzü cenneti olan Tusita'da yaşayacağı inancı Budist gelenekte hâkimdir. Maitreya'da Tusita'daki hayatını bırakıp gelecekte yeryüzünde tezahür edecektir. Bu sebeple Tusita Cenneti'nin tüm Budistlerin ve Maitreya'nın yaşamında ebedî bir mekân olarak görülmez, daha çok bir "ara mekân" ya da "geçiş mekânı" anlamı taşır. Maitreya'nın yeryüzünde yaşayacağı Ketumati her ne kadar tüm insanların kurtarılacağı/nirvanaya ulaşacakları ve varlık âleminde son kez yer alacakları mekân olsa da asıl olan cennet yaşamının kendisi değil nirvanaya ulaşmak olduğu için Ketumati de bir "ara mekân" olarak yorumlanabilir. Diğer bir ifadeyle tıpkı Tusita gibi Ketumati de inananların ebedî yurdu değildir.

Kutsalın tezahür ettiği "iç mekân" olarak Maitreya'nın fiziksel bedeninin kutsal olduğuna inanılır. Maitreya'nın bedeni Maitreya'nın kozmosla olan bütünlüğü içinde anlaşılır. Bu sebeple Maitreya'nın yeryüzünde doğacağı Ketumati şehriyle benzerlik gösterir. Ketumati'deki her şey gibi o da bir hazinedir, mücevher gibidir, altın orana sahiptir. Maitreya'nın altın orana sahip olması ya da bedenindeki her uzvun milimi milimine belirtilmesi, tüm uzuvlarının birbiriyle orantılı olması aynı zamanda dengeyi ifade eder. Bu durum tıpkı Sakyamuni'nin "ben orta yolu açıklıyorum" demesi gibidir. Diğer bir ifadeyle Maitreya her ne kadar devasa bir bedene sahip olsa da tüm

uzuvlarıyla dengeli bir yapıya sahip olacak, orta yolun yani dharmanın sembolü olarak yeryüzünde tezahür edecek, varlık gösterecektir.

Maitreya'nın yeryüzüne ineceğine inanılan, Maitreya'yla özdeşleşen bazı dağlar Budistler için önemli kült mekânları hâline gelmiştir. Bu dağlar Maitreya'nın göründüğü ve görüleceği yerler olarak kutsallaştırılmış, buralara inananlar tarafından hac ziyaretlerinde bulunulmuş, Maitreya ikonları yerleştirilmiş ve mabetler yapılmıştır. Özellikle yüksek zirveleri olan yüce dağların insanı yukarıya yönlendirmesi, dağların toplumsal hayattan uzaklaşıp inzivaya çekilmek için doğal mekânlar olması Maitreya'ya ulaşmak isteyen pek çok insan için dağların hedef mekân hâline gelmesine neden olmuştur. Dağların ölümsüz olduğuna dair inanç Maitreya inancıyla bütünleşmiş, ölümsüzlüğü kazanarak Maitreya'nın doğduğu zamanda yeryüzünde doğmak isteyenler için önemli mekânlar olarak anlaşılmıştır.

Sonuç olarak bazı mekânların Maitreya'yla ilişkisi oldukça güçlüdür. Maitreya'nın tezahür edeceğine inanılan, Maitreya'ya dua etmek veya ibadet etmek için kullanılan, Maitreya'nın gelmesinin beklendiği bazı mekânlar Maitreya'yla özdeşleşmiş kutsal mekânlardır. Bu mekânlar sabit, her zaman aynı şekilde Maitreya'yla ilişkilendirilmemiştir. Bu sebeple zaman zaman bazı mekânların Maitreya'yla daha çok ilişkilendirildiği göz önünde bulundurularak Maitreya ve mekân ilişkisi ele alınmıştır.

4. MAİTREYA: ANLATI VE GERÇEKLİK

4.1. Giriş

Anlatı/narrative kavramı Latincede "bilme" anlamına gelen *gnanus* sözcüğünden türetilmiştir.[339] Genellikle zamansal ve mekânsal olarak uzak olan şeylerin anlatılması olarak tanımlanır.[340] İnsanların var olduğu her yerde kaçınılmaz olarak anlatılar da bulunur. Bu yüzden anlatılar insanlık tarihinin en eski olgularından biridir, dünyanın hiçbir yerinde anlatısı olmayan bir toplum yoktur. Anlatı ve insan ilişkisine dair önemli değerlendirmelerden biri Yuval Noah Harari'ye aittir. Ona göre anlatı insanı insan yapan ve hayvanlardan ayıran en temel şeydir, hayvanların anlatısı yoktur.[341] Anlatılar insanın varlığıyla ortaya çıkmış ve evrensel niteliğe sahip bir olgudur. Başlangıçta sözlü gelenek içinde gelişen anlatılar insanlığın tecrübelerinin, inançlarının ve diğer unsurların gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir rol oynamıştır. Bu sebeple anlatılar geleneğin taşıyıcısı konumundadır.[342] Anlatılar, anlamın varlıkta ortaya çıkmasına katkıda bulunur ve varlığa ışık tutar. Sözlü veya yazılı anlatılar, dinleyici veya okur ile birleştiğinde bir dünya inşa eder veya dünyayı yeniden tanımlar. Anlatılar, bir toplumun, bir kültürün veya bir dinin değerlerini, inançlarını, tarihini ve deneyimlerini iletmek için kullanılan önemli araçlardır. Anlatılar, insanların deneyimlerini paylaşmalarına, bilgelik ve öğretiler aktarmalarına ve birlikte anlam inşa etmelerine yardımcı olur. Ayrıca anlatılar, kişisel ve kolektif kimlik oluşumunda, düşünsel ve duygusal gelişimde etkili olabilir. Anlatılar aracılığıyla, insanlar dünyayı anlamlandırır, deneyimlerini paylaşır ve birlikte anlam inşa ederler.

Budizm tarihinde anlatılar ilk dönemlerde sözlü olarak nakledilmiştir. Fakat bu sözlü nakil dönemi çok uzun sürmemiş ve Gautama Buda'nın ölümünden kısa bir süre sonra keşişler tarafından onun sözlerinin tespiti ve kayda geçirilmesine yönelik çalışmalar başlatılmıştır. İlk döneme ait anlatıların, Gautama Buda'nın sözlerinin ve dharmanın/öğretinin MÖ 350 yıllarında yazılmaya başlandığı düşünülür. Pali dilinde yazılmış bu metinler Budist gelenekte en sahih kaynak olarak kabul edilmiş ve bunlara

[339] Erol Mutlu, *İletişim Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2004, s. 28.
[340] Michael Toolan, *Narrative: A Critical Linguistic Introduction*, Routledge, New York 2001, s. 1.
[341] Yuval Noah Harari, *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens*, çev. Ertuğrul Genç, Kolektif Kitap, İstanbul 2017, ss. 45-47.
[342] M. Emir İlhan, "Folklorik Bağlamda Anlatı: Gelenek, Dil ve Yorum", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi,* Sayı: 4/2, 2015, s.740.

Pali Kanon adı verilmiştir. Gautama Buda'nın mirasının sonraki nesillere aktarımı için yazıya geçirilmesine önem verilmiştir. Pali Kanon içerisinde yer alan *Sutta Pitaka*; Gautama Buda'nın vaazlarını/sözlerini, anlattığı olayları, verdiği öğütleri içerir.[343] Pali dilinde sutta, Sanskrit'te ise sutra olarak kullanılan bu kavram Budist kutsal metinlerin söylemsel, anlatısal parçasını oluşturur.[344] Bu anlatılar genellikle "Ben böyle duydum…" ifadesiyle başlar.[345] Bu üslup olayın bizzat Gautama Buda'dan duyulduğunu ve anlatılanların orijinal kaynağa dayandığını belirtir. *Sutta Pitaka'*da Maitreya hakkında bir sutra bulunur. Bu sutranın Maitreya'dan bahsedilen ve günümüze ulaşan ilk metin olduğu düşünülür. Bunun yanı sıra Budist gelenek içerisinde Maitreya hakkında pek çok anlatı bulunur. Maitreya hakkındaki anlatıların önemli bir kısmının Gautama Buda tarafından inananlara sözlü olarak nakledildiğine ve daha sonra yazıya geçirildiğine inanılır. Bu sebeple bu anlatıların birer konuşma, diyalog, insanlara hitap olduğu dikkate alınmalıdır.

Maitreya inancı tarih boyunca Budist halkı hem dinî anlamda hem de kültürel anlamda etkilemiştir. Maitreya inancının Budist ikonografiye yansımasını kabartmalarda, ikonlarda, heykellerde, rölyeflerde, boyamalarda görmek mümkündür. Aynı zamanda bu ikonografik unsurlar dinî eylemleri gerçekleştirirken birer ritüel nesnesine dönüşmüştür. Zamanla farklı coğrafyalarda ve kültürlerde Maitreya'ya saygı göstermek, Maitreya'yı görmek, Maitreya'nın zamanında doğmak gibi amaçlar için ritüeller gerçekleştirilmiştir.

Maitreya hakkındaki anlatılar, ikonografik unsurlar ve ritüeller Budistler için bazı gerçekliklere işaret eder. Bu noktadan hareketle çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde Maitreya'nın anlaşılmasında önemli unsurlar olan anlatı, ikonografi ve ritüeller ele alınacaktır. Maitreya'nın nasıl tezahür ettiği veya edeceği sorularına cevap aranacaktır. Bu bağlamda Maitreya'nın anlatılarda nasıl ele alındığı; ikonografi ve ritüeller aracılığıyla Budistlerin hayatındaki yeri; Budistlerin zihninde veya bilincinde Maitreya'nın hangi gerçekliğe işaret ettiği incelenecektir.

---

[343] Yitik, *Hint Dinleri*, s. 55.
[344] Davids and Stede (eds.), *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*, C. 8, s. 177.
[345] Bk. *The Long Discourses of the Buddha: A Translation of the Digha Nikaya*, s. 67, 91, 111, 125, 133, 143, 149, 159, 171, 175, 181, 199.

4.2. Maitreya ve Anlatı

Budist anlatılarda Maitreya oldukça karmaşık bir enkarnasyon dizisine sahiptir ve pek çok farklı formda ele alınmıştır. Fakat anlatıların çoğunluğu incelendiğinde Maitreya'nın ilk ve en önemli rolünün gelecekteki Budalığı olduğu görülür. Maitreya, Gautama'nın halefi olarak bu dünyada doğacak ve insanları aydınlanmaya ulaştıracaktır. Geleceğin Buda'sı olarak Maitreya Budist geleneğin tamamında aynı şekilde benimsenmiştir.[346] Diğer taraftan geleceğin Buda'sı olarak Maitreya henüz bir Buda olmayan bodhisattva olarak tanımlanır[347] ve Budist anlatılarda pek çok kez Maitreya'nın bodhisattva olarak yeryüzünde tezahür ettiğinden bahsedilir. Gautama Buda dışında hem Theravada hem de Mahayana mezheplerinde varlığına inanılan tek bodhisattva, Maitreya'dır.[348] Bu sebeple Budist anlatılarda şefkatli bodhisattva olarak Maitreya'nın konumu oldukça önemlidir. Ayrıca bazı anlatılarda Maitreya'dan cakravartin/evrensel kral olarak bahsedilir.

4.2.1. Geleceğin Buda'sı

Buda kelimesi "aydınlanmak, bilmek" anlamlarına gelen *budh* fiil kökünden türemiştir.[349] Sözlükte "uyanık, uyanmak; bilinçli, zeki, bilge; öğrenmiş, bilen, anlayan; nirvanaya ulaşmış, tamamen aydınlanmış kişi" anlamlarına gelir.[350] Gautama'dan sonra bu dünya çağında bu dünyada doğup aydınlanmaya ulaşacak olan bir sonraki Buda, Maitreya'dır. Geleceğin Buda'sı olarak Maitreya inancı Budist geleneğin tamamında bulunurken yaşamı ve bir sonraki Buda olarak neleri gerçekleştireceği konusunda farklı anlatılar mevcuttur.

Maitreya'dan geleceğin Buda'sı olarak bahseden ilk anlatı Pali Kanon'da yer alır. Öncelikle Maitreya'nın bir Buda olarak Budist literatürdeki yerinin/konumunun anlaşılması gerekir. Bunun için Gautama Buda'nın geçmiş Budalar hakkında *Digha Nikaya*'da yer alan sözlerine bakmak gerekir. *Mahapadana Sutta*'da anlatıldığına göre Gautama Buda bir gün Savatthi şehrindeki bir parkta yürürken bir grup keşişin önceki yaşamlar hakkında konuştuklarını duyar, yanlarına gider ve onlara şunları söyler:

---

[346] Lewis R. Lancaster, "Maitreya", *Encyclopedia of Religion*, C. 9, ed. Mircea Eliade, Macmillan Publishing Company, New York 1987, s. 136.
[347] Tagien Dan Leighton, *Faces of Compassion*, Wisdom Publications, Boston 2012, s. 252.
[348] Peter Slater, "The Relevance of the Bodhisattva Concept for Today", *The Bodhisattva Doctrine in Buddhism*, ed. Leslie S. Kawamura, Wilfrid Laurier University Press, Canada 1981, s. 13.
[349] Grimes, *A Concise Dictionary of Indian Philosophy*, s. 99.
[350] Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, s. 933.

> Doksan bir *kalpa* önce aydınlanmış, ilhama ermiş olan Vipassi Buda ortaya çıktı; otuz bir *kalpa* önce Sikhi Buda ortaya çıktı, aynı *kalpa*da Vessabha Buda ortaya çıktı; şimdiki şanslı çağda ise bu dünyada Kakusandha, Konagamana ve Kassapa Buda ortaya çıktı. Keşişler, şu anki şanslı çağda ben de Buda olarak dünyaya geldim.[351]

Bu anlatıda Gautama kendi adını bu *kalpa*nın/çağın dördüncü Buda'sı olarak söyler. Aynı zamanda tarihte yaşamış altı Buda'dan bahsettiği ve kendi adını yedinci sırada saydığı için Budist gelenekte yedi tarihsel Buda olduğu şeklinde bir anlayış gelişmiştir. Anlatının devamında Gautama, geçmiş Budaların hayatlarıyla ilgili bilgiler paylaşır ve kendi hayatıyla benzer hayatlar yaşadıklarını ortaya koyar. Pali Kanon'da yer alan *Cakkavatti-sihanada Sutta*'da ise şunları söyler:

> İnsanların seksen bin yıl yaşadığı o dönemde dünyada kutsanmış bir Rab doğacak, Metteyya adında aydınlanmış bir Buda, Arhat olacak. Bilgelik ve ahlakla donatılmış olacak; iyi niyetli, dünyayı bilen, ehlileştirilecek insanların eşsiz eğiticisi, tanrıların ve insanların öğretmeni, aydınlanmış ve kutsanmış biri olacak. Tıpkı şimdi benim olduğum gibi. O olağanüstü bilgisiyle devaları, *mara*ları, çilecileri, *brahmin*leri ile bu evreni; prensleri ve halkıyla bu nesli tam anlamıyla bilecek. Tıpkı benim yaptığım gibi. O başlangıçta sevgiyle, ortasında sevgiyle sonunda sevgiyle dharmayı/öğretiyi öğretecek.[352]

Yukarıdaki anlatılar Pali Kanon'un metinsel bütünlüğü açısından yorumlandığında Gautama'dan sonra gelecek Buda olarak Maitreya'nın bu kalpanın beşinci Buda'sı olacağı görülür. Bu yüzden Budist gelenekte Maitreya çoğunlukla beşinci Buda olarak kabul görmüştür. Diğer taraftan Maitreya, yedi tarihsel Buda'dan sonra gelecek olan sekizinci Buda'dır. *Cakkavatti-sihanada Sutta*'da bahsedilen diğer bir nokta ise Maitreya'nın gelecekteki rolünün Gautama Buda'nın şu an ki rolüyle eşdeğerde olmasıdır. Fakat Maitreya'yı diğer Budalardan ayıran noktanın Maitreya'nın tarihsel Budaların inananları öğretileriyle aydınlatma misyonunu uzak zamanlara genişletmesi, bu misyonu geleceğe taşıması olduğu söylenebilir. Çünkü Gautama da dâhil Pali Kanon'da adı zikredilen diğer Budalar tarihsel bir figür olarak geçmişe aittirler.

Pali Kanon'da Maitreya'dan bahsedilen tek yer *Cakkavatti-sihanada Sutta*'dır. Bu sebeple bu sutrada anlatılmak istenen veya Maitreya'yla ilgili verilen bilgiler oldukça önemlidir. Bu sutra "Bir zamanlar…" diye başlar ve her şeyin mükemmel olduğu, Dalhanemi adında cakravartin bir kralın ülkeyi yönettiği, insanların çok uzun yaşadığı, dharmanın herkes tarafından uygulandığı bir dönemden bahseder.[353] Bu

[351] *Mahapadana Sutta*, 1.4, s. 200.
[352] *Cakkavatti-sihanada Sutta,* 26.25, ss. 403-404.
[353] *Cakkavatti-sihanada Sutta,* 26.3, s. 396.

dönem yönetimin değişmesi ve insanların dharmayı unutmasıyla sona erer. Dünyada düzenin bozulmasıyla birlikte insan ömrü seksen yıla kadar düşmüş ve dharmayı düzeltmek için Gautama Buda dünyaya gelmiştir. Fakat düşüş devam edecek ve insan ömrü on yıla düşüp, her şey yerle bir olduktan sonra tekrar insanlar iyiliğe ve güzelliğe yönelecektir. Bunun sonucunda insan ömrü tekrar seksen bin yıl olduğunda geleceğin Buda'sı olarak Maitreya yeryüzünde tezahür edecektir.[354]

Yukarıda kısaca verilen özetten anlaşılacağı üzere bu sutranın ana unsuru Maitreya Buda değildir; bu sutra bir başlangıç ve son anlatısıdır. Çünkü bu sutrada Maitreya'nın hayatı veya ne yapacağına dair detaylı bir anlatı bulunmaz. Verilmek istenen ana mesaj ise başlangıç ve sonun aynı olacağıdır. Bu sebeple Maitreya'nın her şeyin önceden bilindiği bir gelecekte kendi kaderindeki sınırlı rolü gerçekleştireceği anlaşılır. Diğer taraftan sınırlı bir rolü olmasına rağmen Maitreya anlatıdaki mutlu sonun başrolüdür/başkahramanıdır. Bu mutlu sonda Budist öğretiyi yeniden insanlara ulaştıracak olan, Nihai Gerçekliği tezahür ettirecek olan geleceğin Buda'sı Maitreya'dır.

Pali Kanon'da yer almayan fakat günümüze kadar ulaşmış Pali kaynaklarından birinde Gautama Buda ile Ananda arasında geçen bir olaydan bahsedilir. Bu olaya göre Sakyamuni son günlerini yaşarken Ananda gözyaşlarına hâkim olamaz ve Buda'ya "Sen gittiğinde bize kim öğretecek?" sorusunu yöneltir. Bunun üzerine Sakyamuni şunları söyler: "Ben dünyaya gelen ilk Buda değilim, son da olmayacağım. Zamanı geldiğinde, bu dünyada Kutsal Olan, tamamen aydınlanmış olan, davranışlarında erdemli olan, kutlu, evreni bilen, insanlara önderlik eden, ölümlü olanların ve ölümsüzlerin efendisi başka bir Buda doğacak. Size öğrettiğimle aynı hakikati insanlara ulaştıracak. O amaç koymada, ruhta ve harfte yüce olan dharmayı anlatacak. O, tamamen kusursuz ve saf olan bir dinî yaşamı ilan edecek, aynı benim yaptığım gibi." Daha sonra Ananda onu nasıl tanıyacaklarını sorar. Bunun üzerine Sakyamuni, onun iyilik anlamına gelen Metteyya ismini taşıyacağını söyler.[355]

Yukarıdaki metinde Gautama Buda ölümüne üzülen Ananda'yı teskin etmek için asıl önemli olanın dharma/öğreti olduğunu vurgular. Kendisinin ölümünden sonra başka bir Buda'nın dünyaya geleceğini ve onun da aynı öğretiyi anlatacağını söyler.

[354] Bk. *Cakkavatti-sihanada Sutta,* 26.4-25, ss. 396-404.
[355] Paul Carus, *The Gospel of Buddha: Compiled from Ancient Records*, The Open Court Publishing Company, Chicago and London 1917, s. 245.

Bu sebeple Maitreya, Gautama'nın anlattığı öğretinin vârisidir. Diğer bir ifadeyle Gautama, Maitreya'ya manevi veya dinî bir miras bırakmıştır. Metinde adının "iyilik" anlamına geldiğinin söylenmesinin buna işaret ettiği düşünülebilir.

İlk dönem Budist mezheplerinden biri olan *Mahasanghikalar* tarafından yazıya geçirilmiş *Mahavastu* Maitreya'dan bahseder. Bu metne göre Sravasti şehrinde, Jeta koruluğunda dolaştığı bir gün Gautama, geçmiş Budalar hakkında vaaz verir. Ananda'ya hitap ederek "Hesaplanamayacak kadar çok kalpa önce Indradhvaja adında mükemmel bir Buda, Arhat, bir Tathagata[356] yaşardı." der. Indradhvaja'nın hayatını anlatır. Indradhvaja'nın kendisinden sonraki Buda olarak Mahadhvaja Buda'yı ilan ettiğini; onun Dhvajottama'yı; Dhvajottama'nın Dhvajarucira'yı; Dhvajarucira'nın Dhvajaketu'yu; Dhvajaketu'nun Ketudhvaja'yı; Ketudhvaja'nın Dhvajadhvaja'yı; Dhvajadhvaja'nın Dhvajamaparajita'yı; Dhvajamaparajita'nın Aparajita'yı; Aparajita'nın Supratapa'yı; Supratapa'nın Pradipa'yı; Pradipa'nın Supratisthita'yı;… söyler.[357] Buda önceki Budaların isimlerini saymaya devam eder. En sonunda ise şunları söyler: "Kasyapa Sakyamuni'yi ilan etti ve ben Sakyamuni Maitreya'yı ilan ediyorum… Bu Budaların peşinden gelen Maitreya sonuncu olacaktır. O kudretli, geleceği görenlerin lideri, yedi yüz *koti*de öğretecek. O, münzevi bir güruhun onurlu lideri olarak iyi inşa edilmiş Ketumati şehrine girecek."[358]

Yukarıdaki metinde Gautama tarafından ilk Buda olarak ismi söylenen Indradhvaja'dan Maitreya'ya kadar çok sayıda Buda ismi sayılır. Guatama'dan önce çok sayıda tarihsel Buda olduğu anlatısı, Pali Kanon'da yer alan yedi tarihsel Buda olduğu bilgisiyle uyuşmaz. *Mahavastu*'ya göre gelecekte yeryüzünde tezahür edecek olan Maitreya, tarihte yaşamış çok sayıda Buda'nın sonuncusu olacaktır. *Mahavastu*'da yapılan son vurgusu oldukça önemlidir. Çünkü Maitreya'nın tüm varlıkların kurtarılması, dharmanın yeniden açığa çıkarılması için tek seçenek olduğunu gösterir.

Yukarıda verilen ilk döneme ait metinler incelendiğinde Maitreya'nın gelecekteki yaşamının detaylarına yer verilmediği görülür. Bu metinlerde Maitreya dharmayı anlatma özelliği ile ön plana çıkar. Gautama'nın yaptığı Maitreya'nın

---

[356] *Tatha* kelimesi sözlükte "bu şekilde, böyle, öyle" anlamlarına gelir. Tatha-gata ise "böyle bir durumda veya koşulda olmak", "öyle bir özelliğe veya doğaya sahip olmak" demektir. Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, s. 433.
[357] *Mahavastu*, C. 3, ss. 219-224.
[358] *Mahavastu*, C. 3, s. 230.

geleceğin Buda'sı, öğretinin vârisi olduğuna dair ilana vurgu yapılır. Diğer taraftan Pali Kanon'da sekizinci Buda olarak Maitreya'nın ismi sayılırken *Mahavastu*'da bilinemeyecek kadar çok sayıda tarihsel Buda'nın takipçisi olacağı söylenir. Pali kaynaklarında Maitreya "geleceğin Buda'sı" iken *Mahavastu*'da Gautama'dan "son Buda" olmasına ayrıca vurgu yapılır. İlk dönem kaynakları Maitreya'yı bu şekilde anlatırken daha sonra yazıya geçirilmiş iki önemli metin *Anagatavamsa Desana* ve *Maitreya'nın İnişi ve Aydınlanması Üzerine Sutra* Maitreya'nın gelecekteki yaşamına daha geniş yer verir. Maitreya'nın bir bodhisattva iken Budalığa ulaşma süreci üzerinde durur.

Anagatavamsa Desana'da anlatıldığına göre Maitreya son doğumunda Prens Ajita adını taşıyacak. Cakravartin Kral Sankha'nın baş danışmanının çocuğu olarak dünyaya gelecek. *Brahmin* bir ailede doğacak, babasının adı Subrahmana annesininki ise Brahmawathie olacak. Doğumu esnasında birtakım mucizeler gösterecek. Yeryüzü sarsılacak ve bedeninde büyük bir insanın taşıdığı otuz iki işaret olacak. Seksen dört bin *brahmin*, Vedaların tüm ustaları ve *bhikkhu*lar[359] Maitreya'yı takip edecekler. Ölülerin efendisi Mara ile mücadele edecek, Mara "Buda olmasına izin vermeyeceğim" diye ant içecek fakat şefkatin sembolü olan Maitreya'nın yanına bile yaklaşmayı başaramayacak.[360] Bu olaydan sonra Maitreya'nın *bodhi* ağacının altında Budalığa ulaşması anlatılır:

> Bu zamanda, *bodhi* ağacının altında bekleyen büyük bodhisattva, vücudundan yayılan altın bir hâleyle etrafındaki tüm bölgeyi aydınlatacak. On bin evrenin tüm tanrıları ve brahmaları aydınlanması sırasında onu takip edecek, müzik ve dansla onun aydınlanmasını kutlayacaklar, övgülerini söylemeye devam edecekler. Gökyüzü cennet kokulu çiçeklerin yağmurlarıyla dolacak. O zaman o *Mahasattva*,[361] zümrütten yapılmış bir şemsiye gibi olan *bodhi* ağacının altındaki elmas tahtını alarak, ayın altın ışığıyla aydınlatılan ve Cakravate Dağları tarafından bir perde gibi çevrelenmiş olan evrenin dehlizinde oturacak. Çok sayıda tanrı ve insan umutlu bir şekilde bekleyecek. Büyük bodhisattva daha sonra gecenin ilk saatinde geçmiş doğumları hatırlamanın özel gücünü geliştirecek. İkinci saatinde, uzak şeyleri görme gücünü geliştirecek. Gecenin son saatinde ise *pratitya-samutpada*nın[362] on iki aşaması üzerine meditasyon yapacak. Böylece

[359] Pali dilinde "dilenci, Budist keşiş veya rahip" gibi anlamlara gelir. Bk. Davids and Stede (eds.), *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*, C. 6, s. 128.

[360] *Anagatavamsa Desana*, ss. 36-42.

[361] Sanskrit dilinde "asil bir öze sahip, asil, iyi; son derece cesur; sabit, değişmeyen" gibi anlamlara gelmektedir. Bk. Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, s. 801. "Büyük Varlık" anlamında özellikle Mahayana mezhebinde bodhisattvalar için kullanılan bir sıfattır. Bk. Buswell and Lopez, *The Princeton Dictionary of Buddhism*, s. 508.

[362] Sanskrit dilinde "bağımlı köken", "bağımlı nedensellik", "koşullu varoluş" anlamlarına gelir. Budist literatürde "bir şeyin başka bir şeye bağlı olarak ortaya çıkması" demektir. Budist doktrin sistemindeki temel öğretilerden biridir. Tün varoluşun birbirine bağımlı ve koşullu olarak ortaya çıktığını ifade eder. Buswell and Lopez, *The Princeton Dictionary of Buddhism*, s. 669.

> sabah güneşinin ilk ışıklarının etrafı aydınlattığı gibi Budalığa erişecek ve bilgelik kazanacak.[363]

Görüldüğü üzere *Anagatavamsa Desana*'da Maitreya'nın aydınlanması ve Budalığa ulaşma süreci detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Bu anlatıda dikkat çeken nokta Maitreya'nın *brahmin* sınıfına mensup bir ailede dünyaya gelecek olmasıdır. Maitreya'nın bir prens olarak değil din adamı olarak doğması Sakyamuni'nin hayat hikayesiyle bir ayrışmaya götürür. Budist kutsal metinlerinde Sakyamuni'nin Hint Yarımadası'daki sosyal sınıf ayrımında *kşatriya* sınıfına mensup bir ailede prens olarak doğduğu anlatılır. Maitreya'nın *kşatriya* sınıfının üstünde bulunan *brahmin* sınıfında doğacak olması dharmanın nihai anlamını açıklayacak olması ile ilişkilendirilebilir. Maitreya'nın Sakyamuni'den dharmayı açıklamada daha başarılı olacağı yorumu yapılabilir. Aynı zamanda Pali Kanon'da yer alan *Suttanipata'*da Bavari adında münzevi bir *brahmin*den bahsedilir. On altı *brahmin* takipçisiyle Guatama Buda'nın yanına geldiği anlatılır. Bu on altı kişi arasında Ajita ve Tissa Metteyya isimli *brahmin*ler de yer alır.[364] Bu iki isim Budist anlatılarda Maitreya için kullanılır. Burada ikisinin adının birlikte zikredilmesi Maitreya Buda'yla ilişkilerini zayıflatsa bile anlatılarda Maitreya'dan bir *brahmin* olarak bahseden başka bir örnek olması açısından dikkate alınabilir.

Maitreya'yı konu edinen Budist anlatıların bir diğeri ise *Maitreya'nın İnişi ve Aydınlanması Üzerine Sutra*'dır. Bu metinde anlatıldığına göre Maitreya, Ketumati şehrinde *brahmin* bir ailede dünyaya gelecek. Yüce insanlarda bulunan otuz iki fiziksel işarete sahip olacak. Onun ışığı güneşin, ayın, ateşin veya mücevherlerin rekabet edemeyeceği parlaklıkta olup tüm engelleri aşarak dünyaya yayılacak. Fakat Maitreya bu şehirde yaşayan insanların sonsuz doğum ve ölüm döngüsünde sıkışıp kaldıklarını görecek. Kendisine sunulan mücevherler bile onu memnun etmeyecek ve hiçbir şeyin sonsuza dek sürmeyeceğinin farkına varacak. Maitreya bu lüks, refah ve zenginlik içindeki yaşamı terk edecek ve aynı gün devasa büyüklükteki Ejderha çiçeği ağacının altında ilhama erecektir. Böylece Maitreya bir Buda olacak. Maitreya Buda'dan tüm kâinatı aydınlatacak kadar büyük bir ışık yayılacak ve kurtuluşa layık olanlar onun ışığını nerede olurlarsa olsunlar görebilecekler. İnsanlar Maitreya Buda'nın öğretisine tabi olmak için, ferah bir hayata kavuşmak için yola çıkacaklar. O zaman büyük bir meclis toplanacak. İlk toplantıda Maitreya, doksan altı milyar insanı aydınlanmaya

[363] *Anagatavamsa Desana*, s. 43.
[364] *The Suttanipata,* s. 325.

ulaştıracak, ikinci toplantıda doksan dört, üçüncü toplantıda ise doksan iki milyar insanı kurtaracak. Dharma tekerleğini çevirmeye başlar başlamaz Ketumati şehrinde çok çeşitli mucizeler ortaya koyacak. Güçlü Mara, Maitreya Buda'ya boyun eğecek. Mara insanları Buda'nın öğretilerini takip etmeleri konusunda uyaracak.[365]

Yukarıdaki ifadelerden anlaşılacağı üzere *Anagatavamsa Desana* ve *Maitreya'nın İnişi ve Aydınlanması Üzerine Sutra* Maitreya'nın doğduğu aileyi, Budalığa ulaşma sürecini ve geleceğin Buda'sı olarak oynayacağı rolü benzer şekilde ele alır. Her iki anlatıda Maitreya'nın Budalığa ulaştıktan sonraki süreci detaylandıran önemli metinlerdir. Özellikle *Cakkavatti-sihanada Sutta*'daki ve diğer Pali kaynaklarındaki sınırlı ifadeler düşünüldüğünde Maitreya'nın gelecekteki Budalığına ışık tutarlar.

Genel olarak bakıldığında ilk dönem Budist anlatılarında Maitreya'nın merkezi rolünün gelecekteki Budalığı olduğu anlaşılır. Bu anlatılar Budistler için geleceğin nasıl olacağına dair birer güvencedir. Geleceğin nasıl şekilleneceği belirlidir ve bu belirli gelecek Gautama Buda tarafından insanlara anlatılmıştır. Aynı zamanda Maitreya'nın gelecekteki Budalığına dair anlatılar Budist dünya anlayışı hakkında bilgi verir. Budist literatürde genellikle son çok fazla üzerinde durulmayan bir konudur. Maitreya anlatıları Budist düşüncede bir başlangıç ve sonun olduğunu gösterir. Bu son Maitreya Buda'nın gelecekteki varlığıyla açığa çıkar.

4.2.2. Şefkatli Bodhisattva

Bodhi kelimesi sözlükte "mükemmel bilgi veya bilgelik; ilhama ermiş, ilhama ermiş zihin" anlamlarına gelir. Buda ile aynı kökten, *budh*tan türemiştir.[366] S*attva* kelimesinin anlamının ne olduğu oldukça tartışmalıdır. "Varlık, doğa, gerçek öz; madde; kendi özü olarak *bodhi*ye veya mükemmel bilgeliğe sahip olan kişi; özü aydınlanmaya dönüşen kişi; canlı varlık, yaratık, duyarlı ve düşünen bir varlık, kişi; tam aydınlanmaya ulaşmaya mukadder bir varlık; arınmış, kudretli ruh" gibi anlamlara geldiği düşünülür.[367] *Bodhi* ve *sattva* kelimesinin bileşiminden oluşan bodhisattva ise sözlükte "aydınlanmayı arzulayan bir varlık; bilgeliğin özüne ulaşmış biri; uyanmış olan" anlamlarını ihtiva eder. Bodhisattvaların herkesin iyiliği ve mutluluğu için var

[365] *The Sutra That Expounds the Descent of Maitreya Buddha and His Enlightenment*, ss. 15-24.
[366] Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, s. 734.
[367] *Sattva* kelimesinin farklı anlamları için bk. Har Dayal, *The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature*, Motilal Banarsidass, Delhi 1970, ss. 4-9.

olduklarına ve amaçlarının tüm canlı varlıkları kurtarmak, onları aydınlanmaya ulaştırmak olduğuna inanılır. Dünyevî ve aşkın olmak üzere iki tür bodhisattva olduğu kabul edilir.[368] Bir bodhisattva gelecekte Buda olacağı kesin olan kişi olarak görülür.[369]

Bodhisattva kavramına yüklenen anlam Theravada ve Mahayana mezhepleri arasında farklılık gösterir. Theravada'da bodhisattva çoğunlukla tarihsel bir figür olarak karşımıza çıkar, genellikle Gautama Buda'nın önceki yaşamları anlatılırken kullanılır.[370] Mahayana açısından bodhisattva tüm canlılar kurtarılmadığı sürece nihai amaç olan nirvanaya ulaşmayı reddeden kişidir. Nirvananın mutluluğunu reddeden bodhisattvaların "şefkatleri" nedeniyle bu dünyaya geldikleri anlamına gelir.[371] Çoğunlukla Gautama'nın önceki yaşamları için kullanılmasına rağmen hem Theravada hem Mahayana'da varlığına inanılan tek bodhisattva Maitreya'dır.[372]

Bodhisattva kavramının ilk geçtiği yer Pali Kanon'dur. *Mahapadana Sutta*'da anlatıldığına göre Gautama Buda bir gün Savatthi şehrindeki bir parkta yürürken bir grup keşişin önceki yaşamlar hakkında konuştuğunu duyar. Geçmiş yaşamlar hakkında onlarla konuşmaya başlar. Tarihte yaşamış ilk Buda olduğuna inanılan Vipassi'nin hayatını anlatırken dünyaya gelmeden önceki süreç için şu ifadeyi kullanır: "Bodhisattva Vipassi, Tusita Cenneti'nden, bilinçli ve farkında olarak, annesinin rahmine indi."[373] Bu anlatıda dünyaya geldikten sonraki kısım "Prens Vipassi" olarak anlatılır. Prens Vipassi büyüyüp, saraydan ayrılır. Saçlarını ve sakalını tıraş eder, evsiz olur. Bu aşamadan sonra aydınlanmaya ulaştığı ana kadar Bodhisattva Vipassi olarak tanımlanır.[374] Burada açıkça görüleceği üzere Pali Kanon'da bodhisattva sıfatı Tusita Cenneti'nde yaşayan ve yeryüzüne indikten sonra aydınlanmaya ulaşıncaya kadar geçen dönemde Budalar için kullanılır. Pali Kanon'da bir bodhisattva olarak Maitreya'dan bahsedilmez.

Divyavadana'da ise Maitreya'nın bir bodhisattva olarak yaşadığı önceki yaşamlarından biri anlatılmaktadır. Bu anlatıya göre Sakyamuni Buda bir gün Supriya

---

[368] Grimes, *A Concise Dictionary of Indian Philosophy,* s. 94.
[369] Slater, "The Relevance of the Bodhisattva Concept for Today", s. 1.
[370] A. L. Basham, "The Evolution of the Concept of the Bodhisattva", *The Bodhisattva Doctrine in Buddhism*, ed. Leslie S. Kawamura, Wilfrid Laurier University Press, Canada 1981, s. 19.
[371] Gadjin M. Nagao, "The Bodhisattva Returns to This World", *The Bodhisattva Doctrine in Buddhism*, ed. Leslie S. Kawamura, Wilfrid Laurier University Press, Canada 1981, s. 71.
[372] Slater, "The Relevance of the Bodhisattva Concept for Today", s. 13.
[373] *Mahapadana Sutta*, 1.17, s. 203.
[374] Bk. *Mahapadana Sutta*, 1.31-2.22, ss. 205-213.

adında bir kervan liderinden bahseder. Supriya ticaret merkezi olan Badaradvipa'ya doğru bir yolculuk yapar. Bu yolculuk esnasında geçilen şehirlerde Supriya'nın karşısına birbirinden güzel dünya nimetleri çıkar. Ama hiçbiri Supriya'yı dharmaya olan bağlılığından vazgeçiremez. Bu yolculuğu tamamlayabildiği, Badaradvipa'ya varmayı başardığı için Supriya, Jambudvipa'nın en özel mücevherinin sahibi olur. Bu mücevher tüm insanların arzularını yerine getirebilecek bir güce sahiptir. Varanasi'ye sağ salim geri dönmesi için Supriya'ya yol gösterilir. Bu yol büyük tehlikelerle doludur. Bu sırada hemen yakınlarda kraliyet atı Balaha otlar. Balaha "Jambudvipa'ya giden var mı? Onu oraya sağ salim ulaştırabilirim" der. Bunun üzerine Balaha'nın yanına giden Supriya "Ben diğer tarafa gidiyorum. Bana yol göster. Beni Varanasi'ye sağ salim ulaştır." der. Balaha, Supriya'ya sırtına binmesini ve gözlerini kapatmasını söyler. Supriya, Balaha'nın sırtına biner ve sadece birkaç dakika, birkaç saniye ve an içinde Varanasi'ye geri döner. Balaha'nın sırtından inen Supriya saygı ifadesi olarak üç kez Balaha'nın etrafında döner ve ayaklarının önünde eğilir. Balaha, Supriya'yı şu sözlerle tebrik eder: "Mükemmel! Mükemmel büyük kervan lideri! Büyük okyanusları, dağları, nehirleri ve ormanları aştın. Çok sıkı bir şekilde bağlı olduğun büyük sözünü yerine getirdin. Yolculuğunda başarılı oldun. Duyularını korudun ve büyük ticaret merkezi Badaradvipa'ya olan yolculuğunu tamamladın. Şimdi Jambudvipa'nın en değerli ve tüm insanların arzularını yerine getirebilecek olan bu özel mücevherini elde ettin. Başkalarının yararı için yola çıkan tüm özel varlıklar aynı şeyi yapar." Bunları söyledikten sonra kraliyet atı Balaha yola çıkar ve Varanasi'den ayrılır. Varanasi halkı ve Kral, Supriya'nın yolculuğunu tamamladığını ve geri döndüğünü duyarlar. Supriya yanında getirdiği mücevheri bir bayrak direğinin tepesine yerleştirir ve halka bu mücevherin onlar ne isterlerse onu gerçekleştireceğini söyler. Bunun üzerine biri konuşur konuşmaz o kişinin arzuladığı her şey üzerine yağar. Bir süre sonra kral ölür ve Supriya, halk ve bakanlar tarafından kral olarak takdis edilir. Bu olayı anlatan Gauatama Buda etrafında toplanmış olan keşişlere ne düşündüklerini sorar. Daha sonra Supriya adındaki kervan liderinin kendisi olduğunu ve kraliyet atı Balaha'nın ise Bodhisattva Maitreya olduğunu açıklar.[375]

Divyavadana'da anlatılan bu olayda Gautama'ya yol gösteren, onu tehlikeli yolculuğunda koruyan ve Varanasi şehrine ulaşmasını sağlayan varlık Maitreya'dır. Üstelik Maitreya, Jambudvipa'ya gidecek iken yolunu değiştirir ve Sakyamuni'ye

[375] *Divyavadana*, C. 1, ss. 210-220.

yardım ederek onunla en değerli hazineyi insanlara ulaştırır. Onların isteklerinin gerçekleşmesine yardım eder. Bu açıdan bakıldığında bir bodhisattva olarak Maitreya geçmiş yaşamlarında canlıların yardımına koşandır.

Divyavadana'da Maitreya'nın adının geçtiği başka bir olay anlatılır. Bu olay şöyledir: Bir zamanlar Gandhamadana Dağı'nda Raudraksa adında olağanüstü güçlere sahip bir *brahmin* yaşardı. Bir gün Brahmin Raudrakṣa, başkent Bhadrasila'da Candraprabha adında bir kral olduğunu duyar ve ona gidip "başını feda etmesi için yalvarmalıyım" diye düşünür. Fakat kişinin bedenindeki en değerli yeri feda etmesinin zor olduğunu anlar. Bunun mümkün olmadığına kanaat getirir. Daha sonra bir şekilde Raudraksa, kral ile görüşme fırsatı bulur ve kral Raudraksa'ya ne istediğini sorar. Bunun üzerine Raudraksa başını feda etmesini ister. Kral bundan memnun olur, sonunda bu sayede aydınlanmaya ulaşacağı için mutlu olduğunu söyler. Kral tacını çıkarır, bu sırada etrafındakiler ağlamaya ve krala yalvarmaya başlar. Bunun üzerine kral, bu parkta daha önce binlerce kez başını feda ettiğini anlatır. Bir keresinde tam burada başını bir kaplana feda ettiğini ve bu sayede Maitreya'yı geçtiğini söyler. "Kırk çağ önce Budalığa doğru yola çıkmış olan Bodhisattva Maitreya kafamı bir kez kurban etmemle benim gerimde kaldı." der.[376]

Yukarıdaki metinden anlaşılacağı üzere Maitreya bir bodhisattva olarak hayatını feda etmekten kaçınmıştır. Başını veya hayatını feda etme eylemi Budist öğretide bodhisattvalık yolunda kişinin aydınlanmaya ulaşmak için yapması gereken beş erdemden biridir. Bu erdem *dâna*/verme olarak isimlendirilir ve bu erdemin en üst aşamasına ulaşan kişi kendi canını vermekten kaçınmaz. Bu sebeple Maitreya'nın önceki yaşamlarından birinde bunu yapmaktan kaçınması bir kusur olarak görülmüştür. Maitreya, Budalığa doğru çok uzun zaman önce yola çıkmış olmasına rağmen geride kalmıştır. Bu uygulamanın Budist öğretide ileri seviye bir uygulama olduğu söylenebilir. Dharmayı takip etme samimiyetinin bir göstergesi olarak canını feda etme eylemi önemli görülmüştür. Bu anlatıya göre Maitreya bunu gerçekleştiremediği için geri planda kalmıştır.

Mahayana mezhebine ait kutsal metinlerden *Lotus Sutra*'da Maitreya bir bodhisattva olarak önemli bir yere sahiptir. Dharmayı dinlemek için Gautama Buda'nın etrafında toplanan bodhisattvaların en önemlisi olarak görülür. Gautama sık

[376] *Divyavadana*, C. 2, ss. 117-134.

sık doğrudan ona hitap eder. *Lotus Sutra*'nın ilk bölümünde anlatıldığına göre Buda bir gün Grdhrakuta Dağı'nda oturuyordu. İlk inananları, keşişler, kadınlar ve öğrenecek çok şeyi olanlar bu dağda toplanmıştı. Ayrıca farklı varlık düzlemlerinden katılımcılar da vardı. Seksen bin bodhisattva vardı. Onlar dharma yolundan sapmamış, yüz binlerce Buda'nın saygısını kazanmış, onların huzurunda iyiliğin köklerini ekmiş ve Budalar tarafından her zaman övülmüştü. Bu bodhisattvalar arasında Maitreya da bulunuyordu. Onlar şefkat geliştirmiş ve diğer canlıları ustalıkla Buda bilgeliğine yönlendirmişlerdi. Sayısız, yüzbinlerce canlı varlığı kurtarmışlardı. Ayrıca, devaların kralı Sakra ve yirmi bin *devaputra*, *naga*ların kralı ve *naga*lar, *yaksa*lar, *gandharva*lar, *asura*lar, *garuda*lar, *kimnara*lar, *mahoraga*lar,[377] krallar ve yüce imparatorlar da oradaydı. Hepsi birlikte eşi benzeri görülmemiş bir şey yaşadılar, şaşkınlık ve hayranlık içinde dikkatle Buda'ya baktılar. O anda Buda'nın kaşlarının arasındaki beyaz saç tutamından bir ışık yayıldı. Bu ışık tüm kâinatı, gökyüzü cennetlerinden yer altı cehennemlerine kadar her yeri aydınlattı. Tüm varlık alemlerindeki canlılar herkese görünür oldu. Herkes şaşkınlık içerisinde bu mucizenin nasıl gerçekleştiğini merak ederken Bodhisattva Maitreya, Manjusri'ye "Doğudaki on sekiz bin âlemi aydınlatan ve tüm Buda âlemlerinin güzelliklerini görünür kılan bu muhteşem ışığın, bu büyük ışık huzmesinin nedeni/anlamı nedir?" diye sordu.[378] Anlatının devamında Maitreya bu sorunun daha iyi anlaşılmasını sağlayacak uzunca bir konuşma yapar. Tüm canlıların doğum ve ölümleri, iyi ve kötü karmalarının görüldüğünü söyler. Budaların dharmayı, nirvanayı anlatmak için ne kadar çok çabaladıklarını takdir eder. Bodhisattvaların Budalığa ulaşma yolunda sevinçle başlarını, gözlerini ve bedenlerini sevinçle vermelerini över.[379]

Görüldüğü üzere yukarıdaki metinde Maitreya soru sorar ve orada toplanmış tüm canlılara açıklama yapar. Budalığa ve bodhisattvalığa ulaşma yolunda neler yapılması gerektiğine dair bilgi verir. Bu sebeple Maitreya'nın dharmanın öğreticisi olarak konuştuğu, Sakyamuni'nin yaydığı ışıkla da olsa her şeyi gören ve duyan olarak bildiklerini aktardığı yorumu yapılabilir. Ayrıca *Divyavadana*'da başını feda etmediği için kusurlu görülen Maitreya *Lotus Sutra*'da sevinçle başını, bedenini feda eden bodhisattvaları över.

---

[377] *Deva, devaputra, naga, yaksa, gandharva, asura, garuda* ve *kimnara* isimleri farklı varlık düzeyindeki canlıları ifade eder.
[378] *The Lotus Sutra*, ss. 3-5.
[379] *The Lotus Sutra*, ss. 5-8.

Lotus Sutra'da yer alan başka bir pasajda Maitreya'nın doğrudan Sakyamuni ile diyalog kurduğu bir anlatı yer almaktadır. Bu anlatıya göre Maitreya, Sakyamuni Buda'ya daha önce hiç bu kadar büyük bir kalabalık görmediklerini söyler. Sakyamuni'den nasıl bu kadar çok bodhisattvanın burada toplanabildiğini açıklamasını ister. Bunun üzerine Buda, Maitreya'ya Ajita adıyla seslenir ve güzel bir soru sorduğu için onu takdir eder. Buda tüm bu hesaplanamayacak kadar çok sayıdaki bodhisattvaya önderlik ettiğini, ilham verdiğini ve onun sayesinde onların olgunlaştığını anlatır. Ayrıca bu bodhisattvaların her zaman derin bilgeliği arzuladıkları; her zaman Budaların dharmasını istediklerini ve en yüksek bilgeliği aramak için yürekten çabaladıklarını söyler. Daha sonra Maitreya konuşur. Burada toplanan bodhisattvaların uzun bir manevi yaşam yolunu izledikten ve yüzbinlerce Buda'nın himayesinde iyiliğin meyvelerini topladıktan sonra bodhisattvalık yolunu mükemmelleştirdiklerini söyler.[380]

Bu anlatıdan anlaşılacağı üzere Maitreya, Sakyamuni'ye sorduğu sorular ve yaptığı yorumlar ile öğretinin açıklayıcısı konumundadır. Maitreya'nın açıkladığı öğretinin Mahayana mezhebinde oldukça önemli olan bodhisattvalık anlayışı olması önemlidir. Maitreya, Mahayana mezhebinde bir bodhisattva olarak bodhisattvalık yolunu anlatan önemli bir figürdür.

Lotus Sutra'da Maitreya ile Sakyamuni arasında geçen başka diyaloglar da yer alır. Bir yerde Maitreya, Buda tarafından öğretilen dharmanın ne kadar harika olduğunu dile getirir. Bunun üzerine Buda en yüksek, mükemmel aydınlanmaya erişmek isteyenler arasında *dâna*/verme, *sila*/iyi davranış, *ksanti*/sabır, *virya*/çaba ve *dhyana*dan/konsantrasyondan oluşan beş *paramita*yı/mükemmelliği[381] uygulayanların tam aydınlanmayı muhakkak elde edeceklerini söyler.[382] *Lotus Sutra*'nın son kısmında Buda, yine Maitreya'ya hitap eder ve *Lotus Sutra*'yı dinleyen, anlayan, okuyan, yazan herkesin elde edeceği sayısız nimetlerden bahseder.[383]

Genel olarak bakıldığında *Lotus Sutra*'da Maitreya bilgeliği elde etmek için çalışan, Sakyamuni'ye sorular soran ve kendisi de zaman zaman dharmayı açıklayan

[380] *The Lotus Sutra*, ss. 212-221.
[381] Burada beş *paramita* zikredilmekle birlikte genellikle *prajna*/bilgeliğin de dahil olduğu altı *paramita*dan bahsedilir. Bazen de ona kadar çıkartılmaktadır. Eklenen dört özellik ise şunlardır: *upaya-kausalya* (çeşitli işlerdeki beceri), *pranidhana* (doğru nefes alıp verme), *bala* (güç) ve *jnana* (bilgi)dır.
[382] *The Lotus Sutra*, s. 237.
[383] *The Lotus Sutra*, ss. 245-250.

yüce bir varlıktır. *Lotus Sutra*'da Maitreya'dan sık sık "Bodhisattva Mahasattva Maitreya" olarak bahsedilmesinin nedeni budur. *Mahasattva* kavramı "büyük varlık" anlamında kullanılan bir sıfattır. Aynı zamanda Maitreya bodhisattvalık anlayışının öğretilmesinde önemli bir rol oynar. Gerek sorduğu sorular gerek söylediği sözler ile Mahayana mezhebine hizmet eder.

Lotus Sutra'da Maitreya genellikle yukarıda bahsedilen şekilde anlatılmaktadır. Fakat bir pasajda Manjusri'nin yaptığı açıklamalarla Maitreya'yı farklı bir konuma yerleştirdiği görülmektedir. Manjusri bu anlatıda Sakyamuni Buda'nın gösterdiği mucizelerin bir benzerini çok uzun zaman önce Candrasuryapradipa adında bir Buda iken de gösterdiğini söyler. Bu anlatıya göre Candrasuryapradipa, Buda olmadan önce hepsi cakravartin/evrensel kral olan sekiz oğula sahiptir. Bu sekiz prense onur ve güç verilmiştir. Her biri dört büyük kıtada hüküm sürmüştür. Babalarının ev hayatından vazgeçtiğini ve en yüksek aydınlanmayı elde ettiğini duyduktan sonra hepsi krallıklarını terk etmiş ve inzivaya çekilmişlerdir. Her biri sayısız Buda'nın yanında iyi/erdemli kökler ekmişler. Daha sonra babaları Candrasuryapradipa etrafa büyük bir ışık huzmesi yaymış ve herkes bunun nedenini öğrenmek için onunla tanışmak istemiştir. Candrasuryapradipa'nın yanına sekiz yüz müridi olan Varaprabha adında bir bodhisattva da gelmiştir. Candrasuryapradipa orada toplananlara *Lotus Sutra*'yı öğretmiş ve daha sonra *parinirvana*ya[384] girmiştir. Varaprabha isimli bodhisattva bu sutrayı çağlar boyunca korumuş ve insanlara öğretmiştir. Aynı zamanda sekiz prense liderlik etmiş ve tam aydınlanmaya ulaşmalarını sağlamıştır. Varaprabha'nın sekiz yüz müridi arasında Yasaskama adında biri vardır. Yasaskama, sutraları defalarca okumasına rağmen hiçbir zaman tam anlamıyla öğrenememiş, öğrendiklerinin büyük bir kısmını da unutmuştur. Bu yüzden ona "şöhret arayan" anlamına gelen Yasaskama adı verilmiştir. Fakat Yasaskama aynı zamanda iyi erdemin çeşitli köklerini ektiği için saygı duyduğu, hürmet ettiği ve övdüğü sayısız yüz binlerce Buda'yla tanışabilmiştir. Manjusri bu olayı anlatıp bitirdikten sonra Varaprabha'nın kendisi olduğunu ve Yasaskama'nın ise Maitreya olduğunu açıklar.[385]

Anlaşılacağı üzere yukarıdaki anlatıda Manjusri önceki yaşamlarında da Budaların yanında olan, onların bıraktığı mirası koruyan ve insanları aydınlanmaya ulaştıran saygın bir bodhisattvadır. Fakat Maitreya öğretiyi dikkate almayan,

[384] *Parinirvana*ya girmesi öldüğü anlamına gelir.
[385] *The Lotus Sutra*, ss. 12-15.

öğrenemeyen, farklı amaçlar peşinde koşan biridir. Sakyamuni, *Lotus Sutra*'yı Maitreya'ya emanet ederken geçmiş yaşamlarında ise *Lotus Sutra*'nın Manjusri'ye teslim edildiği görülmektedir. Metnin genelinde Maitreya, Sakyamuni Buda'nın yanında ve önemli bir figür iken geçmiş yaşamlarıyla ilgili bu anlatıda şöhret peşinde koşan biri olması metnin bütünlüğü açısından bir çelişki gibi görünmektedir. Bu durum Maitreya ile Manjusri arasındaki önem sırası rekabetinde Manjusri'nin önde olduğu şeklinde yorumlanabilir.

Maitreya'dan bir bodhisattva olarak bahseden Mahayana kutsal metinlerinden diğeri *Prajna-paramita Sutralar*'dır. Bu metinde Maitreya ile Subhuti arasında geçen diyaloglar yer alır. Subhuti, Gautama Buda'ya en yakın on kişiden biridir ve Mahayana mezhebinde özellikle *sunyata*/boşluk öğretisinin anlaşılmasında merkezi bir rol oynar. Bu diyaloglarda Maitreya, Subhuti'ye çeşitli sorular sorar. Bu sorulardan biri şöyledir: "Bir bodhisattvanın tüm varlıkların aydınlanmasına adanmış ve mutluluğa dayalı erdem çalışmaları yapması en iyi ve en yüce olan şeklinde açıklanır. Niçin?" Burada Subhuti, Maitreya'ya Mahayana'ya özgü bazı kavramların açıklamasını yapar. Altı *paramita*yı/mükemmelliği elde eden bir bodhisattvanın sayısız dünya sisteminde kazandıklarını anlatır. Maitreya bu sefer bir bodhisattvanın aydınlanmaya ulaşmak için yapması gerekenleri sorar. Maitreya'nın öğreti ile ilgili tüm sorularını Subhuti cevaplandırır.[386]

Prajna-paramita Sutralar'da yer alan başka bir pasajda Maitreya bu sefer Gautama Buda'ya bir bodhisattvanın nirvanaya ulaşma süreci hakkında sorular sorar. Buda, Maitreya'ya şu açıklamayı yapar:

> Mükemmel bilgelik içinde yol alan büyük varlık ne samsarayı samsara olarak ne de nirvanayı nirvana olarak ayırt eder. Bunlar arasında bir ayrım yapmadığı için samsara ve nirvana tamamen aynı hâle gelir. Neden? Çünkü samsarayı samsara olarak ayrı bir şey olarak algılamayan kişi, samsara tarafından telaşlandırılmaz. Nirvanayı nirvana olarak ayrı bir şey olarak algılamayan kişi, nirvanadan uzaklaşmaz…[387]

Buda sözlerini bitirdikten sonra Maitreya, Buda'nın anlattıklarının "hem harika hem hayret verici" olduğunu söyler.[388]

Prajna-paramita Sutralar'da yer alan başka bir pasajda ise Sakyamuni Buda ile Subhuti, Maitreya hakkında konuşurlar. Buda, Subhuti'ye "Bodhisattva Maitreya

[386] *The Large Sutra on Perfect Wisdom*, ss. 269-277.
[387] *The Large Sutra on Perfect Wisdom*, ss. 650-651.
[388] *The Large Sutra on Perfect Wisdom*, s. 652.

dünyanın tam bu noktasında aydınlanmayı kazandıktan sonra bilgeliğin mükemmelliğini öğretecektir." der. Bunun üzerine Subhuti, "Maitreya'nın aydınlanmaya ulaştıktan sonra bilgeliğin mükemmelliğini hangi şekilde öğreteceğini" sorar.[389] Sakyamuni şu cevabı verir:

> Maitreya yüce aydınlanmayı kazandıktan sonra dharmayı tüm gerçekliğiyle öğretecek. Formun/şeklin kalıcı ya da geçici olmadığını; kolay ya da zor olmadığını; bir benlik ya da benliksizlik durumunun olmadığını; etkileyen ya da etkilenen olmadığını; bağlı ya da özgür bırakılmış bir varlığın olmadığını; geçmiş, gelecek veya şimdiki zamanın olmadığını öğretecek.[390]

Anlatı bir süre daha Maitreya'nın gelecekte ne öğreteceği üzerine devam eder.[391]

Görüldüğü üzere *Prajna-paramita Sutralar*'da Maitreya bir öğrenci gibi Subhuti'den dharmayı öğrenmektedir. Sorular sorar ve cevapları dinler, bir bodhisattva olarak kendisini son doğumuna hazırlar. Sakyamuni Buda, Maitreya'nın aydınlanacağı yere dair bir kehanette bile bulunur. Anlatının bir yerinde Subhuti, Maitreya hakkında şunları söyler: "Maitreya, bu Bodhisattva, bu büyük varlık, yüz yüze (bunu) deneyimledi, sadece bir doğuma daha mahkumdur, geri döndürülemezliği Buda tarafından ilan edilmiştir, ona sorulmalıdır."[392] Maitreya'nın tek bir doğumunun kalması Buda'nın Maitreya hakkındaki kehanetinin bir sonraki hayatında gerçekleşeceğini gösterir. Maitreya, bodhisattvalık yolculuğunu tamamlamıştır. Öğretiyi öğrenmiş ve tüm canlılara aktaracak, onları aydınlanmaya ulaştıracaktır. Ayrıca Maitreya'nın gelecekte ne anlatacağı bilgisine yer verilerek özellikle Mahayana mezhebi için temel olan bazı öğretilerin açıklaması yapılır. Bu öğretilerin Maitreya'nın yeryüzüne tezahür edeceği uzak gelecekte de aynı şekilde anlatılacak olması, bu öğretilerin evrensel olduklarını gösterir.

Erken dönem Mahayana sutralarından biri olan *Vimalakirti Sutra*'da, keşiş olmayan Vimalakirti adında bir bodhisattvanın birtakım sorgulamalarına Maitreya cevap veremez. Bunun üzerine Vimalakirti, Maitreya'nın Buda olacağına dair Gautama Buda'dan aldığı kehaneti şu cümlelerle sorgular:

> Tüm canlı varlıklar tamamen böyledir ve tüm dharmalar da tamamen böyledir. Bilgeler ve bilgelerin meclisi de böyledir. Sen bile, Maitreya, böylesin. Eğer (gelecekteki Buda olacağının) kehanetini aldıysan tüm canlılar da bunu almalıdır. Böylelik ikilik değildir ve farklılaşmamışlıktır. Tüm canlı varlıklar *bodhi*nin karakteristiğine sahiptir. Eğer Maitreya yok oluşa/hiçliğe erişirse, o zaman tüm

[389] *The Large Sutra on Perfect Wisdom*, s. 306.
[390] *The Large Sutra on Perfect Wisdom*, s. 306.
[391] Bu anlatının tamamı için bk. *The Large Sutra on Perfect Wisdom*, ss. 305-307.
[392] *The Large Sutra on Perfect Wisdom*, s. 416.

> canlılar da yok oluşa ulaşmalıdır…[393]

Yukarıdaki metinde Mahayana mezhebinde önemli olan birtakım kavramların açıklandığı görülmektedir. Vimalakirti, "böyle", "böylelik" kavramı ile "bu böyledir" veya "şu şöyledir" şeklinde yapılan ayrımların gerçeği yansıtmadığını anlatır. Bu tür ayrımlar ikiliğe yol açar. Bu durum benlik ile Buda doğası arasında yapılan ayrımın bir gerçekliği olmaması ile aynıdır. Herkeste, her canlıda Buda doğası vardır. Bu yüzden canlı varlıklar, dharma, Maitreya veya bilgeler arasında herhangi bir ayrım yoktur. Hepsi aynıdır. Bu farklılaşmamışlık sebebiyle Maitreya nasıl gelecekte Budalığa erişecekse tüm canlılar da erişecektir. Burada Vimalakirti'nin Maitreya'ya karşı tutumu onun öğretiyi anlamadığı şeklinde anlaşılmasına yol açar. Fakat Maitreya'nın diğer canlılardan bir farkının olmaması, herkesin ve her şeyin aynı olduğuna dair öğretinin bir parçası olarak yorumlanabilir.

Vimalakirti Sutra'nın sonunda Buda ile Maitreya arasında geçen bir konuşma aktarılır. Buda Maitreya'ya şunları söyler: "Şimdi sana dharmayı ihsan ediyorum. Bu tür sutralar, nirvanamdan sonraki son dönemde, siz ve başkaları tarafından Jambudvipa'da sayısız gücünüzle yaygın bir şekilde dağıtılmalıdır, böylece (dharma) kesilmez." Daha sonra Buda dharmanın derinlemesine anlaşılması ile ilgili birtakım açıklamalar yapar. Sonunda Maitreya, dharmanın eşi benzeri görülmemiş bir şey olduğunu söyler.[394] Dharmayı koruyacağını şu sözlerle açıklar:

> Eğer gelecekte Mahayana'yı arayan iyi erkekler ve kadınlar varsa onların bu tür sutralara ulaştıklarından emin olacağım. Farkındalık güçlerini kullanarak onları almalarını, aldıklarını korumalarını, okumalarını, anlatmalarını ve başkaları için kapsamlı bir şekilde açıklamalarını sağlayacağım. Kutlu Kişi, eğer son çağda bunları alabilen, aldığını koruyabilen, okuyabilen, anlatabilen ve başkaları için açıklayabilenler varsa bunların hepsinin Maitreya'nın muazzam gücü tarafından oluşturulacağı anlaşılmalıdır.[395]

Anlaşılacağı üzere *Vimalakirti Sutra*'da başlangıçta Maitreya öğretiyi anlamayan olarak görülse de sonunda Buda bu sutrayı Maitreya'ya emanet eder. Öğretinin korunmasında Maitreya'nın şu an bir bodhisattva olarak oynadığı rol gelecekteki rolü kadar önemlidir. Dharmanın sonraki nesillere aktarımında bu tür sutralara yüklenen önem düşünüldüğünde bu sutranın korunması ve açıklanması görevinin Maitreya'ya verilmesinin anlamı açığa çıkar.

---

[393] *The Vimalakirti Sutra,* ss. 97-98.
[394] *The Vimalakirti Sutra*, s. 177.
[395] *The Vimalakirti Sutra*, s. 178.

Maitreya'nın bodhisattva olarak yer aldığı diğer bir Mahayana metni ise *Gandhavyuha Sutra'*dır. Bu sutra, Gautama Buda zamanında Hint Alt Kıtası'nda yaşayan Sudhana isimli bir gencin aydınlanma arayışını anlatır. Bir tüccarın oğlu olan Sudhana manevi bir yolculuğa çıkar fakat dünya hayatından vazgeçmez ve çileci uygulamalar yapmaz. Manjusri'nin tavsiyesi üzerine kendisine yol gösterecek birini bulmak için arayışa girer. Elli iki tane bilgenin yanına giden Sudhana, Maitreya ile de görüşür. Maitreya'nın sarayını gören Sudhana, sarayın etrafını yüz bin kez döner. Bu sarayı "bölünmemiş *dharma-dhatu*/dharma-âlemi", "tüm dharmaların benlik-dışı doğası" gibi ifadelerle tanımlar. Bu tanımlamalar Maitreya'nın içinde yaşadığı sarayın dinî/manevi önemini ortaya koyar. Ayrıca sarayın içinde yaşayan ve onun sahibi olarak Maitreya'nın rolünü ortaya koyar. Sudhana Maitreya hakkında ise şunları söyler: "Büyük şefkat kazanmış, zihni tamamen saf olan Maitreya, dünyanın refahına niyetli olan kişi buradadır. Taç giyme aşamasında olan, fatihlerin bu en büyük oğlu, Buda âlemi içinde düşünerek yaşar." Anlatının devamında Maitreya, Sudhana'yı sarayın içine davet eder. Sarayın içi çok geniştir. Sayısız flama, elmas, mücevher, altın ve diğer değerli taşlarla süslenmiştir. Sarayın içine girdikten sonra Sudhana, kendisini bu âlemdeki tüm saraylarda aynı anda görür. Böylece Sudhana tek bir anda sayısız çağları, âlemleri, varlıkları, bodhisattvaları ve Budaları görür, sonsuz öğretileri duyar. Sudhana, içinde bulunduğu saraydan daha büyük bir saray görür, bu sarayın içinde Maitreya'nın son yaşamındaki olaylara tanıklık eder. Sudhana, Maitreya'nın tüm saraylardaki sonsuz ve eşzamanlı yaşamlarını izlerken Maitreya aniden parmağını şıklatır ve Sudhana trans hâlinden çıkar.[396]

Görüldüğü üzere *Gandhavyuha Sutra'*da Sudhana olağanüstü bir tecrübe yaşamıştır. Anlatının sonunda bu tecrübenin bir kısmının meditasyon hâlinde elde ettiği bir içgörü olduğu anlaşılmaktadır. Anlatının Maitreya'yla ilgili kısmına bakıldığında Maitreya'nın "taç giyme aşamasında" olduğu görülür. Bu ifade Maitreya'nın, bodhisattvalığın onuncu mertebesinde olduğu anlamına gelir. Mahayana mezhebinde bodhisattvaların Budalığa ulaşma yolunda elde etmeleri gereken on *bhumi*/mertebe olduğuna inanılır. Bir bodhisattva belki de binlerce kez dünyaya geldikten sonra on mertebeyi tamamlayarak geleceğin Buda'sı olmaya hak kazanır.[397] Maitreya da bir bodhisattva olarak bu döngünün içindedir. Fakat bu anlatıya göre son

[396] Osto, *The Gandavyuha-sutra*, ss. 233-236.
[397] Çelebi, *Gotama Buddha*, s. 76.

mertebeye ulaşmış ve bir sonraki doğumunda Buda olarak yeryüzüne gelmeyi elde etmiştir.

Geç döneme ait bir metin olan *Guhyasamaja Tantra*'da bir bodhisattva olarak Maitreya'dan bahsedilir. Bu metindeki bir pasajda Buda'nın beden, söz ve zihin arasındaki birliği bodhisattvalara şu sözlerle açıkladığı anlatılır: "Beden biçiminde zihin, zihin biçiminde beden ve söz biçiminde zihin yaratın…" Buda açıklamalarını tamamladıktan sonra orada bulunan Maitreya'nın ve diğer bodhisattvaların şaşkınlık ve hayret içinde kaldıkları anlatılır.[398] Her ne kadar metinde Maitreya, büyük bodhisattva sıfatıyla nitelendirilse bile Maitreya'nın *Vajrayana*[399] öğretisini duyduğunda şaşırması, Mahayana içindeki yeni yorumlara Maitreya'nın ve diğer bodhisattvaların bakış açısını göstermektedir. Aynı metnin başka bir yerinde Maitreya, tüm bodhisattvaların önünde eğilir ve öğretiyi anlamaya yönelik bir soru sorar. Aldığı cevaptan sonra Maitreya şöyle anlatılır: "Sonra Mahasattva Bodhisattva Maitreya dehşete kapıldı, korku dolu zihni sessizleşti."[400] Bu sözden anlaşılacağı üzere Maitreya hâlâ soru soran, öğretiyi anlamaya çalışan bir bodhisattvadır. Fakat bu sefer öğretinin onu şaşırttığı ve öğretiyi anlayamadığı görülür.

Genel olarak bakıldığında Budist anlatılarda bir bodhisattva olarak Maitreya'nın daha çok Mahayana kutsal metinlerinde bulunduğu görülür. Pali Kanon'da Maitreya için bodhisattva ifadesine rastlanmaz. Erken döneme ait bazı metinlerde bodhisattva olarak Maitreya yer alır. Bu anlatılarda Maitreya bazen bir öğrenci gibi soru sorarken bazen de açıklamalar yapar. Zaman zaman övgü dolu sözlerle takdir edilir ve geleceğin Buda'sı olarak oynayacağı role vurgu yapılır. Maitreya anlatılarında dikkat çeken bir isim Manjusri'dir. *Lotus Sutra*'da Manjusri tarafından daha önceki hayatlarında "şöhret arayan" olarak nitelendirilen Maitreya, *Gandhavyuha Sutra'*da bilgelik kazanmak için kendisine gelen birini Manjusri'ye yönlendirir. Bu durum bazı Mahayana anlatılarında Manjusri'nin Maitreya üzerinde kurduğu manevi üstünlüğü gösterir. Manjusri'nin dharmayı açıklamada Maitreya'dan daha üstün görüldüğü anlaşılır. Ayrıca *Vimalakirti Sutra*'da Maitreya'nın gelecekteki Budalığına dair kehanetinin herkes tarafından alınması gerektiğine vurgu yapılır. Vimalakirti'nin

[398] Fremantle, *A Critical Study of the Guhyasamaja Tantra*, ss. 34-35.
[399] *Vajrayana* kelimesi Sanskrit dilinde "elmas araç" veya "yıldırım aracı" anlamına gelir. Mahayana mezhebi içinde yeni bir yorum olarak ortaya çıkmıştır. Buswell and Lopez, *The Princeton Dictionary of Buddhism*, s. 957.
[400] Fremantle, *A Critical Study of the Guhyasamaja Tantra*, ss. 131-132.

sorularına cevap verememesi de henüz dharmayı tam anlamıyla kavrayamadığını gösterir. Maitreya'nın bir bodhisattva olarak daha çok yolu olduğu bu ifadelerden anlaşılır. Diğer taraftan *Lotus Sutra*'nın ve *Vimalakirti Sutra*'nın sonunda bu sutraların Maitreya'ya miras bırakıldığı görülür. Bir bodhisattva olarak Maitreya'nın öğretiyi koruma görevi olduğu anlaşılır. Görüldüğü üzere Budist anlatılarda Maitreya'nın bodhisattvalığına vurgu yapan çok sayıda metin bulunur. Bu bağlamda Maitreya'nın bodhisattvalığına yapılan her vurgu tamamlanmamışlığını göz önüne getirir. Maitreya şu anda kendisine vaat edilen ya da kendisi hakkında kehanette bulunulan şeyi olmayandır. Bu yüzden bir bodhisattva olarak Maitreya gelecekteki benliğinin sadece bir gölgesidir.[401]

4.2.3. Cakravartin/Evrensel Kral

Çakra kelimesi sözlükte "daire, tekerlek, mistik bir çember veya diyagram, döngü" anlamına gelir. Cakravartin ise "önünde herhangi bir engel olmaksızın yuvarlanan; arabasının tekerlekleri hiçbir engele takılmaksızın her yere ulaşan bir hükümdar, imparator; dünyanın hükümdarı, çakranın hükümdarı; evrensel bir hükümdarın konumu/hâli" demektir.[402] Budist literatürde genellikle üç tür cakravartin olduğu dile getirilir. Bunlardan ilki olan *pradesa cakravartin*, belirli bir bölgenin halkına liderlik eden bir kraldır. Diğeri ise *dvipa cakravartin*, dört kıtadan herhangi birinde yaşayan tüm insanları yöneten kraldır. *Pradesa cakravartin*den daha üst bir konumdadır. En üstte ise *cakravala cakravartin* yer alır, tüm kıtalara hükmeden kraldır. Buda'nın dini üstünlüğünün siyasetteki karşılığının bu kral olduğu düşünülür. Fakat Budist metinlerde Sakyamuni sıklıkla *cakravala cakravartin* olarak isimlendirilir ve çarkı döndürmesiyle tüm canlıları bitmeyen acılardan kurtardığı dile getirilir.[403] Bazı kaynaklarda ise cakravartin kralları dört gruba ayrılmıştır. Buna göre; dört kıtaya hükmeden cakravartin kral altın tekerlek sahibidir, üç kıtaya hükmeden gümüş tekerlek, iki kıtaya hükmeden bakır ve sadece insanların yaşadığı Jambudvipa kıtasına hükmedebilecek kral ise demir tekerlek sahibi cakravartindir. Cakravartin kralların insan ömrünün sonsuz olduğu dönemden seksen bin yıl olduğu döneme kadar

[401] Leighton, *Faces of Compassion*, s. 252.
[402] Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, ss. 380-381.
[403] Wiliam K. Mahony, "Cakravartin", *Encyclopedia of Religion*, C. 3, ed. Mircea Eliade, Macmillan Publishing Company, New York 1987, ss. 5-6.

olan süreçte hüküm süreceğine inanılmıştır.[404]

Maitreya anlatılarında cakravartin kavramının ilk geçtiği yer *Cakkavatti-sihanada Sutta*'dır. Bu sutraya göre bir zamanlar Mathula şehrinde Dalhanemi adında bir Magadha[405] Kralı yaşardı. Bu Kral çarkı döndüren kraldı, kanunun dürüst hükümdarıydı, dört kıtanın fatihiydi, krallığının tamamında hâkimiyet kurmuştu ve yedi hazinenin sahibiydi. Bu yedi hazine, *çakra*/tekerlek, fil, at, mücevher, kadın, haznedar ve danışmandı. Düşman orduların fatihi, kahraman olan binden fazla oğula sahiptir. O, bu etrafı denizlerle çevrili ülkeyi sopasız veya kılıçsız, kanunla fethetmiş ve orada yaşamaktaydı.[406]

Görüleceği üzere *Cakkavatti-sihanada Sutta*'da insanların mutluluk içinde yaşadığı başlangıç zamanının başrolü/başkahramanı cakravartindir. Yönetim o kadar önemlidir ki ancak cakravartin kral sayesinde tüm canlılar korunabilir, herkesin ihtiyaçları kolaylıkla karşılanabilir, güven ve huzur içinde yaşanabilir. *Çakra* kelimesinin "merkez", "bedendeki merkezler" gibi anlamları da bulunur. İnsan bedenindeki *çakra*lar/merkezler insandaki bilinç merkezleri olarak görülür.[407] İnsanın, bedeninde bulunan merkezler üzerinde yaptığı çalışmalar bilinç seviyesini yükseltmesini sağlar. *Çakra*ların açılmasıyla bilinçlilik artar. Cakravartin kralın varlığı ise toplumsal bilincin yüksekliğini gösteren bir işaret olarak yorumlanabilir. Dharmanın yaşanması, uygulanması bu yüksekliği gösteren unsurlardır. Ne zamanki dharma uygulanmaz toplumsal bilinç düşmeye başlar ve cakravartin kral ortadan kaybolur. Başka bir nokta ise cakravartin kralın kılıçsız yaptığı fetihlerdir. Şiddetsizlik Budist kral anlayışının temelini oluşturur. Cakravartin kral ülkeyi adaletle yönettiği gibi fetihleri de kanunla yapar.

Cakkavatti-sihanada Sutta'da anlatıldığına göre cakravartin kral Maitreya zamanında, Maitreya'dan önce yeniden varlık kazanacaktır. Uzak gelecekte insanlık tekrar seksen bin yıl yaşamaya başladığında yeni bir cakravartin kral ortaya çıkacak. Sankha adındaki bu kral başkenti Ketumati olan dört kıtaya hükmeden, adil bir kral olacak. Maitreya'nın dünyaya gelişinden ve aydınlanmasından sonra Kral Sankha

[404] *Abhidharmakosabhasyam of Vasubandhu*, Vol. 2, trans. Louis de La Vallee Poussin and Leo M. Pruden, Jain Publishing Company, California 2014, s. 484.
[405] Magadha Krallığı MÖ 500-321 yılları arasında antik Hindistan'da hüküm süren 16 krallıktan biridir. Ganj Nehri'nin güneyinde Bihar bölgesinde olan Magadha Krallığı'nın başkenti önce Rajagaha, daha sonra ise Pataliputra olmuştur.
[406] *Cakkavatti-sihanada Sutta,* 26.2, ss. 395-396.
[407] Grimes, *A Concise Dictionary of Indian Philosophy*, s. 100.

saraydan uzaklaşacak, saçını ve sakalını tıraş edecek ve Maitreya'ya bağlı olarak ev hayatından evsizliğe geçecek. Çok geçmeden bu hayatta, üstün bilgisi ve kararlılığı sayesinde kutsal hayatın eşsiz amacına ulaşmış olacaktır.[408]

Yukarıdaki metinden hareketle Maitreya'nın yeryüzüne gelişinden önce cakravartin kralın yönetimde hakimiyet kurması gerektiği anlaşılır. *Maitreyavyakarana*'da da benzer bir anlatı söz konusudur: "O zamanlar Ketumati şehri başkent olacak. Orada okyanusun sınırlarına kadar yeryüzüne hükmedecek olan cakravartin kral Sankha yaşayacak ve dharmayı hâkim kılacak. O büyük bir kahraman olacak, yüzlerce değerli erdemin gücüyle bu makama yükselecek."[409] *Maitreyavyakarana*'da Maitreya'nın yeryüzüne gelişinde cakravartin kralın oynayacağı rolü ortaya koyar. Kral Sankha'nın âdil yönetimi dharma ile sağlayacak olması yönetim ile aydınlanma arasındaki güçlü bağı gösterir. Fakat Maitreya aydınlanmaya ulaştıktan sonra cakravartinin görevi tamamlanacaktır. Bu sebeple cakravartin, Maitreya'nın gelecekteki Budalığını tamamlayıcı siyasi bir güç gibi görünmektedir. Buna benzer bir role sonraki Maitreya anlatılarında da rastlanmaktadır.[410]

Kanonik olmayan Pali kaynaklarından birinde Gautama Buda, Sariputra'ya Maitreya'nın geçmişte bir cakravartin kral olduğunu anlatır. Bu metne göre Maitreya geçmiş yaşamlarından birinde Kuru ülkesinde, Indapatta şehrinde Sankha adında bir cakravartin olarak doğdu. Kral Sankha yedi kraliyet hazinesine, sayısız güçlü orduya sahipti; okyanuslarla çevrili dört kıtanın efendisiydi. Ülkeyi adaletle yönetiyordu. O çağda ortaya çıkan ilk cakravartindi ve o zamanın Buda'sı henüz bilinmiyordu. Sankha bir Buda'nın ortaya çıktığı haberlerini duydu ve Budanın kim olduğunu ona söyleyen kişiye Krallığı bırakacağını ilan etti. Zamanla Sirimata adında bir Buda ortaya çıktı ve Sankha'nın Krallığı'na geldi. Fakir bir genç bu haberi Sankha'ya ulaştırdı. Bunun üzerine Sankha tahtını bu adama bırakarak Buda'yı karşılamak için yola çıktı. Buda'yı bulup vaazını dinledikten sonra başını Buda için feda etti. Anlatının sonunda Buda, Sariputra'ya şunu söyler: "Böylece, başını sunmasının gücüyle gelecekte Maitreya Buda olarak doğacak…"[411]

---

[408] *Cakkavatti-sihanada Sutta*, 26.26, ss. 403-405.
[409] *Maitreyavyakarana,* s. 239.
[410] Bk. *The Sutra That Expounds the Descent of Maitreya Buddha and His Enlightenment*, ss. 15-24.
[411] *The Birth-Stories of the Ten Bodhisattas and the Dasabodhisattuppattikatha*, trans. H. Saddhatissa, Pali Text Society, London 1975, ss. 56-61.

Yukarıdaki metinde görüldüğü üzere Maitreya önceki yaşamlarından birinde Sankha adında bir cakravartindir. Sankha ismi genellikle Maitreya'nın gelecekteki Budalığı sırasındaki cakravartindir. Maitreya'nın cakravartin iken başını feda etmesi takdir edilir ve bu sayede Maitreya olacağı söylenir. Maitreya anlatılarında sık vurgulanan bir eylem olması dikkat çekicidir. *Divyavadana*'da geçmiş yaşamlarından birinde Maitreya'nın başını feda etmediği anlatılmıştı. Fakat burada geçmiş yaşamlarından birinde cakravartin olan Maitreya başını feda ederek *dâna*/verme değerinin Budist etikteki önemini göstermiştir. Maitreya bunu gerçekleştirmiştir.

Mahavastu, Maitreya'nın önceki yaşamlarından birinde Vairocana adında bir cakravartin olduğunu anlatır. Bu anlatıya göre Maitreya'nın cakravartin olduğu bu dönemde Suprabhasa adında bir Buda yaşar. Kral Vairocana, Suprabhasa'yı gördüğünde olağanüstü bir heyecan, coşkunluk, neşe ve sevinç duyar. On bin yıl boyunca Buda'yı ve onun talebelerini onurlandırır, onlara saygı duyar, ibadet eder ve tazimde bulunur. İnsanların güven içinde yaşamasını sağlar.[412] Daha sonra şu düşünceyi ortaya koyar:

> Gelecek bir zamanda bir Tathagata, bir Arhat, mükemmel bir Buda, bilgi ve davranış konusunda yetkin, dünyanın eşsiz bir bilicisi, uysal insanların itici gücü, devaların ve insanların öğretmeni olabilirim, şimdi yüce Suprabhasa'nın olduğu gibi. Böylece onun şimdi yaptığı gibi tüm iyi niteliklere sahip, tüm iyi özelliklerde tamamen mükemmel olan dharmayı öğretebilirim. Bir inananlar topluluğunu uyum içinde koruyabilirim. Böylece devalar ve insanlar, şimdi yüce Suprabhasa'yı yaptıkları gibi bana kulak vermeye ve inanmaya karar verebilirler. İnsanlığın yararı ve refahı için, dünyaya olan şefkatimden, çokluğun iyiliğinden, devaların ve insanların iyiliği ve refahı için böyle olabilirim.[413]

Kral Vairocana'nın bu iyi niyetli konuşmasını aktardıktan sonra Sakyamuni Buda o sırada yanında bulunan Maha-Maudgalyayana'ya şunları söyler: "Yine de Maha-Maudgalyayana, buna eklenecek bir şey var. Çünkü Maitreya, kırk dört kalpa boyunca bodhisattva olduktan sonra aydınlanma düşüncesine ulaştı."[414]

Yukarıdaki metinde Maitreya'nın Kral Vairocana olarak Buda'ya duyduğu saygı ve gelecekte Buda olma isteği görülmektedir. Fakat Sakyamuni, Maitreya'nın çok uzun zamandır bodhisattva olduktan sonra bu bilince ulaştığını hatırlatmaktadır. Maitreya'nın cakravartin olarak doğmayı başardıktan sonra ancak Budalık bilincine ulaşmıştır.

---

[412] *Mahavastu*, C. 1, s. 49.
[413] *Mahavastu*, C. 1, s. 50.
[414] *Mahavastu*, C. 1, s. 50.

Divyavadana'da Maitreya'nın geçmişte bir kral olduğuna dair bir anlatı yer alır. Bu anlatıya göre zamanın birinde Kral Vasava ve Kral Dhanasammata adında iki kral yaşardı. Bu krallar bir sebepten ötürü birbirlerine saldıracak duruma gelirler. O dönemin Buda'sı olan Ratnasikhin onlara bir ders verir. Bu iki kral savaşmaktan vazgeçer. Bunun üzerinde Ratnasikhin krallardan birinin gelecekte Maitreya olacağını diğerinin ise Maitreya zamanında cakravartin kral olacağını söyler.[415] *Divyavadana*'da anlatılan ve oldukça karmaşık bir olay örgüsüne sahip olan bu anlatı Maitreya'nın geçmişte bir kral olduğunu gösterir. Fakat anlatıdan bu kralın cakravartin olmadığı anlaşılır.

Genel olarak bakıldığında cakravartin ideali Maitreya anlatılarında önemli bir unsurdur. Ana metinlerde genellikle Maitreya'nın yeryüzünde doğacağı zaman dört kıtayı yöneten siyasi güç, hâkimiyet unsuru iken Maitreya'nın Budalığa ulaşmasıyla misyonunu tamamlar. Fakat az sayıda metinde Maitreya'nın önceki yaşamlarında cakravartin olarak doğduğu ve tekâmül sürecinde böyle bir aşamadan geçtiği görülür. Maitreya'nın cakravartin olarak doğması bodhisattvalığıyla iç içedir. Bu anlatılarda bodhisattva anlayışına gömülü bir cakravartin ideali olduğu söylenebilir. Çünkü Maitreya önceki yaşamlarında cakravartin olarak doğduğunda diğer insanların kurtuluşuna yardım etmektedir.

4.3. Maitreya: İkonografi ve Ritüel

4.3.1. Maitreya'nın İmgelerde Tezahürü

İmge dış dünyadaki nesnelerin zihinsel resim, kopya ya da tasarımı; gerçek veya gerçekdışı bir şey ya da olgunun zihindeki tasarımı; var olan şeylerin, zihinde oluşan sureti ve zihinsel nesne anlamlarına gelir.[416] İmge dış dünyadaki nesnelerin zihindeki karşılığı olabileceği gibi zihnin kendi ürettiği bir görüntü de olabilir. Bu nedenle imge, dış dünyadaki gerçekliklere işaret ettiği gibi insanın iç dünyasındaki gerçekliklere de işaret eder. İmgeler aracılığıyla hem bir yaratış hem de yeniden sunum açığa çıkar. Bu sebeple bütün imgelerde mevcut olanın dönüştüğü görülür.[417] İmgelerin simge, sembol, ikon, heykel ve benzeri ile ifadesi insan zihninin ürettiği unsurları anlamayı kolaylaştırır.

---

[415] *Divyavadana,* C. 1, ss. 127-133.
[416] Ahmet Cevizci, *Say Büyük Felsefe Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul 2017, s. 1039.
[417] Richard Leppert, *Sanatta Anlamın Görüntüsü,* çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1996, s. 26.

Budizm tarihinde dinî imgelerin üzerine kurulduğu ana unsur genellikle Gautama Buda olmuştur. Hindistan'da başlangıçta, MÖ 3. yüzyılın erken Budist ikonografisinde Gautama Buda boş bir taht, stupa, ibadet salonu veya ağaç gibi sembolik unsurlarla temsil edilmiştir.[418] Bu durum birçok bilim insanı tarafından Budizm'in ortaya çıktığı ilk dönemde Buda'yı tasvir etmeye yönelik bir yasağın olduğu şeklinde yorumlanmıştır. Budizm tarihinde anikonik bir dönem yaşandığı iddiası ortaya atılmıştır. Fakat bu yorum tüm bilim insanları tarafından kabul görmemiştir.[419] Budist ikonografide Gautama Buda'nın hayatının çeşitli gruplamalar şeklinde sergilendiği görülür. En yaygın olarak kullanılan imgeler Sakyamuni'nin saraydan ayrılışı, bodhi ağacının altında aydınlanması, ilk vaazı ve nirvanaya ulaşmasıdır.[420]

Maitreya ikonları en eski Budist imgeler arasında yer alır.[421] Ne zaman ortaya çıktıklarına dair kesin bir bilgiye ulaşmak zor olsa da en azından MÖ 2. asrın başlangıcından itibaren var olduğuna dair bazı kanıtlar mevcuttur.[422] Maitreya imgelerinin genellikle Sakyamuni'nkilere paralel olarak geliştiği düşünülmüştür. Fakat bunların Sakyamuni'nin imgelerinden daha önce ortaya çıkmış olabileceği de iddia edilmiştir.[423] Buda imgeleri üzerine çalışan Alfred Foucher ise Maitreya tasvirlerinin ilk olarak anikonik biçimde yapıldığını öne sürmüştür. Hindistan'ın Sanchi şehrinde bulunan Büyük Stupa'nın arka cephesindeki kabartmanın yedi tarihsel Buda imgesi olduğunu söyler. Cephenin üst desteklerinden birine çizilmiş olan ağaç kabartmasının ise Maitreya'nın sembolik bir temsili olduğunu iddia eder.[424] Ancak Alfred Foucher'in bu yorumunu destekleyecek bir kaynağa ya da bilgiye ulaşmak zor görünmektedir.

Maitreya imgelerinin ilk olarak Hindistan'ın Gandhara şehrinde ortaya çıktığı düşünülmekle birlikte Gandhara ve Mathura şehirlerinde eş zamanlı olarak

---

[418] Chikyo Yamamoto, *Introduction to Buddhist Art*, P. K. Goel Publication, New Delhi 1990, ss. 72-73.
[419] Robert E. Fisher, *Buddhist Art and Architecture*, Thames&Hudson Limited, New York 1993, ss. 46-48.
[420] Hajime Nakamura, *Budha*, çev. Zeynep Seyhan, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012, s. 8.
[421] Leighton, *Faces of Compassion*, ss. 243-244.
[422] Kim, *Bodhisattva Cult&Sculpture: An Iconolgical Study with Special Reference to Maitreya*, s. 63.
[423] Bu iddialar için bk. Leighton, *Faces of Compassion*, ss. 243-244; Kim, *Bodhisattva Cult&Sculpture: An Iconolgical Study with Special Reference to Maitreya*, ss. 490-491.
[424] Alfred Foucher, *The Beginnings of Buddhist Art and Other Essays in Indian and Central-Asian Archeaology*, Indological Book House, Delhi 1972, ss. 104-105.

birbirlerinden az çok bağımsız bir şekilde ortaya çıktığı da iddia edilmiştir. [425] Kuşan döneminin (MS 1-3. yüzyıl başı) bu iki sanat merkezi Maitreya'nın hem üslup hem ikonografik ayrıntılarının yaratıldığı merkezlerdir. Bu merkezlerde Maitreya imgeleri belirgin bir şekil kazanmıştır. Böylece Maitreya'nın diğer Budalardan ve bodhisattvalardan ayırt edilmesi kolaylaşmıştır

Gandhara bölgesinde yapılmış ve Maitreya olduğu kabul edilen ikonların en belirgin özelliği Maitreya'nın, Manusi Budalar'ın yanında tasvir edilen tek bodhisattva olmasıdır.[426] Manusi Budalar ölümlü, yeryüzünde tezahür etmiş tarihsel Budalar için kullanılır. Özellikle Mahayana mezhebinde Budaların bu dünyada maddi, görünür ve bozulabilir bir bedene sahip olduklarını vurgular. İnsan formunda dünyaya gelen Manusi Budalar ölümle bu dünyadan ve sahip oldukları bedenden kurtulurlar.[427] Yedi tane Manusi Buda olduğuna inanılır. Bunlar; Vipassi, Sikhi, Vessabha, Kakusandha, Konagamana, Kassapa ve Sakyamuni Buda'dır.[428] Manusi Budaların yanına gelecekteki Manusi Buda olarak Maitreya'nın imgesinin yapıldığı görülür. Ayrıca Manusi Budaların her biri bir yönle ilişkilendirilir. Genellikle merkezde Krakucchanda'nın bulunduğu görülür. Doğu'da Kanakamuni, Güney'de Kasyapa, Batı'da Sakyamuni ve Kuzey'de geleceğin Buda'sı Maitreya yer alır.[429] Manusi Buda imgeleri çoğunlukla küçük olduklarından (yüksekliği yaklaşık 30 cm'den az) Maitreya'nın buradaki tasvirlerinin ayrıntılarını bulmak oldukça zordur (Şekil 3.1.).[430] Aynı zamanda Manusi Budalar genellikle aynı renk ve tek formda tasvir edilirler. Bu sebeple onları tanıyabilmenin tek yolu yedi kişilik bir grup hâlinde olmalarıdır. Resimlerde ise genellikle sarı veya altın bir ten renginde çizilirler.[431]

Anlaşılacağı üzere Maitreya Budist ikonografide ilk olarak tarihsel Budaların yanında tasvir edilmiş, geleceğin Buda'sı olarak onlardan biri olduğu vurgulanmıştır. Diğer taraftan diğer Budalardan ayırt edilmesini sağlayacak herhangi bir imgesel unsur

---

[425] Maitreya imgelerinin ilk kez Gandhara'da ortaya çıkması hakkında bk. Leighton, *Faces of Compassion*, ss. 243-244; Benoytosh Bhattachacharyya, *The Indian Buddhist Iconography*, Firma K. L. Mukhopadhyay, Calcutta 1958, s. 80. Gandhara ve Mathura'da birlikte ortaya çıkması hakkında bk. Kim, *Bodhisattva Cult&Sculpture: An Iconolgical Study with Special Reference to Maitreya*, s. 63.

[426] John C. Huntington, "The Iconography and Iconology of Maitreya Images in Gandhara", *Journal of Central Asia*, 1984, ss. 140-141.

[427] Alice Getty, *The Gods of Northern Buddhism*, Clarendon Press, Oxford 1914, s. 10.

[428] Bk. *Mahapadana Sutta*, 1.4, s. 200.

[429] L. Austine Waddell, *The Buddhism of Tibet or Lamaism*, W. Heffer&Sons, Limited, Cambridge 1934, ss. 350-351.

[430] Huntington, "The Iconography and Iconology of Maitreya Images in Gandhara", s. 141.

[431] Bhattachacharyya, *The Indian Buddhist Iconography*, s. 77.

taşımaması hem Budist ikonografinin hem de Maitreya imgelerinin yeni gelişmeye başlaması ile ilgilidir. Yedi tarihsel Buda'nın yanında bulunan Maitreya tasvirlerinin yanı sıra Maitreya'nın, Sakyamuni Buda'nın yanında diğer bodhisattvalarla birlikte temsil edildiği de görülür. Gandhara'da bulunan çeşitli heykellerde Sakyamuni Buda'nın refakatçisi olarak temsil edilmiştir (Şekil 3.2.). Bu imgelerde genellikle merkezde Sakyamuni Buda yer alır ve onun iki yanında duran iki bodhisattva bulunur.[432] Günümüzde Hindistan'daki neredeyse tüm Budist mabetlerinde bulunan bu imgede Sakyamuni Buda meditasyon pozisyonunda oturur. Onun sağında oturan bodhisattva ise Maitreya'dır. Bu tasvirde Maitreya, Sakyamuni Buda'ya bakarak meditasyon yapar. İki kolludur, başında *jata-mukuta* denilen bir tür başlık vardır. Sağ elinde *chowrie* denilen yak[433] kuyruğundan yapılmış bir yelpaze taşır. Sol elinde ise lotus çiçeğinin bir türü olan *nâga-kesara* çiçeğinin sapını tutar.[434]

Maitreya'nın Sakyamuni'nin yanında tasvir edildiği bu ikonlarda Maitreya'nın başında bulunan *jata-mukuta*, Maitreya imgelerinin belirleyici bir unsuru olarak görülür (Şekil 3.2.). *Mukuta* kelimesi Sanskrit'te "baş süsü, taç, başlık" gibi anlamlara gelir.[435] *Jata-mukuta* ise ustaca örülmüş örgülerin başın üstünde yukarıdan toplanmasıyla oluşan şekildir, uzun bir başlık şeklinde keçeleşmiş saçların başın üstünde yukarı doğru sabitlenmesidir. Bu saç şekli bir tür taç olarak görülmüştür.[436] Genellikle keşişlerin tacı olarak bilinir ve *brahmin* tipi münzevi saç modelidir. Maitreya imgelerinde bu saç modelinin kullanılmasının nedeni Maitreya'nın yeryüzüne indiğinde *brahmin* bir ailede doğacağına dair anlatılar ve inançtır.[437] Diğer taraftan bir bodhisattva olarak Maitreya imgelerini, Gautama Buda'nınkilerden ayırt etme amacı taşıdığı düşünülmüştür.[438] Sebebi ne olursa olsun Maitreya imgelerinin artık belirgin unsurlar taşıdığı görülür, *jata-mukuta* da onlardan biridir.

---

[432] Kim, *Bodhisattva Cult&Sculpture: An Iconolgical Study with Special Reference to Maitreya*, s. 175.
[433] Tibet'te ve Asya'nın bazı bölgelerinde yabani veya evcil olarak yaşayan, kılları uzun bir tür öküz, Tibet öküzü, Tibet sığırı.
[434] Bhattachacharyya, *The Indian Buddhist Iconography*, s. 78.
[435] Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, s. 819.
[436] T. A. Gopinatha Rao, *Elements of Hindu Iconography*, C. 1, The Law Printing House, Madras 1914, s. 27.
[437] Bu anlatılar için bk. *Anagatavamsa Desana*, s. 36; *The Sutra That Expounds the Descent of Maitreya Buddha and His Enlightenment*, s. 17.
[438] Katsumi Tanabe, "Gandharan Bodhisattva Maitreya Image-Soteriological Function of Ketos and Eros", *Miscellanies about the Buddha Image*, ed. Claudine Bautze-Picron, BAR Publishing, Oxford 2016, ss. 97-109, s. 97.

Yukarıda bahsedilen Maitreya imgesinde görülen diğer bir unsur ise *nâga-kesara* çiçeğidir (Şekil 3.2.). *Nâga* yılan anlamına gelir. Budist mitolojide önemli bir rol oynayan, mucizevi güçlere ve büyük bir kuvvete sahip bir yılanın ismi olarak kullanılır. *Nâga-kesara* ise "peri ağacı" anlamına gelir, sert gövdesi ve büyük kırmızı çiçekleriyle tanınır.[439] Aynı zamanda güzel kokulu ve şifalı bir çiçek olan *nâga-kesara* Maitreya imgelerinde sık sık kullanılmıştır.[440]

Maitreya'nın Manusi Budalarla veya Sakyamuni'nin yanında diğer bodhisattvalarla birlikte yapılan tasvirlerinin yanı sıra Maitreya'nın tek başına olduğu ikonlar da üretilmiştir. Bu ikonlarda Maitreya birbirinden oldukça farklı şekillerde tasvir edilmiştir. Maitreya'nın tek başına tasvir edildiği imgelerde Maitreya "kraliyet duruşu" adı verilen bir pozisyonda oturur (Şekil 3.3.). Üst gövdesi çıplaktır ve oldukça süslü bir kaidenin üzerinde oturur. Bedeni kolyeler, bileklikler, halhallar, küpeler ve bir taç ile süslenmiştir. Saçları özenli, yüksek bir *jata-mukuta* şeklindedir. Tacında küçük bir stupa bulunur ve Maitreya sol elinde *nâga-kesara* çiçeği tutar. Çiçeğin üstünde ise *kamandalu* denilen bir şişe bulunur.[441]

Yukarıda bahsedilen imgede dikkat çeken ilk nokta Maitreya'nın oturuş şekli, taktığı takılar ve üzerindeki değerli eşyalardır (Şekil 3.3.). Bu süslemeler Gandhara'daki Maitreya imgelerinde sıklıkla kullanılmıştır. Hint kral ve prensleri tarafından kullanılan takılara benzerler ve Maitreya'nın oturuş şekli bu benzerliği destekler. Fakat Maitreya'nın saç modeli ve sol elinde tuttuğu *kamandalu*dan anlaşılacağı üzere Hint kral ve prenslerinin tam olarak bir kopyası değildir.[442] Fakat yine de Maitreya tasvirlerindeki kraliyet unsurları onun şu an Tusita Cenneti'nde hüküm süren bir bodhisattva olmasını temsil eder. Sakyamuni Buda'nın Tusita Cenneti'nde ayrılmadan önce tacını ve tahtını Maitreya'ya bırakmasını ifade eder.[443] Aynı zamanda Maitreya'nın Ketumati'de geleceğin Buda'sı olarak hüküm sürmesini de temsil ettiği düşünülebilir. Bu hâkimiyet bazı anlatılarda bulunan cakravartin

[439] Davids and Stede (eds.), *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*, C. 4, s. 185.
[440] Bu bitki Hint Yarımadası'nda geleneksel tıp uygulamalarında kullanılmıştır. Bk. Swami Sadashiva Tirtha, *The Ayurveda Encyclopedia: Natural Secrets to Healing*, *Prevention&Longevity*, Ayurveda Holistic Center Press, USA 1998, s. 96.
[441] Susan L. Huntington and John C. Huntington, *Leaves from the Bodhi Tree: The Art of Pala India (8th-12th centuries) and Its International Legacy*, The Dayton Art Institute, Seattle and London 1990, s. 176.
[442] Tanabe, "Gandharan Bodhisattva Maitreya Image-Soteriological Function of Ketos and Eros", s. 97.
[443] Bu olay için bk. *The Voice of the Buddha: The Beauty of Compassion*, C. 1, ss. 71-72.

idealini yansıttığı gibi Maitreya'nın tüm istek ve arzuları yok ederek Ketumati'de kuracağı manevi hâkimiyeti de göstermesi mümkündür.

Yukarıda bahsedilen imgede dikkat çeken diğer bir nokta ise Maitreya'nın başındaki tacın üzerinde yer alan stupadır (Şekil 3.3.). Budist ikonografide stupa genellikle Sakyamuni Buda'nın *parinirvana*sını temsil eder. Stupa en basit anlamda tümülüs şeklindeki mezar höyüğü anlamına gelir ve Sakyamuni Buda öldükten sonra külleri stupalara gömülmüştür. Daha sonra stupalar Buda'nın bedensel kalıntılarına tazimde bulunmak için önemli mekânlar hâline gelmiştir. Stupalar zamanla Buda'nın dışsal/görsel bir tezahürü olarak görülmüştür. Bu sebeple stupa Sakyamuni'nin geride bıraktığı ölümlü bedenin yerini alan bir tür mimari beden olarak anlaşılmıştır.[444] Bu mimari bedeni başında taşıyan tek bodhisattva ise Maitreya'dır ve bu onun diğer bodhisattvalardan ayırt edilmesini sağlar.[445] Bu sebeple Maitreya'nın başındaki stupa imgesi Sakyamuni'nin ölümüyle geleceğin Buda'sı Maitreya'nın zamanının başladığını anlatır. Ayrıca bu stupanın Mahakasyapa'nın mezarının bulunduğu Grdhrakuta Dağı'ndaki stupayı temsil ettiği düşünülmüştür.[446] Çünkü Maitreya son doğumu için yeryüzünde tezahür ettiğinde bu dağa gideceği ve bu dağda Mahakasyapa'nın ona Sakyamuni Buda'nın cübbesini vereceğine inanılır.[447]

Bu imgede dikkat çeken başka bir unsur ise Maitreya'nın sol elinde tuttuğu *kamandalu*'dur (Şekil 3.3.). *Kamandalu* Hindistan'daki Maitreya imgelerinin neredeyse tamamında bulunur. Bu sebeple Maitreya için baskın bir kimlik işaretidir ve tek başına Maitreya'yı tanımlayabilir.[448] *Kamandalu* bir tür şişedir. Bu şişenin şeklinde, imgenin yapıldığı bölgeye göre bazı farklılıklar bulunur. Bu şişe zaman zaman "ölümsüzlük iksiri" anlamına gelen *amrta* kabı şeklinde tanımlanmıştır.[449] Bunun nedeni Maitreya'nın zamanında insanların çok uzun süre yaşayacağı inancıdır. Aynı zamanda bu şişenin bir tür "bilgi deposu/hazinesi" olduğu[450] düşünülmüştür. Bu

[444] Benjamin Rowland, *The Art and Architecture of India: Buddhist, Hinhu, Jain,* Penguin Books, USA 1954, ss. 45-46.
[445] Ananda K. Coomaraswamy, *The Origin of The Buddha Image*, Munshiram Manoharlal, New Delhi 1972, s. 4.
[446] Bhattachacharyya, *The Indian Buddhist Iconography*, s. 80.
[447] Ray, *Buddhist Saints in India: A Study in Buddhist Values and Orientations*, ss. 115-117.
[448] Anna Filigenzi, *Art and Landscape-Buddhist Rock Sculptures of Late Antique Swat/Uddiyâna*, Verlag der Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien 2015, s. 116.
[449] Alia Jawad, "Maitreya of Gandhara-An Anticipated Sanguine of Buddhism", *Ancient Pakistan,* Vol. 19, 2008, s. 44.
[450] Huntington and Huntington, *Leaves from the Bodhi Tree,* s. 176.

sebeple dharmanın özünü, insanı kurtuluşa götürecek olan bilgiyi sembolize etmektedir.

Maitreya'nın oturarak tasvir edildiği imgelerinin yanı sıra ayakta durduğu tasvirleri de bulunur. Maitreya'nın ayakta tasvirleri Budizm'in yaygın olarak benimsendiği yerlerde görülürken en iyi örneklerinden biri Peşaver bölgesinde bulunan bir Maitreya imgesidir (Şekil 3.4.). Bu ikonun alt kısmında bulunan kaidede de bir Maitreya imgesi yer alır ve bu ikonda çift katmanlı bir Maitreya tasviri olduğu görülür. Bu imgede Maitreya'nın başının arkasında bir hâle bulunur. Sol koluyla elbisesinin kumaşını tutar. Elleri kırık olduğu için el jestleri anlaşılmaz. Fakat sağ elinde bir şişe tuttuğu anlaşılır. Bu şişe Maitreya'nın simgesi hâline gelen *kamandalu* olabilir. Saçlarının uzun olduğu ve bir kısmının başının üstünde topuz şeklinde toplandığı görülür. Ana figürün üzerine konumlandığı kaidede ise meditasyon yapan küçük bir Maitreya imgesi bulunur. Bu imge bir elinde şişe tutar, diğer eli *abhaya-mudra* pozisyonunu gösterir.[451]

Yukarıdaki bahsedilen imgede dikkat çeken ilk unsur Maitreya'nın ana figürde ayakta alt kısımda ise oturarak meditasyon hâlinde tasvir edilmesidir (Şekil 3.4.). Maitreya'nın ayakta durduğu imgeleri genellikle Ketumati'de insanlara dharmayı anlatmasının bir temsili olarak görülür.[452] Fakat Tusita Cenneti'nde doğmayı başaranları karşılama anını temsil ettiği de düşünülmüştür. Meditasyon yapan Maitreya ise bir bodhisattva olarak Maitreya'nın bedenini ve zihnini eğitmek için hâlâ çalıştığı anlamına gelir. Ayrıca bu oturuş dünyevî her şeyden, insanın acı ve ıstırap dolu dünya hayatından kopukluğunu gösterir. Bir sükûnet hâlini ve iç huzuru yansıtır. Bu dünyevi olan her şeye üstünlük kurulması anlamına gelir. Tüm dünyevi unsurların geri planda bırakıldığına işaret eder.[453] Bu sebeple Maitreya'nın meditasyon hâlindeki tasvirlerinin her şeye kurduğu üstünlüğün bir temsili olduğu düşünülebilir. Meditasyon hâlindeki bu oturuşa *padmasana*/lotus duruşu adı verilir. Maitreya'nın bu şekilde tasvir edildiği çok sayıda imgesi bulunur.

Yukarıda bahseilen imgede dikkat çeken diğer bir nokta kaidede bulunan Maitreya'nın *abhaya-mudra* işaretini göstermesidir (Şekil 3.4.). *Abhaya-mudra* bileşik bir kelimedir. *Mudra* kelimesi Sanskrit dilinde "mühür", "işaret", "görüntü" ve "beden

[451] Huntington, "The Iconography and Iconology of Maitreya Images in Gandhara", s. 146.
[452] McBride, II, *Domesticating the Dharma*, s. 34.
[453] Dietrich Seckel, *The Art of Buddhism*, trans. Ann E. Kemp, Crown Publishers, Inc., New York 1964, s. 166.

üzerindeki kutsal niteliklerin bir simgesi" gibi anlamlara gelir.[454] Budist ikonografide Buda ve bodhisattvaların el ve kol hareketlerine atıfta bulunur.[455] *Abhaya-mudra* ise genellikle ruhani nitelikte olan zarara karşı güven verme, ruha sükûnet veya güvence verilmesi anlamlarına gelir.[456] Maitreya imgelerinde Maitreya'nın inananlara verdiği güveni, hiçbir kötülüğün olmadığı cennetine davet etmesini ve samimi bir şekilde karşılamasını temsil eder.

Yukarıda bahsedilen imgede dikkat çeken diğer bir nokta Maitreya'nın başının etrafındaki hâledir (Şekil 3.4.). Maitreya imgelerinin bazılarında bulunan bu hâle, Maitreya'nın sıradan bir insan olmadığının ifadesidir. Maitreya gelecekte yeryüzünde tezahür ettiğinde onun bedeninden yayılacak ışık, parlaklığı ve ihtişamıyla tüm kâinatı aydınlatacaktır. Bu ışıkla Maitreya insanlara yol gösterecektir.[457] Bu sebeple Maitreya imgelerinde bulunan bu hâle Maitreya'nın Ketumati'deki yol göstericiliğini temsil eder.

Anlaşılacağı üzere Maitreya'nın ayakta durduğu ve oturduğu imgeleri Hindistan'da çokça yapılmıştır. Oturduğu imgeleri *padmasana* ve "kraliyet duruşu" ile tasvir edilmiştir. Bunların yanı sıra "çapraz bilek" adı verilen bir oturuşta ve merkezde kendisinin olduğu etrafında insanların yer aldığı imgeleri de üretilmiştir. Bu imgelerde Maitreya'nın taht benzeri üstü kapalı bir oturakta oturduğu görülür. Bu sebeple Maitreya'nın şu anda Tusita Cenneti'nde oturduğu tahtında etrafında bulunan insanlara dharmayı anlattığı bir temsili olarak görülmüştür. Maitreya'nın "çapraz bilek" duruşunda oturduğu ikonları Budizm'in yayıldığı pek çok ülkede yapılmış, özellikle Çin'deki Maitreya tasvirlerinde sıklıkla kullanılmıştır. Tusita Cenneti'nde yaşayan bir bodhisattva olarak Maitreya temsilleri için başlıca biçimlerden biri olarak anlaşılmıştır. Günümüzde Himalaya bölgelerinde hâlâ kullanılmakta ve varlığını sürdürmektedir.[458]

Yukarıda bahsedilen "çapraz bilek" duruşundaki Maitreya imgelerinin bazılarında ise onun eliyle *namaskara-mudra* işareti yaptığı görülür (Şekil 3.5). Bu el işareti genellikle iki elle yapılan birleşik bir formdur; avuç içleri bedenin ön tarafında

[454] Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, s. 822.
[455] Buswell and Lopez, *The Princeton Dictionary of Buddhism*, s. 551.
[456] Fredrick William Bunce, *Mudras in Buddhist and Hindu Practices: An Iconographic Consideration*, D. K. Printworld (P) Ltd., New Delhi 2005, s. 2.
[457] Bk. *Anagatavamsa Desana*, ss. 49-50; *The Sutra That Expounds the Descent of Maitreya Buddha and His Enlightenment*, s. 18.
[458] Huntington, "The Iconography and Iconology of Maitreya Images in Gandhara", ss. 144-145.

bir araya getirilir, parmaklar yukarı doğru uzatılır, avuç için hafifçe çukurlaştırılır ve parmak uçları birbirine değecek şekilde tutulur. Bu şekilde oluşturulan *mudra* alına karşı tutulur. Bu *mudra* genellikle "hayranlık" ve "selamlama" ifade eder.[459] Maitreya imgelerindeki kullanımının ise "kabullenme" veya "yüce gönüllülük" anlamı taşıdığı düşünülmüştür. *Namaskara-mudra*, Gandhara sanatındaki Maitreya imgelerinin önemli bir ikonografik özelliğidir.[460]

Anlaşılacağı üzere Maitreya imgelerinin Hindistan'daki tasvirleri Gandhara ve Mathura merkezli olarak şekillenmiştir. Ne zaman ve nasıl ortaya çıktığı hakkında bir belirsizlik söz konusudur. Fakat kaynaklarda hakkında net bilgiye ulaşılabilen ilk imgelerinde Maitreya başlangıçta diğer tarihsel Budaların yanında tasvir edilmiştir. Aynı zamanda Sakyamuni'nin merkezde olduğu ikonlarda onun yanında bir bodhisattva olarak meditasyon yaptığı da görülür. Maitreya'nın Sakyamuni ve diğer tarihsel Budaların yanında olduğu imgelerini tek olduğu, duruş şekli ve el işaretleriyle insanlara mesaj verdiği imgeleri takip etmiştir. Bu imgelerde Maitreya bazen ayakta bazen oturarak tasvir edilmiştir. Maitreya'nın ayakta duran imgeleri genellikle Ketumati'de insanlara dharmayı anlatmasının bir temsilidir. Oturur pozisyondaki imgeleri ise Maitreya'nın Tusita Cenneti'ndeki bekleyişinin ve bu sırada meditasyon yapmasının bir temsilidir.[461] Aynı zamanda Maitreya imgelerinde farklı oturma şekilleri olduğu görülür. Bu imgelerin çoğunda Maitreya *padmasana*/lotus duruşunda iken bazılarında "kraliyet duruşu"nda olduğu bazılarında ise "çapraz bilek" pozisyonunda olduğu görülür (Şekil 3.6.). Genellikle *padmasana* Maitreya'nın çileci, münzevi doğasını; "kraliyet duruşu" Tusita Cenneti'ndeki hâkimiyetini; "çapraz bilek" ise Tusita'da insanlara dharmayı anlattığı andaki rahatlığını temsil eder.

Öte yandan Maitreya imgelerinde sıklıkla kullanılan ve Maitreya'nın sembolü olan unsurlar da ortaya çıkmıştır. Maitreya'nın başında bir taç taşıdığı, saçlarının *jata-mukuta* adı verilen bir modelle yapıldığı, bazen saçlarının başının üstünde topuz şeklinde toplandığı bazen de bir kısmı serbest bırakılarak küçük bir saç topuzu yapıldığı görülür. Bu saç modellerinde özellikle taç taşıması kraliyet sembolü olarak değerlendirilmiş ve bunun bedeninde bulunan çeşitli süslemeler ve değerli takılarla desteklendiği düşünülmüştür. Diğer saç modelleri ise münzevi doğasının bir işareti

[459] Bunce, *Mudras in Buddhist and Hindu Practices*, ss. 148-149.
[460] Kim, *Bodhisattva Cult&Sculpture: An Iconolgical Study with Special Reference to Maitreya*, s. 223.
[461] McBride, II, *Domesticating the Dharma*, s. 34.

olarak yorumlanmıştır. Bunların yanı sıra Maitreya'nın tacına yerleştirilen stupa, Maitreya imgelerinde önemli bir unsur olmuş ve onun sembolü hâline gelmiştir. Diğer taraftan bazı imgelerinde Maitreya'nın başının etrafında bir hâle taşıdığı görülür. Bu hâlenin Ketumati'de Maitreya'nın bedeninden yayılacak ışığın temsili olduğu düşünülmüştür. Ayrıca Maitreya'nın elinde taşıdığı *kamandalu* ve *nâga-kesara* çiçeği Maitreya imgelerinde önemli birer unsurdur. Maitreya'nın el işaretleri de insanlara verdiği mesaj açısından önemli görülmüştür. Maitreya'nın genellikle "güven" anlamına gelen *abhaya-mudra* (Şekil 3.7.) ve "kabullenme" anlamında *namaskara-mudra* işaretlerini yaptığı görülür.

Maitreya'nın Hindistan'da genellikle bu şekilde tasvir edildiği görülürken Budist ikonografi hakkında Hindistan'daki erken döneme ait bazı kaynaklar Maitreya imgeleri hakkında bilgi verir. Bu eserlerden biri *Sadhamanala*'dır. *Sadhamanala*, "Uygulamaların Derlemesi" anlamına gelir ve 12. yüzyılda yazıldığı düşünülmektedir. Hindistan'da bu dönem ve öncesindeki yoga uygulamaları ve meditasyon esnasında kullanılacak Budist ikonlar hakkında ayrıntılı bilgiler verir.[462] Bu eserde Maitreya üç yüzlü, üç gözlü ve dört kollu olarak tasvir edilmiştir (Şekil 3.8.).[463] Budist ikonografinin geçmişi hakkında bilgi veren önemli kaynaklardan biri de *Nispannayogavali*'dir.[464] Bu eserde Maitreya'nın birbirinden oldukça farklı tasvirleri yer alır. Bu tasvirlerden birinde Maitreya'nın altın renginde ve dört kollu olduğu anlatılır. Öndeki iki eli *dharmacakra-mudra* pozunda, sağ arka eli ise *varada-mudra* pozundadır. Ayrıca arka sol eliyle *nâga-kesara* çiçeği tutar. Diğer bir tasvirinde ise renginin sarı olduğu, sağ elinde *nâga-kesara* çiçeği, sol elinde dilenci kasesi/keşkül tuttuğu anlatılır. Aynı zamanda bu metin Maitreya'nın üç yüzlü ve sekiz kollu tasvirlerine de yer vermiştir.[465]

Budist ikonografiyle ilgili bu iki eserde oldukça önemlidir. Çünkü özellikle Maitreya imgelerine yer veren eser sayısı azdır. Bu metinlerden elde edilen bilgiler de erken döneme ait imgeleri açıklamakta yetersiz kalır. Bu metinlerde anlatılan

---

[462] En sonuncusu 12. yüzyılda yazılmış olan üç yüz kadar yoga uygulamasının bir özetidir. Bu dönemdeki yoga uygulamaları hakkında sağladığı ayrıntılar ve görselleştirilecek tanrıların ayrıntılı tasvirleri açısından önemli bir kaynaktır. Bazı kaynaklarda 11. yüzyılda yaşamış Budist bir keşiş olan Abhayakaragupta'ya atfedilir. Buswell and Lopez, *The Princeton Dictionary of Buddhism*, s. 732.

[463] Bhattachacharyya, *The Indian Buddhist Iconography*, s. 81.

[464] *Nispannayogavali*; Sanskrit dilinde "Mükemmel Yoga Derlemeleri" anlamına gelir. 11. yüzyılda yaşamış Budist keşiş Abhayakaragupta tarafından yazılmıştır. Bu kitap yoga yöntemlerinin bir özetini içerir. Bk. Buswell and Lopez, *The Princeton Dictionary of Buddhism*, s. 593.

[465] Mahapandita Abhayakaragupta, *Nispannayogavali*, ed. Benoytosh Bhattachacharyya, Oriental Institute, Baroda 1949, ss. 28-29.

tasvirlerin günümüze ulaşan ikonlarla örtüşmediği taraflar bulunur. Ayrıca aynı metnin içerisinde farklı Maitreya tasvirleri yer alır. Bu sebeple güvenilirlikleri tartışmalıdır. Fakat bu eserler Maitreya'nın çok rastlanmayan çok kollu ve çok yüzlü imgelerini içermektedir. Bunlar günümüze ulaşan ikonlarda kullanılmamasına rağmen bazı kaynaklar Hindistan'ın güneyinde çok kollu Maitreya imgeleri olduğuna yer vermektedir.[466] Diğer taraftan bu metinlerde Maitreya'nın el işaretlerinde kullandığı *dharmacakra-mudra* yasa çarkını harekete geçirerek dharmayı anlatmayı ifade eder. *Dharmacakra-mudra*, iki elle yapılan birleşik bir formdur. Başparmağın ucu ve işaret parmağı birbirine dokunur; orta, yüzük ve serçe parmaklar uzatılır; her iki el de aynı şekli alır. Bu şekildeyken sağ elin orta parmağı sol elin serçe parmağına dokunur. Bu şekilde yapılan eller göğüs hizasında tutulur.[467] *Dharmacakra-mudra*, Maitreya'nın şu anda Tusita'da ve gelecekte Ketumati'de dharmayı öğretme misyonunu temsil eder. *Varada-mudra* ise en sık karşılaşılan *mudra*lardan biridir, "cömertlik" ve "lütufta bulunma" anlamlarına gelir. Genellikle sağ elle yapılır, el dışa doğru tutulur ve parmaklar aşağıya doğru eğik uzatılır.[468] Bu *mudra* Maitreya'nın tüm canlı varlıklara vereceği lütfu, kurtuluşa ulaştıracak olmasını temsil eder. Ayrıca Maitreya'nın elinde *nâga-kesara* çiçeği tutması sık kullanılan bir imgedir. Keşkül taşıması ise münzevi, çileci doğasının temsilidir.

Maitreya'nın ikonlarda, heykellerde, ritüel esnasında kullanılan nesnelerde tasvirleri dışında mandalalarda da resimleri yapılmıştır. Hindistan'ın farklı yerlerinde Buda'nın merkezde olduğu ve iki yanında dörder bodhisattvanın oturduğu Buda mandalaları bulunur. Bu mandalaların taş üzerine kabartma şeklinde yapılmış bir örneği Yeni Delhi'deki Ulusal Müze'de sergilenir. Bu mandalada Sakyamuni Buda'nın etrafında oturan bodhisattvalar Samantabhadra, Kshitigarba, Manjusri, Avalokitesvara, Maitreya, Vajrapani, Akasagarbha ve Sarvanivaranaviskambin'dir. Sakyamuni Buda'nın iki yanında Avalokitesvara ve Maitreya oturur.[469] Görüldüğü üzere Maitreya Hindistan'da üretilen mandalalarda Sakyamuni Buda'nın yanında ve sınırlı bir rolde yer alır. Maitreya'nın yer aldığı mandalalar Çin, Kore ve Japonya'da yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Çin'de Geç Tang (923–937) dönemine ait mağara duvarına çizilmiş bir mandalada Maitreya'nın cennetinin tasviri bulunur (Şekil 3.9.).

[466] Kim, *Bodhisattva Cult&Sculpture: An Iconolgical Study with Special Reference to Maitreya*, s. 494.
[467] Bunce, *Mudras in Buddhist and Hindu Practices*, s. 58.
[468] Buswell and Lopez, *The Princeton Dictionary of Buddhism*, s. 960.
[469] Kim, *Bodhisattva Cult&Sculpture: An Iconolgical Study with Special Reference to Maitreya*, ss. 420-421.

Bu tasvirde açık havada soylu ailelerin katıldığı büyük bir kutlama olduğu açıktır. Çanlar, püsküller ve tekerleklerin üzerindeki ipek fırfırlarla özenle süslenmiş bir yapı yer alır. Bu mandalanın Ketumati şehrinin temsili olabileceği de düşünülmüştür.[470] Tusita Cenneti'nin tasvir edildiği mandalalar Mahayana içinde ortaya çıkan Saf Alem ekolünde önemli görülmüştür. Bu mandalaların en erken örneklerinin 7. yüzyılda Chuguji'de ortaya çıktığı düşünülmektedir. Heian döneminin sonlarına doğru mandalalarda Tusita Cenneti'ne yapılan göndermeler giderek artmıştır. Maitreya'nın şu anda yaşadığı cenneti tefekkür etmek ve onun üzerine meditasyon yapmak için bir nesne olarak Tusita mandalaları boyanmıştır (Şekil 3.10.). Tusita Cenneti'ne dair erken dönem tasvirlerinin büyük çoğunluğu günümüze ulaşmamıştır. Var olanlar ise yakın tarihlidir. Ayrıca Japonya'da Maitreya'nın yeryüzüne inişini gösteren mandalalar da boyanmıştır. Bu mandalalardan bazılarında Maitreya görüntünün ortasında lotus tahtında ve *padmasana*/lotus duruşunda oturur. Hem sağında hem solunda bodhisattva figürleri yer alır. Bazılarında ise yeryüzüne inişi tasvir edilmiştir (Şekil 3.11.).[471]

Anlaşılacağı üzere Maitreya'nın yer aldığı mandalalar Hindistan dışında daha etkili olmuştur. Ayrıca Budizm'in Hindistan dışına yayılmasıyla devasa Maitreya heykelleri yapılmaya başlanmıştır. Orta Asya ve kuzeybatı Çin'deki ticaret yolları boyunca genellikle sınırlarda yeni ülkenin gelecekte bir Buda alanı olacağını göstermek için Maitreya'nın devasa taş heykelleri dikilmiştir. Afganistan'da MS 3. ve 4. yüzyıllara tarihlenen iki büyük taş Maitreya Buda heykeli bulunmaktaydı.[472] Sınır bölgelerine yapılan devasa Buda heykellerinin neredeyse hepsinin Maitreya olduğu düşünülmektedir. Çin'de orta çağ boyunca yapılan çok sayıda ve devasa ölçekte heykeller yapılmıştır.[473] Budistleri devasa Maitreya heykelleri yapmaya sevk eden inanç Maitreya'nın gelecekte üstleneceği roldür. Maitreya'nın zamanıyla ilgili anlatılarda Maitreya'nın fiziksel ölçülerinin detaylı bir şekilde anlatıldığı ve ölçü verildiği görülür. Bu anlatılardan Maitreya'nın fiziksel olarak oldukça büyük olacağı

[470] Anil de Silva, *The Art of Chinese Landscape Painting*, Crown Publishing, Inc, New York 1967, s. 178.
[471] Joji Okazaki, *Pure Land Buddhist Painting*, trans. Elizabeth ten Grotenhuis, Kodansha International Ltd. and Shibundo, Tokyo 1977, ss. 75-80.
[472] Leighton, *Faces of Compassion*, ss. 243-244. Bu heykeller 2001 yılında Taliban hükümeti tarafından yıkılmıştır.
[473] Ch'en, *Buddhism in China*, s. 180.

anlaşılır.[474] Bu sebeple devasa Buda heykelleri Ketumati'de yaşayan Maitreya Buda temsilidir.

Maitreya imgeleri, Budizm'in Çin'de yayılması ile farklı unsurlar kazanmıştır. Çin'in Dunhaung şehrindeki Bei Liang (421-439) ve Bei Wei (439-534) Mağaraları ve Longmen'deki Tan Yao Mağaraları erken dönem Çin temsillerinde Maitreya imgelerinin günümüze kadar ulaşmasını sağlamıştır. Çin'deki Budist ikonografi Hint etkisi altında gelişmiştir ve özellikle Gandhara sanatının etkisinin daha fazla olduğu görülür. Maitreya imgelerinde Hindistan'da kullanılan unsurlar kullanılmıştır. Fakat Çin'de ortaya çıkan Maitreya tasvirlerinde Tusita'da yaşayan Maitreya'nın farklı yönleri bulunmaktadır. Bunlar arasında en önemlileri; Tusita'da yaşar ve inananları karşılar, Tusita sakinlerine dharmayı öğretir ve Ketumati'ye gelişine kadar bilgisini mükemmelleştirmek için meditasyon yapar. Çin tasvirlerinde karşılama imgelerinde Maitreya ayakta, ikamet eden imgelerde ise oturarak tasvir edilir.[475] Görüldüğü üzere Maitreya imgelerinin Çin'e girmesi daha detaylı tasvirlerin yapılmasını sağlamıştır. Aynı zamanda Maitreya imgeleri arasında en bilinenlerden biri olan "düşünen", "tefekkür eden" veya "dalgın" olarak adlandırılan tasvirleri ortaya çıkmıştır (Şekil 3.12.). Bu tasvirlerde Maitreya genellikle bir tahtta oturur, bir ya da iki bacağı aşağı uzanır. Bazılarında ise sol bacak sarkık, sağ bacak katlanmış ve sol dizin üzerinde durur. Sol ayakta sandalet varken sağ ayak çıplaktır. Dirsekten bükülmüş sağ kol bükülmüş bacağın dizine dayanır ve genellikle parmaklar çeneye dokunur. Düşüncelere dalmış gibi bir hâli vardır.

Düşünen Maitreya imgeleri Çin'de MS 5. yüzyılın başlarında ortaya çıkmış ve MS 6. yüzyılın son yarısında Kuzey Chi Hanedanı'nda (MS 550-577) yaygın hâle gelmiştir. Bu imge MS 7. yüzyılın başlarında Kore'ye, oradan da Japonya'ya ulaşmıştır. Kore ve Japonya'daki düşünen Maitreya imgelerinin çoğu MS 7. ve 8. yüzyıllara aittir (Şekil 3.12.).[476] Düşünen Maitreya heykelinin muhtemelen en ünlü örneği Japonya'da bulunan, en eski Budist tapınaklarından biri olan Kyoto'daki Koryuji Tapınağı'nda yer alır.[477] Bu tasvir, Maitreya'nın Tusita Cenneti'nde yaşadığı

[474] Bk. *Anagatavamsa Desana*, ss. 49- 50; *The Sutra That Expounds the Descent of Maitreya Buddha and His Enlightenment*, s. 18.
[475] Huntington, "The Iconography and Iconology of Maitreya Images in Gandhara", ss. 138-146.
[476] Kim, *Bodhisattva Cult&Sculpture: An Iconolgical Study with Special Reference to Maitreya*, s. 480.
[477] Leighton, *Faces of Compassion*, s. 244.

dönemi temsil eder. Samsara döngüsü içinde acı çekmeye devam eden varlıkları düşündüğü ve onlar için acı çektiği şeklinde yorumlanmıştır.[478]

Düşünen Maitreya imgesinin genellikle Çin'de ortaya çıktığı düşünülmektedir. Fakat Budist ikonografi üzerine çalışan Inchang Kim bu düşüncenin ana nedeninin Çin, Kore ve Japonya gibi Uzak Doğu ülkelerinde bulunan yazıtlar olduğunu söyler. Ona göre bu imge Hindistan'da MS 2. yüzyılın sonları veya 3. yüzyılın başlarında Mathura ve Gandhara bölgelerinde ortaya çıkmıştır. Fakat Hindistan'daki imgelerde, bu imgenin Maitreya'ya ait olduğuna dair bir yazıt bulunmaz.[479] Bu görüş Düşünen Maitreya imgesinin kökeninin Hindistan olabileceğini gösterir.

Maitreya'nın günümüzde oldukça popüler olan imgelerinden biri Çin'de ortaya çıkmış olan "gülen Buda", "Hotei" tasvirleridir. Bu imgede Maitreya genellikle şişman vücut, kocaman göbek, üst bedeni çıplak, kel kafa ve gülen bir surat ifadesi ile tasvir edilir (Şekil 3.13.). Zaman zaman bu imgede Maitreya'nın etrafında çocukların olduğu görülür.

Gülen Buda olarak Maitreya tasvirinin ana figürü, 10. yüzyılda Çin'de yaşamış Budist keşiş Pu-tai'dir. Pu-tai'nin Maitreya'nın enkarnasyonu olduğuna inanılır.[480] Batıda bu imge Pu-tai'nin adının Japonca karşılığı olan Hotei olarak ün kazanmıştır. Bu sebeple bu imge çoğunlukla Hotei adıyla anılmaktadır. Maitreya'nın bu özel tasviri Sung Hanedanlığı (960-1278) zamanında ortaya çıkmıştır. Budist ikonografinin oldukça geç bir dönemine aittir. Maitreya'nın bu imgesi Çin halkının yaşam ideallerini temsil eder. Şişman göbek ve bez torba refah ve maddi zenginlik anlamına gelir. Çünkü sadece zengin bir insan fazla yiyip şişmanlayabilir. Etrafında bulunan çok sayıda çocuk, çok sayıda çocuktan oluşan geniş bir aileye sahip olmanın önemini ortaya koyar.[481] Aynı zamanda bu imge Maitreya'nın bereket getireceğine dair inancı temsil eder.[482] Çin'de Budizm üzerine çalışmalar yapan Ferdinand Lessing'in Hopei yakınlarında küçük bir köy hanında gördüğü şiir bu imgenin Çinliler için anlamını en açık şekliyle ortaya koyar: "Büyük göbek ihtivâ etme yeteneğine sahiptir, bir cennette

[478] Jiro Sugiyama, *Classic Buddhist Sculpture: The Tempyo Period*, trans. Samuel Crowell Morse, Kodansha International, Tokyo 1982, s. 30.
[479] Kim, *Bodhisattva Cult&Sculpture: An Iconolgical Study with Special Reference to Maitreya*, s. 446.
[480] Pu-tai'nin hayatı için bk. Chapin, "The Ch'an Master Pu-tai", ss. 49-51.
[481] Ch'en, *Buddhism in China*, s. 405-407.
[482] Leighton, *Faces of Compassion*, s. 258-259.

bile bulunması zor olan şeyleri alır. Geniş yüz gülmeye meyillidir, yeryüzündeki komik insanlara gülmeye eğilimlidir."[483]

Çin'de ortaya çıkan gülen Buda olarak Maitreya imgesi Çin'den Japonya'ya ulaşmıştır. Maitreya Japon kültüründe ve halk inançlarında önemli bir yeri olan Yedi Şans Tanrısından biri hâline gelmiştir. Hotei'nin bir gemiyle geleceğine ve yanında taşıdığı bez çantasında yiyecek ve içecek dahil insanların isteyebileceği her şeyin olduğuna inanılmıştır. Bu sebeple Hotei Japon halkı için zenginlik ve bereketi temsil eder.[484] Aynı zamanda gülen bir yüz ifadesine sahip olması Hotei imgesinin gerek Doğu Asya'da gerek dünyanın geri kalanında yayılmasını sağlamıştır. Bu neşeli ve obez imgenin itici gücünün ise Pali dilinde olduğu düşünülebilir. Maitreya'nın Pali dilindeki karşılığı olan Metteyya, "metta" kökünden türetilmiştir. Metta "başkalarına karşı sevgi ve dostluk geliştirme" anlamına gelir. Metta kelimesinin kökeninde bulunan "mid" ise "sevmek, şişmanlamak" anlamlarına gelir.[485] Bu durum hem sevgi dolu gülen bir yüzle hem de şişman bir göbekle tasvir edilen Maitreya Buda imgesinin ortaya çıkış nedeni olabilir.

Genel olarak bakıldığında Maitreya imgeleri Hindistan'da ortaya çıkmış, temel unsurları Hintli sanatçılar ve Budistler tarafından şekillendirilmiştir. Bu imgelerde genellikle Maitreya'nın şu an Tusita Cenneti'ndeki gelecekte Ketumati'deki dharmayı anlatma görevine vurgu yapılmıştır. Meditasyonda tefekkür eden veya bilgeliğe ulaşmaya çalışan bir bodhisattva olarak da tasvir edilmiştir. Saç şekli, tacı, elinde tuttuğu şeyler, bedeninin duruşu, el işaretleri ile Budist ikonografide Maitreya diğer Buda ve bodhisattvalardan ayrı ve özel bir imge dünyasına sahip olmuştur. Özellikle Güney Hindistan'da ve erken dönem ikonografik eserlerde çok kollu, çok yüzlü, çok gözlü tasvirleri de yapılmış fakat bunlar çok yayılmamıştır. Maitreya imgelerinin Çin'e ulaşmasıyla birlikte Maitreya'nın yeni tasvirleri ortaya çıkmıştır. Çin'de üretilen "düşünen" Maitreya imgelerinin yanı sıra "gülen Buda" olarak Maitreya tasvirleri çokça yapılmıştır. Bu tasvirler önce Doğu Asya'ya ve oradan da tüm dünyaya yayılmıştır. Aynı zamanda Budizm farklı ülkelere yayılırken ticaret yolları üzerinde devasa Maitreya heykelleri yapılarak bu yeni ülkenin Buda alanı olduğu

[483] Lessing, *Yung-Ho-Kung,* s. 37.
[484] Bk. Reiko Chiba, *Seven Lucky Gods of Japan*, Charles E. Tuttle Company, Tokyo 1966, ss. 5-9.
[485] Davids and Stede (eds.), *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*, C. 6, s. 164.

işaretlenmiştir. Diğer taraftan Maitreya ve Tusita Cenneti imgeleri mandalalarda boyanmış, Budistlerin ritüel hayatında ibadet nesnesi olarak kullanılmıştır.

4.3.2. Maitreya'nın Ritüellerde Tezahürü

Maitreya hakkındaki anlatıların Budistlerin hayatlarına ve bunun sonucunda ritüel eylemlerine etki ettiği görülür. Maitreya anlatılarının Budistlere sunduğu bir dünya tasavvuru ve bunun nasıl ortaya çıkacağı ile ilgili verdiği mesajlar vardır. Bu anlatılar her şeyden önce Maitreya'nın geleceği zamanda yeryüzünde doğan herkesin lüks, refah ve mutluluk içinde yaşayacağını söyler. Aynı zamanda tüm insanların topluca nirvanaya ulaşacağını anlatır. Maitreya'nın zamanında doğmak Budistler için hem dünyevî refah hem manevi kurtuluş için ulaşılmak istenen bir amaca dönüşür. Diğer taraftan Maitreya şu anda lüks ve refahın hâkim olduğu Tusita Cenneti'nde yaşar ve oraya hükmeder, orada bulunan varlıklara dharmayı anlatır. Bu sebeple Tusita Cenneti'nde doğmak ve Maitreya'dan dharmayı dinlemek de Budistler için bir amaç hâline gelir. Bu amaçlar Maitreya'nın zamanında veya Tusita Cenneti'nde yeniden doğmak için ne yapılması gerekiyor sorusunun sorulmasına neden olur. Maitreya anlatıları bu soruların cevabını da verir. Dharmaya göre yaşayan, erdemli davranışlarda bulunan insanlar amaçlarına ulaşacaktır. Bunun yanı sıra *Lotus Sutra*'da olduğu gibi sutraları dinleyen, anlayan, okuyan, yazan herkesin elde edeceği sayısız mükafattan bahseder.[486] Maitreya anlatıları Budistleri birtakım ritüeller yapmaya yönlendirir.

Maitreya anlatılarının Budistleri yönlendirdiği ritüellerin yanı sıra Budistlerin Maitreya inancı etrafında geliştirdikleri birtakım dinî eylemler bulunur. Fakat Maitreya inancının geçmişte Hint Yarımadası'nda Budistlerin ritüel hayatına nasıl yansıdığını tespit etmek zordur. Çünkü bu konuyla ilgili günümüze ulaşmış yazılı kaynaklar yetersizdir. Ancak bazı yazıtlar bu konu hakkında sınırlı da olsa bilgi verir. Hindistan'ın günümüzdeki adı Ramnagar olan Ahichhatra şehrindeki bir mabette bulunan ve şu an Hindistan Ulusal Müzesi'nde sergilenen bir Maitreya imgesinin üzerinde şunlar yazar: "Maitreya'nın imgesi tüm varlıkların mutluluğu ve istifadesi için yerleştirilmiştir."[487] Bu yazıttan anlaşıldığı üzere geçmişte Hint Yarımadası'nda Budistler bir ritüel olarak Maitreya imgesi yaptırmış ve mabetlerde insanların

[486] Bk. *The Lotus Sutra*, ss. 245-250.
[487] John M. Rosenfield, *Dynastic Arts of the Kushans*, University of California Press, Berkeley&Los Angeles 1967, s. 231.

kullanımına sunmuşlardır. Bu sebeple Maitreya imgesi yaptırmak ve mabetlerde Maitreya imgesinin önünde dua etmek Maitreya'yla ilgili gerçekleştirilen ilk ritüeller arasında sayılabilir.

Maitreya imgeleri Hint Yarımadası'ndan Çin'e ulaştıktan sonra Maitreya ritüeller için önemli bir figür hâline gelmiştir. MS 4. yüzyıldan itibaren Maitreya imgeleri Çin'de yayılmıştır. Maitreya'ya inananlar Maitreya imgelerine saygı göstermiş ve Tusita Cenneti'nde doğmak için yeminler etmişlerdir. Örneğin bu dönemde yaşamış Çinli bilgin Tao-an, sekiz öğrencisiyle birlikte bir grup kurmuş ve Maitreya imgesi önünde çeşitli ritüeller gerçekleştirmişlerdir. Tusita Cenneti'nde doğmak ve onun yanında olmak için yemin etmişlerdir.[488] Ayrıca bu dönemde, Ketumati'de doğmak ve Maitreya'dan dharmayı dinleyip nirvanaya ulaşmak önemli bir amaç olarak görülmüştür. Bu amaçlar hem keşişler hem de halk tarafından benimsenmiştir. Maitreya imgeleri ritüel nesneleri ve meditasyon esnasında görselleştirme yapmak için yardımcı olarak kullanılmıştır. Ayrıca bu dönemde Maitreya hakkındaki bazı sutralar Çinceye çevrilmiştir.[489] Çevrilen bu sutralarda Maitreya'nın huzurunda yeniden doğmak için yapılabilecek ritüeller ve meditasyon uygulamaları yer almıştır. Bu ritüeller şunlardır: meditasyon esnasında kendilerini Tusita'da Maitreya'nın huzurunda imgelemek, bir sonraki hayatlarında Tusita'da yeniden doğmak için yemin etmek, Maitreya yeryüzüne indiğinde yeryüzünde doğmak için yemin etmek ve Maitreya'nın yeryüzündeki enkarnasyonlarını görmek için ritüeller yapmaktır. Tüm bu ritüeller Doğu Asya'da yaygın olarak görülmektedir.[490]

Çin'de 5. yüzyılın ilk yarısından itibaren Maitreya Buda'nın meditasyon esnasında görselleştirildiği uygulamalar artmıştır. Böylece Tusita Cenneti'nde doğma veya Maitreya ile şahsen tanışma arzusu meditasyon aracılığı ile yerine getirilmiştir. Meditasyon uygulamaları Budist gelenekte farklı amaçlarla yapılmıştır. Bazen görselleştirme *ekagrata*/tek noktalı konsantrasyon oluşturmaya yardımcı olur. Bazen ise özdeşleşme ve sahiplenmeye yönelik daha ayrıntılı bir uygulamanın parçası olarak yapılır. Maitreya'yla ilgili meditasyon uygulamasında ise kişi Tusita Cenneti'nde Maitreya'yı görselleştirir veya burada kendisini Maitreya'nın huzurunda

[488] Zürcher, *The Buddhist Conquest of China*, s. 128.
[489] Bu dönemde çok sayıda sutra çevrilmiştir. Fakat bazılarının hangi Pali veya Sanskrit orijinale dayandığı günümüzde bilinmemektedir.
[490] McBride, II, *Domesticating the Dharma*, s. 33-34.

görselleştirerek zihinsel bir inşa süreci yaşar.[491] Bu meditasyon uygulaması Çin'de yayılmış ve pek çok grup Tusita Cenneti'nde doğmak için bu uygulamaya başvurmuştur. Bunun nedenlerinden biri Tusita Cenneti'ne ulaşmanın kolay görülmesidir. Çünkü Budist kozmolojide Tusita Cenneti yeryüzüne oldukça yakındır, yeryüzü gibi *kama-dhatu* adı verilen arzu âleminin içindedir.[492]Arzu âleminin ötesinde ise *rupa-dhatu*/form âlemi ve *arupya-dhatu*/formsuzluk âlemi bulunur. Bu âlemlere ulaşmaktansa Tusita Cenneti'ni görselleştirmek daha kolaydır. Bu sebeple Maitreya'yı Tusita Cenneti'nde görselleştirme erişilebilir bir uygulamadır. Özellikle daha ileri meditasyon uygulamaları yapmak için zamanı ve yeteneği olmayan insanlar için daha kolay görülmüştür.

Maitreya'yı meditasyon esnasında görselleştirme uygulamalarına dair ilginç bir örnek 7. yüzyılda yaşamış Çinli seyyah Hsüan-tsang hakkında anlatılır. Hsüan-tsang on yedi yıl Hindistan'da kalmış ve bu esnada şöyle bir olay yaşamıştır: Bir keresinde Ganj Nehri'nde seyreden büyük bir teknede yolculuk yaparken tekne korsanların saldırısına uğrar. Tekneyi ele geçiren ve yolcuların tüm eşyalarını alan korsanlar Hsüan-tsang'ın sakin tavırlarından etkilenirler. Tanrılarına yaptıkları yıllık insan kurbanı için onun ideal biri olduğuna karar verirler.[493] Bunun üzerine Hsüan-tsang korsanlara şunları söyler:

> Eğer bu kirli ve aşağılık beden amacınızı yerine getirebilecek olsaydı o zaman bu isteğinizi küçümsemezdim. Ama ben bodhi ağacına, Buda imgelerine, Akbaba Zirvesi'ne tazimde bulunmak ve dharmayı aramak için çok uzaklardan geldim. Bu isteğimi henüz gerçekleştiremedim. Eğer beni öldürürseniz, korkarım bu sizin için iyi olmayacaktır.[494]

Korsanları kararından vazgeçiremeyen Hsüan-tsang, onlardan zihnini sakinleştirmek için biraz zaman ister. Sonrasında zihnini Tusita Cenneti üzerine yoğunlaştırır ve Maitreya üzerine meditasyon yapar. Dharmayı Maitreya'dan öğrenebilmek ve mükemmel bilgeliğe ulaşmak için Tusita'da doğmaya yemin eder. Sonra bu korsanlara kötülüğü terk etmeyi ve erdemli olmayı öğretmek için yeryüzünde yeniden doğmaya yemin eder. Tüm Budalara tazimde bulunur ve Maitreya üzerine meditasyon yapmaya devam eder. Maitreya'nın Tusita'daki sarayına ulaşıncaya kadar göklere yükselişini görselleştirir. Bu aşamada Hsüan-tsang o kadar derin bir

[491] Alan Sponberg, "Meditation in Fa-hsing Buddhism", *Traditions of Meditation in Chinese Buddhism*, ed. Peter N. Gregory, University of Hawaii Press, Honolulu 1986, s. 22.
[492] Sadakata, *Buddhist Cosmology*, s. 57.
[493] Leighton, *Faces of Compassion*, s. 250.
[494] Ch'en, *Buddhism in China*, s. 236.

meditasyon hâlindedir ki korsanların hazırladıkları kurban sunaklarını fark etmez. Aniden güçlü bir fırtına çıkar, fırtına ağaçları kökünden söker ve tüm tekneleri alabora eder. Korsanlar korkuyla Hsüan-tsang'a bakarlar. Fırtınadan etkilenmeyen Hsüan-tsang trans hâlinden çıkar. Bu olaydan sonra pişman olan korsanlar Hsüan-tsang'dan özür dilerler. Budist öğretiyi kabul ederler.[495]

Yukarıda anlatılan olayda Hsüan-tsang Çin'de yaygın olarak bilinen meditasyon hâlindeyken Maitreya'yı görselleştirme uygulamalarından birini gerçekleştirir. Fakat Hsüan-tsang meditasyon hâlindeyken dış dünyayla olan tüm bağlantısını kesmiştir. Kopan fırtınanın farkına varmaması Hsüan-tsang'ın tüm duyusal ve duygusal ayrıntılarıyla Tusita Cenneti'ni deneyimlemeyi başardığını gösterir. Burada Tusita Cenneti'ni "görselleştirmek" ve "yaşamak" arasındaki fark anlaşılır. Bu teknikte ustalaşan kişi için o anı yaşama durumu ortaya çıkar.[496] Hsüan-tsang o anı yaşamış ve Tusita Cenneti'ne bir katılım gerçekleştirmiştir. Ayrıca Maitreya'nın onun yardımına gelmesi bu ritüel esnasındaki başarısını gösterir.

Çin'de Maitreya etrafında gelişen diğer bir ritüel ise Maitreya adına tapınak inşa ettirmek veya Maitreya imgesi yaptırmaktır. Bunun örneklerini günümüze ulaşan yazıtlardan tespit etmek mümkündür. Longmen Mağaraları'nda Çinli rahip ve rahibelerin yaptırdıkları Maitreya Tapınağı bulunur. Fawen ve Falong isimli iki rahibe tarafından adanmış olan bu tapınağın üzerinde şu yazı bulunur:

> Yongping döneminin ikinci yılının dördüncü ayının yirmi beşinci gününde, bir *jichou* yılında (29 Mayıs 509), rahibeler Fawen ve Falong, (bunun) ebedi bir dünya olmadığı gerçeğine uyandık. Samimi yeminimizi derinden ifade ettik. Maitreya imgesi yapmak için saygıyla özel servetimizi ayırdık ve tükettik. Yanından geçen ve onu gören herkesin dharma yağmurunun nemiyle doymasına ve ona ibadet eden herkesin eşsiz bir sevinci paylaşmasına neden olması için dua ediyoruz. Ejderha Çiçeği (Ağacı) altındaki üç vaazda, (aydınlanmaya erişenlerin) yerimizi alabilmemiz için dua ediyoruz…[497]

Maitreya'ya adanmış tapınak yaptırmanın yanı sıra başkası adına yaptırılan imgelerin yazıtlarında Maitreya'ya dua edildiği de görülür. Bunun örneklerinden ilki Kuzey Wei Hanedanı Hsiaowen'in (yönetimi 471-499) uzaktan kuzeni olan Huich'eng'e aittir. Babası Dük Shih-p'ing'in onuruna bir heykel yaptırmış ve yazıtta babasının Tusita Cenneti'nde yeniden doğmasını ancak yeryüzünde yeniden

[495] Leighton, *Faces of Compassion*, s. 251.
[496] Sponberg, "Meditation in Fa-hsing Buddhism", s. 27.
[497] Amy McNair, *Donors of Longmen: Faith, Politics, and Patronage in Medieval Chinese Buddhist Sculpture,* University of Hawaii Press, Honolulu 2007, s. 56.

doğacaksa yüksek bir memur ya da ünlü bir kişi olarak yeniden doğmasını dilediğini belirtmiştir.[498] Bu dönemde Maitreya en çok imgesi yaptırılan Budist figürlerden biri olmuştur. Diğer bir örnek ise Longmen Mağaraları'nda 527 yılında yapılmış Sakyamuni Buda anıtında bulunur. Song Jingfei adlı bir kadın tarafından adanmış bu anıtın yazıtında şunlar yazar:

> … Olgunluk çağına erişinceye kadar beni şefkatle büyüten rahmetli anne ve babama güvendim. Beni yetiştirmek için harcadıkları emeğe saygıyla bakan, ancak onları tazmin edecek araçlardan yoksun olan önemsiz benliğim, şimdi saç tokalarımın ve kemerlerimin yarısını ayırdı ve rahmetli babam ve annem için saygıyla Sakyamuni'nin bir imgesini yaptırdı. Bu liyakatle, rahmetli babam ve annemin Batı'daki muhteşem sevinç diyarında yeniden doğmaları, orada Buda ile tanışmaları ve dharmayı duymaları, sonra da Maitreya'nın dünyada tezahür ettiğini görmeleri için dua ediyorum.[499]

Çin'de ortaya çıkmış "gülen Buda", "Hotei" adıyla bilinen Maitreya imgelerinin zenginlik ve bereket getireceğine inanılmıştır. Çin'de günümüzde neredeyse tüm Budist mabetlerinde, bu neşeli figürün ağır çeneli ve çok belirgin bir göbeği olan görüntüsü, ziyaretçiyi tapınağa girer girmez karşılar.[500] Mabetlerde bulunan bu imgeye dualar edilmiştir.

Görüldüğü üzere Çin'de Maitreya etrafında gelişen ritüeller; Tusita Cenneti'nde doğmak ve Maitreya'yı görmek için yemin etmek, meditasyon esnasında Maitreya'yı ve Tusita Cenneti'ni görselleştirmek, Maitreya imgesi yaptırmak veya yaptırılan imgeleri Maitreya'ya adamaktır. Bu ritüeller çoğunlukla Tusita Cenneti'nde yeniden doğma amacı taşır. Bunun nedeni muhtemelen Tusita Cenneti'nde doğmanın daha kolay ve yakın görülmesidir. Aynı zamanda bu ritüellerin aristokratlar, keşişler ve halk tarafından yapılması toplumun her kesimine yayıldığını gösterir. Bunların yanı sıra Maitreya'nın zenginlik ve bereket getireceğine dair inanç ritüellerde yerini almıştır.

Çin'de Maitreya adına yapılan tüm ritüeller 6. yüzyılda Kore'ye aktarılmıştır.[501] Maitreya'yı meditasyon esnasında görselleştirme uygulamaları Kore'de de önemli bir ritüel olarak görülmüştür. Budistler tarafından uygulanmış ve Wonhyo'nun "canlandırma tekniğini" ortaya koymuştur.[502] Meditasyon uygulamalarının yanı sıra Kore'de Maitreya merkezli farklı ritüeller de ortaya çıkmıştır. Bunlardan ilki Paekje bölgesinde yaşayan ve Maitreya'nın gelişini bekleyen Budistlere ait bir uygulamadır.

---

[498] Ch'en, *Buddhism in China*, s. 174.
[499] McNair, *Donors of Longmen,* s. 53.
[500] Ch'en, *Buddhism in China*, s. 405.
[501] McBride, II, *Domesticating the Dharma*, s. 34.
[502] Detaylı bilgi için bk. Alan Sponberg, "Wonhyo on Maitreya Visualization", ss. 98-99.

İksan şehrindeki Wanggung köyünde bulunan beş katlı pagodada ince bir altın levha üzerine yazılmış Elmas Sutra keşfedilmiştir. Bu altın levha üzerine yazılmış olan Elmas Sutra'nın Miruk/Maitreya Manastırı'nın inşa edildiği 7. yüzyılın başlarına ait olduğu tespit edilmiştir. Elmas Sutra'nın altın bir levhaya yazılmasının nedeni sutranın yok olmasını engellemek içindir. Böylece Maitreya yeryüzüne ininceye kadar dharmayı en saf şekliyle muhafaza etmek mümkün olacaktır. Altın levhalar üzerine yazılmış Elmas Sutra'nın bir pagodanın içinde saklandığı başka örnekler de bulunur. Bu sebeple Elmas Sutra'yı uzak gelecekteki nesillere aktarma amacının bu dönemde genel bir yaklaşım olduğu görülür.[503] Bu ritüel Maitreya'nın zamanına kadar dharmayı korumak için gerçekleştirilmiştir.

Kore'de Maitreya imgelerinin bulunduğu dağlara hac ziyaretleri yapılmıştır. 643 yılında Saengui isimli bir keşiş tarafından Silla Krallığı'nın başkentinde bulunan Güney Dağı'nın Samhwa Sırtı'na bir Maitreya imgesi yerleştirmiştir. Bu imge Maitreya'ya yönelik ritüellerin merkezi hâline gelmiş ve bu durum 8. yüzyıla kadar devam etmiştir. Budistler bu imgeye hac ziyaretleri yapmış ve bayramlarda adaklar adamışlardır. Silla'daki altı seçkin keşişten biri olarak görülen ve 8. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış Chungdam'ın her yıl üçüncü ayın üçüncü gününde ve dokuzuncu ayın dokuzuncu gününde çay demlediği ve Güney Dağı'ndaki Maitreya imgesine adak olarak sunduğu kaynaklarda anlatılır.[504]

Kore'de Maitreya yıkıcı doğa olaylarından korunmak için Maitreya'ya başvurulmuş, kurtulmak için Maitreya'ya dualar edilmiştir. *Samguk Yusa*'da anlatıldığına göre Kral Kyongdok'un (yönetimi 742-765) hükümdarlığının on dokuzuncu yılında gökyüzünde yan yana iki güneş belirmiştir. Aradan on gün geçmesine rağmen bu iki güneş kaybolmamıştır. Bunun üzerine bir kâhin krala bu uğursuzluğu ortadan kaldıracak erdemli bir keşiş seçmesini söylemiştir. Kral bir sunak hazırlamış ve erdemli bir keşişin gelmesini beklemiştir. Bu sırada oradan geçen Wolmyong isimli keşiş, kralın isteği üzerine bir dinî şarkı söylemiştir. Bu şarkının sözleri Maitreya Buda'ya hizmet edilmesi gerektiği ile ilgilidir. Bu şarkıyı okuduktan kısa bir süre sonra felaket sona ermiştir. Bunun üzerine kral, keşişe büyük bir çay kutusu ve mücevher hediye etmiştir. Bu sırada bir genç ortaya çıkmış, kralın sunduğu

[503] Choe Yeonshik, "The Cult of the Pure Land of Maitreya in Paekche and Silla in the Three Kingdoms Period", *Journal of Korean Religions*, C. 6, S. 1, 2015, s. 18.
[504] McBride, II, *Domesticating the Dharma*, s. 50-51.

hediyeleri almış ve çıkmıştır. Bu esrarengiz gencin kim olduğu araştırılmıştır. Çay ve mücevherlerin tapınağın güneyinde yer alan Maitreya imgesinin önünde durduğu anlaşılmıştır. Bu durum Maitreya'nın Wolmyong'un erdemi ve sadakatinden etkilendiği şeklinde yorumlanmıştır.[505]

Bu olaydan anlaşılacağı üzere Maitreya'ya yapılan dua sonucunda doğal felaket ortadan kalkmıştır. Maitreya imgesinin tapınağın güneyine yerleştirilmesi ve Maitreya'nın Güney Dağı ile özdeşleşmesi Kore'de güney yönünün Maitreya'yla güçlü bir ilişkisi olduğunu gösterir. Ayrıca Chungdam'ın Maitreya'ya çay adadığı göz önüne alındığında bu olayda çay ve mücevherleri alıp gidenin Maitreya olduğu anlaşılır. Kore kültüründe çay ve Maitreya arasında da güçlü bir bağ kurulmuştur.

Kore'de 8. yüzyılda Maitreya imgeleri kehanet uygulamalarında kullanılmıştır. Paekje bölgesinde yaşayan Chinpyo, Kumsan-sa Tapınağı'nda bir sunak inşa etmiş ve burada Maitreya'dan aldığı kehanet kitabı ve çubuklarıyla kehanet uygulamaları gerçekleştirmiştir.[506] Chinpyo bu ritüel esnasında Maitreya imgelerini kullanmış; insanlara geçmiş, şimdiki ve gelecekteki iyi ve kötü eylemlerini söyleyerek bunlardan tövbe etmeleri, bu eylemleri düzeltmeleri üzerinde durmuştur. Bu dönemde Chinpyo'nun kehanet yöntemi oldukça geniş bir alana yayılmıştır. Chinpyo kehanet çubuklarını öğrencisine bırakmıştır ve bu ritüel Koryo Hanedanlığı boyunca öğrencileri tarafından devam ettirilmiştir.[507]

Koryo Hanedanlığı zamanında Kore'de Maitreya imgesi yaptırmak önemli bir ritüel olarak görülmüştür. 936 yılında Kral Wang-geon, Geç Paekje Krallığı'nı ele geçirmiştir. O bölgede yaşayan halkın desteğini kazanmak, halkın refah ve esenliği için bölgeye bir Maitreya heykeli ve manastır inşa ettirmiştir. Ayrıca Chung-nam eyaletinin Un-jin şehrinde yerin altından dev bir kaya çıkmıştır. Dönemin Kralı Kwangjong (yönetimi 949-975) bu kayaya Maitreya'nın bir imgesinin oyulmasını emretmiştir. Böylece Kore Yarımadası'nın Maitreya ülkesine dönüşmesi, barış ve birlik içinde yenilenmesi için bir temenni ortaya koymuştur.[508] Koryo dönemi

[505] *Samguk Yusa*, Part 7.6, "Wolmyong-sa tosol-ga", Grayson, *Myths and Legends from Korea*, ss. 215-216.
[506] Chinpyo'nun hayatı için bk. Grayson, *Myths and Legends from Korea*, ss. 182-184.
[507] Crewe, *Sources of Korean Tradition,* s. 105.
[508] Han, *A Comparative Study of Maitreya and Jesus Christ, The Messianic Figures in Korean Buddhism and in Korean Protestantism*, s. 66.

Maitreya'nın büyük taş figürleri yapılmaya devam etmiştir. Aynı zamanda dinî resimlerde en çok tasvir edilen Budist figürlerden biri Maitreya olmuştur.[509]

Koryo döneminde Maitreya imgelerinin hastaların iyileşmesi gibi hemen fayda sağlayacak ritüellerde kullanılmıştır. Maitreya imgesinin önünde Koreli Budistler hastalıklarının iyileşmesi ve onlara iyi şans getirmesi için dua etmişlerdir. Maitreya erkek çocuk doğurma, şifa ve koruma ile ilişkilendirilmiştir. Bu uygulamalar Joseon Krallığı (1392-1910) zamanında halk arasında yayılmaya devam etmiştir.[510] Maitreya'nın hastalıkları iyileştireceğine dair inancın kökeni Tusita Cenneti'nin hiçbir hastalığın bulunmadığı, insanların oldukça uzun ömürlü olduğu bir yer olarak tasvir edilmesi olabilir. Bu sebeple Maitreya'nın hastalıkları önleme konusunda özel bir güce sahip olduğu düşünülmüş olmalıdır. Diğer taraftan özellikle Maitreya'nın göbekli, gülen Buda olarak tasviri bu ritüel için önemli görülmüştür. Çünkü Hotei'nin şişman karnı ve çocuklarla olan yakınlığı ataerkil Kore kültüründe çokça arzulanan erkek çocuğu dünyaya getirmeyi garanti eden bir figüre dönüşmesini sağlamıştır. Doğurganlık güçleri sayesinde günümüzde bile Kore'de kadınlar tarafından bu imge saygı görmektedir.[511]

Anlaşılacağı üzere Maitreya inancının Kore'ye insanların ritüel hayatına farklı yansımaları olmuştur. Maitreya imgeleri hem mabetlerde hem de dağ gibi doğal mekânlarda ritüel nesnesi olarak yerini almıştır. Koreli Budistler meditasyon esnasında Maitreya'yı görselleştirmek için bu imgeleri kullanmış, bu imgelerin bulunduğu yerlere hac ziyaretleri yapmış ve bu imgelere adaklar sunmuştur. Aynı zamanda Maitreya imgeleri kehanet uygulamalarında kullanılarak geçmiş ve gelecekten haber vermesi beklenmiştir. Tüm bunların yanı sıra şifa verme, hastalıkları iyileştirme açısından insanların hayatında pratik faydaları ile ön plana çıkmıştır. Erkek çocuk sahibi olmak isteyen kadınlar için de bir tazim nesnesi olmuştur.

Maitreya imgeleri Kore'den Japonya'ya ulaşmıştır. Bu dönemde *yamabushi* adı verilen dağ çilecileri arasında meditasyon yapan kişi tarafından Buda'nın içselleştirilmesi önem kazanmıştır. Buda âlemi ile fizik dünyanın özdeş olduğu

[509] Grayson, *Korea: A Religious History*, s. 88.
[510] National Folk Museum Of Korea (ed.), *Encyclopedia Of Korean Folk Beliefs: Encyclopedia Of Korean Folklore And Traditional Culture,* C. 2, trans. Jung Ha-Yun, National Folk Museum of Korea, Seoul 2013, s. 73.
[511] Leighton, *Faces of Compassion*, s. 262.

düşünülmüştür.[512] 9. yüzyılda yaşamış olan Kukai dağ çileciliğindeki bu anlayışı Maitreya'yla birleştirmiş ve Maitreya için dağlarda birtakım ritüeller yapmanın geleneksel çileci uygulamaların odağı hâline gelmesini sağlamıştır.[513] Bu dönemde Japonya'daki pek çok dağ Maitreya ile özdeşleşmiştir. Hiei, Koya, Kimpusen ve Hiko Dağları gibi dağların Maitreya'nın yeryüzüne iniş yerleri olduğuna inanılmıştır.[514] Bu dağlar Maitreya'nın ikametgahı olarak görülmüştür.

Kukai'nin görüşleri tüm fizik dünyanın ve özellikle dağların Budaların yaşam yerleri olarak saygı görmesini sağlamıştır. Fizik dünyanın temsilleri ise mandalalardır ve fizik dünya acı çekilen bir yer olarak değil "mandalanın gerçekleşmesi" olarak anlaşılmıştır. Dünya "doğal mandala"dır, metafizik âlemin tüm niteliklerine sahip geniş bir coğrafi alandır. Kukai insanların bir yanılsama içinde yaşadığı ve asıl ikametgahına dönmekten çok uzak olduğunu anlatmıştır. Asıl ikametgâh Buda'nın evidir, o da kişinin kendi kalp zihnidir. Ev insanın kalbindedir ve kalp Buda'nın tüm niteliklerine sahiptir. Kişinin kendi kalp-zihnine ulaşması için meditasyon sırasında mandalalara başvurması gerekir. Meditasyon yapan kişi kalbinin kapısından bir mandalaya girer, kozmik Budanın olduğu merkeze ulaşıncaya kadar bir Buda ikametgahından diğerine geçer, hepsini tanır. Böylece kişinin tezahürden kaynağa, biçimden öze ulaşacağına inanılır. Burada mandalaların coğrafi alanlarla birleşmesi biçim ve özün "iki olmayan iki"[515] olduğunun farkına varılması olarak yorumlanmıştır.[516] Bu uygulamada kişinin dağlar aracılığıyla Maitreya'yla bütünleştiği ve kendi kalbinde Maitreya'nın ikametgahında yaşadığı inancı hakimdir. Ayrıca Kukai, Maitreya'yla özdeşleşen Koya Dağı'nda inzivaya çekildiği esnada ölmüştür. Ölmeden önceki son sözlerinin Tusita Cenneti'nde yeniden doğacağı ve Maitreya'yla birlikte yeryüzüne ineceği olmuştur.[517] Diğer taraftan Kukai'nin ölmediği, Koya Dağı'nda ebedî tefekkür hâlinde olduğu ve tüm acı çeken varlıkların kurtarıcısı olarak burada yaşamaya devam ettiğine inanılmıştır.[518] Kukai'nin ölümünden sonra Koya Dağı'nın Maitreya'yla kurduğu ilişki güçlenmiştir. Japon

[512] Grapard, "Flying Mountains& Walkers of Emptiness: Sacred Space in Japanese Religions", s. 39.
[513] Goodwin, *The Worship of Miroku in Japan*, s. 3.
[514] Moerman, "The Death of the Dharma: Buddhist Sutra Burials in Early Medieval Japan", s. 81.
[515] Burada iki olmayan, ama iki gibi bir anlam vardır.
[516] Grapard, "Flying Mountains& Walkers of Emptiness: Sacred Space in Japanese Religions", ss. 39-40.
[517] Noboru, "Types of Maitreya Belief in Japan", s. 178.
[518] Hakeda, *Kukai: Major Works,* s. 60.

Budistler Maitreya'yla bütünleşmek ve Kukai'yi ziyaret etmek için bu dağa yolculuklar yapmışlardır.

Dağlar ve mandalalar arasındaki ilişkiyi Maitreya ile özdeşleşen Hiko Dağı etrafında gelişen birtakım ritüellerde görmek mümkündür. Yılın üç farklı zamanında birkaç sıradağ üzerinde hac yolculuğu yapan keşişler vardı. Budalığın, kişinin kendi fiziksel bedeninde şu anda gerçekleştirebileceği bir şey olduğuna inanılıyordu. Bunun için iki anlam dünyası vardı. Birincisi beden nedir, ikincisi beden nasıl Buda'nınkine dönüştürülecektir. Dönüşüm ancak beden, söz ve zihnin dönüşümüyle gerçekleştirilebilir. Beden, Buda'nın gerçek tözü; söz ya da tüm doğal sesler Buda'nın gerçek vaazı; zihin ise bedenin ve sözün özüne hâkim olmak için vardı. Bu temsili şemada insanın Budanın bir parçası olduğu ancak bir şekilde ondan ayrıldığı ve bu ayrılıktan dolayı ona sağır olduğu, ondan habersiz olduğu inancı hâkimdi. Bu durumu değiştirmek için üç tür ritüel yapılmalıydı. Bunlardan ilki; fiziksel olarak yapılacak olan yoga, oruç gibi ritüellerdi. İkincisi; ilahi söylemek ve sesler üzerinde meditasyon yapmaktı. Üçüncüsü ise bilincin dönüşümünü amaçlayan meditasyonlar yapmak ve meditasyon hâlinde görselleştirme uygulamaları yapmaktı. Mandalalar bu ritüelleri desteklemek için kullanılıyordu. Doğal mandala olarak dünya ve özellikle dağlar, hacılar için önemli yerlerdi. Buralarda yapılan ritüeller mistik bir özdeşleme sağlıyordu, bedenlerini oluşturan unsurları Budanın temel özüyle tam olarak özdeşleştirmiş oluyorlardı.[519]

Anlaşılacağı üzere 9. yüzyılda Kukai ile başlayan süreçte dağlarla ilgili ritüeller Maitreya inancıyla birleşmiştir. Bazı dağlar Maitreya'nın yaşadığı yer olarak görülmüş, bu dağlarda bulunmak ve bu dağlar arasında yolculuk yapmak Maitreya'yla özdeşleşmeyi sağlayacak ritüeller olarak görülmüştür. Aynı zamanda dağların doğal mandala olarak Japon Budistlerin ritüel hayatındaki etkisi Maitreya ritüellerine de yansımış ve Maitreya'nın olduğu dağlar, mandalalarda kullanılan bir imge hâline gelmiştir. Bu mandalalara bakarak meditasyon yapmak önemli görülmüştür. Doğal mandala olarak Maitreya'yla özdeşleşen dağlara yolculuk yapmak da Maitreya ritüellerinin bir parçası olmuştur.

11. yüzyıla gelindiğinde ise Japonya'da yaşanan doğal afetlerin ve savaşın bir sonucu olarak halk arasında Budist öğretinin son günlerinin yaklaştığı inancı

[519] Grapard, "Geotyping Sacred Space: The Case of Mount Hiko in Japan", ss. 234-236.

yaygınlaşmıştır.[520] Bu durum Maitreya'nın ritüellerin merkezindeki yerinin güçlenmesine neden olmuştur. Bu korku atmosferi ve mevcut dünyadan kaçma isteği Tusita Cenneti'nde doğma amacını önemli hâle getirmiştir. Tusita Cenneti'ni tefekkür etmek ve meditasyon esnasında konsantrasyonu kolaylaştırmak için mandalalara Tusita tasvirleri çizilmiş ve boyanmıştır. Aynı zamanda bu tasvirlerden bazılarında Maitreya'nın inişine de yer verilmiştir. Bu mandalalar meditasyon esnasında odak noktasına koyulan ve konsantrasyonu kolaylaştıran önemli bir ritüel nesnesi olarak algılandı (Şekil 3.14.).[521]

Japonya'da sonun geldiği ve dharmanın yok olacağına dair inancın güçlenmesi Budist sutraların bir ritüel eşliğinde gömülmesi ritüelini ortaya çıkarmıştır. Beş yüz yıldan uzun süre devam eden bu uygulamada Budist sutralar kopyalanmış, bir ritüel eşliğinde kutsanmış ve ardından kutsal dağların, mabetlerin ve tapınakların olduğu alanlara gömülmüştür. Kutsal metinler için yapılan bu ritüel, ölen kişinin ardından düzenlenen cenaze töreniyle aynı şekilde uygulanmıştır. Fakat bu ritüel dharma artık yok olacak, öğretiye veda ediyoruz gibi bir anlam taşımıyordu. Sutra gömme ritüelleri öğretinin kurtarılabilmesinin bir yolu olarak görülmüştür. Özellikle Maitreya'nın yeryüzüne ineceğine inanılan dağlara sutralar gömülmüştür. Bunun sebebi bu sutraların ölümsüz olduğuna inanılan dağlarla bütünleşmesi ve Maitreya geldiğinde buralardan tekrar gün yüzüne çıkmasıdır. Diğer bir ifadeyle asıl amaç dharmayı maddi formuyla koruyarak Maitreya'ya ulaştırmaktır. Bunun yanı sıra dağlara, sutralarla birlikte ithaf yazıları ve dualar da gömülmüştür. Bu ritüelleri gerçekleştiren kişilerin, kendisini ve ailesini kurtuluşa ulaştırma; Maitreya'nın son doğumunda onun yanında olma amacı taşıdığı görülür.[522] Görüldüğü üzere Japon Budistler Maitreya inancı etrafında şekillenen sutra gömme ritüelleri gerçekleştirmişlerdir. Bununla hem Maitreya zamanına kadar dharmayı korumayı hem de kendi bireysel kurtuluşlarını sağlamayı amaçlamışlardır.

Japonya'da yapılan sutra gömme ritüelleri beraberinde sutra höyüklerinin (kyozuka) oluşmasına neden olmuştur. Bu höyüklerin en eski ve en büyük olanı Kimpusen Dağı'nın zirvesinde bulunur. Bu dağın Maitreya'nın yeryüzüne ineceği yer olduğuna inanılmıştır. 1007 yılında bir devlet adamı olan Fujiwara no Michinaga, bazı

[520] Hitoshi Miyake, Miyabi Yamamoto and Gaynor Sekimori, "Japanese Mountain Religion: Shrines, Temples and the Development of Shugendo", *Cahiers d'Extrême-Asie*, Vol. 18, 2009, s. 77.
[521] Bk. Okazaki, *Pure Land Buddhist Painting*, ss. 75-80.
[522] Moerman, "The Death of the Dharma: Buddhist Sutra Burials in Early Medieval Japan", ss. 71-86.

sunak aletleriyle birlikte kendisinin kopyaladığı on beş sutrayı bu dağa gömmüştü. Kimpusen'de oluşan bu höyüğe sutra gömmeye devam edilmiştir.[523] Ayrıca özellikle Heian döneminde Kimpusen'e Altın Zirve denilmiş ve Maitreya dünyaya geldiğinde Ketumati şehrinde kullanılacak olan tüm altınların bu dağda depolandığına inanılmıştır. Bu sebeple Kimpusen Dağı, Ketumati ile özdeşleşmişti ve Budistler bu dağa tırmanıp dua etmeyi önemli bir ritüel olarak görmüştür. Kimpusen Dağı bu dönemde Budistler tarafından en sık ziyaret edilen yerlerden biriydi.[524] Bu dağa yapılan hac yolculukları sutra höyükleri ile artmıştır.[525]

Anlaşılacağı üzere Maitreya Japonya'da genellikle dağ ritüellerinin bir parçası hâline gelmiştir. Maitreya'yla özdeşleşen dağları ziyaret etmek, bu dağlara sutra gömmek, bu dağlarla bütünleşmek Maitreya'yı fiziksel olarak deneyimlemenin bir yolu olarak görülmüştür. Japon Budistler, Maitreya'yı ve Tusita Cenneti'ni sadece meditasyon ve zihinsel disiplin ile değil bu dağların derinliklerinde aramışlardır. Bu dağlar arasında yolculuk esnasında karşılaşılan her zorlukla birlikte iyi eylemler kazanacaklarına inanmışlardır. Bunun sonucunda ise Tusita Cenneti'nde doğmayı ve Maitreya'yı görmeyi başaracaklarına güvenmişlerdir.

Maitreya etrafında gelişen diğer bir uygulama ise özellikle Çin ve Doğu Asya'nın geri kalanında geleneksel olarak ilk ayın ilk gününün "Maitreya'nın doğum günü" olarak kutlanmasıdır.[526] Ayrıca Japonya'da Maitreya'nın yeni yılın ilk günü bir gemiyle gelip Japon halkına hediyeler ulaştıracağına inanılmıştır. Bu inancın 14. yüzyıldan itibaren Japon halkı arasında yayıldığı düşünülmektedir.[527] Maitreya'nın yeni yılla ve yeni başlangıçlarla ilişkilendirilmesi Maitreya'nın mutluluk getireceği inancıyla ilişkilidir.

Genel olarak bakıldığında yazılı kaynakların yetersizliği sebebiyle Hint Yarımadası'nda Maitreya inancıyla ilgili ilk dönemde gelişen ritüeller hakkında bilgi sahibi olmak zordur. Fakat Maitreya imgeleri yaptırıldığı, Tusita Cenneti'nde doğmak ve Maitreya'yı görmek için dua edildiği yazıtlarda görülür. Maitreya imgelerinin Çin'e

---

[523] Okazaki, *Pure Land Buddhist Painting*, s. 75.
[524] Tyler, "Kofukuji and the Mountains of Yamato", s. 174.
[525] Miyake, Yamamoto and Sekimori, "Japanese Mountain Religion: Shrines, Temples and the Development of Shugendo", s. 77.
[526] Joseph Edkins, *Chinese Buddhism: A Volume of Sketches, Historical, Descriptive, and Critical,* Kegan Paul, Trench, Trubner&Co. Ltd., London 1893, s. 208.
[527] Winston Davis, *Japanese Religion and Society: Paradigms of Structure and Change*, State University of America, Albany 1992, s. 286.

ulaşmasıyla birlikte bu imgeler Budistlerin ritüel hayatında önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Doğu Asya ülkelerinde farklı ritüeller gerçekleştirilmiştir. Çin'de geleneksel olarak Maitreya imgeleri yaptırılmış, bu imgeler meditasyon esnasında kullanılmış ve Tusita'da doğmak için yeminler edilmiştir. Kore'de ise sutraları Maitreya zamanına kadar korumak, Maitreya imgesi yapmak, Maitreya imgelerine hac ziyaretleri yapmak, adakta bulunmak önemli görülmüştür. Aynı zamanda Maitreya imgelerinin şifa vereceğine, hastalıkları iyileştireceğine, bereket getireceğine, erkek çocuk doğurmayı sağlayacağına inanılmıştır. Japonya'da Maitreya imgeleri dağlardaki ritüellerle bütünleşmiştir. Maitreya'yla özdeşleşen dağlara sutra gömmek, dağlara ve sutra höyüklerine hac ziyaretinde bulunmak, dağlarla bütünleşerek Maitreya'yı tecrübe etmek önemli görülmüştür. Bunların dışında Maitreya hakkındaki sutraları okumak, anlamak, anlatmak, korumak, gelecek nesillere aktarmak tüm Budistlerin hayatında önemli bir eylem olarak yer almıştır.

4.4. Maitreya ve Gerçeklik

Budist kutsal metinlerinde gerçeklik kavramı için Sanskrit dilinde *satya* ve Pali dilinde *sacca* terimleri kullanılmaktadır. *Satya* terimi Sanskrit dilinde "Nihai Gerçeklik, doğru"[528] anlamlarına gelirken, *sacca* ise Pali dilinde hem "gerçek, doğru" hem de "gerçeklik" anlamına gelir.[529] Budist kutsal metinlerinde aldatıcı olmayan ve göründüğü gibi var olan anlamında *satya* kavramı iki önemli yerde kullanılmaktadır. Gautama Buda'nın ilk vaazında ortaya koyduğu Dört Temel Hakikat, *catvary aryasatyani* olarak ifade edilmektedir. Budist felsefe okullarında, özellikle de Madhyamaka'da ortaya konulan *satyadvaya*/iki gerçeklik öğretisi bulunmaktadır. Bu iki gerçeklik; *samvrti-satya*/geçici gerçeklik ve *paramartha-satya*dır/Nihai Gerçekliktir.[530]

Budist düşüncede gerçeklik veya hakikat, doğası gereği güçlüdür. Çünkü o olan şeydir. Bir kişi; düşünce, söz ve eylemde hakikate veya gerçekliğe uygun davrandığı ölçüde güce katılır. Birçok Budist için sezgisel olarak açık olan bir gerçek vardır: Gerçeklikle uyum içinde olmak ve ona katılmak, doğru ve gerçek olmayan şeylerle uyum içinde olmaktan daha güçlüdür.[531] Maitreya'nın Budistlerin zihin dünyalarında

[528] Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary,* s. 1135.
[529] Davids and Stede (eds.), *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*, C. 8, s. 127.
[530] Buswell and Lopez, *The Princeton Dictionary of Buddhism*, s. 788.
[531] Sallie B. King, "Hope in Engaged Buddhism", *Hope: A Form of Delusion*, ed. Elizabeth J. Harris, EOS, Germany 2013, s. 178.

veya bilinçlerinde gerçeklikle kurduğu ilişki ise özellikle umutsuzluk, umut ve arabulucu rolü etrafında şekillenmektedir.

4.4.1. Gelecek ve Umutsuzluk

Umutsuzluk en güçlü insani duygulardan biridir veya birkaç insani duygunun bir araya gelmesi sonucunda ortaya çıkar. Umutsuzluk içeren duygulardan biri imkânsızlıktır. Yapılması zor olduğu düşünülen, imkânsız gibi görünen şeyler insanda umutsuzluk yaratır. Umutsuzluğa yol açan diğer bir duygu ise büyüklüktür. Sorunların çözülemeyecek kadar büyük olduğu hissi insanda umutsuzluğa yol açar. Umutsuzluğa yol açan duygulardan bir diğeri ise boş vermişliktir. Hayatta bir amacın veya anlamın olmadığını düşünmek insanda umutsuzluk meydana getirir.[532] Bu sebeple insan için umutsuzluğa düşmek kolaydır, umutsuzluk insanda bir anda kolaylıkla ortaya çıkabilir. Umut kelimesinin gündelik hayattaki kullanımında da bu durum görülür. Bir kişinin umudu olduğu söylendiğinde onun bir sorunu olduğu anlaşılır ve artık yapılacak bir şey olmadığı sadece umut edebileceği düşünülür. Bu sebeple gündelik dilde umuttan bahsederken bile umutsuzluk açığa çıkar. Umutsuzluk gelmesi beklenen veya olması beklenenle ilgilidir fakat burada olumsuz/kötümser beklentiler vardır. Diğer bir ifadeyle gelecekte olması beklenen olumsuzlukların şu anda insan için yansıması umutsuzluktur.

Budizm'de umutsuzluk var mı veya Budizm inananlarını umutsuzluğa düşürür mü soruları sorulabilir. Budizm özellikle Dört Temel Hakikat'ten ilki olan *dukkha* nedeniyle umutsuz/kötümser bir inanç olarak görülmüştür.[533] Sakyamuni Buda *bodhi* ağacının altında aydınlanmaya ulaştıktan sonra insanlara aktardığı ilk öğretide "yaşam ıstırap/acıdır" demiştir: "Doğum acıdır, yaşlanma acıdır, ölüm acıdır, keder, yas, acı, üzüntü ve sıkıntı acıdır. Sevilmeyene bağlanmak acıdır, sevilenden ayrı kalmak acıdır, istediğini elde edememek acıdır."[534] Yaşamın içinde karşılaştığı her şey insana acı veriyorsa burada bir umudun olmadığı aksine umutsuzluğun baskın olduğu düşünülebilir. Bu sebeple Budizm'de umudun olup olmadığı oldukça tartışmalı bir konudur.

Maitreya anlatıları veya Maitreya inancı Budistlerin hayatına, zihin dünyasına farklı şekillerde yansımıştır. Maitreya anlatıları genel olarak dharmanın unutulacağı,

[532] William F. Lynch, *Images of Hope*, University of Notre Dame Press, Indiana 1965, s. 49.
[533] King, "Hope in Engaged Buddhism", s. 162.
[534] *Digha Nikaya*, 22.17, s. 344.

tüm insanların erdemli davranışları terk edeceği bir dönemden bahseder ve bu dönem henüz yaşanmamıştır. Sakyamuni Buda yeryüzünde insan ömrü yaklaşık seksen yıl iken görünmüştü. İnsan ömrünün on yıla düşeceği o günlere doğru insanlık ilerliyor. Bu sebeple Maitreya anlatılarındaki yakın gelecek tasavvuru şu anı yaşayan insan için umutsuzluk olarak açığa çıkmaktadır.

Ayrıca Maitreya anlatılarında insan ömrü on yıla düştüğünde birçok felaketin yaşanacağından bahsedilir. Tüm evrende bardaktan boşanırcasına yağan yağmur tabiattaki tüm canlılığı yok edecektir. İnsanlar keskin kılıçlarla birbirlerine saldıracaklar ve tam anlamıyla bir katliam yaşanacaktır. Bu durumda kurtulacak insan sayısı ise çok azdır. Bu sebeple bu gelecekte insanların çoğunluğu için umutsuzluk hâkimdir.

Görebildiğimiz kadarıyla günümüze ulaşan Maitreya anlatılarında gelecekte yaşanacak felaketlerin veya olumsuzlukların yüklendiği; Deccal, Yecüc-Mecüc gibi kötülüğün somutlaştırıldığı bir varlık yoktur. Bu kötülüklerin veya felaketlerin yaşanması Maitreya Buda'nın gelmesi içindir. Bunun sonucunda Maitreya gelecekteki bu kötülüklerle özdeşleştirilmekte, bu olayların doğrudan olmasa da dolaylı olarak sebebi olmaktadır. Diğer bir ifadeyle Maitreya yakın gelecekte yaşanacak olumsuzlukların, tüm yıkıcı felaketlerin bir nevi garantörüdür; yaşanacak kötülükleri garanti eden, kesin yaşanacağını gösteren figürdür. Bu sebeple Maitreya umutsuzluğun müsebbibidir.

Maitreya anlatılarında karşılaşılan diğer bir nokta Maitreya'nın uzak bir gelecekte yeryüzüne inmesidir. Geleneksel hesaplamalara göre Maitreya yaklaşık 5.6 milyar yıl kadar sonra gelecektir. Maitreya'nın gelmesine çok uzun zaman var, insanlık gitgide kötüleştiğine göre nirvanaya diğer bir ifadeyle bireysel kurtuluşa ulaşmak da gittikçe zorlaşmıştır. Budistler şu an ancak Maitreya'nın yaşadığı Tusita Cenneti'nde doğmayı başarabilirler. Bunu başardıklarında ise Maitreya yeryüzüne indiğinde Ketumati'de yeniden doğup herkesle birlikte nirvanaya ulaşabilirler. Görüldüğü üzere nirvanaya bireysel çabayla ulaşmak artık neredeyse imkânsızdır. Ancak Maitreya yeryüzüne indiğinde nirvana herkes için erişilebilir hâle gelecektir.[535] Bu sebeple Budistler için bireysel olarak nirvanaya ulaşma umudu kalmamıştır. Diğer bir ifadeyle nirvana inancı, nirvanaya ulaşma artık bir umutsuzluk unsurudur.

[535] Steven Collins, "Nirvana, Time, and Narrative", *History of Religions,* 31/3, 1992, s. 240.

Maitreya anlatılarında ve Budist ikonografide yer alan bir bodhisattva olarak Maitreya; sorular soran, dharmayı anlamaya çalışan, yeri geldiğinde "şöhret arayan" olarak isimlendirilen, Budalık yolunda başını feda etmekten çekinen, çileci uygulamalar yapan, Budalık yolunda hâlâ çok uzun zaman çalışması gereken, meditasyon yaparak zihnini eğitmeye çalışan bir figürdür. Maitreya tamamlanmamışlığın, tam olmamanın ne kadar zor olduğunun en önemli örneğidir. Elde edilmeye çalışılan şeyin ne kadar büyük olduğunu, Budalığa ulaşmanın zorluğunu gösterir. Bu sebeple Maitreya'nın bir bodhisattva olarak yaşadıkları insanlar için umutsuzluk yaratır. Diğer bir ifadeyle Maitreya'nın bile bu kadar zorlandığı, sürekli yeniden bedenlendiği bu süreç sıradan bir Budist için ancak umutsuzluğa neden olabilir.

Maitreya imgelerinde dikkat çeken bir unsur ise Maitreya'nın "düşünen", "dalgın" ve eli çenesinde olan ikonlarıdır. Maitreya'nın eli yüzünde düşünürken tasvir edildiği bu imgelerin genellikle Maitreya'nın Tusita Cenneti'ndeki temsilleri olduğu düşünülmüştür. Maitreya Tusita Cenneti'nde oturmuş neyi düşünmektedir? Tusita Cenneti'nde yeryüzünde doğacağı günü beklerken o sırada insanların yaşayacağı kötü günleri, felaketleri, dharmanın yok oluşunu düşünüp umutsuzluğa kapılmış olabilir mi? Diğer bir ifadeyle Maitreya şu anda Tusita Cenneti'nde umutsuzluk içinde bekliyor olabilir mi?

Anlaşıldığı üzere Maitreya anlatıları, onun etrafında gelişen inanç ve eylemler zaman zaman inananların umutsuzluğa düşmesine ve olumsuz şeyler yaşanacağına dair beklenti oluşturmalarına neden olmuştur. Özellikle Maitreya'nın zamanından önce kötülüklerin artacağı ve dharmanın unutulacağı bir dönemin gelecek olması Budistlerin zihinlerinde Maitreya ile umutsuzluk arasındaki bağı güçlendirmiştir.

4.4.2. Gelecek ve Umut

Umut gerçekleşmesi mümkün olan ama henüz görünür olmayan, geleceğin iyi olacağına dair bir beklentidir.[536] Bu sebeple umut etmek ile beklemek arasında güçlü bir ilişki vardır. İnsanın umut eden kısmı gelecekteki belirli bir anı/zamanı bekler. Bu anlamda umutta olağanüstü bir gerçek zaman ve gerçek zamanlama duygusu ile araya giren tüm anlar boyunca bekleme yeteneği vardır. Umut ile arasında güçlü bir bağ olan diğer eylem ise istemek/dilemektir. Olumlu şeylerin yaşanacağına dair istekte

[536] Lynch, *Images of Hope*, s. 23.

bulunmaktır. Bu anlamda umut sahip olunmayan bir şeyi istemektir. Bazı zamanlarda ise ona sahip olunacağına dair güveni ifade eder. Kısaca umut şimdiyi aşan bir durumun ortaya çıkardığı, geleceğe dair bir beklentinin şimdiye olan yansımasıdır.

Budist literatürde umut kavramının karşılığı olabilecek *sraddha*/*saddha* kavramı bulunur. Bu kelime sözlükte "güven", "inanç", "sadakat" anlamlarına gelir.[537] Sakyamuni Buda'nın ortaya koyduğu öğreti ve manastır topluluğunu kurması kendisine inananlar için ilk dönemde bir kaynak sağlamıştı. Bu sebeple çoğu Budist'in yardım için bunlara başvurması güven olarak anlaşılabilir.[538] Ayrıca umutla ilişkili diğer bir kavram ise *prarthana*/*patthana*'dır. Bu kavram "dilek, arzu, istek, dua" anlamlarına gelir.[539] *Prarthana* bir ritüel bittikten sonra keşiş tarafından tüm varlıkların nirvanaya ulaşması için yapılır. Bu duanın belirli bir formu vardır, bu sebeple hep aynı şekilde aynı cümlelerle icra edilir.[540]

Budist literatürde umut kavramını karşılayabilecek kelimeler bulunurken Budizm'de umudun bir anlamının olup olmadığı tartışılmıştır. Çünkü Budistler için umudun bir tür yanılsama olduğu, *tanha*dan/arzudan kaynaklanan ve insanın gelecekte dönüşeceği hâle duyulan özlem gibi göründüğü söylenebilir. Arzular varlığı Ben'e geri göndererek "benlik hapishanesi"ne hapseder. Bu sebeple Budistler tüm arzuları; hatta samsaradan nihai kurtuluş arzusunu bile kalıntı bırakmadan yok etme amacı (*nirodha*) taşır.[541] Fakat Sakyamuni Buda tüm bu arzulardan kurtulmanın bir yolu olduğunu söylemiştir. Üçüncü Temel Hakikat samsaradan kurtulmanın mümkün olduğunu söyler ve daha sonra bunun nasıl elde edileceğini anlatır. Buda insanları yalnızca acının varlığına karşı uyandırmamıştır, Sekiz Dilimli Yol'u takip ederek bundan kurtulabileceklerini de söylemiştir. Üstelik burada beklemeye dayalı bir umut vaat etmemiş; doğru düşünce, doğru eylem, doğru çaba gibi eylemlere başvurulması gerektiğini vurgulamıştır.[542] Bu eylemlerden birinin "doğru çaba" olması ve tüm aşamalarının eylemsel olması kişinin harekete geçmesi gerektiğini gösterir.

---

[537] Grimes, *A Concise Dictionary of Indian Philosophy*, s. 299; Davids and Stede (eds.), *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*, C. 8, s. 134.

[538] Richard Gombrich, "Is Hope a Form of Delusion? A Buddhist Perspective", *Hope: A Form of Delusion*, ed. Elizabeth J. Harris, EOS, Germany 2013, s. 57.

[539] Davids and Stede (eds.), *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*, C. 5, s. 30.

[540] Richard Gombrich, *Precept and Practice: Traditional Buddhism in the Rural Highlands of Ceylon,* Clarendon Press, Oxford 1971, s. 217.

[541] John D'Arcy May, "May Buddhists Hope? A Christian Enquiry*", Loss and Hope Global, Interreligious and Interdisciplinary Perspectives,* ed. Peter Admirand, Bloomsbury, London 2014**,** s. 95.

[542] Dört Temel Hakikat ve Sekiz Dilimli Yol için bk. *Digha Nikaya*, 22.17-20, ss. 344-349.

Sakyamuni Buda, etrafında toplanan insanlara acıdan kurtulmanın yolunu açıklamış, onlara umut vermiştir. Bu umudun adı nirvanadır. Bir Budist'in samsaranın dışına çıkmak için gerçekleştireceği her eylem umudun göstergesidir. Bu uğurda gerçekleştirdiği ahlaki eylemler veya Sekiz Dilimli Yolu takip etmesi nirvanaya ulaşmasına katkı sağlar. Bunun birlikte kişinin nirvanaya ulaşabileceğine dair salt umut Budistlerin geneli için oldukça uzaktır.[543] Çünkü nirvana her ne kadar tüm Budistler tarafından nihai amaç olarak görülse de yalnızca üst düzey keşişler için ulaşılabilirdir. Keşiş olmayan büyük çoğunluk için yeryüzünde veya göksel cennetlerde daha iyi bir konumda doğmak öncelikli hedeftir. Bu sebeple Budistlerin çoğunluğu nirvanaya ulaşma konusunda aciliyet hissetmez, nirvana her zaman erişilmesi zor olan bir şey olarak tanımlanır.[544]

İnsanlara nirvanaya ulaşma umudu aşılayan Sakyamuni Buda aynı zamanda herkesin topluca nirvanaya ulaştığı bir gelecekten bahseder. Bu gelecek tasavvuru geleneksel Maitreya anlatılarında yer alır. Bu gelecekte insanlara dharmayı anlatacak ve onları topluca kurtuluşa ulaştıracak kişi Maitreya'dır. Üstelik bu kurtuluş kolaylıkla elde edilecektir. Bu sebeple nirvanaya ulaşma umudu, gelecekte Maitreya Buda'yı görme ve ondan dharmayı dinleme umuduna dönüşmüştür. Ancak Maitreya Buda'nın zamanında Budistler için nirvanaya ulaşmak veya kurtuluşu elde etmek mümkün olacaktır.

Maitreya anlatıları Budistler için en temelde bireysel kurtuluşa dair bir umut içerir. Fakat bu gelecek yalnızca bireysel kurtuluşa dair bir umut değildir. Bu gelecekte insanlar lüks ve refah içinde saraylarda yaşayacak, kapılarını kilitlemek zorunda kalmayacak, dünyevî hiçbir endişe taşımayacak, istedikleri her şeye anında ulaşacaklardır. Bu sebeple bu geleceğin; maddi zorluklar yaşayan, geçim kaygısı içinde olan veya lüks yaşama ilgi duyan Budistler için bu dünyada refaha ve mutluluğa ulaşacaklarına dair bir umut olduğu görülür. Ayrıca Maitreya anlatıları Budistlerin geleceğe dair beklentilerini genişletir. Yeryüzünde bir Altın Çağ yaşayacakları gibi olasılıkların var olduğunu hatırlatır ve tam anlamıyla bunların gerçekleşeceğine dair bir güvence verir.[545]

---

[543] Winston L. King, *In The Hope of Nibbana: The Ethics of Theravada Buddhism*, Pariyatti Press, USA 2001, s. 49.
[544] Kitsiri Malalgoda, "Millennialism in Relation to Buddhism", *Comparative Studies in Society and History*, C. 12, S. 4, 1970, s. 430.
[545] Slater, "The Relevance of the Bodhisattva Concept for Today", s. 13.

Maitreya anlatıları geleceğe dair nirvanayı elde etme veya maddi refaha ulaşma umudu vermesinin yanı sıra bunların muhakkak gerçekleşeceğinin güvencesini de verir. Çünkü Budistler için geleceğin tüm detaylarıyla bu şekliyle gerçekleşmesi Sakyamuni Buda'nın söylemesiyle kesinleşmiştir. Diğer bir ifadeyle Sakyamuni Buda geleceği nasıl anlattıysa öyle olacaktır. Buda'ya duyulan güven aynı zamanda onun sözlerinin gerçek olduğuna duyulan güvendir. Bu sebeple inananlar için geride sadece ne olacağı belirli bu geleceği yaşamak kalmıştır.

Maitreya anlatıları aynı zamanda sonun mutlu olacağına dair bir güven ve umut verir. Gelecekte insanların Ketumati şehrinde âdil bir kral tarafından yönetileceği, lüks ve refah içinde yaşayacağı, sonra Maitreya'nın geleceği ve tüm insanları nirvanaya ulaştıracağı anlatılır. Böylece aslında anlatı biter, bu insanların mutlu mesut yaşadığı bir son anlatısıdır. Bu sebeple her ne olursa olsun veya hangi sorunlar yaşanırsa yaşansın sonunda mutlu olunacağı, refaha kavuşulacağı veya manevi doyuma ulaşılacağı bilinir. Bu geleceğin en sonunda iyi şeyler getireceğine dair bir güven ve umuttur.

Maitreya anlatılarının çoğunda geleceğin Buda'sı olarak tasvir edilen Maitreya insan zihnini her zaman geleceğe, gelecekle ilgili düşünmeye yönlendirir. Budistlerin şu anda gerçekleştiremedikleri, açığa çıkaramadıkları potansiyellerinin farkına varmaları ve daha iyi bir gelecek tasavvur edebilmeleri Maitreya sayesindedir. Bu bazen Maitreya'nın yaşadığı Tusita Cenneti'nde veya Maitreya'nın Budalığı sırasında yeryüzünde doğmayı umut etmek şeklindedir. Bazen de Maitreya'nın Altın Çağı'nın gelişine hazırlanmayı amaçlayan siyasi bir faaliyete umut bağlamak şeklindedir.[546]

Sakyamuni Buda; dharma ile bağlantı kuran, sutraları okuyan, ezberleyen, çoğaltan, diğer insanlara anlatan, koruyan herkesi Maitreya Buda'ya emanet eder ve onların Ketumati'de kurtuluşa ulaşacaklarını vaat eder. Maitreya, Sakyamuni Buda'nın *Lotus Sutra*'da inananlara verdiği sözü yerine getirecek olandır ve onun gelişinin müjdesi Buda'nın öğretisiyle en ufak bir bağlantısı olan herkes için bir kurtuluş mesajıdır. Bu sebeple Maitreya hiçbir çabanın sonuçsuz kalmayacağına dair umudu temsil eder. Hatta Maitreya'nın sadece adını duymak bile bazılarının kötü karmalarını temizlemeye yeteceğine ve Maitreya'yı görebileceklerine inanılır.

Maitreya anlatılarının bazılarında Maitreya bodhisattva olarak yeryüzünde

[546] Leighton, *Faces of Compassion*, ss. 264-265.

doğmaya, dharmayı öğrenmeye, meditasyon yaparak Budalığa ulaşmaya çalışır. Bazı anlatılarda ise Tusita Cenneti'nde yaşamakta ve geleceğin Buda'sı olarak son doğumunu beklemektedir. Maitreya da tıpkı Budistler gibi uzak gelecekteki Budalığını beklemekte ve nirvanaya ulaşacağına dair bir umut taşımaktadır.

Maitreya'nın insanların ihtiyaç duyduğu anda ortaya çıkması, öğretiyle ilgili anlamadıkları noktaları açıklaması, onlara şifa dağıtması, kehanet uygulamalarıyla kötü karmalarını temizlemeye yardım etmesi, bolluk ve bereket getirmesi; insanlara güven vermesi, tüm canlılara duyduğu şefkat, Budistler için iyiliğe dair bir umudu yansıtır.

Maitreya'yı görmeye dair umut/dilek tüm Budistler için önemli bir unsur olmuştur. Bunun en önemli örneklerinden birini 5. yüzyılda yaşamış Budist yorumcu Buddhagosha'nın *Visuddhimagga* isimli eserinin sonunda bulmak mümkündür:

> Bu (kitap) aracılığıyla tahakkuk eden erdem ve ürettiklerim sayesinde bir sonraki yaşamında Tatavimsa (Tusita) Cenneti'nde doğmayı başarabilir miyim, son doğumumda dünyanın yüce kişisi, Bilgelerin Efendisi, tüm varlıkların refahını isteyen Metteyya'yı (Maitreya'yı) görmeyi diliyorum. Onun gerçek dharmayı anlattığını duymayı, en yüksek meyveye ulaşmayı ve Muzaffer Olan'ın lütfuna mazhar olmayı diliyorum.[547]

Görüleceği üzere Maitreya ufuktaki varlığıyla mevcut tüm kötülüklere sınır koyar. İnancın azalması, ahlaki ve fiziksel çürüme son söz değildir. Bunun ötesinde insanlığı kötü gidişata sürükleyen ortak eylemlerin olumsuz sonuçlarını olumluya çevirme görevi için bekleyen Maitreya vardır. Maitreya'nın varlığı mevcut durumun kalıcı olduğu varsayımı baltalar, değişime olan inancı ve umudu artırır.[548] Her geçen gün Sakyamuni Buda'nın tarihsel kişiliğinden uzaklaşan Budistler için yüzyıllar boyunca Maitreya sürekli bir umut olarak hizmet etmiştir ve etmeye de devam eder.

4.4.3. Arabulucu Olarak Maitreya

Maitreya'nın Budist gelenek içindeki gelişimi sırasında ortaya çıkan ve üzerinde az durulan bir özelliği arabulucu olarak işlev görme yeteneğidir. Maitreya'nın sahip olduğu bu arabulucu yön merkezî bir özellik olarak görülebilir.[549] Çünkü Maitreya anlatılarında, imgelerinde veya ritüellerde pek çok biçimde bu rolle karşılaşılmaktadır.

---

[547] Bhadantacariya Buddhaghosa, *Visuddhimagga: The Path of Purification*, trans. Bhikkhu Naoamoli, Buddhist Publication Society, Sri Lanka 2010, s. 747.
[548] Slater, "The Relevance of the Bodhisattva Concept for Today", s. 13.
[549] Alan Sponberg, "Epilogue: A Prospectus for the Study of Maitreya", *Maitreya: The Future Buddha*, eds. Alan Sponberg and Helen Hardacre, Cambridge University Press, Cambridge 1988, s. 288.

Maitreya'nın arabulucu olması Budist öğretide yer bulan pek çok şeyle ilgili denge kurması veya iki şey arasındaki çatışmayı bitirmesidir.

Maitreya anlatıları incelendiğinde gelecekte insanların bu dünyada/yeryüzünde âdil bir yönetim kuracağı, lüks ve refah içerisinde, hiçbir kötülüğün olmadığı bir dünyada yaşayacağı görülür. Bu anlatı dünyanın gelecekte daha iyi bir yer olacağının mesajını/güvenini verir. Budist öğreti ise genel olarak bu dünyada yaşamanın insana acı verdiği, bu yüzden bu dünyadan kurtulunması gerektiğini söyler. Maitreya daha iyi bir dünyada yaşama arzusu ile bu dünyadan kurtulma arzusu arasındaki çatışmayı çözer. Çünkü Maitreya bu dünyada canlı varlıkları toplu şekilde kurtuluşa ulaştıracaktır. Maitreya'nın zamanında yaşayacak insanlar hem dünyevî arzularını gerçekleştirecekler hem de nirvanaya ulaşacaklardır. Bu sebeple Maitreya'nın varlığı ideal dünya ile dünyadan kurtulma arzusu arasında bir denge kurar, arabuluculuk yapar.

Budist öğretide Sakyamuni Buda geçmişte yaşamış, tarihsel bir Buda'dır. Yaşadığı dönemde insanlara dharmayı anlatmış ve kurtuluşa ulaşmanın yolunu göstermiştir. Maitreya ise gelecekte yeryüzüne inecek ve dharmayı tüm insanlara anlatacaktır. Sakyamuni'nin anlattığı geçmişin dharması ile henüz açığa çıkmamış olan geleceğin dharması arasındaki bağlantıyı şu anda Tusita Cenneti'ndeki varlığıyla Maitreya sağlar. Maitreya, dharmanın sürekli yenilenme döngüsünü teyit eden figürdür. Dharma unutulsa, yok olsa bile Maitreya oradadır ve geçmiş ile gelecek arasında bir bağ kurar, arabuluculuk yapar. Dharmanın her zaman, her an yenilenebileceğini gösterir.

Maitreya'nın geçmiş ile gelecek arasında kurduğu bağ dharmanın yenilenmesi ile sınırlı değildir. Sakyamuni Buda, Budist öğretinin diğer unsurları gibi Maitreya'yı da etrafında toplanan insanlara geçmişte anlatmıştı. Bu sebeple Maitreya hakkındaki anlatılar geçmişe aittir, geçmişin bir parçasıdır. Fakat anlatıların kendisi uzak geleceğe aittir. Burada geçmişte söylenen sözlerle gelecekte olacak olaylar arasında bir çatışma söz konusudur. Bu sebeple Maitreya'nın bir bodhisattva olarak varlığı, Budistlerin zihninde geçmişte söylenen sözlerle gelecekte olacak olaylar arasında arada bir yerdedir. Maitreya bunların arasında arabulucudur. Zaman zaman yeryüzünde tezahür ederek insanlara şifa dağıtır, dileklerini yerine getirir, mutluluk verir, bazen bir fırtınayı durdurur, bazen insanlara hediye dağıtır.

Maitreya anlatılarının bir kısmında Budist öğretide önemli görülen cakravartin

ideali ile tathagata ideali arasındaki ikiliğin çözüme kavuşturulduğu görülür.[550] Tathagata; Budalar için kullanılan bir sıfattır, bilgeliğin mükemmelliğine ulaşmayı sembolize eder. Aynı zamanda "öylelik"tir, "öyle bir özelliğe veya doğaya sahip olmak"tır.[551] Maitreya geleceğin Buda'sıdır ve bu öylece sahip olduğu tabii doğasının bir gereğidir. Gelecekte bu doğası ortaya çıkacak, böylece Maitreya tüm insanlara dharmayı anlatacak, manevi kurtuluşu sağlayacaktır. Cakravartin ise ideal bir yönetimi veya bir kral/yönetici idealini ortaya koyar. Dünyevî bir unsurdur ve bu dünyada/yeryüzünde sahip olunmak istenen maddi unsurları sembolize eder. Cakravartin kralın yeryüzünde görünmesi demek insanların seksen bin yıl yaşadığı; zenginlik, lüks ve refahın hâkim olduğu bir döneme işaret eder. Budist anlatılara göre Maitreya'nın en önemli rolü gelecekteki Budalığı olsa bile geçmişte cakravartin kral olarak bedenlenmiştir. Bu durum Maitreya'nın sahip olduğu tathagatalık doğası ile cakravartin idealinin birleşmesi anlamına gelir. Maitreya'nın varlığı bu iki ideal arasındaki çatışmayı çözen, birleştirici bir unsurdur; ikisi arasında arabulucudur. Diğer bir ifadeyle Maitreya'nın varlığı manevi kurtuluş ile maddi kurtuluşu birleştirir, ikisi arasında denge kurar.

Öte yandan Maitreya *sangha*/keşişler topluluğu ile laikler/keşiş olmayanlar arasındaki ikiliği ortadan kaldırır. Budist öğretide nirvanaya ulaşmak bir dizi uygulamanın sonunda elde edilebilecek zor bir görevdir. Bu sebeple az sayıda insanın ulaşabileceği bir hedef olarak görülmüş, ulaşabilecek kişilerin ise manastırlarda yaşayan keşişler diğer bir ifadeyle çileci uygulamalar yapan insanlar olduğu düşünülmüştür. Bu durum *sangha* ile manastır dışındaki Budistler arasında bir ikilik doğurmaktadır. Maitreya bu ikiliği ortadan kaldırır, aralarındaki çatışmayı çözer. Çünkü meditasyon esnasında Tusita Cenneti'ni ve Maitreya'yı görselleştirmek çileci uygulamalar olmadan yapılabilecek bir ritüeldir. Gündelik hayatına devam eden bir Budist için Maitreya ulaşabileceği yakınlıktadır, kısa süreli bir meditasyon yapması yeterlidir. Bu sebeple keşiş olmayanlar ile keşişler arasında arabulucudur; her ikisinin de ulaşabileceği bir noktadadır.

Maitreya aynı zamanda Budistler tarafından kendisine yüklenen umut ile umutsuzluk duygusunun arasında bir yerdedir. Umut ve umutsuzluk geleceğe dair beklentilerin şimdiye olan yansımasıdır. Gelecekle ilgili birbirine zıt beklentileri

[550] Sponberg, "Epilogue: A Prospectus for the Study of Maitreya", s. 289.
[551] Monier-Williams, *A Sanskrit-English Dictionary*, s. 433.

ortaya koyarlar, iki ucu ve çatışmayı temsil ederler. Tümüyle umut insanı gelecekte yaşanacak olaylarla sınırlandırıp bir gelecek nesnesine dönüştürür. Kişi kendini bir anlatıya gömülü hâlde bulur. Tümüyle umutsuzluk şimdinin anlamını yok eder. Bu sebeple Maitreya bazen umut bazen umutsuzluk olarak ortaya çıksa da ikisinin arasında üçüncü bir yerde de açığa çıkar; şimdinin şimdiye etkisi olarak tezahür eder. Böylece Maitreya şu ana, beklentilerin ötesinde aktif bir şekilde etki eder. Şimdinin farkına varılması ve şimdide var olmayı, Maitreya'yla şimdide özdeşleşmeyi ortaya koyar. Bu sebeple umut ve umutsuzluğun ötesinde bir anlama sahiptir. Maitreya'nın şimdide ortaya çıkan, umut ve umutsuzluğun ötesindeki bu anlamı nedir?

Bu sorunun cevabını Maitreya isminin kökeninde bulmak mümkündür. Maitreya isminin Pali dilindeki karşılığı olan Metteyya, *metta* kökünden türetilmiştir. *Metta* kelimesi sözlükte "sevgi, şefkat, dostluk, arkadaşlık, diğerleriyle aktif ilgilenme" anlamlarına gelir.[552] Aynı zamanda *metta* sıklıkla üçleme şeklinde *karuna* ve *mudita* ile kullanılır. *Metta* "aktif sevgi", *karuna* "koruyucu sevgi", *mudita* ise "önyargısız sevgi" olarak çevrilir.[553] Aktif sevgi, bu dünyada her an herkese yansıtılan "sevgi dolu şefkat"tir. Bu sebeple Maitreya "sevgi dolu şefkat"i sembolize eder; sevgiyi aktif olarak şimdide, bu dünyada açığa çıkarır. Bu sevgi oldukça kasıtlı ve doğrudandır. Tüm insanlığa yönlendirilmiştir. Aynı zamanda "sevgi dolu şefkat" anlamına gelen *metta*, uygulayan kişinin belirli varlıklara karşı iyi temenniler ve sevgi dolu düşünceler yaydığı geleneksel bir Budist farkındalık uygulamasıdır.[554]

Metta uygulaması Pali Kanon'a dayanır. *Suttanipata*'da yer alan *Metta Sutta*'da *metta*/sevgi dolu şefkat şu şekilde anlatılmaktadır:

> Bu, iyilik konusunda yetenekli birinin yapması gereken şey,
> O huzurlu duruma ulaşmayı başardıktan sonra:
> Güçlü, doğru ve çok dürüst olmalı,
> Kibirden uzak, nasihate bağlı ve nazik.
>
> Memnun ve kolay desteklenen olmalı,
> Birkaç görev ve sade bir yaşam;
> Huzurlu ve sağduyulu,
> Aileler arasında açgözlülükten uzak, nazik.
>
> Ne kadar küçük olursa olsun hiçbir şey yapmamalı,
> Diğer bilge insanların onda eleştirebileceği,
> Tüm varlıklar mutlu ve güvende olsunlar;
> İçsel olarak mutlu olsunlar!

[552] Davids and Stede (eds.), *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*, C. 6, s. 164.
[553] Davids and Stede (eds.), *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*, C. 6, s. 161.
[554] Leighton, *Faces of Compassion*, s. 242.

Ne kadar canlı varlık varsa,
İster zayıf ister güçlü olsun ihmal etmeksizin
Uzakta olanlar veya büyük olanlar,
Orta hâlli, kısa, hoş veya kaba;
İster görülsün ister görülmesinler,
İster uzakta ister yakında yaşasınlar,
Kendini gerçekleştirmiş veya gerçekleştirecek olsunlar,
Tüm varlıklar içsel olarak mutlu olsunlar!

Hiç kimse bir başkasını aldatmasın,
Ne de kimseyi hiçbir yerde hor görmesin.
Öfke ve nefret yüzünden,
Hiç kimse bir başkası için acı çekmeyi dilemesin.

Tıpkı bir annenin evladını koruyacağı gibi,
Tek oğlunu canı pahasına,
Bu yüzden kişi tüm canlı varlıklara karşı geliştirmeli,
Sınırları olmayan bu zihin durumunu.

Ve tüm dünyaya karşı
Kişi *metta*/sevgi dolu şefkat geliştirmeli,
Sınırları olmayan bu zihin durumunu-
Üstünde, altında ve karşısında-
Sınırsız, kötü niyet ve düşmanlık olmaksızın.

Ayakta, yürürken, otururken,
Veya uykulu olunmadığı sürece uzanarak,
Kişi bu farkındalığa karar vermelidir:
Burası kutsal meskendir.

Hiç görüş almayan,
İyi davranışlara sahip, basiretle donatılmış,
Tensel zevkler için açgözlülüğü ortadan kaldıran,
Bir daha asla rahim yatağına geri dönmez.[555]

Yukarıdaki metinden anlaşılacağı üzere *metta*/sevgi dolu şefkat, kişinin kendisinden başlayarak tüm canlılara karşı geliştirdiği bir yaklaşımdır. Diğer bir ifadeyle *metta*, küçük bir ölçekten başlayarak sonunda evrenselleştirilecek bir iyilikseverlik, zarar vermeme ruhudur. Kişi önce kendisiyle başlar; sonra saygı duyduklarına, sevdiklerine yöneltir; daha sonra düşman gördüklerine yayar. Sonunda ise tüm canlı varlıklara *metta*yla yaklaşır. Kişi diğer tüm canlı varlıklara bir annenin çocuğuna gösterdiği sevgi dolu şefkatin aynısını gösterir. Evrensel hâle getirdiği bu *metta* uygulamasıyla kişi kendisinin ve başkasının mutluluğu arasında ayrım yapmadığı bir üst-benliğe veya benlik üstü bir bilince ulaşır. Bunu gerçekleştiren kişinin ise bir daha doğmayacağı ifade edilir.

Metta uygulaması gündelik/sıradan olanla ulaşılmak istenen ideal arasındaki ikiliği ortadan kaldırır. *Metta* insanın ulaşabileceği Nihai Gerçekliğin sevgi olduğunu

[555] *Suttanipata*, 8.143-152, ss. 179-180.

ortaya koyar. İnsan ancak sevgiyle ve sevgi içinde yaşayarak, sevgiyi dağıtarak kurtuluşa ulaşabilir. Bu sebeple "sevgi dolu şefkat" anlamına gelen Maitreya umut ve umutsuzluğun ötesinde şimdiki zamanda insanların kendilerini sevgi ve şefkatle kucaklamasıdır. Çünkü Maitreya "kişiyi/ben'i kurtuluşa ulaştıracak öteki" değildir; "ben'den/benlikten" ayrı bir varlık değildir. Budist düşüncede "ben" ve "öteki" arasında bir ayrım olmadığı için Maitreya ben'in ötesinde değildir. Maitreya herkesin içinde var olan "sevgi dolu şefkat"tir. Bu sebeple kişi içindeki Maitreya'ya ulaştığında Nihai Gerçeklik onda, şu anda tezahür edecek ve kurtuluşa ulaşacaktır.

Anlaşılacağı üzere Maitreya anlatılarında, imgelerinde veya ritüellerde Maitreya, sadece geleceğe dair olumlu ya da olumsuz beklentilerin bir nesnesi, umut ya da umutsuzluk değildir. Aynı zamanda Budist öğretide pek çok şey arasında denge kuran, çatışmaları bitiren bir arabulucudur. Geçmiş ile gelecek, umut ile umutsuzluk, ideal dünya ile dünyadan kurtulma arzusu arasında bir yerdedir. Şimdide/şu anda "sevgi dolu şefkat" olarak açığa çıkandır, tezahür edendir. İçindeki *metta*nın/sevgi dolu şefkatin farkına varan, bunu etrafındaki tüm canlılara yaymayı başaran kişide Nihai Gerçeklik tezahür edecektir. Bu kişi Maitreya'yla bütünleşecek ve bir daha doğmayacaktır.

4.5. Sonuç

"Başlangıçta söz vardı..." Yuhanna İncili böyle başlar. Başlangıçta Maitreya, Sakyamuni Buda'nın sözlerinde vardı, onun sözü olarak ortaya çıktı. Bu anlamda Maitreya başlangıçta sözdü/anlatıydı. Sakyamuni Buda'nın diğer sözleriyle birlikte yazıya geçirildi. Böylece Maitreya hakkındaki anlatılar Budistlerin zihinlerinde/düşünce dünyalarında ve hayatlarında yer edindi.

Maitreya anlatıları farklı yönleriyle, çeşitli enkarnasyon şekilleriyle Maitreya'nın oldukça renkli ve karmaşık bir dizi hayatını ortaya koyar. Pali Kanon'daki ve diğer sutralardaki en önemli rolü gelecekte üstleneceği, geleceğin Buda'sı olarak insanlara dharmayı anlatması ve onları topluca kurtuluşa ulaştırmasıdır. Bu rolün yanı sıra Budist sutralarda geniş yer bulan bodhisattvalığı ise oldukça önemlidir. Maitreya geçmiş yaşamlarında dharmayı öğrenmek için sorular sormuş, öğretiyi anlamaya çalışmıştır. Bazen açıklamalar yapmış bazen de kınanmıştır. Bazı anlatılarda ise Maitreya'nın Budalığa ulaştığı yerde hepimiz Budalığa ulaşırız denmiştir. Maitreya bu çok renkli geçmiş yaşamlarında bir at olarak bile bedenlenmiş, bodhisattvalık görevini yerine getirmiş, geçmişteki Budalara ve insanlara yardım

etmiştir. Ayrıca Budist anlatılarda çok sık olmasa da Maitreya'nın geçmiş yaşamlarında cakravartin kral olarak doğduğu yer almıştır. Bu doğumları bodhisattvalık göreviyle içe içe geçmiştir. Budalığa ulaşma yolunda elde etmesi gereken bilgeliğe ulaştıracak bir basamak olarak görülmüştür.

Başlangıçta sadece söz vardı sonra eylem ortaya çıktı. Maitreya, Sakyamuni Buda'nın sözü olarak ilk kez varlık sahnesine çıkmış daha sonra onun tasvirleri yapılmış ve ritüel eylemlerin bir parçası hâline gelmiştir. Sakyamuni Buda'nın tarihsel kişiliğinden uzaklaşıldıkça Budistlerin hayatında Maitreya daha aktif rol oynamaya başlamıştır. Çünkü Sakyamuni'nin ölümüyle birlikte Maitreya Buda'nın zamanı başlamıştır ve geçen her an insanlığı onun zamanına yaklaştırmaktadır. Bu sebeple Budist ikonografide Maitreya imgelerinin, Sakyamuni Buda imgeleriyle eş zamanlı olarak veya onunkilerden önce ortaya çıkmış olabileceği düşünülmüştür. Maitreya imgeleri Budist sutralarda anlatılan olayların veya inananların ona yüklediği çeşitli anlamların/gerçeklerin taşa, mermere, kâğıda, duvara, boyaya yansımasıyla ortaya çıkmıştır. Maitreya imgelerinde sadece Maitreya için kullanılan, Maitreya'nın kimliği hâline gelen *kamandalu*, *nâga-kesara* çiçeği gibi unsurlar yaratılmıştır. Bu unsurlar Budizm'in yayıldığı diğer coğrafyalarda farklı şekillerde yorumlanmış ve Budistlerin hayatına girmiştir. Aynı zamanda sınır bölgelerine devasa Maitreya heykelleri yapılarak bu yerlerin Buda Âlemi olduğu mesajı verilmiştir. Düşünen Maitreya, Hotei gibi oldukça popüler Maitreya imgeleri Hindistan dışında üretilmiş ve tüm Budist ülkelerde ve dünyada yayılmıştır.

Maitreya imgeleriyle paralel olarak veya onlardan sonra Budistlerin ritüel hayatında Maitreya aktif rol oynamaya başlamıştır. Hindistan'daki ilk dönem hakkında bilgi sahibi olmak zor olsa da Çin ve diğer Doğu Asya ülkelerinde Maitreya belirli dönemlerde Budistlerin ritüel eylemlerinin merkezî unsuru hâline gelmiştir. Günümüzde de devam eden pek çok ritüelde önemli bir figür olmuştur. Maitreya öncelikle meditasyon uygulamalarında aktif rol oynamıştır. Maitreya'nın şu an içinde yaşadığı Tusita Cenneti'nin görselleştirilmesi kolay görülmüştür. Bu sebeple Maitreya'yı meditasyon esnasında tecrübe etmek önem kazanmış ve herkes tarafından yapılabileceğine inanılmıştır. Maitreya'nın kurtarıcılık misyonu; insanların zor zamanlarında ona dua etmesine, onun imgelerine adaklar adamasına, ondan medet ummalarına neden olmuştur. Aynı zamanda kötü karmalarını temizlemeleri için onlara geçmiş ve gelecek hakkında bilgi vereceği kehanet uygulamaları da ortaya çıkarmıştır.

Maitreya farklı coğrafyalarda farklı şekillerde Budistlerin ritüel hayatına etki etmiştir. Çin'de genellikle Maitreya imgesi yapmak, mabetlerde Maitreya imgelerini kullanmak meditasyon esnasında Maitreya'yı görselleştirmek önemli görülmüştür. Kore'de Maitreya imgeleri erkek çocuk doğurmak isteyen kadınların, şifa bulmaya çalışan hastaların, kötü karmalarını temizlemek isteyen halkın sıklıkla ziyaret ettiği nesneler olmuştur. Japonya'da Maitreya'nın dağlarla özdeşleşmesi sutra gömme ritüellerine dönüşmüş, dağlarda oluşan sutra höyükleri hac merkezleri hâline gelmiştir. Maitreya'nın ikametgahı olarak görülen dağlar arasında hac yolculuğu yapmanın Maitreya'yla fiziksel bütünleşme sağlayacağına inanılmıştır.

Başlangıçta söz vardı sonra eylem ortaya çıktı; söz ve eylemde gerçeklik/anlam tezahür etti. Maitreya'nın bir söz olarak varlık sahnesine çıkışından karmaşık ritüellerin bir parçası olmasına kadar geçen zamanda veya hepsinin etki ettiği şu anda Budistlerin zihninde veya bilincinde Maitreya bir gerçeklik/anlam olarak tezahür etmektedir. Bu gerçeklik bazen umutsuzluk olarak açığa çıkmıştır. Maitreya'nın zamanından önce yaşanacak olan felaket dönemi insanlığın kötüye gideceğinin, dharmanın unutulacağının habercisidir. İnsanlığın bu felaketi yaşamasına neden olacak somut/adı belirlenmiş bir varlığın olmaması bu kötülüklerin Maitreya'yla bağını güçlendirmiştir. Bu sebeple gelecekte yaşanacak felaketlerin sorumlusu olarak Maitreya, şu anda Budistler için umutsuzluğu temsil etmektedir.

Maitreya bazen de umut olarak açığa çıkar. Her şeyin mükemmel olduğu uzak gelecekte tüm canlıları kurtuluşa ulaştıracak olan Maitreya, şu anda/mevcut olan zamanda yaşanan sorunların geçiciliğini insanlara hatırlatır. Gelecekte muhakkak insanların maddi ve manevi kurtuluşa ulaşacağına dair umut/güven verir. Zaman zaman insanların yardımına koşar, dualarına cevap verir. Bu sebeple aktif, her an burada olabilecek bir varlık olarak ilk akla gelen umut kaynağıdır.

Maitreya umutsuzluk ile umut arasında merkezî bir konuma sahiptir. Umut ve umutsuzluk beklentilerle ve gelecekle ilgilidir. Peki Maitreya şimdi nerededir? Maitreya geçmişle gelecek, ideal dünya düzeni ile dünyadan kurtulma arzusu, tathagata ideali ile cakravartin ideali, umutsuzlukla umut arasında bir yerdedir. Bu ikililer arasındaki çatışmayı çözer, uzlaşma sağlar, arabulucu olarak denge kurar. Maitreya bunu şimdide "sevgi dolu şefkat"le yapar. Her insanın içinde bulunan, kişinin kendisine *metta*yla başlayarak tüm canlılara yayabileceği bir farkındalıkla kazandırır. Böylece kişi Maitreya'yla bütünleşir ve Nihai Gerçeklik onda tezahür eder.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Maitreya Buda; Budizm tarihinin ilk dönemlerinden itibaren var olan ve günümüzde iki ana Budist mezhep olarak görülen Theravada ve Mahayana tarafından benimsenmiş önemli bir fenomendir. Diğer bir ifadeyle Maitreya, Budist geleneğin tamamında kabul görmüş evrensel sembollerden biridir. Maitreya'dan, Theravada ve Mahayana kutsal metinlerinin yanı sıra ilk dönem Budist mezheplerinden *Mahasanghikalar*'a ait *Mahavastu*'da ve *Mulasarvastivadin*ler tarafından yazılan *Divyavadana*'da bahsedilmesi Maitreya Buda'nın Budizm tarihindeki yerini ve Budistler için önemini göstermektedir. Aynı zamanda Maitreya, Budizm'in ortaya çıktığı Hint Yarımadası dışında da varlık göstermiştir. Budizm'in yayıldığı Güney ve Güneydoğu Asya ülkeleri ile Doğu Asya ülkelerinde geçmişte ve günümüzde etkili olmuştur. Maitreya'nın Budist gelenekte evrensel bir fenomen olmasının yanı sıra farklı tezahür biçimleriyle yerel unsurları da içerdiği anlaşılmaktadır. Maitreya'nın Çin'de pek çok protestocu ve devrimci gruba ilham vermesi, Japonya'da dağlarla kurduğu güçlü bağ gibi farklı biçimlerde tezahür ettiği görülmektedir. Budist gelenek içinde Maitreya, evrenselliği ve yerelliği buluşturan zengin bir çeşitlilik içinde varlık göstermiştir.

Bu araştırmada Maitreya fenomeni hem evrensel hem yerel unsurlarıyla bütüncül bir yaklaşım içinde ele alınmıştır. Bunun yanı sıra Maitreya'yla birlikte kullanılan ve Budist düşüncede etkili olan *dhatu*, *dharma-kaya*, *Buda-doğası* gibi pek çok olgu ele alınmıştır. Bu olguların Maitreya merkezli olarak nasıl anlamlandırıldığı üzerinde durulmuştur. Diğer taraftan bazı sorgulamalar geri planda tutulmuştur. Maitreya inancının ne zaman veya nasıl ortaya çıktığı, Maitreya anlatılarının ne zaman yazıya geçirildiği, Maitreya'nın mesih olup olmadığı gibi konulara girilmemiştir. Bu araştırma boyunca genel kabul noktası olarak Budistlerin neye inandıkları esas alınmıştır. Yapılan tüm çıkarımlar bu çerçeve gözetilerek şekillendirilmeye çalışılmıştır.

Bu araştırma boyunca Maitreya'nın her aşamada ve her anlamda özellikle Nihai Gerçeklikle ilişkili olduğu; Maitreya inancının, anlatılarının, kültünün veya imgelerinin özünün Nihai Gerçeklik olduğu çerçevesi çizilmiştir. Bu çerçeve dâhilinde ortaya konulan anlatı, bilgi, deneyim, ikonografi gibi noktalardan hareketle belirli sonuçlara ulaşılmıştır. Ulaşılan sonuçlar şu şekilde özetlenebilir.

Maitreya inancı Budizm tarihinde ilk yazıya geçirilen ve Gautama Buda'ya ait olduğuna inanılan sözlerde yer almaktadır. Bu sebeple *Maitreya, Gautama Buda'nın yaşadığı dönemden itibaren var olan ve Gautama'nın ilk destekçilerinden beri Budistler tarafından kabul edilen temel bir inançtır.* Fakat burada Maitreya Buda'nın ilk dönemden itibaren Budist öğretinin merkezî bir unsuru olduğu iddia edilmemektedir. Gautama Buda vefat ettiğinde etrafındaki insanların öncelikli amacı dharmayı korumak ve onun sözlerinin sonraki nesillere aktarılmasını sağlamaktı. Sözlü nakil döneminin sonunda ilk olarak manastır kuralları tespit edilmiş ve yazıya geçirilmiştir. Daha sonra ise Gautama Buda'nın sözleri/anlatıları kaydedilmiştir. Korunan dharmanın içinde Maitreya Buda inancı da yer almaktadır. Bu sebeple dharmanın diğer unsurları gibi Maitreya inancı ve anlatısı da Budist öğretinin temelidir. Diğer taraftan Maitreya Buda'nın zamanı uzak bir geleceği ifade ettiği için Maitreya ilk dönem anlayışında mitik zamana ait bir unsur olarak tezahür etmiştir.

Pali Kanon incelendiğinde Gautama Buda'nın Tanrı, dünyanın sonu veya sınırı gibi metafizik pek çok konu hakkında konuşmadığı, sorulan sorulara cevap vermediği ve sessizliği tercih ettiği görülmektedir. Aynı zamanda gelecekten ve gelecekteki yaşamdan da çok az söz ettiği anlaşılmaktadır. Ancak bunun bir istisnası olarak geleceğin Buda'sı Maitreya ve onun yeryüzünde yaşayacağı zaman hakkında *Cakkavatti-sihanada Sutta*'da önemli bilgiler vermektedir. Bu sebeple *Gautama'nın hakkında konuştuğu metafizik bir konu olarak Maitreya Buda erken dönem Budist anlayışında özel bir öneme sahiptir.*

Geleceğin Buda'sı olarak Maitreya bu *kalpa*nın/dönemin sonunda gelecek ve dharmayı tüm insanlara anlatarak onları nirvanaya ulaştıracaktır. *Maitreya, Nihai Gerçekliği tezahür ettirecek olandır. Maitreya Buda'nın zamanı ise Budistler için ulaşılmak istenen nihai hedef, her şeyin sonunda kazanılabilecek nihai anlamdır.* Çünkü Maitreya Budist kozmolojide sonsuz bir akış hâlini ifade eden zamanın sonunu ifade etmektedir. Maitreya'nın anlamı ancak son ile ilişkili olarak anlaşılabilir. Bu durumda gelecekte yaşanılacak olan Maitreya Buda'nın zamanının ötesine geçebilecek bir anlam Budizm'de yoktur. Fakat burada Budist kozmolojide mutlak anlamda bir son olduğu veya dünyanın ve yaşamın sonunun geleceği iddia edilmemektedir. Böyle bir iddia şüphesiz Budizm'de benimsenen genel zaman ve mekân anlayışıyla çelişecektir.

Maitreya'nın zamanın sonundaki dharmayı tamamlama ve herkesi nirvanaya ulaştırma görevi Maitreya'nın dışarıdan bir güçle tüm canlı varlıkları Nihai Gerçekliğe ulaştıracağı anlamını ifade eder. Fakat bu Maitreya'nın sadece bir yönüdür. Çünkü Maitreya "ben"in ötesinde bir varlık diğer bir ifadeyle ulaşılmak istenen bir "öteki" değildir. Maitreya her canlının içinde bulunan *metta*dır/sevgidir. Kişi *metta* uygulaması ile kendi içindeki bu sevgiyi uyandırabilir. Kendisiyle başladığı bu uygulamayı en yakınlarından tüm canlı varlıklara kadar ulaştırarak evrensel bir *metta*ya/sevgiye dönüştürebilir. Bu uygulamanın sonunda ise bir daha doğmamayı, nihai kurtuluşa ulaşmayı başarabilir. Bu sebeple *Maitreya her ne kadar tüm canlıları zamanın sonunda topluca nirvanaya ulaştıracak bir "öteki" gibi görünse de aynı zamanda metta uygulaması ile Budistlerin bireysel uygulamaları ve kurtuluşlarına etki eden, her insanın içinde bulunan sevgidir/özdür/nihai anlamdır.*

Maitreya'nın geleceğin Buda'sı olması onunla ilgili her düşünceyi öncelikle zamana, gelecekteki bu olayların ne zaman yaşanacağına yönlendirmektedir. Maitreya hakkındaki mitik anlatılar bu geleceğin oldukça uzun bir zaman sonra olduğuna işaret etmektedir. Çünkü Maitreya gelinceye kadar insanların hayatında ve evrenin düzeninde her şeyin kötüye doğru gittiği bir dönem yaşanacaktır. Sonrasında bu dönemi her şeyin aşamalı olarak iyiye doğru gideceği ikinci bir dönem takip edecektir. Bunların yaşanması için gerekli olan zaman geleneksel hesaplamalara göre yaklaşık 5.6 milyar yıldır. Fakat Gautama Buda'nın tarihsel kişiliğinden uzaklaşıldıkça dharmanın yok olacağına dair endişeler artmıştır. Bu aşamada *Maitreya, dharmanın yenileyicisi olarak Budist âlimlere dharmanın anlaşılmasında veya yanlış anlaşılan noktalarının düzeltilmesinde ilham vermiş, yol göstermiştir. Aynı zamanda kendisini arayan Budist keşişlerin bu arayışlarına karşılık vermiş, farklı yöntemlerle meditasyon esnasında tecrübe edilmiştir.*

Maitreya'nın geleceği zaman, Budist gelenekte çoğunlukla "dharmanın sonu" ile aynı zaman olarak anlaşılmamıştır. Çünkü Budist anlatıların çoğunluğuna göre Maitreya; dharmanın yükselişe geçtiği, insanların Budist öğretiye göre yaşadığı ve insan ömrünün çok uzun olduğu bir dönemde "dharmanın tamamlayıcısı" olarak gelecek ve son noktayı koyup tüm canlı varlıkları nirvanaya ulaştıracaktır. Burada Maitreya "manevi kurtuluş" için çalışan bir figürdür. *Maitreya Buda'nın, Budist gelenek içindeki asıl rolü dinî/manevi bir lider veya kurtarıcı olmasıdır. Maitreya bu anlatılarda siyasi bir lider/kurtarıcı olarak ön plana çıkmamaktadır.* Fakat *özellikle*

Doğu Asya'da Maitreya'nın zamanı ile "dharmanın sonu" bir araya getirilmiş ve Maitreya kötü güçlerle mücadele eden siyasi bir güce/lidere dönüşmüştür. Bunun sonucunda Maitreya Buda, Tusita Cenneti'ndeki yaşamından ayrılmış ve yeryüzüne inmiştir. Doğal afetler, kötü yönetimler, kriz zamanları gibi olaylar "dharmanın sonu"nun geldiğinin bir işareti olarak yorumlanmış ve Maitreya'nın gelip bu kötülüklerle mücadele etmesi beklenmiştir. Maitreya bir lider olarak ilk kez Çin'de tarih sahnesinde görülmüştür. Daha sonra diğer Doğu Asya ülkelerinde ortaya çıkmış ve Güneydoğu Asya'ya da yayılarak Maitreya'nın tarihsel kişiliği genişlemiştir. Bazen bir kral bazen isyancı bir grubun lideri, bazen de bir kadın (tek bir örnek var) olarak varlık kazanmıştır. Maitreya'nın bu tezahürleri/enkarnasyonları onun Batı'da Budist mesih olarak yorumlanmasına neden olmuştur. Fakat Maitreya fenomeninin bütününe bakıldığında bu rolün oldukça küçük bir kısımla ilgili olduğu görülecektir. Diğer taraftan Maitreya'nın Budist gelenekteki asıl rolü olan "manevi kurtarıcı" lığına işaret eden enkarnasyonları da olmuştur. *İnsanlara yardım eden, öğretiyi anlatan ve onları mutlu eden "bilge", "tefekkür eden", "gülen" Maitreya da yeryüzünde tezahür etmiştir.* Maitreya'nın enkarnasyonları onun insani doğasını, sıradan insani özelliklere sahip olabildiği yönünü göstermektedir.

Maitreya'nın enkarnasyonları arasında 10. yüzyılda Çin'de yaşamış olan Pu-tai'nin özel bir yeri bulunmaktadır. Çünkü "gülen Buda" olarak Maitreya'nın tüm çehresini değiştirmiştir. Bu durumun özellikle Budist ikonografiye güçlü bir yansıması olmuştur. Maitreya'nın ilk imgeleri Hindistan'da ortaya çıkmış ve yüzyıllar içinde Budizm'in benimsendiği ülkelerde farklı formlarda üretilmiştir. Hindistan'daki imgelerde *kamandalu, nâga-kesara* çiçeği gibi Maitreya'nın kimliği hâline gelen ikonografik unsurlar yaratılmıştır. Meditasyon yaparken, dharmayı anlatırken, inananları karşılarken, Tusita Cenneti'ndeki tahtında otururken tasvir edilmiştir. Düşünen Maitreya, Hotei gibi oldukça popüler Maitreya imgeleri ise Hindistan dışında üretilmiş, buradan tüm Budist ülkelere ve dünyaya yayılmıştır. Bu noktada *Pu-tai, Maitreya imgeleri açısından bir kırılma noktası olmuştur. Maitreya ciddi bir yüz ifadesinden neşeli bir çehreye, zayıflıktan şişmanlığa doğru bir değişim yaşamıştır.* Değişen Maitreya sembolizmi Maitreya'nın baskın bir yorumu hâline gelmiş ve Budistlerin ritüel hayatında önemli bir yere sahip olmuştur.

Maitreya'nın insani doğasını gösteren diğer bir nokta ise çoğunlukla Mahayana kaynaklarında yer alan, Maitreya'nın bir bodhisattva olarak eksikliklerini ve

başarısızlıklarını tasvir eden sayısız anlatıdır. Bu olumsuz nitelendirme en azından kısmen de olsa Maitreya'nın insanlığının altını çizmeye hizmet etmektedir. Maitreya'nın günümüzde Budistler için umut kaynağı olmasının en önemli nedenlerinden birinin bu olduğu düşünülebilir. Maitreya; dharmayı öğrenmeye çalışan, bazen "şöhret arayan", bazen anlatılanları anlamayan bir insanın temsilidir. Bu temsil özellikle manastırda yaşayan keşişler dışındaki Budizm'i yaşamaya çalışan halk için ilgi çekici bir örnektir. Belki de bunun bir sonucu olarak Çin'de Fu Hsi ve Pu-tai gibi Maitreya enkarnasyonları varlık kazanmıştır. Böyle bir anlayışta sırtında çıkınıyla etrafta dolaşan bir keşiş ya da köylü olarak Maitreya insani/tarihsel bir kurtarıcı olabilmektedir.

Maitreya'nın insani doğası Budist gelenekte ne kadar önemliyse sahip olduğu kutsal doğa da o kadar önemlidir. Maitreya, Budalar sisteminin son Buda'sıdır. Burada kaçıncı Buda olacağının bir önemi yoktur, o geleceğin Buda'sıdır. Her şeyin her anlamda mükemmel olduğu, lüks ve refahın hâkim olduğu Ketumati şehrinde dünyaya gelecek, her görenin hemen kim olduğunu anlayabileceği otuz iki büyük ve seksen küçük fiziksel işarete sahip olacaktır. Burada Maitreya tüm Budaların sahip olduğu *dharma-kaya*nın/*Buda-doğası*nın bir temsilidir. *Her şeyi gören, her şeyi duyan, her yerde aynı anda olabilen varlığıyla Maitreya; yeryüzünde Nihai Gerçekliğin tezahürüdür.* Maitreya tarih boyunca yeryüzünde tezahür etmiş olan Budaların sahip olduğu *dharma-kaya* veya *Buda-doğası*nın gelecekteki bedensel varoluşudur.

Budist anlatılara göre geleceğin Buda'sı olarak Ketumati şehrinde dünyaya gelecek olan Maitreya, şu anda Tusita Cenneti'nde yaşamakta ve yeryüzünde bedenleneceği zamanı beklemektedir. Fakat bu ifade Maitreya'nın bu dünyanın dışında bir yerde olduğu anlamına gelmez. Budist kozmolojiye göre Tusita Cenneti bu dünya sisteminin bir parçasıdır, bir dizi bağlantılı varoluş seviyesinden yalnızca biridir ve hatta bu seviyelerin en yükseği bile değildir. Bu sebeple Maitreya şu anda bile bu dünyadadır ve insanlığa çok yakın bir âlemde yaşamaktadır. Maitreya'nın bu konumu Maitreya'yı görmek isteyen pek çok Budist için umut kaynağı olmuştur. *Maitreya'nın kolayca erişilebilir, çok uzakta olmayan varlığı sebebiyle Maitreya'yla karşılaşmak ve Tusita Cenneti'nde dharmayı ondan doğrudan dinlemek Budistler için nirvanaya ulaşma yolunda ara bir amaç hâline gelmiştir.* Tusita Cenneti'nde doğmayı başarmak, oradan Maitreya'yla birlikte yeryüzüne inmek ve Maitreya'nın rehberliği altında

nirvanaya ulaşmak Budistler için nihai bir hedeftir. Bu sebeple Tusita ve Ketumati dharmanın/Budist öğretinin topraklarıdır.

Maitreya anlatılarının bir kısmında geleceğin Buda'sı, bir kısmında bodhisattva bir kısmında ise cakravartin olarak varlık gösteren Maitreya farklı anlam katmanlarıyla ilişkilidir. Bu sebeple *farklı toplumsal sınıflar için farklı bir anlama/gerçekliğe sahiptir.* Yöneticiler için adaletin koruyucusu, siyasi olarak istenildiği zaman başvurulabilecek bir güç olarak görülmüştür. Bu sebeple bu grup için Maitreya bir cakravartin-bodhisattva-Buda anlamı taşıyordu. Halk açısından ise bir halk kahramanı, yardımsever bir insan, şefkatli bir kurtarıcı, şimdi ve gelecek için her zaman bir umut kaynağıydı. Bu sebeple bu grup için bodhisattva-cakravartin-Buda anlamı taşıdığı söylenebilir. Bunun yanı sıra Japonya'da kami-bodhisattva gibi bir ikili durum da ortaya çıkmıştır.

Maitreya yüzyıllar boyunca Tusita Cennetinde yeniden doğmayı isteyen Budistlerin adanmışlık nesnesi olmuştur. Aynı zamanda Ketumati'de doğmak için Maitreya etrafında pek çok ritüel eylem gerçekleştirmişler. Fakat Gautama Buda'nın yaşadığı dönemden uzaklaşıldıkça dharmaya göre yaşamanın zorlaştığı düşünülmüş ve nirvanaya ulaşmak neredeyse imkânsız hâle gelmiştir. Bu sebeple *Tusita'da Maitreya'yı görmek ve Maitreya'nın zamanında doğmak Budistler için nirvanaya ulaşmaktan daha kolay görülmüştür.* Maitreya şefkatiyle tüm inananları Ketumati'de kucaklayacak ve tüm canlı varlıkları topluca nirvanaya ulaştıracaktır.

Sonuç olarak Maitreya; Budist geleneğin tamamına etki etmiş, Budizm'in yayıldığı ülkelerde yaratıcı unsurlar ortaya çıkarmış, çok renkli, farklı unsurları ve temaları kendinde barındıran evrensel bir fenomendir. *Maitreya fenomeninin özü/anlamı ise Nihai Gerçeklikle olan bağında/ilişkisinde açığa çıkmaktadır.* Fakat bu söylem Maitreya'nın farklı yönlerinin reddedildiğini veya onlarla ilişkisinin yok sayıldığını ifade etmemektedir. Aksine Maitreya'nın her yönünün temelde/derinde bu anlama/gerçekliğe bizi ulaştırdığı anlamına gelmektedir.

Diğer taraftan Budizm'de bir Nihai Gerçeklik olup olmadığı ile ilgili tartışmalar göz önünde bulundurulduğunda bu çalışmanın Budizm hakkında yapılan ve yapılacak olan çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir. Bu anlamda Maitreya'nın renkli, zengin anlam dünyası farklı araştırmalara da kapı aralamaktadır. Budist ikonografide Maitreya Buda'nın yeri; günümüze etkisinin ortaya konulması açısından Maitreya Buda'nın yeni dini hareketlerle ilişkisi veya Budist meditasyon uygulamalarında *metta*

üzerine yapılacak çalışmalar hem Budizm'in anlaşılmasına hem de Dinler Tarihi alanındaki diğer çalışmalara katkı sağlayacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

Abhayakaragupta, Mahapandita, *Nispannayogavali*, ed. Benoytosh Bhattachacharyya, Oriental Institute, Baroda 1949.

Abhidharmakosabhasyam of Vasubandhu, Vol. 2, trans. Louis de La Vallee Poussin and Leo M. Pruden, Jain Publishing Company, California 2014.

Abhidharmasamuccaya: The Compendium of the Higher Teaching (Philosophy) by Asanga, trans. Walpola Rahula and Sara Boin-Webb, Asian Humanities Press, California 2001.

Adam, Baki, "Kutsal Toprak, Mesih ve Terör", *Dini Araştırmalar*, C. 7, S. 20, 2004, ss. 61-72.

Ahn, Kye Hyon, "Buddhism in the United Silla Period", *Assimilation of Buddhism in Korea*, eds. Lewis R. Lancaster and C. S. Yu, Asian Humanities Press, Berkeley 1991.

Akira, Hirakawa, *A History of Indian Buddhism: From Sakyamuni to Early Mahayana*, trans. Paul Groner, University of Hawaii Press, USA 1990.

Anagatavamsa Desana: The Sermon of the Chronicle-To-Be, trans. Udana Meddegama, Motilal Banarsidass Private Limited, Delhi 1993.

Apte, Vaman Shivram, *The Practical Sanskrit-English Dictionary, Containing Appendices on Sanskrit Prosody and Important Literary and Geographical Names of Ancient India*, Motilal Banarsidass, Delhi 1985.

Arvon, Henri, *Budacılık*, çev. İsmail Yerguz, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara 2006.

Aydın, Fuat, *Hint Dinlerine Giriş*, Eski Yeni Yayınları, Ankara 2021.

Aydın, Mahmut, *Ana Hatlarıyla Dinler Tarihi*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2014.

Aydın, Mehmet, *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*, Din Bilimleri Yayınları, Konya 2005.

Bajpai, K. D., "Maitreya in Early Indian Art", *Buddhist Studies*, C. 9, 1985, ss. 50-53.

Baker, Don, "Renewing Heaven and Earth: Spiritual Discipline in Chungsan'gyo", *Religions of Korea in Practice*, ed. Robert E. Buswell Jr., Princeton University Press, United Kingdom 2007.

Blackburn, Simon, *The Oxford Dictionary of Philosophy*, Oxford University Press, Oxford 1996.

Barthes, Roland, *Göstergebilimsel Serüven*, çev. Mehmet Rifat ve Sema Rifat, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1993.

Bauman, Zygmunt, *Modernlik ve Müphemlik*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1991.

Basham, A. L., "The Evolution of the Concept of the Bodhisattva", *The Bodhisattva Doctrine in Buddhism*, ed. Leslie S. Kawamura, Wilfrid Laurier University Press, Canada 1981.

Batuk, Cengiz, "Mit, Tarih ve Gerçeklik Sorunu Üzerine Notlar", *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, 2009, C. 6, S. 1, ss. 27-53.

Bayer, Achim, "Emptiness and Liberation in the Pure Land: A Reconsideration of the Views of Asanga and Wonhyo", *The Eastern Buddhist*, C. 46, S. 1, 2015, ss. 79-138.

Bhattachacharyya, Benoytosh, *The Indian Buddhist Iconography*, Firma K. L. Mukhopadhyay, Calcutta 1958.

Blacker, Carmen, "Millenarian Aspects of New Religions", *Tradition and Modernization in Japanese Culture*, ed. Donald H. Shively, Princeton University Press, New Jersey 1971.

Buddhaghosa, Bhadantacariya, *Visuddhimagga: The Path of Purification*, trans. Bhikkhu Naoamoli, Buddhist Publication Society, Sri Lanka 2010.

Bunce, Fredrick William, *Mudras in Buddhist and Hindu Practices: an Iconographic Consideration*, D. K. Printworld (P) Ltd., New Delhi 2005.

Bunsen, Ernest, *The Angel-Mesiah of Buddhist, Essenes and Christians,* Longmaans, Green and Co., London 1880.

Buswell, Robert E. and Donald S. Lopez, *The Princeton Dictionary of Buddhism*, Princeton University Press, New Jersey 2014.

Carus, Paul, *The Gospel of Buddha: Compiled from Ancient Records*, The Open Court Publishing Company, Chicago and London 1917.

Cevizci, Ahmet, *Say Büyük Felsefe Sözlüğü*, Say Yayınları, İstanbul 2017.

Chapin, Helen B., "The Ch'an Master Pu-tai", *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 53, No. 1, 1933, ss. 47-52.

Chen, Kenneth K. S., *The Chinese Transformation of Buddhism*, Princeton University Press, Princeton 1973.

_____, *Buddhism in China: A Historical Survey*, Princeton University Press, New Jersey 1964.

Chiba, Reiko, *Seven Lucky Gods of Japan*, Charles E. Tuttle Company, Tokyo 1966.

Chong, Key Ray, "Kang Jeungsan: Trials and Triumphs of a Visionary Pacifist/Nationalist, 1894-1909", *Daesoon Jinrihoe: A New Religion Emerging from Traditional East Asian Philosophy*, ed. The Daesoon Academy of Sciences, Daesoonjinrihoe Press, Korea 2016.

Collins, Steven, "Nirvana, Time, and Narrative", *History of Religions*, 31/3, 1992, ss. 215-246.

Conze, Edward, *Kısa Budizm Tarihi*, çev. Ömer Cemal Güngören, Yol Yayıncılık, İstanbul 2005.

_____, *Buddhist Scriptures*, Penguin Books, Baltimore-Maryland 1959.

_____, *Buddhist Meditation*, George Allen and Unwin Ltd, London 1956.

Cook, Elizabeth, *Holy Places of the Buddha*, Vol. 9, ed. Tarthang Tulku, Crystal Mirror Series, Dharma Publishing, Berkeley 1994.

Coomaraswamy, Ananda K., *The Origin of The Buddha Image*, Munshiram Manoharlal, New Delhi 1972.

Creswell, John W., *Nitel Araştırma Yöntemleri: Beş Yaklaşıma Göre Nitel Araştırma ve Araştırma Deseni*, çev. eds. Selçuk Beşir Demir ve Mesut Bütün, Siyasal Kitabevi, Ankara 2021.

Crewe, Jennifer, *Sources of Korean Tradition: From the Sixteenth to the Twentieth Centuries*, Columbia University Press, New York 1996.

Çelebi, Asaf Hâlet, *Pali Metinlerine Göre Gotama Buddha*, Hece Yayınları, Ankara 2003.

Daoyuan, *Records of the Transmission of the Lamp, C. 7-Biographies and Extended Discourses*, trans. Randolph S. Whitfield, Books on Demand, Germany 2019.

Davids, T. W. Rhys, *Eski Hindistan'da Budizm*, çev. Murat İnceayan, Okyanus Yayıncılık, İstanbul 2007.

Davids, T. W. Rhys and William Stede (eds.), *The Pali Text Society's Pali-English Dictionary*, Pali Text Society, London 1952.

Davis, Winston, *Japanese Religion and Society: Paradigms of Structure and Change*, State University of America, Albany 1992.

Dayal, Har, *The Bodhisattva Doctrine in Buddhist Sanskrit Literature*, Motilal Banarsidass, Delhi 1970.

Divine stories: Divyavadana, C. 1, trans. Andy Rotman, Wisdom Publications, Boston 2008.

Divine Stories: Divyavadana, C. 2, trans. Andy Rotman, Wisdom Publications, Boston 2017.

Doğan, D. Mehmet, *Doğan Büyük Türkçe Sözlük*, Pınar Yayınları, İstanbul 2008.

Dutt, Nalinaksha, *Mahayana Buddhism*, Motilal Banarsidass, Delhi 1978.

Edgerton, Franklin, *Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary*, C. 2: Dictionary, Motilal Banarsidass Publishers Private Limited, Delhi 1998.

Edkins, Joseph, *Chinese Buddhism: A Volume of Sketches, Historical, Descriptive, and Critical,* Kegan Paul, Trench, Trubner&Co. Ltd., London 1893.

Eliade, Mircea, *Ebedi Dönüş Miti*, çev. Ayşe Meral, Dergâh Yayınları, İstanbul 2018.

_____, *İmgeler ve Simgeler*, çev. Mehmet Ali Kılıçbay, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2017.

Eliade, Mircea and Ioan P. Couliano, *Dinler Tarihi Sözlüğü*, çev. Ali Erbaş, İnsan Yayınları, İstanbul 2018.

Endicott-West, Elizabeth*, Mongolian Rule in China*, The President and Fellows of Harvard College, USA 1989.

Evans, Grant, *A Short History of Laos: The Land in Between*, South Wind Production, Singapore 2002.

Farmer, Edward L., *Zhu Yuanzhang and Early Ming Legislation*, Brill, New York 1995.

Faure, Bernard, *The Rhetoric of Immediacy: A Cultural Critique of Chan/Zen Buddhism*, Princeton University Press, New Jersey 1991.

Filigenzi, Anna, *Art and Landscape-Buddhist Rock Sculptures of Late Antique Swat/Uddiyâna*, Verlag der Österreichische Akademie der Wissenschaften, Wien 2015.

Fisher, Robert E., *Buddhist Art and Architecture*, Thames&Hudson Limited, New York 1993.

Foucher, Alfred, *The Beginnings of Buddhist Art and Other Essays in Indian and Central-Asian Archeaology*, Indological Book House, Delhi 1972.

Fremantle, Francesca, *A Critical Study of the Guhyasamaja Tantra*, University of London Yayınlanmamış Doktora Tezi, London 1971.

Getty, Alice, *The Gods of Northern Buddhism*, Clarendon Press, Oxford 1914.

Glare, P. G. W. (ed.), *Oxford Latin Dictionary*, Oxford University Press, London 1968.

Gombrich, Richard, "Is Hope a Form of Delusion? A Buddhist Perspective", *Hope: A Form of Delusion*, ed. Elizabeth J. Harris, EOS, Germany 2013, ss. 45-61.

_____, *Precept and Practice: Traditional Buddhism in the Rural Highlands of Ceylon*, Clarendon Press, Oxford 1971.

Gonda, Jan, *Loka: World and Heaven in the Veda*, Noord-Hollandsche Uitgevers Maatschappij, Amsterdam 1966.

Goodwin, Janet Ruth Durstine, *The Worship of Miroku in Japan*, University of California Yayınlanmamış Doktora Tezi, Berkeley 1977.

Grapard, Allan G., "Geotyping Sacred Space: The Case of Mount Hiko in Japan", *Sacred Space- Shrine, City, Land*, eds. Benjamin Z. Kedar and R. J. Zwi Werblowsky, The Israel Academy of Sciences and Humanities, Jerusalem 1998, ss. 215-249.

_____, "Flying Mountains&Walkers of Emptiness: Sacred Space in Japanese Religions", *The Sacred Mountains of Asia*, ed. John Einarsen, Shambhala Publications, Boston 1993.

Grayson, James Huntley, *Korea: A Religious History*, RoutledgeCurzon, New York 2002.

_____, *Myths and Legends from Korea*, Curzon Press, London 2001.

_____, *The Emplantation of Religion: The Development of Buddhism and Christianity in Korea,* University of Edinburgh Yayınlanmamış Doktora Tezi, Edinburg 1979.

Grimes, John, *A Concise Dictionary of Indian Philosophy: Sanskrit Terms Defined in English*, State University of New York Press, Albany 1996.

Gunn, Geoffrey C., *Rebellion in Laos: Peasant and Politics in a Colonial Backwater*, Westview Press, Colorado 1990.

_____, "A Scandal in Colonial Laos: The Death of Bac My and the Wounding of Kommadan Revisited", *Journal of the Siam Society*, vol. 75, no. 1-2, 1985, ss. 42-59.

Gündüz, Şinasi, *Din ve İnanç Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara 1998.

Güngören, İlhan, *Buda ve Öğretisi*, Yol Yayınları, İstanbul 1981.

Habito, Ruben L. F., "On Dharmakaya as Ultimate Reality: Prolegomenon for a Buddhist-Christian Dialogue", *Japanese Journal of Religious Studies*, Vol. 12, No. 2/3, 1985, ss. 233-252.

Hakeda, Yoshito S., *Kukai: Major Works, Translated, with an Account of His Life and a Study of His Thought*, Columbia University Press, New York 1972.

Hall, Daniel George, *A History of South-East Asia*, The Macmillan Press Ltd., London-Basingstoke 1981.

Han, Bong Hee, *A Comparative Study of Maitreya and Jesus Christ, The Messianic Figures in Korean Buddhism and in Korean Protestantism*, Baylor University Yayınlanmamış Doktora Tezi, Texas 1995.

Harari, Yuval Noah, *Hayvanlardan Tanrılara Sapiens*, çev. Ertuğrul Genç, Kolektif Kitap, İstanbul 2017.

Harris, Elizabeth J. (ed.), *Hope: A Form of Delusion? Buddhist and Christian Perspectives*, EOS, Germany 2013.

Happold, F. C., *Mysticism: A Study and an Anthology*, Penguin Books, England 1990.

Hori, Ichiro, "Mountains and Their Importance for the Idea of the Other World in Japanese Folk Religion", *History of Religions*, Vol. 6, No. 1, 1966, ss. 1-23.

Hopkins, E. Washburn, *Epic Mythology*, Verlag Von Karl J. Trübner, Strassburg 1915.

Ho Tai, Hue-Tam, "Perfect World and Perfect Time-Maitreya in Vietnam", *Maitreya: The Future Buddha*, eds. Alan Sponberg and Helen Hardacre, Cambridge University Press, Cambridge 1988, ss. 154-170.

_____, *Millenarianism and Peasant Politics in Vietnam*, Harvard University Press, Cambridge 1983.

Hsiao, Bea-Hui, *Two Images of Maitreya-Fu Hsi and Pu-tai Ho-shang,* University of London Yayınlanmamış Doktora Tezi, London 1995.

Huai-Chin, Nan, *Basic Buddhism: Exploring Buddhism and Zen*, Samuel Weiser, York Beach 1997.

Huntington, Susan L. and John C. Huntington, *Leaves from the Bodhi Tree: The Art of Pala India (8th-12th centuries) and Its International Legacy*, The Dayton Art Institute, Seattle and London 1990.

Huntington, John C., "The Iconography and Iconology of Maitreya Images in Gandhara", *Journal of Central Asia*, July 1984, ss. 133-178.

Ilyon, *Samguk Yusa*, C. 1, trans. Tae-Hung Hu, Yonsei University Press, Korea 1972.

Irons, Edward A., *Encyclopedia of Buddhism*, Facts On File, Inc., New York 2008.

İlhan, M. Emir, "Folklorik Bağlamda Anlatı: Gelenek, Dil ve Yorum", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, Sayı: 4/2, 2015 ss. 738-747.

Jaini, Padmanabh S., "Stages in the Bodhisattva Career of the Tathagata Maitreya", *Maitreya: The Future Buddha*, eds. Alan Sponberg ve Helen Hardacre, Cambridge University Press, Cambridge 1988, ss. 54-91.

Jawad, Alia, "Maitreya of Gandhara-An Anticipated Sanguine of Buddhism", *Ancient Pakistan*, Vol. 19, 2008, ss. 43-47.

Kawamura, Leslie S. (ed.), *The Bodhisattva Doctrine in Buddhism*, Wilfrid Laurier University Press, Canada 1981.

Kaya, Remzi, "İlahi Kitaplarda Hz. Muhammed", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 6, S. 6, 1994, ss. 221-239.

Keown, Damien, *A Dictionary of Buddhism*, Oxford University Press, New York 2003.

Keyes, Charles F., *The Golden Peninsula: Culture and Adaptation in Mainland Souteast Asia*, Macmillan Publishing Co., Inc., New York 1977.

Kieschnick, John, *The Eminent Monk: Buddhist Ideals in Medieval Chinese Hagiography*, Kuroda Institute, USA 1997.

Kim, Inchang, *Bodhisattva Cult&Sculpture: An Iconolgical Study with Special Reference to Maitreya*, M. S. University of Baroda Faculty of Fine Arts Yayınlanmamış Doktora Tezi, Baroda 1994.

Kim, Yong-bock, "Messiah and Minjung: Discerning Messianic Politics over against Political Messianism", *Minjung Theology-People as the Subjects of History*, ed. Commission on Theological Concerns of the Christian Conference of Asia, The Christian Conference of Asia, Singapore 1981.

King, Sallie B., "Hope in Engaged Buddhism", *Hope: A Form of Delusion*, ed. Elizabeth J. Harris, EOS, Germany 2013, ss. 159-182.

King, Winston L., *In the Hope of Nibbana: The Ethics of Theravada Buddhism*, Pariyatti Press, USA 2001.

Kiraz, Celil, "Hz. Muhammed (sav)'in Önceki Kutsal Kitaplarda Müjdelenmesi (Tebşîrât)", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, C. 10, S. 1, 2001, ss. 231-260.

Kitagawa, Joseph M., *On Understanding Japanese Religion*, Princeton University Press, United Kingdom 1987.

_____, "The Career of Maitreya, with Special Reference to Japan", *History of Religions*, C. 21, S. 2, 1981, ss. 107-125.

Kloetzli, Randy, *Buddhist Cosmology: Science and Theology in the Images of Motion and Light,* Motilal Banarsidass, Delhi 1993.

Korean Buddhist Research Institute (ed.), *The History and Culture of Buddhism in Korea,* Dongguk University Press, Seoul 1993.

Kragh, Ulrich Timme, "The Yogacarabhumi and Its Adaptation", *The Foundation for Yoga Practitioners: The Buddhist Yogacarabhumi Treatise and Its Adaptation in India, East Asia, and Tibet,* ed. Ulrich Timme Kragh, The Department of South Asian Studies Harvard University, USA 2013, ss. 22-289.

Kuhn, Philip A., *Rebellion and Its Enemies in Late Imperial China: Militarization and Social Structure, 1796-1864,* Harvard University Press, London 1980.

Kulke, Hermann, *Kings and Cults: State Formation and Legitimation in India and Southeast Asia*, Manohar Publishers&Distributors, New Delhi 1993.

Kutlutürk, Cemil, *Hinduizm'de Avatar İnancı*, Mak Grup Medya Pro. Rek. Yay. A.Ş., Ankara 2017.

Kye-hyon, Ahn, "Introduction of Buddhism", *Introduction of Buddhism to Korea: New Cultural Patterns,* eds. Lewis R. Lancaster and Chai-Shin Yu, Asian Humanity Press, 1988.

Lamotte, Etienne, *History of Indian Buddhism: From The Origins to The Saka Era*, trans. Sara Webb-Boin, Peeters Press, Louvain-Paris 1976.

Lancaster, Lewis R., "Maitreya", *Encyclopedia of Religion*, C. 9, ed. Mircea Eliade, Macmillan Publishing Company, New York 1987.

Leighton, Tagien Dan, *Faces of Compassion*, Wisdom Publications, Boston 2012.

Leppert, Richard, *Sanatta Anlamın Görüntüsü*, çev. İsmail Türkmen, Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1996.

Lessing, Ferdinand Diederich, *Yung-Ho-Kung-An Iconography of The Lamaist Cathedral in Peking With Notes on Lamaist Mythology and Cult,* Vol. 1, The Sino-Swedish Expedition, Stockholm 1942.

Lewis, Mark Edward, *China's Cosmopolitan Empire: The Tang Dynasty*, Harvard University Press, USA 2009.

Ling, Trevor, *Buddhism, Imperialism and War: Burma and Tailand in Modern History*, George Allaen&Unwin Ltd, London 1979.

Link, Arthur E., "Biograpy of Shih Tao-an", *T'oung Pao*, 1958, Vol. 46, Livr. 1/2, 1958, ss. 1-48.

Lotus Sutra-Saddharmapundarika Sutra, çev. Korhan Kaya, Sujala Yayıncılık, İstanbul 2018.

Lynch, William F., *Images of Hope*, University of Notre Dame Press, Indiana 1965.

"Maitreya Cultural Festival of Xuedou Mountain celebrated in Ningbo, Zhejiang", 2022, http://www.ningbo.gov.cn/art/2022/12/30/art_1229172794_59446932.html, (26.04.2023).

Mahony, Wiliam K., "Cakravartin", *Encyclopedia of Religion*, C. 3, ed. Mircea Eliade, Macmillan Publishing Company, New York 1987.

Malalgoda, Kitsiri, "Millennialism in Relation to Buddhism", *Comparative Studies in Society and History*, Vol. 12, No. 4, 1970, ss. 424-441.

May, John D'Arcy, "May Buddhists Hope? a Christian Enquiry", *Loss and Hope Global, Interreligious and Interdisciplinary Perspectives*, ed. Peter Admirand, Bloomsbury, London 2014, ss. 95-108.

Matsuo, Kenji, *A History of Japanese Buddhism*, Global Oriental Ltd., UK 2007.

McBride, II, Richard D., *Domesticating the Dharma: Buddhist Cults and the Hwaom Synthesis in Silla Korea*, University of Hawai Press, Honolulu 2008.

McGovern, William Montgomery, *An Introduction to Mahayana Buddhism- with Especial Reference to Chinese and Japanese Phases*, E. P. Dutton & Co., New York 1922.

McNair, Amy, *Donors of Longmen: Faith, Politics, and Patronage in Medieval Chinese Buddhist Sculpture*, University of Hawaii Press, Honolulu 2007.

Mendelson, E. Michael, "A Messianic Buddhist Association in Upper Burma", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, Vol. 24, No. 3, 1961, ss. 560-580.

Merleau-Ponty, Maurice, *Algının Fenomenolojisi*, çev. Emine Sarıkartal ve Eylem Hacımuratoğlu, İthaki Yayınları, İstanbul 2016.

Miura, Takashi, *Agents of World Renewal: The Rise of Yonaoshi Gods in Japan*, University of Hawaii Press, Honolulu 2019.

Miyake, Hitoshi, Miyabi Yamamoto and Gaynor Sekimori, "Japanese Mountain Religion: Shrines, Temples and the Development of Shugendo", *Cahiers d'Extrême-Asie,* vol. 18, 2009, ss. 73-88.

Moerman, D. Max, "The Death of the Dharma: Buddhist Sutra Burials in Early Medieval Japan", *The Death of Sacred Texts-Ritual Disposal and Renovation of Texts in World Religions,* ed. Kristina Myrvold, ss. 71-90.

Monier-Williams, Monier, *A Sanskrit-English Dictionary*, The Clarendon Press, Oxford 1964.

Muller, A. Charles and Cuong T. Nguyen (eds), "General Introduction", *Wonhyo's Philosophy of Mind*, University of Hawaii Press, Honolulu 2012, ss. 1-45.

Murakami, Shigeyoshi, *Japanese Religion in the Modern Century,* trans. H. Byron Earhart, University of Tokyo Press, Tokyo 1980.

Murdoch, John B., "The 1901-1902 'The Holy Man's' Rebellion'", *Journal of the Siam Society,* C. 62, S. 1, 1974, ss. 47–66.

Mutçalı, Serdar, *Arapça-Türkçe Sözlük*, Dağarcık Yayınları, İstanbul 1995.

Mutlu, Erol, *İletişim Sözlüğü*, Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara 2004.

Nagao, Gadjin M., "The Bodhisattva Returns to This World", *The Bodhisattva Doctrine in Buddhism*, ed. Leslie S. Kawamura, Wilfrid Laurier University Press, Canada 1981.

Nakamura, Hajime, *Budha*, çev. Zeynep Seyhan, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2012.

_____, *Ways of Thinking of Eastern Peoples: India, China, Tibet, Japan*, trans. Philip P. Wiener, East-West Center Press, USA 1964.

Naquin, Susan, *Millenarian Rebellion in China: The Eight Trigrams Uprising of 1813*, Yale University Press, New Haven 1976.

National Folk Museum of Korea (ed.), *Encyclopedia of Korean Folk Beliefs: Encyclopedia of Korean Folklore and Traditional Culture*, Vol. II, trans. Jung Ha-yun, National Folk Museum of Korea, Seoul 2013.

Nattier, Jan, *Once Upon a Future Time-Studies in a Buddhist Prophecy of Decline*, Berkeley, Asian Humanities Press, California 1991.

_____, Jan, "The Meanings of the Maitreya Myth: A Typological Analysis", *Maitreya: The Future Buddha*, eds. Alan Sponberg ve Helen Hardacre, Cambridge University Press, Cambridge 1988.

Nhat, Thich Hanh, *Vietnam: Lotus in a Sea of Fire,* Hill and Wang, Inc., New York 1967.

Niderost, Heather I., *The Myth of Maitreya in Modern Japan, with a History of its Evolution*, McGill University Faculty of Religious Studies Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Montreal 1992.

Offner, Clark B. and Henry Van Straelen, *Modern Japanese Religions-with Special Emphasis Upon Their Doctrines of Healing*, Salesian Technical School, Tokyo 1963.

Okazaki, Joji, *Pure Land Buddhist Painting*, trans. Elizabeth ten Grotenhuis, Kodansha International Ltd. and Shibundo, Tokyo 1977.

Oppenheim, Robert, *Kyongju Things: Assembling Place*, The University of Michigan Press, USA 2008.

Osto, Douglas Edward, *The Gandavyuha-sutra: A Study of Wealth, Gender and Power in an Indian Buddhist Narrative*, University of London Yayınlanmamış Doktora Tezi, London 2004.

Overmyer, Daniel L., *Folk Buddhist Religion: Dissenting Sects in Late Traditional China*, Harvard University Press, Cambridge 1976.

Paranavitana, S., "Two Royal Titles of the Early Sinhalese and the Origin of Kingship in Ancient Ceylon", *Journal of the Royal Asiatic Society of Great Britain and Ireland*, No. 3, 1936, ss. 443-462.

Paul, Diana Y., *Philosophy of Mind in Sixth-Century China-Paramartha's "Evolution of Consciousness",* Stanford University Press, California 1984.

Peebles, Patrick, *The History of Sri Lanka*, Greenwood Press, USA 2006.

Peters, Francis E., *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü*, çev. Hakkı Hünler, Paradigma Yayıncılık, İstanbul 2004.

Pholsena, Vatthana, *Post-war Laos: The Politics of Culture, History and Identity*, Singapore: Institute of Southeast Asian Studies, 2006.

Prolegomenon to the Commentary on the Amitabha Sutra Spoken by the Buddha, trans. A. Charles Muller, Wonhyo: Selected Works, Vol. 1, ed. A. Charles Muller, Jogye Order of Korean Buddhism, Seoul 2012.

Rao, T. A. Gopinatha, *Elements of Hindu Iconography*, C. 1, The Law Printing House, Madras 1914.

Ray, Nihar-Ranjan, *Sanskrit Buddhism in Burma*, University of Calcutta, New Delhi 1936.

Ray, Reginald A., *Buddhist Saints in India: A Study in Buddhist Values and Orientations*, Oxford University Press, New York 1994.

Reynolds, Frank E., "The Several Bodies of Buddha: Reflections on a Neglected Aspect of Theravada Tradition", *History of Religions*, Vol. 16, No. 4, 1977, ss. 374-389.

Ricoeur, Paul, "Myth: Myth and History", *Encyclopedia of Religion*, C. 10, ed. Mircea Eliade, Macmillan Publishing Company, New York 1987.

Ritzinger, Justin R., "Marketing Maitreya-Two Peaks, Three Forms of Capital, and the Quest to Establish a Fifth Buddhist Mountain", *Buddhist Tourism in Asia*, eds. Courtney Bruntz and Brooke Schedneck, University of Hawai Press, USA 2020.

_____, *Anarchy in the Pure Land: Reinventing the Cult of Maitreya in Modern Chinese Buddhism*, Oxford University Press, New York 2017.

_____, "If We Build It, He Will Come: Eschatology, Hope, and the Reinvention of Maitreya in Modern China", *Hope: A Form of Delusion?-Buddhist and Christian Perspectives*, ed. Elizabeth J. Harris, EOS, Germany 2013, ss. 207-229.

Rosenfield, John M., *Dynastic Arts of the Kushans,* University of California Press, Berkeley&Los Angeles 1967.

Rowland, Benjamin, *The Art and Architecture of India: Buddhist, Hinhu, Jain,* Penguin Books, USA 1954.

Royall Tyler, "Kofukuji and the Mountains of Yamato", *Japan Review,* No. 1, 1990, ss. 153-223.

Ruben, Walter, *Eski Metinlere Göre Budizm*, haz. Lütfü Bozkurt, Okyanus Yayıncılık, İstanbul 2004.

Rutt, Richard, "The Flower Boys of Silla (Hwarang): Notes on the Sources", *Transactions of the Royal Asiatic Society*, Korea Branch 38, 1961, ss. 1-66.

Sadakata, Akira, *Buddhist Cosmology-Philosophy and Origins*, trans. Gaynor Sekimori, Koesi Publishing Co., Tokyo 1997.

Saito, Hisho, *A History of Japan*, trans. Elizabeth Lee, Kegan Paul, Trench, Trubner & Co., Ltd, London 1912.

Sakuma, Hidenori S., "Remarks on the Lineage of Indian Masters of the Yogacara School: Maitreya, Asanga, and Vasubandhu", *The Foundation for Yoga Practitioners*, ed. Ulrich Timme Kragh, The Department of South Asian Studies Harvard University, USA 2013, ss. 330-367.

Sangharakshita, Bhikshu, *A Survey of Buddhism*, Narayan International Book House Ltd., Bangalore 1957.

Sarıkçıoğlu, Ekrem, "Buda Dininde Mehdi İnancı ve Buda'dan Bir Rivayet", *Atatürk Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi Dergisi,* S. 4, 1980, ss. 77-90.

Sarkisyanz, E., *Buddhist Backgrounds of the Burmese Revolution*, Martinus Nijhoff, Netherlands 1965.

Schmidt-Leukel, Perry, *Understanding Buddhism*, Dunedin Academic Press, Edinburgh 2006.

Schoun, Frithjof, *Dinlerde Biçim ve Öz*, çev. Salime Leyla Gürkan, İnsan Yayınları, İstanbul 2016.

Seckel, Dietrich, *The Art of Buddhism*, trans. Ann E. Kemp, Crown Publishers, Inc., New York 1964.

See, Tony Sin-Heng, "The Doctrine of Buddha-Nature in Mahayana Buddhism", *The Journal of International Association of Buddhist Universities (JIABU),* C. 11, S. 2, 2018, ss. 388-402.

Silva, Anil de, *The Art of Chinese Landscape Painting*, Crown Publishing, Inc, New York 1967.

Singh, Upinder, *A History of Ancient and Early Medieval India-From the Stone Age to the 12th Century*, Pearson India Education Services, India 2016.

Smith, R. B., "An Introduction to Caodaism II. Beliefs and Organization", *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, University of London, Vol. 33, No. 3, 1970, ss. 573-589.

Slater, Peter, "The Relevance of the Bodhisattva Concept for Today", *The Bodhisattva Doctrine in Buddhism,* ed. Leslie S. Kawamura, Wilfrid Lauirer University Press, Canada 1981.

Son, İnci, "Eğitimde Yaratıcı Drama", *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, C. 23, S. 2, 1990, ss. 573-582.

Soothill, William Edward and Lewis Hodous, *A Dictionary of Chinese Buddhist Terms: With Sanskrit and English Eqivalents and a Sanskrit-Pali Index,* Routledge, London and New York 1937.

Spiro, Melford E., *Buddhism and Society: A Great Tradition and Its Burmese Vicissitudes*, California University Press, London 1982.

Sponberg, Alan and Helen Hardacre (eds.), *Maitreya: The Future Buddha*, Cambridge University Press, Cambridge 1988.

Sponberg, Alan, "Wonhyo on Maitreya Visualization", *Maitreya: The Future Buddha*, eds. Alan Sponberg and Helen Hardacre, Cambridge University Press, Cambridge 1988, ss. 94-109.

_____, "Meditation in Fa-hsing Buddhism", *Traditions of Meditation in Chinese Buddhism,* ed. Peter N. Gregory, University of Hawaii Press, Honolulu 1986, ss. 15-45.

Stcherbatsky, Thedore, *The Conception of Buddhist Nirvana,* Motilal Banarsidass, Delhi 1989.

_____, The Central Conception of Buddhism and the Meaning of the Word "Dharma", *Royal Asiatic Society*, London 1923.

Strong, John S., "The Legend of the Lion-Roarer: A Study of the Buddhist Arhat Pindola Bharadvaja", *Numen*, Vol. 26, Fasc. 1, 1979, ss. 50-88.

Sugiyama, Jiro, *Classic Buddhist Sculpture: The Tempyo Period,* trans. Samuel Crowell Morse, Kodansha International, Tokyo 1982.

Suzuki, Daisetz Teitaro, *Çin Felsefesi Tarihi*, çev. Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, İstanbul 2013.

Sykes, Jim, *The Musical Gift: Sonic Generosity in Post-War Sri Lanka*, Oxford University Press, New York 2018.

Tambiah, Stanley, *The Buddhist Saints of the Forest and the Cult of Amulets: A Study in Charisma*, Cambridge University Press, Cambridge 1984.

Tanabe, Katsumi, "Gandharan Bodhisattva Maitreya Image-Soteriological Function of Ketos and Eros", *Miscellanies about the Buddha Image,* ed. Claudine Bautze-Picron, BAR Publishing, Oxford 2016, ss. 97-109.

Tatar, Burhanettin, "Müzik, İman ve Felsefe Arasındaki İlişkilerin Yer ve Mekân Kavramları Açısından Bir Analizi", *Milel ve Nihal: İnanç, Kültür ve Mitoloji Araştırmaları Dergisi*, C. 8, S. 2, 2011, ss. 7-17.

Tekin, Şinasi, *Maytrisimit: Burkancıların Mehdîsi Maitreya ile Buluşma Uygurca İptidaî Bir Dram (Burkancılığın Vaibhâşka Tarikatine Ait Bir Eserin Uygurcası),* Sevinç Matbaası, Ankara 1976.

Tirtha, Swami Sadashiva, *The Ayurveda Encyclopedia: Natural Secrets to Healing, Prevention&Longevity,* Ayurveda Holistic Center Press, USA 1998.

The Blue Cliff Record, trans. Thomas Cleary and J. C. Cleary, Shambhala Publications, Inc., Boston 1977.

The Birth-Stories of the Ten Bodhisattas and the Dasabodhisattuppattikatha, trans. H. Saddhatissa, Pali Text Society, London 1975.

The Connected Discourses of the Buddha: A New Translation of the Samyutta Nikaya, trans. Bhikkhu Bodhi, Wisdom Publications, USA 2000.

"The Life of Vasu-bandhu by Paramartha (A.D. 499-569)", trans. J. Takakusu, *T'oung Pao-International Journal of Chinese Studies*, Leiden-London: Brill, Vol. 1: Issue 1, 1900, ss. 269-296.

The Large Sutra on Perfect Wisdom: with the divisions of the Abhisamayalankara, trans. Edward Conze, University of California Press, London 1975.

The Long Discourses of the Buddha: A Translation of the Digha Nikaya, trans. Maurice Walshe, Wisdom Publication, Boston 1995.

The Lotus Sutra, (Taisho Vol. 9, No 262), trans. Tsugunari Kubo and Akira Yuyama, Numata Center for Buddhist Translation and Research, California 2007.

The Mahavastu, C. 1, trans. J. J. Jones, Luzac&Company, London 1949.

The Mahavastu, C. 3, trans. J. J. Jones, Luzac&Company, London 1956.

The Middle Length Discourses of the Buddha: A New Translation of the Majjhima Nikaya, trans. Bhikkhu Nanamoli and Bhikkhu Bodhi, Wisdom Publications, USA 1995.

The Numerical Discourses of the Buddha: A Translation of the Anguttara Nikaya, trans. Bhikkhu Bodhi, Wisdom Publications, USA 2012.

The Questions of King Milinda, C. 1, trans. T. W. Rhys Davids, The Claredon Press, Oxford 1890.

The Sutra That Expounds the Descent of Maitreya Buddha and His Enlightenment, trans. Shotaro Iida and Jane Goldstone, Bukkyo Dendo Kyokai and BDK America, Inc., United States of America 2016.

The Suttanipata: An Ancient Collection of the Buddha's Discourses, trans. Bhikkhu Bodhi, Wisdom Publication, Boston 2017.

The Vimalakirti Sutra, trans. John R. McRae, Numata Center for Buddhist Translation and Research, California 2004.

The Voice of the Buddha: The Beauty of Compassion, C. 1, trans. Gwendolyn Bays and Edward Foucaux, Dharma Publishing, California 1983.

Timuçin, Afşar, *Felsefe Sözlüğü*, Bulut Yayınları, İstanbul 2004.

Tober, Linda M. and F. Stanley Lusby, "Heaven and Hell", *Encyclopedia of Religion*, C 6, ed. Mircea Eliade, Macmillan Publishing Company, New York 1987.

Toolan, Michael, *Narrative: A Critical Linguistic Introduction*, Routledge, New York 2001.

Topich, William J. and Keith A. Leitich, *The History of Myanmar*, Greenwood, USA 2013.

Tucci, Giuseppe, *Tibetan Painted Scrolls*, La Libreria Dello Stato, Rome 1949.

Tümer, Günay, "Budizm", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, C. 6, TDV Yayınları, İstanbul 1992, ss. 352-360.

Türk Dil Kurumu Türkçe Sözlük, C. 1-2, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2023.

Underwood, Frederic B., "Meditation: An Overview", *Encyclopedia of Religion*, C. 9, ed. Mircea Eliade, Macmillan Publishing Company, New York 1987, ss. 324-331.

Upanishadlar, çev. Korhan Kaya, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2014.

Vidyarthi, A. H. and U. Ali, *Doğu Kutsal Kitaplarında Hz. Muhammed*, çev. Kemal Karataş, İnsan Yayınları, İstanbul 1997.

Visser, Marinus Willem de, *The Arhats in China and Japan*, Oesterheld & Co., Berlin 1923.

Vlastos, Stephen, *Peasant Protests and Uprisings in Tokugawa Japan*, University of California Press, London 1986.

Waddell, L. Austine, *The Buddhism of Tibet or Lamaism*, W. Heffer&Sons, Limited, Cambridge 1934.

Werblowsky, Zwi, "Eschatology", *Encyclopedia of Religion*, C. 5, ed. Mircea Eliade, Macmillan Publishing Company, New York 1987, ss. 148-151.

Wilson, Constance M., "The Holy Man in the History of Thailand and Laos", *Journal of Southeast Asian Studies,* Vol. 28, No. 2, 1997, ss. 345-364.

Woo, X. L., *Empress Wu The Great: Tang Dynasty China*, Algora Publishing, New York 2008.

Woods, L. Shelton, *Vietnam: A Global Studies Handbook*, ABC-CLIO, Inc, California 2002.

Wright, Arthur F., *Buddhism in Chinese History*, Stanford University Press, California 1959.

Xing, Guang, *The Concept of The Buddha: Its Evolution from early Buddhism to the Trikaya Theory,* RoutledgeCurzon, London and New York 2005.

Yamamoto, Chikyo, *Introduction to Buddhist Art*, P. K. Goel Publication, New Delhi 1990.

Yeonshik, Choe, "The Cult of the Pure Land of Maitreya in Paekche and Silla in the Three Kingdoms Period", *Journal of Korean Religions*, C. 6, S. 1, 2015, ss. 13-36.

Yıldırım, Ali ve Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2021.

Yılmaz, Hüseyin, *Budist Metafiziği*, Hece Yayınları, Ankara 2007.

Yin, Meng, *The Future Cakravartin-Maitreyan Soteriology in Early China*, The University of Iowa Religious Studies Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Iowa 2012.

Yitik, Ali İhsan, *Hint Dinleri*, İzmir İlahiyat Vakfı, İzmir 2005.

Zhuo, Xinping, *Religious Faith of the Chinese*, Springer, Singapore 2017.

Zürcher, Erik, *The Buddhist Conquest of China: The Spread and Adaptation of Buddhism in Early Medieval China,* Brill, Leiden 2007.

_____, "Prince Moonlight' Messianism and Eschatology in Early Medieval Chinese Buddhism", *T'oung Pao,* Second Series, Vol. 68, Livr. 1/3, 1982, ss. 1-75.

EKLER

Şekil 3.1. Manusi Budaların yanında yer alan Maitreya imgesi-Hint Müzesi/Hindistan (Bhattachacharyya, 1958)

Şekil 3.2. Sakyamuni Buda'nın merkezde olduğu Maitreya Buda imgesi-Hint Müzesi/Hindistan (Bhattachacharyya, 1958)

Şekil 3.3. Kraliyet oturuşunda Maitreya imgesi, muhtemelen Bihar/Hindistan (Huntington and Huntington, 1990)

Şekil 3.4. Ayakta duran Maitreya imgesi-Seattle Müzesi (Huntington, 1984)

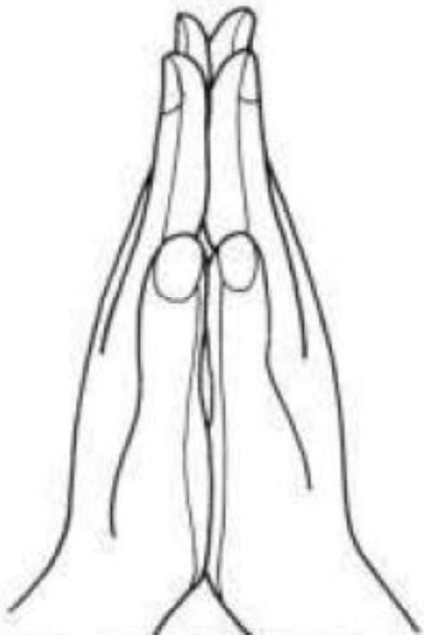

Şekil 3.5. Namaskara mudra (Bunce, 2005)

Şekil 3.6. Çapraz bilek pozisyonunda oturan Maitreya imgesi-Lahor Müzesi (Huntington, 1984)

Şekil 3.7. Abhaya mudra (Bunce, 2005)

Şekil 3.8. Üç yüzlü dört kollu Maitreya imgesi (Bhattachacharyya, 1958)

Şekil 3.9. Çin'de Geç Tang dönemine ait bir mağarada yer alan Tusita Cenneti tasviri (Silva, 1967)

Şekil 3.10. Tusita Cenneti Mandalası, Myoo-in/Japonya (Okazaki, 1977)

Şekil 3.11. Maitreya'nın yeryüzüne inişinin tasviri, Kamakura Dönemi, Fukushima Bölgesi/Japonya (Okazaki, 1977)

Şekil 3.12. Düşünen Maitreya imgesi, Kyoto Ulusal Müzesi-Japonya (Sugiyama, 1982)

Şekil 3.13. Gülen Buda olarak Maitreya imgesi (Leighton, 2012)

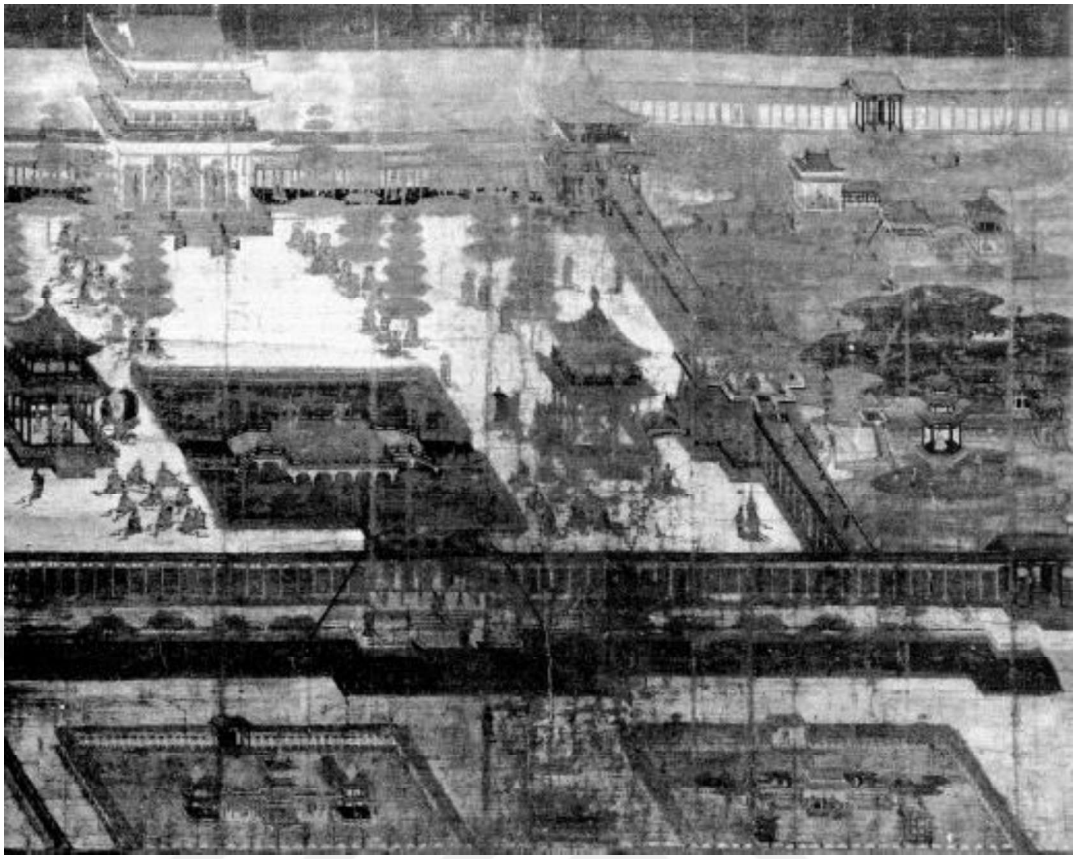

Şekil 3.14. Tusita Cenneti Mandalası, Kamakura Dönemi, Kosho-ji (Zen Tapınağı)-Kyoto/Japonya (Okazaki, 1977)

ÖZGEÇMİŞ

Mevlüde KÖROĞLU, Samsun Anadolu İmam-Hatip Lisesi'ni bitirdikten sonra Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İlahiyat bölümünden 17.06.2011 tarihinde mezun oldu. Yüksek Lisansını Ondokuz Mayıs Üniversitesi'nde Dinler Tarihi alanında "Tarihsel Buda'dan Tanrısal Buda'ya: Buda'nın Tanrısallaştırılma Süreci" isimli çalışmayla 2016 yılında tamamladı. 2016 yılında OMÜ LEE Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı Doktora programına başladı. Mezuniyetinden bu yana öğretmen olarak Millî Eğitim Bakanlığında görev yapan Mevlüde KÖROĞLU, Arapça ve İngilizce bilmektedir. Temel ilgi alanları tarih, Hint dinleri, fenomenolojidir.

İletişim Bilgileri

ORCID ID : 0000-0002-2021-4781

Yayınlar:

1. Batuk, Cengiz ve Mevlüde Köroğlu, "Bir Yahudi Tanrıçası Olarak Aşera", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 41, Ocak 2017, ss. 19-36.
2. Köroğlu, Mevlüde, "Siyasi Gelişmelerin Hint Budizmi'ne Etkisi", *8. Uluslararası "19 Mayıs" Yenilikçi Bilimsel Yaklaşımlar Kongresi,* Samsun, 23-24 Kasım 2022, ss. 391-399.
3. Köroğlu, Mevlüde, "Mitolojik Buda", *İlahiyat Alanında Uluslararası Araştırmalar,* ed. Fevzi Rençber, Serüven Yayınevi, İzmir 2022, ss. 35-59.
4. Köroğlu, Mevlüde, "Budizm'de Son ile Sonsuzluk Arasında Zaman: 'Nirvana' ve 'Sunyata' Kavramları Üzerine Bir Analiz", *Dinler Tarihi Lisansüstü Sempozyumu-I,* Ankara, 08-09 Mayıs 2023, Asbü Yayınları, ss. 505-520.